

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KIADVÁNYAI
PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

70.

FRÁTER Jánosné

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGAI
1854—1949

BUDAPEST, 1974

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KIADVÁNYAI
PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

70.

FRÁTER Jánosné

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGAI
1854—1949

BUDAPEST, 1974

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

mb. igazgató:
dr. Rejtő István

lektorálta:
dr. CSAPODI Csaba
dr. KÓNYA Sándor

FRÁTER Jánosné

A Magyar Tudományos Akadémia
állandó bizottságai 1854-1949
Budapest, 1974. 430 p. 24 cm.
[A Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtárának Kiadványai - Publi-
cationes Academiae Scientiarum
Hungaricae. 70.]

Angol nyelvű bev. és tartalomjegyz.
ETO 061.12.049.2(439) MTA "1854/1949"

Alak B/5 - Terjedelem 37,75 (A/5) iv
Megjelenés 1974 - Példányszám 700
Felelős kiadó: az MTA Könyvtárának igazgatója
1361 Budapest, V., Akadémia u. 2. Pf. 7.
Készült az MTA Könyvtára házi sokszorosító
részlegében

BEVEZETÉS

A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai megalakulásának és történetének első összefoglalása ez a kézikönyv, amely az Akadémia Régi Levéltárában őrzött dokumentumok alapján készült.

A kézikönyv célja, hogy adatszolgáltatást nyújtson a másfél-százados Akadémia történetének megírásához, valamint tudományos segédletül szolgáljon a történetkutatók számára. Arra törekedtünk, hogy a bizottságoknak az Akadémia működésének egészében elfoglalt helyét és jelentőségét dokumentáljuk. A Régi Akadémiai Levéltárban lévő bizottsági iratok - a bizottságok jellegének megfelelően - tették lehetővé hosszabb-rövidebb történeti vázlatok és egyéb adatok közlését, valamint a kéziratos források felsorolását.

Munkánk az egyes bizottságok megalakulásától az 1949. évig terjedő időszakot öleli fel. E korszakhatár megállapítását a történelmi fejlődés, illetőleg változás indokolta. A Magyar Tudományos Akadémia működése 1950-től teljesen más úton folytatódott. Tudományos területei annyira kiszélesedtek, szervezetében olyan jelentős változások történtek, hogy az azóta eltelt időben folytatott tudományos tevékenységet nem lehetett összehasonlítási alapul venni.

*

Az 1825-ben alapított Akadémia működése az első negyedszázadban még nem teljesezhetett ki. Ennek okai, az 1848/49-es magyar szabadságharc, az első alapszabály hiányosságai és a kezdeti szervezeti nehézségek voltak. A szabadságharc leverését követő kilenc esztendőben új tagok választását és nagygyűlés tartását nem engedélyezték. A korlátozó intézkedések miatt az Akadémia, tevékenységének folyta-

tására, új szervezeti formák keresésére kényszerült. Így jöttek létre az állandó tudományos bizottságok. Elsők között 1854-ben a Történettudományi Bizottság, 1855-ben a Nyelvtudományi, 1858-ban az Archaeológiai, 1860-ban a Statisztikai, valamint a Matematikai és Természettudományi Bizottság.

Az új szervezeti forma kialakításával az Akadémia munkássága hatékonyabbá és tekintélyesebbé vált az egyes tudományterületeken. A bizottságok tulajdonképpen "tudományos műhelyek" voltak, mert velük az Akadémia működésében munkamegosztás jött létre, amely nagyszámú tudományos szakembert foglalkoztatott közös cél érdekében. Jelentőségük éppen abban áll, hogy az addig egyénileg, elkülönülten dolgozó magyar tudósokat egyesítették, és szervezték a tudományos munkát.

Az 1850-es években létrejött első bizottságok munkássága lendületesen fejlődött és hatókörük kiszélesedett. Eredményes tevékenységük következménye lett, hogy az Akadémia további bizottságok létesítésére törekedett. Működésük kezdetén elsősorban a hazai tudományterületek hiányainak pótlása volt a főcél. Az Akadémia munkáját az ország népe fokozódó figyelemmel kísérte. (Ebben az időben indult meg közadakozásból a palotájára való gyűjtés.) A tudományos bizottságokban dolgozó tudósoktól várta a magyar nyelv, a történelem, a nemzetgazdaság, valamint hazánk földje, éghajlati viszonyai, flórája, állatvilága és geológiája tudományos feltárását.

A XIX. század második felében működő bizottságok helyesen állapították meg a tudánypolitika fejlődésének irányát. Folyóirataikkal és egyéb kiadványaikkal, - amelyekben felhasználták a nemzetközi tudományos eredményeket is - , nemcsak a nemzeti irodalmat és tudományt fejlesztették, hanem bekapcsolódtak a nemzetközi tudományos élet vérkeringésébe.

Az akadémiai bizottságok tevékenységében olyan tendencia is érvényesült, hogy kiadványaikkal a tudományokat szélesebb körben terjesszék. A kiadványok egy része a tudományos intézményeken kívül eljutott az értelmiségi középrétegekhez, sőt az oktatási intézményekhez. Olcsó kiadványokkal segítette a népművelést, elsősorban a nyelvművelés területén (pl. a "Magyarosan" c. folyóirattal.). A Nép-

zenei Albizottság tevékenységének alapanyagát, a néphagyományt és a népművészetet hiven őrző paraszti rétegtől gyűjtötte, amelyből a modern magyar zeneművészet világhírű alkotásai születtek.

A bizottságok többsége a humán tudományokkal foglalkozott. A természettudományok terén mindössze egy bizottság tevékenykedett. Ezt magyarázza az Akadémia 1869-ben elfogadott alapszabálya, amely elsődleges célnak azt tartotta, hogy a szellemi haladást és a tudományterjesztést a magyar nyelv fejlesztésével szolgálja. Az alapszabály kisebb módosításokkal 1945-ig változatlan maradt. A természettudományok erőteljes fejlődése igényelte volna - különösen a két világháború között - e tudományágak intenzívebb felkarolását. E tudományok egyre fokozódó előretörése indokolta volna az Akadémia tudományos célkitűzéseinek revízióját. A természettudományok gyakorlatában Magyarországon voltak ugyan világviszonylatban elismert eredmények, de e tudományok szervezésében az Akadémia nem töltött be irányító szerepet. Szent-Györgyi Albert kezdeményezésére, 1945 után létrejött a "Természettudományi Akadémia". Ez 1946-ban beolvadt a Magyar Tudományos Akadémiába.

A II. világháború következtében egyrészt a romokban heverő ország újjáépítése, a velejáró súlyos gazdasági nehézségek, másrészt az Akadémia új, indokolt átszervezése kötötte le az erőket. Ez a bizottságok gyakorlati tevékenységére is kihatott; vagy egyáltalán nem működtek, vagy munkálkodásuk a minimálisra korlátozódott.

A nemzetközi tudományos együttműködésben való részvétel lehetőségét biztosították Magyarország számára 1946-tól a különböző nemzetközi uniókba való bekapcsolódások. E célból új bizottságok alakultak az Akadémiában. Ezek nem a régi bizottságok nyomdokain indultak, hanem már az új Akadémia nemzetközi kapcsolatait készítették elő.

Az állandó bizottságok munkálkodása mindig összefüggött az Akadémiában elfoglalt helyükkel, autonómiájukkal, és nem utolsósorban az Akadémia rendelkezésére álló anyagi eszközökkel. Az Akadémia 1878-ban rendezte az osztályok és a bizottságok egymáshoz való vi-

szonyát. Arra a következtetésre jutott, hogy a bizottságok feladataik ellátására csak úgy képesek, ha teendőikre nézve a rendelkezés teljes szabadságával bírnak. Szükséges azonban, hogy a bizottságok osztályokhoz tartozzanak, és azokkal együttműködjenek. Határozatot hozott a bizottsági tagok választására. Ettől kezdve a tagokat háromévenként a nagygyűlésen újraválasztották.

Az osztályok és bizottságok évi költségkereteit az Igazgatótanács biztosította az előzetesen beterjesztett, és az összes ülés által elfogadott munkatervek alapján. 1892-től, minden bizottság számára bizonyos normál, de különböző összegű pénzügyi előirányzat volt megállapítva. Az Igazgatótanács a keretek szétosztásakor egyes bizottságoknak magasabb budgetet állapított meg, ha ezt nagyobb terjedelmű kiadvány előkészítésével indokolták.

Az 1869-ben életbe lépett alapszabály biztosította az osztályok és bizottságok autonómiáját. Függetlenül döntöttek a témakörök kiválasztásában, a kiadványok sorrendjében, bírálatában, valamint azok megjelentetésében. Önállóan bíztak meg kutatókat eredeti művek készítésével, vagy fordítással. Segélyeket biztosítottak számukra a kutatómunkához, és az ezzel kapcsolatos esetleges utazások anyagi fedezetéhez. Költségvetésükből számos folyóiratot támogattak. Az I. világháborúig a bizottságoknak lehetőségük volt arra, hogy az évi költségkeret megtakarításait a következő évre átvigyék.

A bizottságok autonómiájában, működésük tervezésében a két világháború között változás történt. A pénzügyi nehézség eleinte korlátozta tevékenységük körét. Az 1920-as évektől a főtitkár javaslatára az Igazgatótanács döntötte el az osztályok és bizottságok anyagi keretét. E korlátozások következménye volt, hogy 1914 és 1928 között mindössze egy bizottság: a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága alakult. 1928-ban a Vigyázó-örökségből nagyobb pénzügyi bázisra számíthatott az Akadémia. Az ezévi nagygyűlésen elhatározta több új bizottság szervezését. A bizottságok autonómiájában ez sem hozott változást. A rendelkezések még arra is kiterjedtek, hogy kéziratok a főtitkári hivatal útján csak akkor adhatók nyomdába, ha költségvetésükről, terjedelmükről az Igazgatótanács tu-

domást szerez. Az osztályok és bizottságok autonómiájában 1945-ig sem következett be javulás. A II. világháború után - az 1946. évi naggyűlésen, amikor az új alapszabály reformjáról tárgyaltak - Pais Dezső azt indítványozta az I. osztály nevében, hogy az "osztályok és bizottságok autonómiája az Ügyrendnek megfelelően állíttassék vissza."

A kézikönyvben a bizottságokat az Akadémia szervezeti felépítéséhez való tartozásuk rendje szerint csoportosítottuk. Először az Elnökséghez, illetve Igazgatótanácshoz tartozó bizottságokat tárgyaltuk, ezután a tudományos osztályok bizottságait: I. (Nyelv- és széptudomány) osztály, II. (Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok) osztálya, III. (Matematikai és természettudományok) osztálya bizottságait vettük sorra.

Azokat a bizottságokat, amelyek a fenti szempontok alapján nem voltak beilleszthetők a három osztály valamelyikébe az "Egyéb bizottságok" elnevezésű csoportba soroltuk. Az egyes csoportokon belül kronológiai sorrendet követtünk. Az 1945 után alakult bizottságok az egyéb bizottságok csoportjában szerepelnek. (Ezek nem mind tartoztak osztályokhoz.)

A bizottságokat a következő rendszerezésben ismertettük: 1. Rövid történeti összefoglaló; 2. A bizottságok munkatársai; 3. Évi költségkimutatások; (egyes években - adatok hiányában - csak az előirányzott összegeket adtuk meg); 4. A kiadványok jegyzéke; 5. A bizottságok történetére vonatkozó nyomtatott és kéziratos források feltüntetése.

*

[A bizottságok iratainak egy része nem került a RAL-ba. Ezek valószínűleg az előadóknál maradhattak. Közülük a Filozófiai- és a Középkori Latinság Szótára Magyar Nemzeti Bizottságának hiányzó iratait sikerült megszerezni (másolatban). A szakterületek kutatói - megismerve a bizottságok tagjait - segítségünkre lehetnének további iratok felkutatásában.]

INTRODUCTION

This handbook is the first to summarize the history and organization of the permanent committees of the Hungarian Academy of Sciences on the basis of documents kept in the Academy's Old Archives.

The handbook is meant both to furnish information to the writers of the Academy's history of 150 years and to serve as a tool for the historians. It has been endeavoured to document the place and significance of the committees within the Academy as a whole. The records of the committees in the Academy's Old Archives, in accordance with the nature of the given committee, made it possible to publish shorter or longer historical outlines or other factual material, as well as to list the manuscript sources.

This work covers the period between the organization of the committees and late 1949. This periodization is justified by the historical changes and development. From 1950, the Academy's activities took quite a new line: its scope of interest in the scientific field has expanded and its organization has undergone significant changes to such an extent that the scientific activities it has displayed ever since then cannot be taken as a basis for comparison.

*

In the first quarter of a century of its existence, the activities of the Academy - founded in 1825 - could not come into full display, mainly because of the Hungarian War of Independence of 1848-1849, the deficiencies of the Academy's first statutes, and the

initial organizational difficulties. In the nine years following the suppression of the War of Independence neither the election of new members nor the convocation of the General Assembly were permitted.

Owing to such coercive measures, the Academy was forced to find new organizational forms to continue its activities. Thus was it that the first permanent scientific committees were set up. First among them were the Committee on History in 1854, Committee on Linguistics in 1855, Committee on Archaeology in 1858, Committee on Statistics, and the Committee on Mathematics and Natural Sciences in 1860.

With this new organizational form realized, the Academy's work became more effective and important in the individual branches of science and scholarship. The committees were, in fact, "scientific workshops", bringing about a division of labour in the activities of the Academy, engaging a large number of scientists and scholars all working for the common goal. Their significance lies in the fact that they united the Hungarian men of science, who until then had worked individually and separately, and they also tended to organize the scientific endeavour.

The committees' work was developing vigorously, and their scope extended. As a result of their fruitful work, the Academy decided to set up further committees. In the initial stage, the committees were aimed primarily at filling up gaps in the individual branches of science and scholarship in Hungary. The Academy's work was followed with increasing attention by the whole nation. Scientists and scholars working in the committees were thus expected scientifically to explore and investigate the Hungarian language, history, economy, the climatic conditions, plant and animal life, as well as the geology of the Hungarian soil.

Committees working in the second half of the 19th century rightly recognized the trends in the development of science policy. With their periodicals and other publications - in which they freely drew on the achievements of international science, as well - , the committees not only promoted the Hungarian literature and science but also joined Hungary in the international scientific life.

Within the scope of their particular activities, the committees also tended to diffuse scientific knowledge in ever wider circles through their publications. Apart from scientific institutions, a good part of their publications reached the middle-strata of intellectuals, and even the educational institutions. With inexpensive publications, they promoted public education, particularly in the field of the cultivation of the Hungarian language. The Subcommittee on Folk Music had collected the basic source material of its work from among the peasants, preserving the old Hungarian traditions and folk art, which later served as a basis for the world-famed compositions of the modern Hungarian musical art.

The majority of committees was engaged in the humanities; only one committee was working in the field of natural sciences. This is explained by the Academy's statutes adopted in 1869, which considered it as primary objective to serve intellectual progress and the diffusion of knowledge through the promotion and cultivation of the Hungarian language. The statutes, with minor modifications, remained practically unchanged until as late as 1945. Although the rapid development of natural sciences - particularly in the inter-war period - made it imperative to give adequate support to these branches of science, and the ever increasing importance of these branches would have given the Academy a good opportunity to reformulate its scientific objectives, but the Academy failed to play a leading role in the organization of natural sciences, despite some internationally recognized Hungarian achievements in these fields. Initiated by Albert Szent-Györgyi, an "Academy of Natural Sciences" had been founded in 1945 which merged with the Hungarian Academy of Sciences in 1946.

After World War II, partly the reconstruction of the ruined country and, as a consequence, the serious economic difficulties, partly the Academy's justified and well-founded reorganization absorbed the energies. All this had a serious impact on the practical activities of the committees, too: they either did not work at all or their work was limited to a minimum level.

Joining various international unions and associations from 1946 on provided opportunities for Hungary to participate in the international scientific cooperation. To achieve this, the Academy set up new committees which, however, did not follow in the steps of the former committees, but made efforts to establish the renewed Academy's international relations.

The work of the permanent committees has always been closely connected with and depending on their place and autonomy within the Academy's framework, and - last but not least - on the financial funds available. In 1878, the Academy regulated the relation of the committees to each other, coming to the conclusion that the committees could perform their tasks only if they might have a complete freedom of action in their respective field. To achieve this, however, it is necessary that the committees be connected with the respective sections of the Academy, working in close cooperation with them. A decision was also made on the election of the committee members. From 1878 on, the members were re-elected by the General Assembly every three years.

The yearly budget of the sections and committees was allocated by the Board of Directors on the basis of preliminary applications which had been passed by the General Assembly. From 1892, a certain normal but differentiated allowance was earmarked for each committee. In fixing the allocations, the Board of Directors took into consideration the claim of the committees to a larger budget provided they were justified by the preparation of a major work. The statutes adopted in 1869 guaranteed the autonomy of the committees. They independently decided on the selection of research projects, on the order of importance of works to be published, on the way of their discussion and publication. They also acted independently in commissioning scholars and scientists to write original works or to prepare translations. They gave the scientists grants to conduct researches, as well as for the related travels

necessary to the work. From their budget, they also supported several journals. Until World War I, the committees were permitted to carry over their yearly budget savings to the following year.

In the inter-war period, a remarkable change took place in the autonomy and in the planning of activities of the committees. Their scope of activities was first narrowed down by financial difficulties. Proposed by the Secretary-General, from the nineteen-twenties, the Board of Directors decided on the budget of sections and committees. It was due to these restrictions that between 1914 and 1928, only one committee, the Hungarian National Committee of the International Intellectual Cooperation, was set up. In 1928, the Academy might reckon with a more adequate financial basis thanks to the "Vigyzó-bequest". The General Assembly in that year adopted a resolution on the setting up of several new committees. But this did not involve any change in the autonomy of the committees. The new regulations went as far as prescribing that manuscripts might be sent to the printer through the Secretary-General's office only if the Board of Directors would be informed beforehand of the costs and size of the planned publications. No favourable change took place in the autonomy of the committees until 1945. After World War II, - at the 1946 General Assembly which discussed the reform of the Academy's statutes - , on behalf of Section I (Linguistics and Literary Studies), academician Dezső Pais proposed that "the autonomy of the Academy's sections and committees be restored".

In this handbook, the committees are grouped according to the Academy's organizational structure. Committees belonging to the Presidium and the Board of Directors are discussed first, and this is followed by those working under the individual scientific sections, i.e. Section I (Linguistics, Literary Studies and Arts); Section II (Philosophy, History and Social Science); Section III (Mathematics and Natural Sciences).

Committees, which could have not been grouped according to the above classification, are listed under the heading "Other committees". Within the individual groups, committees are listed in

chronological order. Committees set up after 1945 are to be found under the "Other committees". (Some of them do not belong to any section.)

The individual committees are treated according to the following: 1) Brief historical outline; 2) membership; 3) annual financial statement (for some years - since data are not available - only estimates are given); 4) list of publications; 5) list of printed or manuscript sources of the history of committees.

**AZ MTA ELNÖKSÉGÉHEZ
ÉS IGAZGATÓTANÁCSÁHOZ
TARTOZÓ BIZOTTSÁGOK**

KÖNYVTÁRI BIZOTTSÁG

A Könyvtári Bizottság megalakítása egybeesik az Akadémiai Könyvtár használati szabályzatának kidolgozásával, illetve elfogadásával. A szabályzatot 1865. június 10-én hagyta jóvá az Akadémia összes ülése, akkor, amikor a könyvtár már átköltözött az újonnan felépült akadémiai palota könyvtárrészébe. A könyvtár ekkor még nem működött, részben mert helységei nem voltak teljesen készen, részben mert a becsomagolt könyvtár felállítása és használhatóvá tétele nem kis munkát követelt a könyvtár személyzetétől. A könyvtár használati szabályzatának kidolgozása is azt a célt szolgálta, hogy a könyvtár felállításának nagy munkája már ennek ismeretében folyjon.

A könyvtári szabályzat tervezetét Hunfalvy Pál főkönyvtárnok Budenz József alkönyvtárnokkal együtt dolgozta ki és terjesztette egy ebből a célból alakult albizottság elé, amely megvitatás után továbbította azt az összes ülésnek. Az összes ülés elé kerülő javaslatot az albizottság nevében Arany János titoknok és Toldy Ferenc bizottsági elnök írta alá 1865. jun. 1-én (K 801:6/1865. régi jelzete: RAL. 1338/1865). Ez az albizottság a könyvtári szabályzat végén egy öttagú Könyvtári Bizottság felállítását javasolta, amelynek feladatul tűzte: 1. Az évenként tartandó akadémiai nagygyűlés elé terjesztendő könyvtárnoki jelentés megbirálását; 2. Javaslattevét a könyv- és folyóiratvásárlásokra; 3. Határozatokat hozni a szabályzatban kiemelt esetekben előfordult ügyekben.

Az összes ülés a könyvtári szabályzat mellett elfogadta a Könyvtári Bizottság megalakítására vonatkozó javaslatot, de nem öt, hanem kilenc tagból álló Könyvtári Bizottságot nevezett ki. Első tagok voltak: Toldy Ferenc (elnök), Arany János, Horváth Cyrill, Jedlik

Ányos, Pauler Tivadar, Petzval Ottó, Wenzel Gusztáv és a két könyvtárnok Hunfalvy Pál és Budenz József. (Vö. ehhez Arany János levélmásolatát Toldy Ferencnek RAL. 1338/1865.)

A könyvtári szabályzat és így a Könyvtári Bizottság célkitűzése, ügyrendje az elfogadás után megjelent az "MTA jegyzőkönyvei 1863-1866"-ban (1865. II.füz. 99-103.p.). Kézirata az Akadémia kisgyűlési jegyzőkönyvei 1865. 86 f.-től, és külön: K 801:6/1865 sz. könyvtári iratok között.

A bizottság munkálkodására vonatkozóan az ekkor megállapított célkitűzések szolgáltak irányadónak egy évtizedig, azaz 1875-ig. Az említett évtized alatt a bizottság munkássága - az első pár év kivételével - csak kevésbé terjedt ki a könyvtár ügyeinek intézésére. Az 1870-ben készült könyvtári jelentésen kívül kivételt képez a megállapítás alól az, hogy az Akadémia könyvtárának hiányosan járó kötelespéldányok ügyében felterjesztést küldött a Vallás- és Közoktatásügyi miniszternek (Bizottsági jegyzőkönyvek 1866.márc.27. - A továbbiakban rövidítve "Biz.jegyzk." E rövidítés mindenütt a tárgyalta bizottság jegyzőkönyveire utal.), valamint annak a könyvtári helyzetjelentésnek az elkészítése 1869-ben, amelynek címe: "A Magyar Akadémiai Könyvtár célját tárgyzó vélemény". Ezt a véleményt Hunfalvy Pál és Budenz József készítette, és lényegében a könyvtár első gyűjtőkörének összefoglalása volt. (RAL. 1322/1869)

A bizottság tulajdonképpen rendszeresen tevékenykedett, (bár ülésein a tagok csökkenő létszámmal voltak jelen) de tevékenységének legnagyobb részét az Akadémia által rábízott feladatok elvégzése képezte. Állandóan döntenie kellett az új cserekapcsolatok létesítése és legnagyobb részben a tanintézeteknek küldendő akadémiai kiadványok ügyében. Emellett külön speciális problémákkal is foglalkoznia kellett. A Könyvtári Bizottság mondott véleményt arról is, mi módon lehetne rendszeresebbé és sikeresebbé tenni az akadémiai kiadványok hirdetését. Ez a feladat korántsem könyvtári probléma volt, de 1866-ban nem volt az Akadémiának más olyan szerve, amely ezzel érdemlegesen tudott volna foglalkozni. Így hárult a hirdetés ügye a Könyvtári Bizottságra. A bizottság állásfoglalása ebben a kérdésben az ol-

csóság szemelőtt tartása mellett az volt, hogy az Akadémia kiadványairól készüljenek "szak, és közlönycsoportok szerint könyvcím-lajstromok" és időnként és felváltva küldjék be azokat hirdetésül a hírlapokba. Az Akadémia a Pesti Naplót jelölte meg kiadványainak hirdetőjéül, e mellé a bizottság a Vasárnapi Ujságot is ajánlotta, mint "amely nagy és igen vegyes olvasókörrrel bír". Ezek a lajtsromok nyomassanak ki az Akadémia illető szakbeli közlönyeinek borítékain is. Ajánlotta, hogy az állandó bizottságok minden új kiadványukat szakemberrel ismertessék, ami az olvasottabb hírlapokban jelenjen meg, valamint, hogy az Akadémia üléseiben bemutatott új könyvekről a szerző, vagy szerkesztő által készített előadás szövegét - a Pesti Napló kefelevonatának felhasználásával - más fővárosi és vidéki lapok is leközöljék. (Biz.jegyzk. 1866.márc.27.)

Igen nagy zavar uralkodott az Akadémia könyvkiadása terén. Ez vonatkozott arra, hogy a kiadványok nyomtatása nagyon sokba került; de főleg arra, hogy a már kinyomtatott művek füzése, köttetése, rendkívül rossz szállítása, raktározása, kezelése, a tagoknak, intézeteknek és a könyvkereskedőknek való továbbítása ellenőrizhetetlen volt. A Könyvtári Bizottság albizottságot küldött ki ennek a tisztázására. Elnöke Lónyay Menyhért, tagjai: Arany János, Toldy Ferenc és Hunfalvy Pál. Az erről készült terjedelmes jelentést, Arany János foglalta össze, amiből kiderül, milyen bonyolult folyamaton ment végig egy kiadvány, míg rendeltetési helyére került. (Arany János bizottsági vegyes jegyzőkönyvei 1865-1869. 38-39 fol.)

Ugyancsak a bizottság vizsgálta ki az Eggenberger-féle akadémiai könyvtár ellen felmerült panaszokat a kiadványok rendkívül késedelmes szétküldése tárgyában. Az Eggenberger-cég a bel- és külföldi intézetek és a tagok számára rendelt könyvek elszállítását igen nagyul teljesítette - sokszor egy, másfél évbe került míg az illetőkhöz eljutottak - és ugyanakkor az Akadémia kiadványainak sikeresebb terjesztése érdekében sem sokat tett. A bizottság mégis olyan állásponton volt, hogy az Akadémia ne bontsa fel azonnal a céggel kötött megállapodását, mert ez nemcsak a cégre, de az Akadémiára nézve is kihatással lehet, és úgy döntött, hogy kísérletképpen bizonyos

feltételek megkötésével még egy évre hosszabbítsa meg a könyvek árusítására vonatkozó szerződést. (Biz.jegyzk. 1868.febr.21.)

Ami a legtöbb gondot és munkát jelentette a bizottságnak, az annak eldöntése volt, hogy milyen akadémiai kiadványokat kapjanak ingyen a különféle iskolák, tanintézetek, egyesületek stb.? Szinte állandóan özönlöttek a kérő levelek kiadványok ügyében. Ezzel kapcsolatban tett előterjesztést a bizottság 1867.máj.18-i ülésén Toldy Ferenc: "tudvalévő, hogy az Akadémia kiadványaiból ingyen elosztandó példányok száma máris oly tetemesre rug, hogy az 500 példányban nyomott közlönyök- és munkáknak szinte felét igénybe veszi, s ha ily arányban szaporodik, egyfelől az Akadémia pénztára nem bírja meg a terheltetést, másfelől kiadványaink egészen kiszorulnak a könyvkereskedésből, nemcsak mert oda példány alig marad, hanem azért is, mert azon intézetek láttatnak el ingyen könyvekkel, melyeket a külföld példájára Akadémiánk is éppen természetes vevőinek tekinthetne: indítványozza:

1. Javasoltassék az Akadémiának, hogy a hazai tanintézetek számára való ingyen kiosztását kiadványainak folyó 1867 végével szüntesse meg".
2. Az Akadémia tegyen felterjesztést a Vallás- és Közoktatásügyi miniszternek - folytatódik tovább az előterjesztés - , hogy azok az iskolák melyek a tandíjakat befizetik a minisztériumnak, a tandíjából vásárolhassák meg az Akadémia olyan kiadványait, melyek az iskola szükségleteinek megfelelnek. Ezt az indítványt a bizottság magáévá tette. (Biz.jegyzk. 1867.máj.18.)

Az Akadémia összes ülése azonban még ez év máj.27-i ülésében a bizottságnak ezen javaslatát egyelőre függőben tartotta, s így a Könyvtári Bizottság ezt egy későbbi időpontban újból felvetette. (Biz.jegyzk. 1867.dec.6.) 1868 elején az Akadémia ténylegesen továbbbitotta a bizottság álláspontját Eötvös József kultuszminiszternek, akinek válaszát tárgyalta a bizottság. A miniszter kifejtette, "hogy az Akadémia kiadványainak a tanintézetek számára pénzen megrendelése iránt a minisztérium nem határozhat addig, míg az Akadémia az ingyen-küldés ügyét végleg el nem dönti". Mint akadémiai elnök

azonban azt tanácsolja, "hogy álljon el az Akadémia ezen szándékától. A bizottság, részint a miniszteri válaszban előadott okok, részint és főleg a hazai körülmények bővebb megfontolása után időszerűnek véli, hogy az Akadémia egyelőre ne szüntesse még meg kiadványainak a tanintézetek számára ingyen való kiszolgáltatását". (Biz.jegyzk. 1868.febr.21.)

Az Akadémia másodelnökének, Csengery Antalnak is feltűnhetett a bizottság nem szorosan könyvtári tevékenysége, mert az Igazgatótanácsban azt indítványozta: "szóltassék fel a tudományos Akadémia Könyvtári Bizottságának oly módoni újra alakítására, hogy e bizottság havonként ülést tartván, ne csupán az akadémiai kiadványok ügyével foglalkozzék, hanem az összes könyvtári ügyek vezetése reábizva legyen. Jelesül e bizottság szemelje ki a könyvtár részére időnként megveendő könyveket, melyek jegyzéke időről-időre az összes ülésnek bemutatassék; s melyekről a könyvtárusi, illetőleg könyvkötői, számlák, a főkönyvtárnok által láttamozva, utalványozás végett az Akadémia elnökségéhez terjesztessenek, s enélkül a könyvtári rovatból semmi kiadás ne történjék; mint ezt a számadás' jó rendje követeli". (Az Igazgatótanács jegyzőkönyvei, a továbbiakban: Igt.Jk. 1872. máj.25. = Ak.Ért. 1872. 163.p.) Az összes ülés az Igazgatótanács javaslatát "magáévá tévén, a Könyvtári Bizottságba eddigi tagjai meghagyásával a 3 osztályelnököt és titkárt, s Budenz József alkönyvtárnokot nevezte ki. Hunfalvy Pál indítványa szerint pedig az előbbi bizottság még e héten összehívandó s határozatai foganatba vételével az elnökség megbizatik". (Összes ülési jegyzőkönyvek, a továbbiakban: Öü.Jk. 1872.jun.24. = Ak.Ért. 1872. 186.p.)

A határozatnak megfelelően a régi Könyvtári Bizottság valóban megtartotta utolsó ülését 1872.jul.2-án, azzal a céllal, hogy a folyamatosan levő ügyeket lezárja. Ezután az következett volna, hogy az új kibővített bizottság lásson munkához. Mégis az történt, hogy csaknem két év szünet állott be tevékenységében. Legközelebb 1874. márc.1-én jött össze, amikor az értekezlet még mindig csekély létszámmal, (6 fő) bár új tagok részvételével, az 1872 októberétől elmaradt ügyeket tárgyalta. (Egyébként ezen az ülésen vezette utóljá-

ra a bizottság jegyzőkönyvét Arany János.) Sem ez, sem a következő ülés, amely pedig sokkal népesebb volt (11 fő) semmi jelét nem adta a munka fellendítésére vonatkozó törekvésének; még mindig a múlt "hagyományait" követte a problémák elintézésében. (Biz.jegyzk. 1874. márc.1. és 1875.jan.31.) Két hét múlva mégis igen nagy változást tapasztalunk a bizottság tevékenységében. Ekkor kezdett foglalkozni intenzíven a könyvtár problémáival. Először a könyvtár belső munkájának átszervezésére irányította figyelmét, mert a felgyülemlett tannivalók sokasága, a könyvtárhasználat fokozódása arra késztette, hogy mindenekelőtt ezen a területen proponáljon változtatásokat.

Megállapította, hogy a könyvtár "tisztí" személyzete nem lehet kevesebb, mint egy főkönyvtárnok, két alkönyvtárnok és egy kéz-irattári őr. A felgyült munkák befejezése céljából pedig indokoltnak találta egy díjnak (szerződéses tisztviselő) alkalmazását a lajstromozási munkákhoz, és hasonlólag a Kézirattárban elvégzendő feladatokra, hat hónapra egy szakértő és egy megbízható díjnak felvételét.

A bizottság körülhatárolta a könyvtárnokok feladatkörét. Kimondta, hogy "a főkönyvtárnok hivatása: a könyvtár szaporítása és kiegészítése céljából az irodalom és könyvpiac figyelemmel kísérése; a könyvtárrendezési és lajstromozási munkálatok vezetése. Az alkönyvtárnokok feladata: a könyvtár rendezésének, lajstromozásának és kezelésének összes teendőit végezni". (Biz.jegyzk. 1875.febr.14.)

Ez teljesen új rendszer volt, mert eddig maga a főkönyvtárnok is lajstromozott, katalogizált és minden egyéb könyvtári munkát végzett. Új rendszert kívánt a bizottság megvalósítani az alkönyvtárnokok munkaidejének, a könyvtár új nyitvatartásának megfelelő, meghosszabbításával. Kötelesek voltak délelőtt 10-1-ig a könyvtárban tartózkodni, amikor a könyvtár csak az akadémiai tagok számára volt nyitva, és délután 3-7 között felváltva, amikor a közönség használhatta a könyvtárat. Ez személyzeti problémát vont maga után, mert Budenz József, aki közben 1872-ben egyetemi tanár lett, nem tudta az egész napos elfoglaltságot vállalni és új alkönyvtárnokról kellett gondoskodni. (Biz.jegyzk. 1875.márc.16.) A könyvtár 1865-ben készült használati szabályzatának revíziójára egy négytagú albizott-

ságot jelölt ki. (Biz.jegyzk. 1875.febr.14.) Az albizottság által kidolgozott új könyvtári szabályzatot az Akadémia összes ülése 1875.márc.22-én elfogadta. (Ak.Ért. 1875. 60.p.) A szabályzat nyomtatásban is megjelent. (Akadémiai Almanach, a továbbiakban rövidítve: Almanach, 1876-ra, 240-242.p.) A szabályzat magában foglalta a Könyvtári Bizottság új célkitűzéseit, feladatát, amely azután a bizottság fennállása folyamán mindvégig irányadó maradt. Ez nemcsak annyiban jelentett újat, hogy a feladatok jobban a könyvtár profiljához igazodtak, hanem abban is, hogy először állapították meg elvszerűen a bizottsági tagok összetevőit. A könyvtár bizottságának tagjai: - mondja a szabályzat - "az Akadémia elnökei, főtítkára, az osztályok elnökei és titkárai, végre a főkönyvtárnok". (Uo.) Ez a későbbiekben - 1905-ben - tovább bővült azzal, hogy meghívták bizottsági tagokul a Nemzeti Muzeumi, az Egyetemi és a Műegyetemi könyvtár igazgatóit (Ak.Ért. 1905. 353.p.), 1945 után pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatóját. (Biz.jegyzk. 1947.máj.29.)

A bizottság határozatai nemcsak a könyvtár belső rendjében, használatának újabb szabályozásában, saját célkitűzéseinek megváltoztatásában jutottak kifejezésre, hanem az Akadémia alapszabályai 52. paragrafusának újjáalakításában is. Eddig ugyanis e paragrafus szerint az alkönyvtárnokot, a "könyvtártiszteket", a gyűjteményőröket az illető osztály ajánlata alapján, az összes ülés titkos szavazással, egyszerű többséggel szintén az Akadémia belső tagjainak sorából választotta. Lónyay Menyhért bizottsági elnök e paragrafus megváltoztatását ajánlotta, mert "nem tartja indokoltnak és célszerűnek, hogy a könyvtár tisztai állomásait csakis akadémiai tagokkal lehessen betölteni; sőt éppen ellenkezőleg kívánatosnak tartja, hogy az alkönyvtárnoki állomásokra olyanok alkalmaztassanak kiknek idejét és figyelmét szakszerű tudományos és irodalmi munkásság a könyvtárnoki teendőktől el nem vonja". (Biz.jegyzk. 1875.márc.16.) Az 1875. évi nagygyűlés elfogadta a bizottság javaslatát az 52. paragrafus megváltoztatására. (Biz.jegyzk. 1875.okt.29.)

Ez időtől kezdve a Könyvtári Bizottság működése a könyvtárra nézve, valóban hatékonyabb lett. Nagyobb hangsúly esett a könyvek és

a Kézirattárban felgyűlt iratok szakszerű rendezésére, feldolgozására. Ekkor vette kezdetét Jakab Elek kézirattári rendezési munkája, eleinte évi 300, majd 400 Ft tiszteletdíjért, aki a délutáni órákban 15 éven át foglalkozott a munkával. (Jelentését kivonatossan közli: Ak.Ért. 1892. 132-139.p.; teljes szövege külön is megjelent 1892-ben.)

Bár a külföldi csereviszonyok létesítésének eldöntése, az intézmények, iskolák ingyen könyvekkel ellátása továbbra is nagy feladatot rótt a bizottságra, e munkák elvégzése mellett összehasonlíthatatlanul többet foglalkozott könyvtárügyi kérdésekkel mint régebben. Rendszeresebben tárgyalta a könyvtár évi jelentéseit, a kölcsönzési ügyeket, (Biz.jegyzk. 1878.máj.27.) a kéziratok használatát, (Biz.jegyzk. 1886.jan.26.) és hamarosan sor került egy másik "könyvtári tisztt" kinevezésére is, Hellebrant Árpád személyében (1878. jan.1-től), aki később a könyvtár egyik legérdemesebb szakemberévé vált. (Az egyes gyűjtemények katalógusának elkészítésével.)

A bizottság jegyzőkönyveinek tanúsága szerint 1875 végén az Igazgatótanács elfogadta Likaveczi János "könyvtártiszt"é váló kinevezését, aki a Nemzeti Múzeum könyvtárában a mai (OSZK-ban) mint napidíjnok dolgozott (Biz.jegyzk. 1875.okt.29. és nov.13.), kinevezésének nyoma azonban az Akadémia Almanach-jában nem található. Minden valószínűség szerint megmaradt korábbi állásában.

A Könyvtári Bizottságnak - ellentétben a tudományos bizottsággal - nem állott rendelkezésére külön költségvetés. A könyvtári könyvek- és folyóiratok beszerzését az Akadémia elnökei ellenjegyzése mellett a főkönyvtárnak intézte. Viszont beleszólási joga volt a bizottságnak a drága és gyűjteményes művek megrendelésébe, értékes könyv- és kéziratgyűjtemények megvásárlásába. Ilyen esetekben a könyvtár költségvetésébe beiktathatta a beszerzendő gyűjteményes műveket, vagy kéziratokat, vagy - és inkább ez volt a gyakoribb - külön anyagi fedezetet igyekezett ezekre az Akadémiától biztosítani (pl. a Szilágyi Dániel-féle gyűjtemény esetében).

Az évek előrehaladtával egyre sokasodtak a megoldásra váró problémák. Sort kellett keríteni a régi magyar és erdélyi kancellária

okiratainak, valamint az 1848/49-i magyar belügyminisztérium levéltáraihoz tartozó iratok jegyzékének összeállítására, mert az Országos Levéltár kérte ezek átengedését. (Biz.jegyzk. 1878.okt.28.) Az 1902. évi könyvtári jelentés szerint még mindig csak folyik ezek kiválogatása. (Ak.Ért. 1902. 242.p.) Egyre többször fordult elő nagyobb, jelentősebb könyvtárak, kéziratgyűjtemények vásárlása, ajándékok elfogadása: Pl. Szilágyi Dániel könyvtárának megvétele 4500 Ft-ért. (Biz.jegyzk. 1855.nov.30., 1886.febr.8., okt.25.), Grote Arthur angol orientalista (kültag) könyvtárából származó indiai archaeologiai művek beszerzése Duka Tivadar útján (Biz.jegyzk. 1887.ápr.25.), a Ráthgyűjtemény átvétele (1896), Kisfaludy Sándor kéziratainak megszerzése, (Biz.jegyzk. 1908.jan.30.), Szentistványi Gyulánétól XVIII. századi kéziratok vásárlása (Biz.jegyzk. 1887.máj.23.), Gr.Széchenyi István kézirataival, s a Goethe-gyűjteménnyel való gyarapodás (Ak.Ért. 1895. 707.p.) stb.

Időközben összeállították a könyvtár értékesebb duplumainak jegyzékét és Horovitz Fülöp antikváriusnak adták el az ebben szereplő könyveket. (Biz.jegyzk. 1886.jan.25.) Egyéb speciális problémát is ki kellett vizsgálnia a bizottságnak, mint pl. a Révai-Testvérek könyvkiadó cég ügyét, amely panaszt tett amiatt, hogy az Akadémia a neki bizományba átadott kiadványokat maga is terjeszti. (Biz.jegyzk. 1887.febr.28.)

A bizottságnak egy nagyobb előterjesztése ismeretes 1890-ből, amit az Igazgatótanácsnak tett az Akadémia Könyvkiadó Hivatalának visszaállítása és a hazai iskoláknak és egyesületeknek küldött akadémiai kiadványok ügyében. (Mindkettőt l. Ak.Ért. 1890. 666-670.p.) Az előbbi kapcsolódik a Könyvkiadó Bizottság működéséhez (V.8. Ak.Ért. 1890. 666-669.p.). Az utóbbival kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy 1886-ig az Akadémia összes ülése a Könyvtári Bizottság javaslata alapján döntött arról, hogy mely iskolák, intézmények és milyen mértékben részesüljenek az akadémiai kiadványok térítés nélküli ellátásában. 1886-tól az iskolák tekintetében bizonyos kategóriákat állítottak fel, amely szabályozta, hogy milyen jellegű iskola, milyen és mennyi akadémiai kiadványt kapjon aján-

dékba. A bizottság álláspontja szerint ez nem volt méltányos. "... a folytonos ajándékosztás demoralizálja az ajándékkapót; hozzászoktatja az ingyenhez, s leszoktatja arról, hogy az ajándék becsét méltányolni tudja. A helyes elv ez: olcsón adni mindenkinek, de ingyen egyiknek sem". (Ak.Ért. 1890. 666-670.p.)

Ezért a bizottság azt ajánlotta az Akadémiának, hogy amely iskolák 1890.dec.31-ig bejelentik kívánságukat az Akadémiai Értesítőt ingyen és bérmentve kapják; ezután még három hónapig az Almanachot, az Értekezéseket, valamint az osztályok és bizottságok egyéb kiadványait egy-egy példányban egyötöd áron, vagy mindezeket a Könyvkiadó Vállalat illetményével együtt évi 10 Ft-nyi általánosságért; a külön alapokból (Kazinczy-, Széchenyi-, Teleki-alap) kiadott műveket féláron rendelhetik meg a Főtitkári Hivatalnál. Egyéb intézetek, egyesületek stb. az Akadémiai Értesítőt szintén ingyen és bérmentve, a többi kiadványt - a Könyvkiadó Vállalat sorozata kivételével - féláron rendelhetik meg. (Uo.)

Az ekkor tett és az Akadémia által elfogadott javaslatok mentesítették a bizottságot egy olyan természetű tevékenység folytatásától, amely erősít jelentős mértékben lekötötte.

A könyvtár használati szabályzatában is változás történt: a Könyvtári Bizottság feladatait és célkitűzését tartalmazó rész átkerült az Akadémia ügyrendjébe a többi bizottság felsorolása mellé (Almanach 1880. 96-97.p.), és 1881-től kezdve helyére a III. azaz utolsó pontként az "Irodalomtörténeti okiratokat illető szabályok" került. Ugyanis az Irodalomtörténeti Bizottság az Akadémia Kézirattárában őrzött magyar irodalomtörténeti dokumentumok használatát engedélyhez kötötte, amit az Irodalomtörténeti Bizottság elnöke adhatott meg. Ezt a szabályt iktatták be a "Könyvtári szabályzat" III. pontjaként, a Könyvtári Bizottság feladatait tartalmazó rész helyébe. Bizonyára a fennálló rendezetlen viszonyok követelték ezt meg. (Almanach 1881-re, 124.p.)

1892-ben ismét felmerült a bizottságban a könyvtár használati szabályzatának reformja (Biz.jegyzk. 1892.okt.21.), de a közbejött sürgő főkönyvtárnoki változás következtében ez nem valósult meg csak

az 1910-es években. (Biz.jegyzk. 1912.nov.25.) Részleges reformját az 1916.évi Almanach közli (141-145.p.), majd ismét változtatott szövegét az 1936-ban megjelent "Alapszabály és Ügyrend" (50-54.p.).

A bizottság közreműködésével sikerült a könyvtárban egyre több gondot okozó raktárhelységihiány átmeneti megszüntetését elérni. Új könyvtári raktárhelységek szüksége már Heller Ágost főkönyvtárnoksága (1894-1902) idején felmerült, aki a főtitkári hivatal alatti udvari részt építtette át raktár céljaira. 1902-ben Hellebrant Árpád alkönyvtárnok a könyvtárról szóló jelentésében megemlíti a bérház földszintjének a palotához csatlakozó dunaparti részét raktárnak átalakítani. (Ak.Ért. 1902. 243.p.) Ez akkor csak jelzés maradt. Legközelebb Szily Kálmán főkönyvtárnok eleveníti fel az elgondolást 1911-ben a bizottság előtt. (Ak.Ért. 1911. 413.p.) Ezt fokozottan támasztotta alá, hogy az 1897. XLI. tc. kötelespéldány rendelet szigorú végrehajtása kapcsán rengeteg nyomtatvány ömlött be az Akadémiai Könyvtárba. Ebből akkor kiszemelték az értékesebb nyomtatványokat, ezeket feldolgozták, a többi azonban feldolgozatlan állapotban gyűlt halomba. A bérház földszintjének beépítése helyett Szily Kálmán idejében a volt főkönyvtárnoki lakást, a palota Akadémiai-utcai oldalán és a volt Schenek-lakást rendezték be raktárnak. (Vö.: Melich J.: Az Akadémiai Könyvtár megnyitásának százados évfordulójára 1844-1944. 20.p. Ms. 369) A bérház dunaparti részének raktárhelységgé való átalakítása 1925-ben következett be már Ferenczi Zoltán főkönyvtárnoksága alatt. Igaz, hogy a Könyvtár ekkor elvesztette viszont a volt főkönyvtárnoki lakásból átalakított raktárrészt, amit ismét lakássá alakítottak vissza. (Ak.Ért. 1927. 20.p.)

A Könyvtári Bizottság működése az első világháborús évektől kezdve hanyatlani látszik. Tevékenységéről legközelebb 1924-ből értesülünk, amikor albizottság tett javaslatot a könyvtári ügyekre vonatkozóan. A javaslat kiterjedt új tisztviselők kinevezésére, (Hellebrant Árpád betegsége, majd nyugalomba vonulása, illetve Szily Kálmán halálával kapcsolatban); a megrendelt és fizetetlen könyvszámlák rendezésére; a külföldi cserepartnerek és cserekiadványok jegyzékének összeállítására stb. (Biz.jegyzk. 1924.okt.13. és

okt.20.) Nincsenek jegyzőkönyvek Ferenczi Zoltán és Szinnyi József főkönyvtárnokok idejéből; (kivéve az 1928.ápr.25-i ülését, amikor az Akadémia Szinnyi Józsefet ajánlotta főkönyvtárnoki kinevezésre) és híradásokat sem találunk a bizottság munkálkodásáról az Akadémiai Értesítőben. Pedig a könyvtárban egyre gyűltek az új beszerzések adományok, amelyek feldolgozásra vártak. Pl. Stein Aurél, Kégl Sándor könyvtára adományozása 1925/26-ban, amely a könyvtár keleti anyagát gazdagította (Ak.Ért. 1927. 21.p.); a Vigyázó-könyvtár átvétele 1928/29-ben és egyéb gyűjtemények könyvtári tulajdonba kerülése.

1943-ban Melich János lett a könyvtár igazgatója (l. Ak.Ért. 1943. 152.p.) és neki sem ideje, sem módja nem volt arra, hogy a Könyvtári Bizottság működését szorgalmazza; elég tennivaló akadt ugyanis ebben az időben a könyvtár értékes anyagának biztonságba helyezésével.

A II. világháború után 1946. április 11-én jött össze a bizottság először. Ez az értekezlet beszámoló jellegű volt; a főkönyvtárnok ismertette a II. világháború okozta pusztulásokat és az elkövetkező évekkel vonatkozó újjáépítési terveket. A bizottság és később (ápr.29-én) az összes ülés mind a beszámolót, mind a terveket tudomásul vette és elfogadta.

1947.máj.29-én a bizottság újjáalakult, és még ez év nov.12-én több új taggal egészült ki. Ez utóbbi ülésre a könyvtár tisztviselői - a főkönyvtárnokkal egyetértésben - egy memorandumot nyújtottak be, amelyben a könyvtári munka eredménytelenségéről panaszkodtak. A Könyvtári Bizottság megértéssel fogadta a memorandumot, de mást nem tudott tenni, mint segítséget ígért abban az esetben, amennyiben módjában lesz a problémák megoldása. (Biz.jegyzk. 1947.nov.12.)

Melich János a bizottság 1948.jun.25-i ülésén lemondott. Helyét ez év őszétől - addig az ügyeket Melich János vitte tovább - Keresztury Dezső foglalta el. (Biz.jegyzk. 1948.jun.25.) Az új főkönyvtárnokot követően új tagokat is választottak a bizottságba. Névsorukat a 30. oldalon közöljük.

Utoljára 1949.ápr.12-én tartott ülést a bizottság. Ez az ülés már a Magyar Tudományos Akadémia átszervezésének jegyében jött lét-

re, amikor a könyvtár gyűjtőkörét állapították meg és egyben a hároméves terven belül a könyvtár mechanizmusának újjászervezéséről, az átalakítási munkálatokról adott tájékoztatást a főkönyvtárnok. Ugyanakkor vázolta a könyvtár első öt éves tervének célkitűzéseit. A Könyvtári Bizottság elfogadta a beszámolót és az indítványozott javaslatokat. (Biz.jegyzk. 1949.ápr.12.)

A könyvtár újjáépítésének befejezése, az új olvasóterem megnyitása már az újonnan átszervezett Akadémia működésének idejére esett.

A KÖNYVTÁRI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1865-1875	Toldy Ferenc	1905-1936	Berzeviczy Albert
1876-1884	Lónyay Menyhért	1936-1944	József főherceg
1885-1889	Trefort Ágoston	1948-1949	Kodály Zoltán
1889-1905	Eötvös Lóránd		

Előadók

1865-1874	Arany János	1905-1924	Szily Kálmán
1875-1889	Fraknói Vilmos	1925-1927	Ferenczi Zoltán
1889-1894	Szily Kálmán	1928-1943	Szinnyei József
1894-1902	Heller Ágost	1943-1948	Melich János
1902-1905	-	1948-1949	Keresztury Dezső

Tagok

Arany János	1865-1879	Eötvös József	1866-1871
Balogh Jenő	1924-1935	Eötvös Lóránd	1889-1905
	1940-1943	Fejérpataky László	1907-1923
Beöthy Zsolt	1911-1913	Ferenczi Zoltán	1907-1927
Berzeviczy Albert	1905-1936	Fináczy Ernő	1924-1935
Budenz József	1865-1892	Fitz József	1938-1949
Concha Győző	1916-1925	Fraknói Vilmos	1874-1892
Csánki Dezső	1921-1933	Fröhlich Izidor	1916-1931
Csengery Antal	1875-1880	Fröhlich Róbert	1893-1894
Entz Géza	1908-1919	Goldziher Ignác	1907-1921

Gyulai Pál	1874-1906	Pauler Gyula	1896-1903
Heinrich Gusztáv	1901-1920	Pauler Tivadar	1865-1886
Heller Ágost	1896-1902	Pesty Frigyes	1879-1889
Herczeg Ferenc	1921-1922	Petzval Ottó	1865-1883
Hóman Bálint	1925-1944	Plósz Sándor	1910-1914
Horváth Cyrill	1865-1884	Popovics Sándor	1933-1935
Horváth Mihály	1875-1878	Pulszky Ferenc	1875-1897
Horváth Géza	1921-1937	Radó Aurél	1941-1944
Hunfalvy Pál	1865-1891	Rados Gusztáv	1907-1940
Ilosvay Lajos	1917-1928	Szabó József	1874-1894
Ipolyi Arnold	1882-1886	Szalay Ágoston	1875-1877
Jedlik Ányos	1865-1895	Szász Károly	1883-1895
József főherceg	1936-1944	Szilágyi Sándor	1878-1899
Kautz Gyula	1904-1907	Szily Kálmán	1891-1924
Korányi Sándor	1937-1944	Szinnyei József	1907-1943
König Gyula	1895-1913	Sztoczek József	1875-1890
Kuun Géza	1901-1905	Thaly Kálmán	1904-1909
Kürschák József	1931-1933	Than Károly	1887-1908
Lenhossék Mihály	1934-1937	Toldy Ferenc	1865-1875
Lónyay Menyhért	1866-1884	Trefort Ágoston	1885-1888
Lukinich Imre	1924-1949	Vargha Gyula	1928-1929
Melich János	1918-1923	Voinovich Géza	1935-1949
	1943-1948	Wartha Vince	1909-1914
Németh Gyula	1928-1949	Wenzel Gusztáv	1865-1891
Némethy Géza	1921-1937	Wlassics Gyula	1899-1901
Pasteiner Iván	1928-1944	Zichy Antal	1893-1898
Pauer Imre	1890-1914		

Uj tagok 1948-1949-ben

Dienes László	Kodály Zoltán	Radó Aurél
Gulyás Pál	Ligeti Lajos	Telegdi Zsigmond
Hajdu Henrik	Lukinich Imre	Tolnai Gábor
Herczeg Árpád	Mátrai László	Varjas Béla
Keresztury Dezső	Prohászka Lajos	

A KÖNYVTÁRI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Akadémiai Értesítő 1890. 669-670.p.
2. " " 1911. 413.p.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek 1866-1887., 1892, 1905-1906, 1908, 1911-1912, 1915, 1924, 1928, 1943-1944 (a könyvtári iratok között), 1946, 1947 (a könyvtári iratok között), 1948, 1949 (a könyvtári iratok között).
2. Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:
 - RAL. 817:92,147/1865
 - RAL. 1322,1338/1865
 - RAL. 1400:65-66,142/1868
 - RAL. 1053/1877
 - RAL. 1022/1879
 - RAL. 543/1882
 - RAL. 695/1915
 - RAL. 94/1947

KÖNYVKIADÓ BIZOTTSÁG

"Az Akadémia találjon módot miképp terjeszthesse sikeresen a tudományokat hazánkban magyar tudományos kézikönyvek és más a tudományokat jelen színvonalukon előadó magyar munkák készíttetése, idegen jeles munkák fordíttatása és megjelenésök eszközlése által". Ez az indítvány 1870. október 31-én az Akadémia összes ülésében hangzott el és indítóoka lett az állandó Könyvkiadó Bizottság megalakításának. Albizottság vizsgálta meg a javaslatot és egyben vázolta is az új bizottság működésének alapjait. Az Akadémia összes ülése az albizottság véleményének meghallgatása után úgy döntött, hogy "az osztályok már most felhivatnak az állandó (könyvkiadó) bizottságba részükről a két-két tag" kijelölésére. (Ü. Jk. 1872. jan. 22.)

A Könyvkiadó Bizottság 1872. márc. 3-i első ülésében jelentette be megalakulását és megindította a szükséges szervezőmunkát. Az Akadémia tudományos osztályainak képviselőin kívül, munkálkodásába bevonta a nagyobb magyar tudományos társulatokat, a Kisfaludy Társaságot, a Természettudományi Társulatot, a Magyar Orvosi Egyesületet és a Mérnökegyületet, választott tagjai útján.

A bizottság első feladataként figyelemmel kísérte a nemzeti tudományos szakirodalmat, hogy a meglévő hiányokat pótolni tudja. Ezen a területen két módon igyekezett hatni: 1. Jeles hazai tudósokat eredeti művek készítésével bizott meg: pl. Hunfalvy Jánost, Than Károlyt, Jurányi Lajost, Hantken Miksát. Az itt említett tudósok elkészült művei végül is nem az Akadémia, hanem a Természettudományi Társulat kiadásában jelentek meg. (1. Biz. jegyzk. 1875. I. 23, 28. és 1876. III. 5.) 2. Gondoskodott az európai irodalom számos kitűnő termékének lefordításáról.

Első kiadványait - főleg a fordításokat, mivel azok gyorsabban készültek - eleinte Ráth Mór Könyvkiadó, később a Franklin-Társulat jelentette meg, külön szerződésben foglalt feltételek mellett. (Biz.jegyzk. 1872.VI.28.)

A kiadványok terjesztése nem elégítette ki a bizottságot. Ezért ajánlotta Csengery Antal bizottsági elnök, hogy "a bizottság ezentul önmaga eszközölje az általa megrendelt munkák kinyomatását és közrebocsátását" úgy, hogy megindítja könyvkiadó-vállalatát, amelyre előfizetés útján pártoló tagokat szerez. (1. Biz. jegyzk. 1874.okt. 22., ugyanez bővebben az 1874.dec.5-1 jegyzőkönyvben.) A részletes tervet egy albizottság dolgozta ki, amit 1875.jan.6-1 ülésén rögzített határozatában a Könyvkiadó Bizottság.

A határozat három tudományszakba vágó könyvsorozat kiadását jelölte meg: a történelem, az irodalom, valamint a jog- és államtudományok körébe tartozó eredeti és fordított műveket. A természettudományos művek kiadását nem vette fel, mivel a Magyar Természettudományi Társulat ezt a feladatot sikeresen látta el. (Igt.Jk. 1875.I.24.) Az ekkor elfogadott alapelv volt irányadó a Könyvkiadó Bizottság fennállásának egész ideje alatt. (A bizottság célkitűzését az 1879. évi akadémiai Almanach tartalmazza előszőr, 115., 111. 120.p.)

A Könyvkiadó Bizottság kiadványainak terjesztését a főtítkári iroda munkarendjének szabályozásával egyidőben létesült Könyvkiadó Hivatal látta el. Csengery Antal másodelnök tolmácsolta az Akadémia Igazgatótanácsának a Könyvkiadó Bizottság álláspontját a könyvterjesztésről. "... a tudományok terjesztése nagy feladatának minden irodalom csak úgy felelhet meg, ha a tudományos munkák lehetőleg olcsó áron adatnak. Más nagy nemzeteknél az olvasóközönség nagy száma teszi ezt lehetővé. Mindazáltal még ezen nemzeteknél is nem csekély áldozatra van szükség, a tudományok terjesztése végett. Angliában, Amerikában és Németországban is társulatok alakulnak e célból. Legyen elég csak a "Verein für Deutsche Literatur" c. egyletet említenem, mely közelebb kir. hercegek védnöksége alatt alakult. Hazánkban a tudományok terjesztése végett még inkább szük-

séges áldozatot hozni. Kiáltóan sürgeti ezt irodalmunk szegénysége tudományos munkákban, s tanáraink, tanítóink tanuló ifjúságunk nagyobb részének s általában középrendünk miveltebb részének korlátozott anyagi ereje. S áldozatot hozni mindenekelőtt hivatva van éppen az az intézet, amelyért a nemzet annyi áldozatot hozott s áldozatot hoznak egyesek naponként. Hosszas tapasztalás mutatja, hogy az az út, amelyet az Akadémia, mint kiadó eddig követett, nem vezetett célra egy tekintetben se, könyvkiadó üzlete se költségeit nem fedezte, se a tudományok előmozdítására nem volt nagyobb hatással. Kiadásai pénzében, raktáraiban gyűltek halomra s váltak elavultakká. Ennek egyik fő oka az akadémiai kiadások drágasága. Szakítanunk kell tehát az eddigi rendszerrel. Ha az Akadémia egyik főcéljának a tudományok magyar nyelven terjesztésének, valóban meg akar felelni: le kell mondania azon kilátásról, hogy kiadói költségeit kiadásainak (kiadványainak - a közbeszúrás tőlem: F.J.) jövedelméből fedezze. Hasztalan törekvés, mely egyszersmind a főcélt is meghiusítja". (Igt.Jk.1875. I.24. Csengery A. előterjesztése az Akadémia pénzügyeiről.)

A könyvkiadó-vállalat első ciklusára (1875-1877) az aláírási felhívást 1875 január végén bocsájtotta ki a Könyvkiadó Bizottság. Az eredmény biztató volt a vállalat jövőjét illetően. Az első sorozatra ugyanis április 15-ig 1017, a másodikra 819, a harmadikra 867 pártoló tag jelentkezett. (RAL. 1422/1875) Az év végéig az előfizetők száma tovább emelkedett s a három sorozatra együttesen megközelítette a négyezret. (Biz.jegyzk. 1876.V.3.) "A sorozat első évfolyamai számára Curtius, Carlyle, Macaulay, Nisard, Maine Sumner, Bluntschli, Todd, Gneist munkáinak és Goethe lírai költeményeinek magyar fordításai; továbbá Hunfalvy Pál és Keleti Károly eredeti munkái állottak a bizottság rendelkezésére". (Biz.jegyzk. 1875.I.6.) A Ráth Mór által korábban kiadott kötetek közül a bizottság Mommsen, Duncker, Mill, Max Müller, Lewes kész műveiből 200 példányt vett át féláron azzal a céllal, hogy azokat a pártoló tagoknak ugyanilyen kedvezményes áron adja el, mert ez "a tudományos munkák elterjedését lényegesen elősegíti". Ugyanekkor fogadta el a bizottság Ráth Mór ajánlatát a még be nem fejezett művek; Duncker, Mill és Mommsen to-

vábbi köteteinek leszállított áron a bizottság rendelkezésére bocsátásáról. (Biz.jegyzk. 1875.I.6.) E művek hiányzó köteteit végül is a Franklin-Társulat jelentette meg. (1. Biz.jegyz. 1876. III.3.-1 mellékletét.)

Minden valószínűség szerint hozzájárult a vállalati sorozatok sikeréhez az a tény, hogy az Akadémia elnöksége 1875-ben nagy könyv-árleszállítást engedélyezett, ami 1876-ban is folytatódott.

A könyvkiadó-vállalat 1875-1880 között - az első két ciklusban - igen népszerű volt a nagyközönség körében és nem tulzás azt állítani, hogy jelentős szerepet töltött be a magyar művelődés emelésében. 1881-től kezdve azonban a vállalkozás hanyatlani kezdett. Birtokunkban van a Magyar Földhitelintézet kimutatása a Könyvkiadó Bizottság irányításával megjelenő vállalati kiadások és bevételek állásáról, 1875-1891-ből. E szerint 1881-től, vagyis egy évtized alatt, 10376.86 Ft-al volt több a kiadás, mint a bevétel. (RAL. 103/1892) A pártoló tagok száma a három sorozatra együttesen 2366-ra csökkent. A Könyvkiadó Bizottság erre úgy határozott, "hogy az 1882. évi illetmény a tavalyinál kevesebb példányszámban nyomattassék, mégpedig az első és második sorozat 1100, a harmadik pedig 900 példányban". (Biz.jegyzk. 1882.I.22.) 1883 januárjában az Akadémia Igazgatótanácsa is felfigyelt a Könyvkiadó Bizottság kiadványsorozatának veszteséges működésére. Bár a bevétel csökkenése még nem volt jelentős, az Igazgatóság úgy találta, hogy az utóbbi években a könyvkiadásra fordított rendkívüli nagy összeg (40000 Ft) - a vállalati sorozatok nélkül - nem állt arányban a könyvek eladásából befolyt összeggel, mert a bevétel a kiadásoknak 1/8-át sem érte el. Az okot az igazgatóság a következőkben látta: 1. A pártoló tagok száma folytonosan apadt. 2. A Könyvkiadó Bizottság minden ciklusban meghaladta az előfizetésben meghirdetett kiadványok ivszámát. 3. A bizottság vállalati alapjának terhére, a tagilletményeken kívül külön munkákat adott ki.

A feltárt okok alapján felszólította a Könyvkiadó Bizottságot, "hogy tartózkodjék az eddig elkövetett tulzásoktól, és tanáskozzék arról, hogy a vállalatnak miként lehetne újabb lendületet adni". (RAL. 56/1883)

Az Akadémia elnöke ebben az időben tekintélyes pénzügyi szakember, Lónyay Menyhért, aki az Akadémia gazdasági ügyeit igyekezett rendben tartani. Elhangzott ugyan a fentebbi tárgyaláson az a vélemény is, hogy a hazai könyvpiac viszonyai általában nem kedvezőek; hogy az akadémiai kiadványok jellegüknél fogva csak kisszámú vevőközönségre számíthatnak; hogy az Akadémia kiadványainak jelentős hányadát ajándékképpen osztja szét, - mindezek ellenére a bizottságot és Knoll Károlyt, a Könyvkiadó-hivatal vezetőjét is javaslatlétételre szólította fel az Elnökség. Knoll Károly meglepően reagált a felkérésre. Miután részletesen kifejtette a Könyvkiadó-hivatal problémáit, azt az ajánlatot tette, hogy az Akadémia szüntesse meg Könyvkiadó-hivatalát és alapítson egy sortiment könyvkereskedést. (RAL. 74/1883)

Az Akadémia bizottságot küldött ki a helyzet kivizsgálására. Ez a bizottság nemcsak a Könyvkiadó-hivatal működését, a raktári könyvkészletet tekintette át, hanem kikérte a Franklin-Társulat igazgatójának, mint szaktanácsadónak véleményét is. (RAL. 302, 319/1883)

Különböző problémák (l. RAL. 145, 365, 576, 319, 597/1883) megoldása után végül is az Igazgatótanács többrendbeli intézkedést tett:

1. 1883 decemberében megszüntette Könyvkiadó-hivatalát és Knoll Károlyra mint az Akadémia bizományosára bízta a bizottság és az Akadémia összes kiadványainak terjesztését. (A Knoll Károlyval kötött szerződést l. RAL. 71/1884. számon.)

2. Az Igazgatótanács hozzájárult ahhoz, hogy rendkívüli kedvezményes áron a főtítkár által összeállított művekből egy sorozatot kapjanak a VKM útján a középiskolák. A tudományos intézetek és akadémiai tagok részére egy második sorozatot a bolti ár 25 %-ért ajánlottak fel. (Igt.Jk. 1883.VI.25. 56.pont.)

3. Az akadémiai kiadványok raktárát külön kezelő gondjaira bízta. A raktárból a szükséges példányokat időnként - elismervény ellenében - szolgáltatották ki Knoll Károlynak. (Uo.)

1885-ben meghalt Knoll Károly. Helyette Hornyánszky Viktor vette át Knoll Károly üzletét. A Hornyánszky-cégre panasz volt a vállalati kötetek késedelmes szétküldése miatt. (Biz.jegyzk. 1886.I.19.)

Következménye a vállalat pártolónak lassu, de folyamatos csökkenése volt. Összehasonlításként nézzük az alábbi táblázatot:

A ciklus megnevezése

Első ciklus (1875-1877)	a három sorozatra együttesen előfizetők száma: 3993
Harmadik ciklus (1881-1883)	2366
Ötödik ciklus (1887-1889)	1460, amely 1889 második felére 835-re apadt. (Biz.jegyzk. 1888.II.20. és RAL. 8/1889)

A Könyvkiadó Bizottság működésében lanyhulás mutatkozott. Csaknem egy évig nem ülésezett (1885.II.23. után a legközelebbi ülés csak 1886.I.19-én volt), ezenkívül az új vállalati ciklus kiadványtervét nem a szokott módon, hanem ötletszerűen tárgyalták a bizottság ülésein. Felmerült, hogy a nagy szellemi értéket képviselő eladatlan vállalati kötetekből mintegy harmincezret leszállított áron könyvkereskedői forgalomba kellene bocsájtani. (Biz.jegyzk. 1886.I.19. és IV.5.) Ezzel kapcsolatban tárgyalások kezdődtek a Révai-Testvérek könyvkiadó céggel, (Biz.jegyzk. 1886.XI.22.) amelynek pozitív eredménye lett. A Révai-cég ettől kezdve 5 éven át a vállalati kötetek egyik főbizománya maradt. (Biz.jegyzk. 1887.XI.24.) A Révai Testvérek céggel kötött terjesztési szerződést az Akadémia bontotta fel 1891-ben (l. a borítékon lévő szöveget az Ak.Ért. 1891. évfolyama 576. lapja után).

Bár a terjesztés ezután szélesebb területen mozgott, nem tudta megállítani a vállalati kötetek kelendőségének további csökkenését. A bizottság ekkor úgy foglalt állást, hogy a könyvsorozatból annyi példány nyomtatható, amennyi az aláírók és a Révai-testvérek számára szükséges.

A vállalati sorozatok nem kielégítő terjesztésének bizonyossága a raktáron maradt teljes és csonka művek nagy száma. 1888.III.20.-án a bizottságban olyan határozat született, hogy a meglévő 5-6 ezer csonkapéldányból háromezer kötetet átenged a Kohn-testvérek antiquarius cégnek, mindössze 300 Ft-ért (Biz.jegyzk. 1888.II.20.).

A kelendőség hiánya miatt a vállalat régi évfolyamaiból megmaradt 15 ezernyi teljes műért a Révai-cég 2000 Ft-ot ajánlott fel. A bizottság ezt nem fogadta el és a teljes művekért a Kohn-testvérek kötetenkénti 21, ill. 35 krajcáros ajánlata mellett döntött. (Biz. jegyzk. 1888.V.28.)

1889-ben a Könyvkiadó Bizottság vállalata révén már olyan anyagi nehézségekkel küzd, hogy Gyulai Pál azt veti fel, hogy az évenként 200 ívet tartalmazó sorozatokat 100 ivre szállítsa le a bizottság és kifejti, hogy szerinte az előfizetők száma részben azért is csökken, mert a bizottság túl sok könyvet ad ki. Az anyagi nehézségekkel kapcsolatban a bizottság úgy véli, hogy évi dotációja aránytalan a többi állandó bizottságokéhoz képest és arra kérte az Akadémia Elnökségét, hogy ennek megszüntetése iránt intézkedjen. (Biz.jegyzk. 1889.I.7.)

Ugyanez évben változás következett be a bizottság munkálkodásában. Előadója, Beöthy Zsolt, lemondott funkciójáról. Szily Kálmán az új főtitkár - Lónyay Menyhért nyomdokain haladva - arra törekedett, hogy a könyvkiadásból származó jövedelem fokozódjon. Erélyes kézzel próbált rendet teremteni a Könyvkiadó Bizottság ügyvitelében. Ismét albizottság dolgozta ki az elkövetkezendő új vállalati ciklus tervét, tekintetbe véve az előzőekben kiadott műveket; és albizottság vizsgálta meg azokat a könyvkiadó-vállalattal kapcsolatos javaslatokat, amelyet Gyulai Pál az év elején felvetett. (Biz.jegyzk. 1889.X.26.) Valószínűleg a főtitkár ajánlatára bontotta fel az Akadémia a könyvkereskedői szerződést Hornyánszky Viktorral 1890.dec. 31-ével, (a felmondás még 1890 februárjában megtörtént) és a Könyvtári Bizottság közvetítésével ugyancsak Szily Kálmán előterjesztése folytán határozott úgy az Igazgatótanács, hogy "A Könyvtári Bizottság jelentése a könyvkiadó-hivatal visszaállítása ügyében, helyesléssel elfogadtatik". (Igt.Jk. 1890.X.19.)

1891-től tehát ismét az Akadémia terjesztette a bizottság és az összes egyéb akadémiai kiadványokat. Gyulai Pál indítványa alapján a Könyvkiadó Bizottság változtatásokat tett a sorozatok kiadásában. Az 1890-1892. ciklustól kezdve a Történelem, Irodalom, Állam- és Jogtu-

dományok összevontan egy sorozatban jelentek meg, s az eddigi 200 iv helyett ezentul évenként 100-120 ivet tettek ki. A bizottság leszál-lította ekkor a sorozatra való előfizetés árát 10 Ft-ról 5 Ft-ra. Minden fordítandó munkát szakember vizsgált meg előzetesen és a for-dítás helyességéért osztozott a felelősségben a fordítóval. A pártó-ló tagok állandó kapcsolatban állottak a Könyvkiadó Bizottsággal, amely részletesen beszámolt működéséről és 1891-től fogva ingyen és bérmentve megkapták az Akadémiai Értesítőt. A változtatások után a főtitkár hamarosan azt jelenthette, hogy az új évfolyamra csaknem duplájára emelkedett az előfizetők száma. (Ak.Ért. 1891.540.p.)

A Könyvkiadó Bizottság tevékenysége - nyilvánvalóan a megalapo-zott és rendezett terjesztés során is - ettől kezdve egyenletes fej-lődést mutat. Egy 1905-ből származó Riedl Frigyesnek írott levélben (Riedl F. ekkor a bizottság előadója volt) azt írja Tiringer Béla, a Könyvkiadó-hivatal vezetője, hogy "az utolsó 8 év alatt az Akadémia könyvkiadó-vállalat előfizetőinek a száma nem apadt, sőt némi csekély emelkedés mutatkozott". (1. a Könyvkiadó Bizottságnak írott leve-lek közül a 240. levelet.)

Az egyenletes fejlődést ezután az első világháborúig nem zavarta semmi. A vállalati könyvek népszerűsége az iskolák és intézmények előfizetésének bekapcsolásával bizonyos keretek közt állandósult.

A Könyvkiadó Bizottság minden új vállalati ciklus megkezdése előtt az egyes sorozatokra külön-külön albizottságot alakított, s ennek kellett javaslatot tenni az új ciklus kiadványaira. A javasla-tokat a bizottság együttes ülésen vitatta meg és amennyiben kiadás-ra megfelelő volt az ajánlott mű, összeállította az új kiadvány-jegyzéket. Ha fordításról volt szó, a fordítókat is a bizottság tagjai ajánlották. A fordítókkal megfelelő próbafordítás után, (ezt két tag egyező véleménye döntötte el) határidős szerződést kötöttek, a tiszteletdíj előzetes megállapításával. Eredeti mű meg-íratása esetében egy bíráló tag és a bizottsági előadó, vagy csupán az Akadémia elnöke, másodelnöke, főtitkára ajánlása elegendő volt a könyv megjelentetéséhez.

Mint minden módszer, ez sem volt tökéletes. A határidőket az írók, fordítók nem tartották be. A bírálatok sértődéseket, vagy legjobb esetben huza-vonát eredményeztek.

Ennek illusztrálására megemlítjük Pulszky Károly fordítását - Symonds: Renaissance Olaszországban c. két kötetét - aki végül is a mű harmadik kötetét nem fordította le. (Biz.jegyzk. 1882.I.22., VI.5, és 24. és 1885.I.26.) A bizottság a fordítókat a határidők betartására próbálta szorítani. 1881.okt.31-i ülésében olyan határozatot hozott, hogyha a fordítók nem készülnek el határidőre "fenntartja a maga részére a megbízás visszavonásának s új fordító választásának jogát". (l. a vonatkozó jegyzőkönyvet.) Így történhetett, hogy a könyvkiadó-vállalat sorozataiban egyes munkák befejezetlenek maradtak, vagy éppen sohasem készültek el, és a bizottság arra kényszerült, hogy a meghirdetett könyveket mással pótolja. Így jelent meg Fustel De Coulanges: La Cité antique c. művének fordítása, Vámbéry Á.: A magyarok eredete c. művének 2. kiadása stb. (Biz.jegyzk. 1882. VI.24. és X.4.)

1914-ben az Akadémia elnöke több pontban változást óhajtott a bizottság munkamódszerében Szekfü Gyula: A száműzött Rákóczi c. könyve megjelenése kapcsán. (Ak.Ért. 1914. 471-474.p.)

Az 1915. ápr. 26-i összes ülésben tárgyalta új bizottsági ügyrend, tükrözi az előző évben lezajlott vitát; amennyiben túlhangsúlyozza a bizottság munkamódszerét. (Ak.Ért. 1915. 435-436.p.) A gyakorlatban nem vált be ez a munkamódszer, úgy, hogy az 1936. évi Alapszabály és Ügyrend már ezeket a részeket nem tartalmazza. (l. 31-32., és 41.p.)

Az I. világháború, majd az utána bekövetkezett gazdasági pangás, természetesen hatással volt a Könyvkiadó Bizottság működésére is. A könyvkiadást a nyomdai árak emelkedése miatt csak nagy nehézségek árán lehetett fenntartani és egyre csökkenő terjedelemben. Már a 15. ciklusban (1917-1919) meghirdetett kiadványokat sem tudta az előfizetőknek biztosítani. 1918-tól évi két kötetet adott a pártoló tagoknak, megígérve ugyan a hiány pótlását, de erre nem került sor. (Ak.Ért. 1919. 53.p.) A 15. ciklusban a Magyar Tanácsköz-

társaság alatt, illetőleg 1919-ben egyáltalán nem jelent meg vállalati kiadvány és ezt a ciklust 1917-1920-ig terjesztette ki a bizottság. Kimaradt az 1921. év is; az új aláírási (előfizetési) felhívás a 16. ciklust 1922-1924. évre hirdette meg, összesen öt kötetben. Ebben a felhívásban találkozunk először azzal, hogy "... a jelenlegi nyomdai viszonyok mellett előzetesen nem lehet megállapítani, hogy a ... tervbe vett kiadványok közül évenként hány kötet jelenhetik meg. Az aláírók (pártoló tagok) arra kötelezik magukat, hogy az 1922-től 1924-ig terjedő ciklus tartama alatt kiadásra kerülő köteteket (fűzött példányokban), a mindenkor bolti ár feléért megveszik. Ha kötött példány kívántatik, ezen összeghez járul a kötés ára, önköltségen számítva. Kötelezik magukat továbbá az aláírók a csomagolás és postai szállítás költségeinek viselésére". Ezzel szemben az aláírók ingyen kapták az Akadémiai Értesítőt, és az Akadémia minden egyéb kiadványait (a főtitkári hivatal útján) 25 %-os árengedménnyel rendelhették meg. (Ak.Ért. 1922. 75-76.p.) A 16. ciklus (1922-1924) volt egyben az utolsó ciklus is. Bár a Könyvkiadó Bizottság továbbra is működött és folytatta a vállalati sorozatot, működése erőtlenné, terjesztése pedig indokolatlanul késedelmes lett.

Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig c. 1925-1926-ban megjelent I-II.kötetét 1927-ben, Gyulai P.: Kritikai dolgozatainak újabb gyűjteményét (megjelent 1927-ben) 1928-ban küldte meg a Könyvkiadó-hivatal az egyesületi és iskolai könyvtáraknak. Ugyanezeket a pártoló tagok alig valamivel előbb kapták kézhez. (RAL 139/1928)

A két világháború közötti időszakban a könyvkiadó-vállalatban évente jóval kevesebb könyv látott napvilágot, mint a bizottság működésének első fél évszázadában. 1920-tól összesen 20 mű, 31 kötet; vagyis 25 év alatt évenként megközelítőleg egy, a megelőző 45 év alatt (1875-től) évente hat kötetet adott előfizetőinek igen kedvező áron.

A Könyvkiadó Bizottságra vonatkozó jelenlegi adatokból úgy tűnik, hogy az Akadémia nem törekedett túlzottan a könyvkiadó-vállalat

fejlesztésére. Csak részben menti ezt az Akadémia akkori kedvezőtlen anyagi helyzete. A Vigyázó-örökség kapcsán a pénzügyi helyzet változásával megnyílt nagyobb lehetőséget a bizottság nem használta ki.

Az Akadémia 1936-ban változtatni próbált kiadványterjesztési rendszerén. Decemberben megnyitotta a Könyvkiadó-hivatal mellett a könyvesboltot és ettől kezdve maga foglalkozott az elárusítással is. A könyvkereskedők 30 %-os engedménnyel (készpénzfizetés ellenében) kaphatták meg az Akadémia bármely kiadványát. (RAL. 871/1936) A könyvesbolt 1947 decemberében szűnt meg.

A Könyvkiadó Bizottság által 1875-ben megindított vállalati sorozatban 1944-ben jelent meg az utolsó kötet (Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-1896. 2.kötete). 70 év alatt 159 mű 277 kötetben, tehát egy egész kis könyvtár bizonyítja működésének eredményes voltát.

A II. világháború után a Könyvkiadó Bizottság munkálkodásának csak nyomaival találkozunk. 1945.jun.25-én ülésezett, amikor is a háború alatt a nyomdáknak maradt kéziratok további sorsáról döntött. (Biz.jegyzk. [az Őü.Jk. a Nagy.Jk. anyagában] 1945-1949. 20-21.p.) Ezután hosszú szünet következett. 1947-ben a főtítkár Könyvkiadó Bizottság alakítására tesz javaslatot, mivel a Magyar Szemle Társaság egész könyvkészletének átvételével az Akadémia kötelezettséget vállalt magára. Az összes ülés megalakította a bizottságot az akkor már fennálló négy tudományos osztály tagjaiból (Őü.Jk. és Nagy.Jk. 1945-1949. 98.p.), de a bizottság működéséről - a jelenlegi ismereteink szerint - nem tudunk semmit. 1949 májusában újabb kísérlet történt a vállalati kötetek folytatására, amikor is az összes ülés olyan álláspontra helyezkedett, hogy a könyvek kiadásához külön anyagi fedezetet kér a VKM-től. (Uo.) A tervek már nem valósultak meg. A megújított Magyar Tudományos Akadémia más utakon és más szervezeti keretek között indította meg könyvkiadását. Az Elnökség már 1950 márciusában határozatot hozott az új Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság megalakítására.

A Népgazdasági Tanács 1950 nyarán a tudományos könyv- és folyóiratkiadást pénzügyileg és szervezetileg rendezte. Létrejött az

Akadémiai Kiadó, amely a Magyar Tudományos Akadémia kiadványainak gondozását és terjesztését nemzetközi színvonalon biztosította.

A KÖNYVKIADÓ BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

A Bizottság tagjai az Akadémia ügyrendje szerint: az Akadémia elnöke, alelnöke, főtitkára, osztályelnökei és osztálytitkárai, továbbá minden osztály által a nagygyűlési osztályülésen három évre választott két-két akadémiai tag. Elnökei általában az Akadémia elnökei, előadói az Akadémia főtitkárai voltak. (Akadémiai Almanach 1879 115.p., MTA Alapszabályok és Ügyrend, Bp. 1896. 48-49.p., és U.az, Bp. 1936. 31-32.p.) Az elmondottakból következik, hogy a bizottság munkatársait a funkcióiknak megfelelően, évről-évre tüntettük fel.

A bizottság elnökei

1872	- 1880 VII.13.	Csengery Antal
1880	- 1884 XI.3.	Lónyay Menyhért
1885 V.28.	- 1888 VIII.22.	Trefort Ágoston
1888	- 1889 V.11.	Sztoczek József
1889 V.3.	- 1905 XI.27.	Eötvös Lóránd
1905 XI.27.	- 1936 III.22.	Berzeviczy Albert
1936 III.22.	- 1944 X. hó	József főherceg
1945 V.28.	- 1946 VII.24.	Kornis Gyula
1946 VII.24.	- 1949 XI.29.	Kodály Zoltán

A bizottság előadói

1872 III.16.	- 1879 X.4.	Fraknói Vilmos
1880	- 1889	Beöthy Zsolt
1890	- 1899	Szily Kálmán
1900	- 1914 V.20.	Riedl Frigyes
1915	-	-
1916	- 1923	Fináczy Ernő
1924	- 1935 XI.7.	Balogh Jenő
1935 XI.7.	- 1949 XI.29.	Voinovich Géza

A Bizottság tagjai

Az Akadémia másodelnökei

1871 V.17.	- 1880 XI.22.	Csengery Antal
1880 XI.22.	- 1886 IV.30.	Pauler Tivadar
1886 V.6.	- 1889 V.3.	Sztoczek József
1889 V.3.	- 1892 V.5.	Fraknói Vilmos
1892 V.5.	- 1895 V.8.	Szász Károly
1895 V.8.	- 1897 IX.9.	Pulszky Ferenc
1898 V.6.	- 1901 V.10.	Wlassics Gyula
1901 V.10.	- 1904 V.13.	Kuun Géza
1904 V.13.	- 1907 V.3.	Kautz Gyula
1907 V.3.	- 1908 XI.23.	Than Károly
1908 XI.23.	- 1910 IV.28.	Wartha Vince
1910 V.28.	- 1913 IV.23.	Beöthy Zsolt
1913 IV.24.	- 1916 V.4.	Plósz Sándor
1916 V.4.	- 1919 X.23.	Ilosvay Lajos
1919 X.23.	- 1922 V.11.	Herczeg Ferenc
1922 V.11.	- 1925 V.7.	Concha Győző
1925 V.7.	- 1928 V.18.	Ilosvay Lajos
1928 V.28.	- 1929 V.10.	Vargha Gyula
1929 V.10.	- 1931 V.15.	Herczeg Ferenc
1931 V.15.	- 1933 IV.29.	Csánki Dezső
1933 V.19.	- 1934 V.11.	Popovics Sándor
1934 V.11.	- 1937 I.26.	Lenhossék Mihály
1937 IV.29.	- 1940 IV.26.	Ravasz László
1940 IV.26.	- 1943 V.14.	Balogh Jenő
1943 V.14.	- 1946 VII.24.	Vendl Aladár
1945 VI.6.	- 1946 VII.24.	Herczeg Ferenc
1946 VII.24.	- 1948 VII.2.	Szent-Györgyi Albert
1948 VII.2.	- 1949	Gombás Pál

Az Akadémia főtitkárjai

1865 I.26.	- 1879 V.22.	Arany János
1879 V.22.	- 1889 X.14.	Fraknói Vilmos

1889 X.14.	- 1905 III.27.	Szily Kálmán
1905 III.27.	- 1920 XII.20.	Heinrich Gusztáv
1920 XII.20.	- 1935 XI.7.	Balogh Jenő
1935 XI.7.	- 1949 XI.29.	Voinovich Géza

A Nyelv- és széptudományi osztály
elnökei

1871	- 1882 V.29.	Pulszky Ferenc
1882 V.29.	- 1883 V.15.	Szász Károly
1883 V.15.	- 1891 XI.30.	Hunfalvy Pál
1892 V.5.	- 1898 V.6.	Zichy Antal
1898 V.6.	- 1901 V.7.	Szász Károly
1901 V.7.	- 1905 III.27.	Heinrich Gusztáv
1905 V.9.	- 1919 X.6.	Goldziher Ignác
1919 X.22.	- 1933 V.16.	Némethy Géza
1933 V.16.	- 1935 V.1.	Gombocz Zoltán
1935 V.16.	- 1943 V.24.	Melich János
1943 XI.8.	- 1949 XI.29.	Pais Dezső

titkárai

1870 I.17.	- 1906 III.26.	Gyulai Pál
1906 III.26.	- 1938 XII.31.	Szinnyei József
1939 V.12.	- 1949 XI.29.	Németh Gyula

delegáltjai

1872 - 1875	Toldy Ferenc
1893 - 1901	Bánóczy József
1899 - 1914	Riedl Frigyes
1918 - 1940	Császár Elemér
1924 - 1931	Négyesy László
1947 - 1949	Eckhardt Sándor
1947 - 1949	Ligeti Lajos

A Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya
elnökei

1870 II.21.	- 1878 V.20.	Horváth Mihály
1878 V.20.	- 1880 XI.22.	Pauler Tivadar
1881 V.17.	- 1886 V.6.	Ipolyi Arnold
1886 V.6.	- 1895 V.8.	Pulszky Ferenc
1895 V.10.	- 1903 VII.8.	Pauler Gyula
1904 V.10.	- 1909 X.11.	Thaly Kálmán
1909 X.11.	- 1913 IV.23.	Plósz Sándor
1913 IV.23.	- 1919 X.22.	Concha Győző
1919 X.22.	- 1931 V.15.	Csánki Dezső
1931 V.15.	- 1933 XI.6.	Pauler Ákos
1933 XI.6.	- 1943 V.11.	Kornis Gyula
1943 V.11.	- 1945 V.30.	
1945 V.30.	- 1947 XII. hó	Moór Gyula
1948 I.12.	- 1949 XI.29.	Heller Farkas

titkárai

1871 I.21.	- 1871 VI.12.	Rónay Jácint
1871 VI.12.	- 1879 VI.16.	Fraknói Vilmos
1879 VI.16.	- 1889 XI.23.	Pesty Frigyes
1890 V.8.	- 1914 XI.9.	Pauer Imre
1914 XI.9.	- 1923 III.6.	Fejérpataky László
1923 V.11.	- 1935 II.26.	Finácz Ernő
1935 V.15.	- 1946 VII.24.	Lukinich Imre
1946 VII.24.	- 1947 dec.	Hajnal István
1948 I.12.	- 1949 XI.29.	Lukinich Imre

delegáltjai

1880 - 1899	Szilágyi Sándor
1891 - 1900	Schwarcz Gyula
1896 - 1901	Pulszky Ágost
1903 - 1944	Földes Béla
1918 - 1944	Domanovszky Sándor

1947	- 1949	Szászy István
1947	- 1949	Szentpétery Imre

A Matematikai és természettudományok osztálya
elnökei

1870 I.15.	- 1886 V.6.	Sztoczek József
1887 V.10.	- 1907 V.3.	Than Károly
1907 XI.18.	- 1919 X.22.	Entz Géza
1919 X.22.	- 1934 V.11.	Horváth Géza
1934 V.11.	- 1940 I.10.	Tangl Károly
1940 IV.26.	- 1945 V.30.	Marek József
1945 V.30.	- 1946 VII.24.	Zemplén Géza
1946 VII.24.	- 1949 II.21.	Bay Zoltán
1949 III.21.	- 1949 XI.29.	Schulek Elemér

titkárai

1870 I.17.	- 1894 IV.10.	Szabó József
1894 V.5.	- 1913 IV.8.	König Gyula
1913 IV.24.	- 1931 I.24.	Fröhlich Izidor
1931 V.15.	- 1933 III.26.	Kürschák József
1933 V.19.	- 1946 VII.28.	Mauritz Béla
1946 VII.28.	- 1947 X.20.	Gombás Pál
1947 XI.17.	- 1949 XI.29.	Erdey-Gruz Tibor

delegáltjai

1872 - 1889	Szily Kálmán
1872 - 1892	Nendtvich Károly
1881 - 1901	Fodor József
1890 - 1894	König Gyula
1890 - 1902	Heller Ágost
1895 - 1908	Wartha Vince
1918 - 1942	Rados Gusztáv
1937 - 1940	Preiszig Hugo
1940 - 1949	Zimmermann Ágoston
1947 - 1949	Egerváry Jenő
1947 - 1949	Schulek Elemér

A Biológiai és orvosi tudományok osztálya
delegáltjai

1947 - 1948 Beznák Aladár

1947 - 1949 Dudich Endre

Tagok voltak még

A Kisfaludy-Társaság választottjaként: Vadnai Károly 1872-1902

Kir. Bp.-i Orvosegylettől: Markusovszky Lajos 1872-1893

Magyar Mérnökegylettől: Ambrozovics Béla 1872-1905

Magy. Természettudományi Társulattól: Eötvös Lóránd 1872-1889

A KÖNYVKIADÓ BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1872	8000 Ft	1887	5000 Ft
1873	6381 "	1888**	5000 "
1874	6743 "	1889	5000 "
1875	8000 "	1890	7000 "
1876	6000 "	1891	3000 "
1877		1892	4000 "
1878	2000 "	1893	4000 "
1879	4000 "	1894	3000 "
1880	4000 "	1895	3000 "
1881	4000 "	1896	5000 "
1882	4000 "	1897	5000 "
1883	4000 "	1898	3000 "
1884	4000 "	1899	8000 korona
1885	4000 "	1900	8000 "
1886*	5000 "	1901	8000 "

* A Term.tud.-i és Orvosi Könyvkiadó Vállalat segélyével együtt.

** Az Igazgatótanács jelentései 1847-1889 a vonatkozó évek.

1902	8000 korona	1926	95 millió korona
1903	10000 "	1927*	5542 pengő
1904	10000 "	1928	8683 "
1905	8000 "	1929	14444 "
1906	8000 "	1930	5452 "
1907	9500 "	1931	6199 "
1908	9000 "	1932	9776 "
1909	9000 "	1933	3712 "
1910	6000 "	1934	14453 "
1911	6000 "	1935	10945 "
1912	6000 "	1936	5311 "
1913	6000 "	1937	18958 "
1914	6000 "	1938	15321 "
1915	6000 "	1939	21959 "
1916	6000 "	1940	23509 "
1917	16026 "	1941	49941 "
1918	67330 "	1942	16327 "
1919	105731 "	1943	7800 "
1920	62863 "	1944	16364 "
1921	229429 "	1945	-
1922	323975 "	1946	360 ezer pengő + 300 Ft
1923	1192965 "	1947	18459 Ft
1924	30638193 "	1948	44821 "
1925	43256000 "	1949	-

* 1927-1944 közötti kiadások magukban foglalják nemcsak a vállalati kötetek előállítását, hanem az összes akadémiai kiadványok terjesztési költségeit is. A szorosan vett bizottsági kiadványköltségek ez időszakban - néhány kivételtől eltekintve - évente 9-10 ezer pengő körül mozogtak.

A KÖNYVKIADÓ BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN MEGJELENT MŰVEK

1. ciklus (1875-1877)

Történelem

- Carlyle Th.: A francia forradalom. I-II.köt. Ford. Baráth F. Bp.1875-1877.
 Curtius E.: A görögök története. Ford. Fröhlich R. I-II.köt. Bp.1875.
 Duncker M.: Az ókor története. Ford. Jónás J. I-IV.köt. Bp.1874-1878.
 Hunfalvy P.: Magyarország ethnographiája. Bp.1876.
 Kállay B.: A szerbek története 1780-1815. I.köt. Bp.1877.
 Macaulay: Anglia története II.Jakab trónralépte óta. A 2. kiad. után ford. Csengery A. a 3. kötettől Zichy A. I-III.köt. Bp.1875-1877.
 Mommsen Th.: A rómaiak története. Az 5. kiadás után ford. Toldy I. I-VIII.köt. (4 db-ban). Bp.1874-1877. Ráth-Franklin.

Irodalom

- Boissier G.: Ciceró és barátjai. Tanulmány a Caesar korabeli római társadalomról. Ford. Csiky K. Bp. 1876.
 Goethe lyrai költeményei. Ford. Szász K. I-II.köt. Bp.1875.
 Lewes G.H.: A philosophia története Thalestől Comteig. Ford. Bánóczy J. I-II.köt. Bp.1876-1877.
 Lewes G.H.: Goethe élete. Ford. Szász K. I-II.köt. Bp.1874.
 Müller M.: Ujabb felolvasásai a nyelvtudományról. Ford. Simonyi Zs. Bp.1876. [Előzménye Ráth Mór kiadásában jelent meg.]
 Nisard D.: Tanulmányok a renaissance és a reformáció korából. Ford. Vajda J. Bp.1875.
 Mill Stuart J.: A deductiv és inductiv logika rendszere. A 7. kiadás után ford. Szász B. I.köt. 1874.Ráth, II-III.köt. 1877.Franklin.

Állam- és jogtudományok

- Bluntschli J.C.: Az általános államjog és a politika története a 16.század óta a jelenkorig. Ford. Acsády I. I-II.köt. Bp. 1875-1876.
 Gneist R.: A jogi állam. Ford. Takács L. Bp.1875.
 Maine Sumner H.: A jog őskora. Ford. Pulszky A. I-II.köt. Bp.1875.
 Todd A.: A parlamenti kormányrendszer Angliában, s annak eredete, kifejlődése és gyakorlati alkalmazása. Ford. Dapsy L. I-III.köt. Bp.1876-1877.

Vállalaton kívüli, de bizottsági kiadvány: Pauler Gy.: Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése. I-II.köt. Bp.1876. (Biz.jegyzk. 1876. 1.16.)

2. ciklus (1878-1880)

Történelem

Macaulay: Anglia története II.Jakab trónralépte óta. IV-VI.köt.
 Carlyle Th.: A francia forradalom. III.köt. 1878.
 Curtius E.: A görögök története. III-VI.köt.

Irodalom

Lewes G.H.: A philosophia története ... III.köt. 1878.
 Nisard D.: A francia irodalom története. Ford.Szász K. I-IV.köt. Bp.1878-1880.
 Arany János prózai dolgozatai. Bp.1879.

Állam- és jogtudományok

Carrara F.: A büntető jogtudomány programja. Ford. Beksics G.I-II. köt. Bp.1878-1879.
 Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. Ford.Láng Lajos. I-IV.köt. Bp.1879-1880.
 Pauler T.: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Bp.1878.
 Vállalaton kívüli, de bizottsági kiadvány: Bánóczy J.: Révai Miklós élete és munkái. Bp.1879. (Biz.jegyzk. 1878. XII.1.)

3. ciklus (1881-1883)

Történelem

Goldziher I.: Az Iszlám. Tanulmányok a mohammedán vallás történetéből. Bp.1881.
 Symonds A.: Renaissance Olaszországban. Ford. Pulszky K. I-II.köt. Bp.1881-1882.
 Thierry A.: A római birodalom képe Róma alapításától kezdve a nyugati császárság végéig. Ford. Csiky K. Bp.1881.
 Vámbéry Á.: A magyarok eredete. 2.kiad. Bp.1882.

Irodalom

Alexander B.: Kant. Élete, fejlődése és philosophiája. Bp.1881.
 Boissier G.: Archaeologiai séták. Róma és Pompei. Ford. Molnár A. Bp.1883.
 Fustel De Coulanges: Az ókori község. Ford. Bartal A. Bp.1883.
 Szász K.: A világirodalom nagy eposzai. I-II.köt. Bp.1881-1882.
 Taine H.: Az angol irodalom története. Ford. Csiky G. I-IV.köt. Bp.1881-1883.

Állam- és jogtudományok

- Értekezések az angol és francia nemzetgazdaságtan köréből. Ford. Földes B. 1-2.rész Bp.1882.
- Laveleye E.: Kormányformák az ujkori társadalmakban. Ford. Tóth L. Bp.1881.
- Mayr G.: A társadalmi élet törvényszerűsége a magyar viszonyok figyelembevételével. Ford. Kőrösi J. Bp.1881.
- Taine H.: A jelenkori Franciaország alakulása. Ford. Toldy L. I-II. kötet. Bp.1881-1882.
- Trefort Á.: Emlékbeszédek és tanulmányok. Bp.1881.
- Vállalaton kívül megjelent: Beöthy Leo: A társadalmi fejlődés kezdetei. I-II.köt. Bp.1882. és Trefort Á.: Kisebb dolgozatok az irodalom, közgazdaság és politika köréből. Bp.1882. (Biz.jegyzk. 1882. II.27. és 1882.VI.24.

4. ciklus (1884-1886)

Történelem

- Thierry A.: Elbeszélések a római történetből az ötödik században. Ford. Öreg J. I.köt. Bp.1884.
- Mac Carthy J.: Anglia története korunkban, Viktória királynő trónraléptétől az 1880. évi általános választásokig. Ford. Szász B. I-II.köt. Bp.1885-1886.
- Symonds A.J.: Renaissance Olaszországban. Ford. Wohl Janka. III.köt. Bp.1886.
- Ranke L.: A római pápák az utolsó négy században. Ford. Lehr A. és Acsády Ignác. I.köt. Bp.1886.

Irodalom

- Beöthy Zs.: A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban. I.köt. 1526-1774. Bp.1886.
- Dante A.: Isteni színjáték. I.köt. A pokol. Ford. Szász K. Bp.1885.
- Haraszti Gy.: A naturalista regényről. Bp.1886.
- Heinrich G.: A német irodalom története. I.köt. Bp.1886.
- Taine H.: Az angol irodalom története. V.köt. Bp.1885.
- Vámbéry Á.: A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben. Bp.1885.

Állam- és jogtudományok

- Bernát I.: Északamerika. Közgazdasági és társadalmi vázlatok. Bp.1886.
- Concha Gy.: Ujkori alkotmányok. I.köt. Bp.1884.
- Gide P.: A nők joga. Tanulmány a nő magánjogi helyzetéről a régi és ujkorban. Ford. Tóth L. I-II.köt. Bp.1886.

- Krafft-Ebing R.: A törvénytörvényi elmekórtan tankönyve. Ford. Schwartz O. Bp.1885.
 Lavergne L.: Az angol mezőgazdaság. Ford. Beksics G. Bp.1884.
 Taine H.: A jelenkori Franciaország alakulása. III.köt. Bp.1884.

5. ciklus (1887-1889)

Történelem

- Mac Carthy J.: Anglia története korunkban. III.köt. Bp.1887.
 Ranke L.: A római pápák az utolsó négy században. II-III.köt. Bp.1887-1889.
 Ratzel F.: A föld és az ember. Ford. Simonyi J. Bp.1887.
 Sorel A.: Európa és a francia forradalom. I.rész: A politikai erkölcsök és hagyományok. Ford. Szathmáry Gy. Bp.1888.
 Thierry A.: Elbeszélések a római történetből az ötödik században. II-III.köt. Bp.1887-1889.

Irodalom

- Beöthy Zs.: A széppróza elbeszélés a régi magyar irodalomban. II.köt. 1774-1788. Bp.1887.
 Boyesen H.H. - Heinrich G.: Goethe Faustja. Tanulmányok. (Két rész egy kötetben.) Bp.1888.
 Heinrich G.: A német irodalom története. II.köt. Bp.1889.
 Sainte-Beuve: Arcképek a francia újabbkori társadalomból. Ford. Wohl Janka. Bp.1888.
 Simonyi Zs.: A magyar nyelv. I-II.köt. Bp.1889.
 Villemain: Pindar [Pindaros] szelleme és a lantos költészet a népek erkölcsi és vallási emelkedettségéhez való vonatkozásaiban. Ford. Csiky G. Bp.1887.

Állam- és jogtudományok

- Berryer [P.A.]: Válogatott törvénytörvényi beszédei. Ford. Tóth L. Bp.1887.
 Concha Gy.: Újkori alkotmányok. II.köt. Bp.1888.
 Leroy-Beaulieu P.: Az új socializmus és annak bírálata. Ford. Sasvári Á. Bp.1888.
 Medveczky F.: Társadalmi elméletek és eszmények. Kritikai adalékok a társadalmi eszmék fejlődéstörténetéhez. Bp.1887.
 Taine H.: A jelenkori Franciaország alakulása. IV.köt. Bp.1889.

6. ciklus (1890-1892)

- Badics Ferenc: Fáy András életrajza. Bp.1890.
 Barthélemy-Saint H.: A filozófia viszonya a természettudományokhoz és a valláshoz. Ford. Péterfy J. Bp.1890.
 Dante A.: Isteni színjáték. II.köt. A purgatórium. Bp.1891.

- Janet P.: A politikai tudomány története a morálhoz való viszonyában. Ford. Lőrinczy B. és Angyal D. I-III.köt. Bp.1891-1892.
 Rambaud A.: Oroszország története eredetétől kezdve 1884-ig. Ford. Laukó A. I-II.köt. Bp.1890.
 Ribbeck O.: A római költészet története. Ford. Csiky G. és Katona L. I-III.köt. Bp.1891-1893.
 Schuchardt K.: Schliemann ásatásai Trója, Tyrins, Mykéne, Orchomenos és Ithakában. Ford. Öreg J. Bp.1892.

7. ciklus (1893-1895)

- Bárczay O.: A hadügy fejlődésének története. I-II.köt. Bp.1895.
 Burckhardt J.: A renaissancekori műveltség Olaszországban. Ford. Bánóczy J. I.köt. Bp.1895.
 Cherbuliez V.: Művészet és természet. Ford. Geőcze S. Bp.1893.
 Emerson R.W.: Az emberi szellem képviselői. Ford. Szász K. Bp.1894.
 Hunfalvy P.: Az oláhok története. I-II.köt. Bp.1894.
 Hüppe S.: A lengyel alkotmány története. Ford. Szathmáry Gy. Bp.1894.
 Lanciani R.: A régi Róma a legújabb ásatások világításában. Ford. Hampelné, Pulszky Polixena. Bp.1894.
 Pauler Gy.: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. I-II.köt Bp.1893.
 Váczy J.: Berzsenyi Dániel életrajza. Bp.1895.

8. ciklus (1896-1898)

- Burckhardt J.: A renaissancekori műveltség Olaszországban. II.köt. Bp.1896.
 Croiset M.: A görög eposz története. Ford. Kempf J. I-II.köt. Bp. 1897-1898.
 Faguet E.: A 18. század. Irodalmi tanulmányok. Ford. Harasztli Gy. Bp.1898.
 Gregorovius F.: Hadrián császár. A görög-római világ Hadrián-korabeli rajza. Ford. Pászthory J. Bp.1897.
 Radó A.: Az olasz irodalom története. I-II.köt. Bp.1896.
 Ribot T.: A lelki átöröklés. Ford. Holló I. Bp.1896.
 Ruskin J.: Velence kövei. Ford. Geőcze S. I-III.köt. Bp.1896-1898.

9. ciklus (1899-1901)

- Bodley J.E.Courtenay: Franciaország. Ford. Darvai M. és Mihály J. I-II.köt. Bp.1899-1900.
 Carlyle T.: Hősökről. Gyémánt nyaklánc. Ford. Végh A. Bp.1900.
 Dante A.: Isteni színjáték. III.köt. A paradicsom. Bp.1899.
 Homeros Iliásza. Ford. Baksay Sándor. Bp.1901.
 Huber A.: Ausztria története. Átdolg. Baróti L. I-III.köt. Bp. 1899-1901.
 Jánosí B.: Az aesthetika története. I-III.köt. Bp.1899-1901.
 Pauler Gy.: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Bp.1900.

10. ciklus (1902-1904)

- Aischylos: Tragédiái. Ford. Csengery János. Bp.1903.
 Bryce J.: A római szent birodalom. Ford. Balogh Á. Bp.1903.
 Dicey A.V.: Bevezetés az angol alkotmányjogba. Ford. Tarnai J. Bp.1902.
 Ferenczi Z.: Deák Ferenc élete. I-III.köt. Bp.1904.
 Friedjung H.: Harc a német hegemoniáért 1859-1866. Ford. Junius. I-III.köt. Bp.1902-1904.
 Le Play: A munkásviszonyok reformja. Ford. Geőcze S. Bp.1903.
 Némethy G.: Vergilius élete és művei. Bp.1902.
 Southey R.: Nelson életrajza. Ford. Reményi Antal. Bp.1902.

11. ciklus (1905-1907)

- Bourdeau J.: A jelenkori gondolkodás mesterei. Ford. Fredericzy M. és Irmei F. Bp.1907.
 Escott Th.: A mai Anglia. Ford. György E. I-III.köt. Bp.1905-1907.
 Haraszti Gy.: Corneille és kora. A francia szinköltészet fejlődése a középkortól Racineig. Bp.1906.
 Kidd B.: Társadalmi evolúció. Ford. Geőcze S. Bp.1905.
 Laveleye E.: A tulajdon és kezdetleges alakjai. Ford. Bartha B. I.köt. Bp.1907.
 Mahler E.: Babylonia és Assyria. Bp.1906.
 Marczali H.: A modern Magyarország kezdete. Az 1790/1.-1 országgyűlés. I-II.köt. Bp.1907.
 Némethy G.: A római elégia. Bp.1905.
 Payot J.: Az akarat nevelése. Ford. Wesely Ű. Bp.1905.
 Vámbéry Á.: Nyugat kultúrája keleten. Bp.1906.

12. ciklus (1908-1910)

- Berzeviczy A.: A tájképfestés a 17. században. Bp.1910.
 Földes Béla: A szocializmus. I-II.köt. Bp.1910.
 Gyulai P.: Kritikai dolgozatai 1854-1861. Bp.1908.
 Hornyánszky Gy.: A görög felvilágosodás tudománya. Hippokrates. Bp.1910.
 Kállay B.: A szerb felkelés története 1807-1810. Hátrahagyott kéziratából kiadta Thallóczy L. I-II.köt. Bp.1909.
 Krohn Gy.: A finnugor népek pogány istentisztelete. Ford. Bán A. Bp.1908.
 Laveleye E.: A tulajdon és kezdetleges alakjai. II.köt. 1908.
 Mahler E.: Ókori Egyiptom. Bp.1909.
 Raleigh W.: Shakespeare. Ford. Czeke M. Bp.1909.
 Vogüe E.M.: Az orosz regény. Ford. Huszár I. I-II.köt. Bp.1908.

13. ciklus (1911-1913)

- Bain A.: Neveléstudomány. Ford. Szemere S. I-II.köt. Bp.1912.

Euripides drámái: Alkestis, Ion, A két Iphigenia, Bachánsnők. Ford. Csengery János. I.köt. Bp.1911.
 Gardner A.E.: A régi Athén. Ford. Schmidt M. I-II.köt. Bp.1911-1912.
 Goldziher I.: Előadások az Iszlámról. Ford. Heller B. Bp.1912.
 Gyulai P.: Birálatok 1861-1903. Bp.1911.
 Koeppe E.: Byron. Ford. Esty Jánosné. Függelék: Byron Magyarországon. Irta: Morvay Gy. Bp.1913.
 Szekfű Gy.: A száműzött Rákóczi. 1715-1735. Bp.1913.
 Szigetvári I.: A komikum elmélete. Bp.1911.
 Váczy J.: Tompa Mihály életrajza. Bp.1913.
 Vértesy J.: Magyar romantikus dráma 1837-1850. Bp.1913.

14. ciklus (1914-1916)

Boutroux É.: Tudomány és vallás a jelenkori philosophiában. Ford. Fogarasi B. Bp.1914.
 Euripides drámái: Kyklops, Heraklidák, Hekabe, Andromache, Oltalomkeresők, Trójai nők. II.köt. Bp.1915.
 Fabriczy K.: Kisebb dolgozatai. Ford. Rózsaffy D. Bp.1915.
 Fournier Á.: I. Napoleon életrajza. Ford. Supka G. I.köt. Bp.1916.
 Fruin R.: 10 év Németalföld szabadságharcából, 1588-1598. I.köt. Bp.1916.
 Lichtenberger H.: Wagner Richard. Ford. Esty Jánosné. Bp.1916.
 Morley J.: Tanulmányok. Ford. Tarnai J. Bp.1916.
 Péter Walter: Görög tanulmányok. Ford. Kőszegi L. Bp.1914.
 Pulszky F.: Kisebb dolgozatai. Sajtó alá rend. Lábán A. Bp.1914.
 Bajza (Szűcsi) J.: Bajza József. Bp.1914.
 Takáts S.: Rajzok a török világból. Történeti és művelődéstörténeti tanulmányok. I-II.köt. Bp.1915.

15. ciklus (1917,1918 és 1920)

Euripides drámái: Elektra, Helena, Orestes, Rhésos, Herakles. III.köt. 1919.
 Fournier Á.: I. Napoleon életrajza. II.köt. 1918. III.köt. 1920.
 Fruin R.: 10 év Németalföld szabadságharcából. 1588-1598. II.köt. 1917.
 Kornis Gy.: A lelki élet. I.köt. 1917. II.köt. 1918. III.köt. 1920.
 Szemere S.: Giordano Bruno. Bp.1917.
 Takáts S.: Rajzok a török világból. III.köt. 1917.
 Hettner A.: Anglia világuralma és a háború. Ford. Szánthó Gyula. Bp. 1918. (A munka nem került könyvtárosi forgalomba.)

16. ciklus (1922-1924) (Tervezet)

Papp F.: Kemény Zsigmond. I-II.köt.
 Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. I-II.köt.

A két világháború között megjelent művek évről-évről

- Fournier Á.: I. Napoleon életrajza. Ford. Supka G. III.köt. 1920.
 Papp F.: Kemény Zsigmond. I.köt. Bp.1922.
 Papp F.: Kemény Zsigmond. II.köt. Bp.1923.
 Zsigmond F.: Jókai Mór. Bp.1924.
 Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. I. köt. Bp.1925.
 Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. II.köt. Bp.1926.
 Horváth J.: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Bp.1927.
 Gyulai P.: Kritikai dolgozatainak újabb gyűjteménye 1850-1904. Bp.1927.
 Rácz L.: Rousseau J.J. élete és művei. I-II.köt. Bp.1928.
 Voinovich G.: Arany János életrajza. I.köt. Bp.1929.
 Károlyi Á.: Néhány összegyűjtött történelmi tanulmánya. Bp.1930.
 Voinovich G.: Arany J. életrajza. II.köt. 1931.
 Markó Á.: II.Rákóczi Ferenc a hadvezér. Bp.1934.
 Papp F.: Gyulai Pál. I.köt. Bp.1935.
 Brandenstein Béla: Az ember a mindenségben. I.köt. Bp.1936.
 Brandenstein Béla: Az ember a mindenségben. II-III.köt. 1937.
 Angyal D.: Történelmi tanulmányok. Bp.1937.
 Galamb S.: A magyar dráma története 1867-1896. I.köt. Bp.1937.
 A verses Edda. Ó-skandináv eredetiből ford. Szász B. Bp.1938.
 Voinovich G.: Arany J. életrajza. III.köt. 1938.
 Ybl E.: Lotz Károly élete és művészete. Bp.1938.
 Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban. I.köt. 1939.
 György L.: A magyar regény előzményei. Bp.1941.
 Papp F.: Gyulai Pál. II.köt. 1941.
 Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban. II.köt. 1941.
 Hekler A.: Válogatott kisebb dolgozatai. Szerk. és életrajzzal ell. Láng Nándor. Bp.1942.
 Salvatorelli L.: Olaszország története. Ford. Tonelli S. I-II. köt. Bp.1943. (Bizottsági kiadvány, de nem vállalati.)
 Galamb S.: A magyar dráma története 1867-1896. II.köt. 1944.

A KÖNYVKIADÓ BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ

KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Ak.Ért. 1890. 666-669, 712.p.
2. Ak.Ért. 1891. 530-541, 622-632.p.
3. Ak.Ért. 1914. 471-473.p.
4. Ak.Ért. 1915. 435-436.p.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1872-1889, 1895, 1914-1915, 1930-1934, 1937, 1939, 1941-1942, 1945.
2. Iratok: (Jelentések, kimutatások, aláírási felhívások, könyvjegyzékek, könyvrendelő levelek, stb.) Iktatott anyag.
3. A Könyvkiadó Bizottságnak irt levelek a vállalati kiadványok fordítása, illetőleg kiadása ügyében. 19.sz. vége - 20.sz. eleje. Szerzők betűrendjében.
4. Kötetes (nagyalaku) kéziratok: a. Könyvkiadmányi pénztárkönyv 1875-1879.
 b. 1881-1883. évi ciklusra szóló vállalati könyvekre előfizetők nyilvántartó könyve.
 c. Vállalati kiadványokat rendelők címsora 1891-1896.
5. Iratok a RAL-ban, az alább megadott jelzetek szerint:

RAL. 412/1862	RAL. 770, 983-984/1886
RAL. 445/1872	RAL. 106,131,392,566,769/1887
RAL. 1282/1874	RAL. 377/1888
RAL. 1422/1875	RAL. 8,10/1889
RAL. 260,1125/1877	RAL. 9,27,374,382,607/1890
RAL. 302,323,1169/1880	RAL. 231/1891
RAL. 1151/1881	RAL. 103,135,378/1892
RAL. 735/1882	RAL. 51/1895
RAL. 50,56,74,145/1883	RAL. 574/1899
RAL. 159,267/1883	RAL. 545/1900
RAL. 302,319,365/1883	RAL. 210/1906
RAL. 374,533,575-576/1883	RAL. 326/1909
RAL. 597,623,658/1883	RAL. 607/1914
RAL. 704,707,708/1883	RAL. 685/1916
RAL. 5,26,31,55-56,71/1884	RAL. 277,1088/1917
RAL. 100,329-330/1884	RAL. 427,884/1918
RAL. 159,549,633/1885	RAL. 232,385,655,659/1919

RAL. 662,656,684/1919

RAL. 624/1920

RAL. 258/1921

RAL. 1767/1925

RAL. 243/1926

RAL. 1952/1927

RAL. 139/1928

RAL. 435/1930

RAL. 1849,1644/1931

RAL. 597/1932

RAL. 1393/1934

RAL. 330,511/1935

RAL. 871,933/1936

RAL 94/1937

RAL. 621/1938

RAL. 442/1939

RAL. 192/1940

RAL. 84,437/1943

RAL. 290-291/1947

PÉNZÜGYI, ÉPÍTÉSZETI ÉS JOGÜGYI BIZOTTSÁG

A 19. század utolsó harmadára, közelebbről az Akadémia 50. évi fennállásának idejére, a Magyar Tudományos Akadémia az újabb alapítványok és a rendezett anyagi alapok kapcsán, olyan helyzetbe jutott, hogy feladatai megsokszorozódtak mind tudományos, mind egyéb (gazdasági, jogi) területen. Ez jobb, hatékonyabb munkaszervezést követelt. A fejlődés hozta magával a tudományos bizottságok számának növekedését és egyben bizonyos munkaterületek szabályozását, illetőleg feladataik konkrét megfogalmazását. Így került sor az Igazgatótanács ügyrendjének elkészítésére 1881-ben (Igt.Jk. 1881.nov.28.), ami bizonyos ujitásokat bevezetett ugyan, de nagyjából az addig is szokásban volt munkarendet foglalta szabályokba. Az ekkor kialakított és elfogadott ügyrend az 1883. évi akadémiai Almanachban szerepel először (137-143.p.). Ennek részletesebb változatát az 1896. évi, szűkebb foglalatát pedig az 1936. évi akadémiai "Alapszabály és Ügyrend" tartalmazza (188-214. és 55-68.p.).

A pénzügyi, építészeti és jogügyi bizottság az ügyrend szerint az Igazgatótanács három állandó bizottsága volt. Közülük a J o g -
ü g y i B i z o t t s á g - eddigi ismereteink alapján -, mint bizottság a valóságban sohasem működött. Mindig volt az Akadémiának ügyésze, aki bizonyos évi tiszteletdíj ellenében végezte a jogügyi teendőket és évenként, szükség esetén többször, jelentést tett az Igazgatótanácsnak a folyamatban levő jogi és bírósági ügyekről. Itt és ekkor kapta meg az Igazgatótanácstól az egyes ügyek vitelére vonatkozó elképzelést, feladatot, amelynek alapján végezte munkáját. (Az ügyészi iratok jelenleg fondba összegyűjtve állnak. Részletes

feldolgozásuk alkalmával esetleg pontosabb felvilágosítást kaphatunk az ügyészi tevékenységről.)

A pénzügyi és az építészeti bizottságot 1881. nov. 28-án, az ügyrend elfogadásakor alakította meg az Igazgatótanács, de munkálkodásukkal tüzetesebben 1884 januárjától találkozunk. A pénzügyi bizottság közvetlenül az elnöknek, az építészeti bizottság a másod-elnöknek volt alárendelve. Első tagjait - 5-5 tagot - az Igazgatótanács választotta, de a későbbiekben a választás helyett valószínűleg a felkérés módszerét alkalmazták. Működésük folyamán a bizottságok tagjainak létszáma bővült, 12-14-re gyarapodott, és általában az Akadémia választott tagjaiból tevődött össze. Természetesen a tagok személyében változás történt, hiszen az elhaltak helyét mindig új tagok foglalták el. (Tudvalevő, hogy az Igazgatótanács 27 tagból állt: a két elnökből, a főtitkárból és 24 tagból. A 24 tag felét az Igazgatótanács választotta részben az alapítók, részben általában magasrangú főurak, egyházi méltóságok és közéleti személyiségek közül, akik nem voltak tagjai az Akadémiának, 12 igazgatósági tagot pedig a nagygyűlési összes ülés az Akadémia rendes tagjai közül választott.)

A bizottságok feladatát az "Ügyrend" rögzítette. "A pénzügyi bizottság az Akadémia vagyoni állására vonatkozó ügyeket, jelentéseket tárgyalja, a költségvetést előkészíti, az akadémiai számadásokat megvizsgálja; a könyvkiadó hivatal és a házgondnok könyveinek és számadásainak átvizsgálásáról gondoskodik".

"Az építészeti bizottság az Akadémia palotája és bérháza körül teendő fontosabb intézkedéseket tárgyalja. Intézkedik a palotának és bérháznak évenként szakértők által megvizsgáltatásáról". (Alapszabály és Ügyrend 1896. 192-193., és 1936-i kiadású Ügyrend 57.p.)

Ezek a célkitűzések változatlanok maradtak mindvégig, amíg a bizottságok fennállottak; ügyrendről ügyrendre ugyanilyen megfogalmazásban öröklődtek. Nem volt változatlan azonban tevékenységük.

A 19. század utolsó két évtizedében a bizottságok külön-külön rendkívül élénk tevékenységet folytattak egészen az első világháborúig. Ettől kezdve a harmincas évekig alig-alig találkozunk az ira-

tokban velük. Az 1910-es években a két bizottság a (pénztári és az építészeti) az ügyrendben előírtak ellenére a valóságban összeolvadt, vagyis együtt tartották üléseiket. (Az összeolvadást az 1921. évi akadémiai Almanach regisztrálja hivatalosan. Vö.: Akadémiai Almanach 1921-re, 70.p.)

Munkálkodásuk csak az 1930-as években lendül fel. Ez valószínűleg összefügg a Vigyázó-vagyonból származó több jövedelem tudományos és más célokra való felhasználásával, illetőleg elosztásával kapcsolatos munkálkodással. Utolsó jegyzőkönyvünk 1937.dec.9-ről való. Ettől kezdve 1945-ig még csak utalást sem találunk működésükre az Igazgatótanács jegyzőkönyveiben. Valószínű, hogy szerepüket teljesen átvette maga az Igazgatótanács, mert minden pénzügyi és építészeti kérdést ott tárgyaltak meg és döntöttek el. Ezt a tényt erősíti meg az is, hogy a Vigyázó-örökség átvételével külön Gazdasági és Jogi bizottság létesült. Ez volt hivatva arra, hogy minden az örökséggel összefüggő ügyben tárgyalásokat folytasson és javaslatokat tegyen. (Jegyzőkönyveit ld. RAL. 1530/1933)

1945 után a régi formában nem alakult újjá egyik bizottság sem. Az 1947. jun. 3-1 nagygyűlésen az Akadémia kimondta, hogy "egyelőre szüneteltetni óhajtja a következő bizottságok működését: a Hadtörténeti, Matematikai és Természettudományi, Széchenyi, Pénzügyi- és Építészeti ..." (III.oszt.jegyzők. 1947.jun.3.)

PÉNZÜGYI BIZOTTSÁG

A Pénzügyi Bizottság legfontosabb személye a főtitkár volt. Ő alakította ki azt a gazdasági mechanizmust, amelynek segítségével zökkenőmentesen működött az Akadémia legfelsőbb fóruma.

1. A Földhitelintézet minden év elején elküldte az előző évről szóló kimutatását az Akadémia vagyonának állásáról, a kiadásokról és a várható bevételekről. Ezt a főtitkár mindig ismertette a bizottság ülésein.

2. A főtitkár bekérte az osztályok és a bizottságok pénzügyi igényeit az új esztendőre; összeállította az Akadémia fenntartására (palota és bérház; akadémikusok, tisztviselők fizetése stb.)

előírányzott összegeket és ezek alapján egy előzetes költségvetési tervezetet állított össze, amit nyomtatásban megkapott minden pénzügyi bizottsági tag. (Ugyanez szerepelt tárgyalási alapul az Igazgatótanács ülésein is.)

3. A főtitkár nem az egész bevétel összegét táblázta be, hanem a jövedelem 2 %-át, az Akadémia határozatának megfelelően, mindig az intézmény alaptőkéjéhez csatolta.

4. Az osztályok és bizottságok, természetesen összehangoltan, saját maguk állították össze az új évre szóló költségvetésüket és beterjesztették ezt a főtitkárnak az előzetes költségvetéshez.

5. A főtitkár a Pénzügyi Bizottság ülésén indokolta az elmúlt évi esetleges tulkiadásokat és javaslatot tett a bevételek elosztására. A bizottság döntött azután az előterjesztés alapján minden felmerült kérdésről: egyes akadémikusok évi tiszteletdíjáról; a tisztviselők fizetésének emeléséről; a jutalmazásra, könyvkiadásra szánt összegek nagyságáról; a három osztály és bizottságaik anyagi ellátásáról; a palota és bérház állagának fenntartására szánt összegről; egyes tudományos társulatok, folyóiratok támogatásáról és egyéb más felmerült kiadásokról.

6. Ez a döntés nem volt végleges, új javaslatokkal, vagy ajánlással került az Igazgatótanács elé, amely hivatva volt mindezen problémák felől végleges határozatot hozni. (Pénzügyi biz.jegyzk. 1885.jan.23.)

Az Igazgatótanács határozatának meghozatala után a három osztály és bizottságaik számára elfogadott összeget, miután az legtöbbször nem egyezett meg az osztályok és bizottságok kívánságaival, az Akadémia közös megegyezéssel óhajtotta szétosztani. Ezért külön "budget-értekezletet" tartott az elnök, vagy másodelnök az osztályelnökök és titkárok bevonásával. Ez volt az ún. o s z t á l y - e l n ö k ö k é s o s z t á l y t i t k á r o k é r t e k e z l e t e, amely nem rendszeres, hanem esetleges volt. (Pénzügyi biz.jegyzk. 1884-1887, 1908, 1913, 1941.)

Ez a jól kialakított pénzügyi mechanizmus azonban lassankint teljesen átcsuszott a főtitkár hatáskörébe és a pénzügyi bizottság-

nak semmi szerepe nem maradt. A Földhitelintézet kimutatásait az Akadémia vagyonáról már nem az egész bizottság tárgyalta, hanem a főtitkár referálása alapján az Igazgatótanács. A számadások felülvizsgálását, mint régebben is, egy három tagú (igazgatósági tagokból álló) bizottság végezte. A költségvetés elfogadása az Igazgatótanácsban mechanikusan történt: Mint jellemző példát említjük erre: "Főtitkár bemutatja az 1939 II. félévre szóló költségvetést, melyet az osztályok és bizottságok már elfogadtak; az Igazgatótanács szintén elfogadja". (Igt.Jk. 1939.jun.3.) Az osztályok és bizottságok kívánsága költségvetésük emelésére, csak óhaj maradt; a részükre megszabott keretek túllépésére nem kerülhetett sor, csak külön igazgatótanácsai engedéllyel. Ez pedig a főtitkártól függött. Volt olyan időszak, hogy a rendelkezésekre álló pénzügyi fedezetet könyvkiadásra is a főtitkár engedélyezhette.

A Vigyázó-örökség nagysokára hozta meg azt az eredményt, amit a magyar tudományos közélet és a közvélemény ennek kapcsán várt az Akadémiától. Emiatt támadások érték az Akadémiát. (Igt.Jk. 1941.nov. 14.) A főtitkár ekkor már nyilván ráeszmélt, hogy szükség van az Akadémiában is bizonyos változásokra. Az 1942. évi költségvetés tárgyalásakor közölte, hogy 1942-ben 200 000 pengőt tud az Akadémia a Vigyázó-vagyonból tudományos célokra bocsátani. A jegyzőkönyvből idézzük: "Ezzel kapcsolatban jelenti a főtitkár, hogy az Akadémia bizottságai a nagy vagyonhoz képest valóban szerény keretek közt mozognak, aminek oka részben a bizottságok nagy száma is, minek következtében a jövedelem igen sokfelé oszlik meg. Az Akadémia mint egy nagy vagyon örököse áll a nemzet előtt s más Akadémiáktól eltérően nemcsak tudományos, hanem nemzeti feladata is van. Ennek a mostani korlátok közt az Akadémia kevésbé tudott eleget tenni. Az elnök ur ő kir.Fensége összehívta az elnökök és titkárok értekezletét, hogy e hiányon segíteni próbáljanak. Az értekezlet magas színvonalon álló eszméket és terveket hangoztatott, amelyek az Akadémiát gazdagabb tudományos munkásságra s egyúttal a nemzet nagy közönségéhez való közeledésre segítenék". (Igt.Jk. 1941.nov.26.)

Tehát eszmék és tervek születtek ugyan, de kevés konkrét eredmény. Igaz, hogy a háborús időszak sem volt alkalmas nagyobb célok kitűzésére.

ÉPÍTÉSZETI BIZOTTSÁG

Az Építészeti Bizottság tárgyalásainak alapja az Akadémia házgondnokának előterjesztései voltak. A bizottság üléseire, miután itt szakkérdésekről is szó esett, rendszerint szakembert, műépítészt (Ybl Miklós, Zsigmondy Gusztáv stb.), valamint az ügyészt is meghívták.

Az Akadémia 1869-től, a palota tetőzetének kigyulladásá után alkalmazott gondnokot, aki felügyelt a palota épségére, rendbentartására és egyben egyéb feladatokkal (bérházi ügyek, az akadémiai könyvkészlet kezelése stb.) is megbízták.

A palotának és a bérháznak karbantartása állandó gondot és munkát jelentett a bizottságnak, mert a palotát "méltóságának" megfelelő állapotban kellett tartania; anyagi eszközei azonban kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy nagyobb tatarozást és felújítást állítson be a költségvetésbe. Arra kényszerült tehát, hogy keresse azokat a lehetőségeket, melyekkel csekély beruházással vagy átalakítással - a palota helyiségeinek bérbe adásából és a bérházból nagyobb bevételt nyerhet. Lehetetlen hiánytalanul felsorolni mindazt a sok ügyet, mellyel az Építészeti Bizottság foglalkozott; pusztán néhányat emelünk ki ezek közül, mint jellemző esetet.

Az Eszterházy-képtár (a Szépművészeti Múzeum alapanyaga) az épület elkészültétől a palota II-III. emeletén volt elhelyezve. (1905-ben költöztették át a mai Szépművészeti Múzeumba). A múzeum tovább kívánt terjeszkedni, mert nem tudta hol elhelyezni a történelmi képcsarnokot s egyéb anyagait. Ezért 1897 elején azt kérte az Akadémiától, hogy a bérház III-IV. emeletét bocsássa rendelkezésére. A bizottság hozzájárult az épület e célbóli átalakításához, mert ez évi 7000 Ft bevételt eredményezett az Akadémiának. (Ép.Biz.jegyzk. 1897.febr.1. és 18.) Sokezerre rug az az összeg, amit az Akadémia

- az Építészeti Bizottság javaslatára - a nem korszerűen megépített bérházra költött. Itt elsősorban a vízvezeték és csatornahálózat felújítása volt a probléma (a csatornahálózat a palotában is az volt), mert nagy esőzések alkalmával és a Duna magas vízállásakor a pincéket, elöntötte a víz, a palota pincéjében pedig könyvek is voltak. Ez a kérdés végülis a századforduló táján oldódott meg, amikor a főváros kialakította az Akadémiai-utcai fő csatornahálózatát. (Ép. biz.jegyzk. 1893.febr.3.)

Az Építészeti Bizottság tevékenységének egyik késői dokumentuma az 1938/39-ben épített bérház volt a Muzeum krt. és Rákóczi ut sarkán, a régi Vigyázó-ház helyén. A bérház tervezésére hat építésszt kért fel az Akadémia; az elkészült terveket 1937.dec.9-i ülésében tekintette meg. A terveket és rajzokat a palota képes-termében állították ki, szemrevételezésük után a bizottság Hüttl Dezső 1. tag, műegyetemi tanárt bizta meg a bérház építésével. (Ép.biz.jegyzk. 1937.dec.9.; V8. Gergely Pál: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa. Bp.,1971.57.1.)

Az Igazgatótanácsnak a háborus hírek terjedése miatt gondot okozott az, hogy egyáltalán hozzákezdjen-e az építkezéshez. Különböző okok - a szomszéd házak állaga, a bérház jövőendő lakóival már megkötött szerződés stb. - azonban arra késztették, hogy a bérházat mégis felépíttesse.

A PÉNZÜGYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI *

Elnök

1907-1920 Berzeviczy Albert

Előadó

-

* Az 1907. évi Akadémiai Almanachban szerepel először, (139.p.) a névsort ennek alapján közöljük az Építészeti Bizottsággal való egyesülésig, 1920-ig.

Tagok

Beöthy Zsolt	1911-1917	Kautz Gyula	1907-1909
Dessewffy Aurél	1907-1920	Mészáros Ferenc	1911-1914
Eötvös Loránd	1907-1919	Schöller Károly	1915-1920
B.Forster Gyula	1915-1920	Széchenyi Béla	1907-1918
Gyulai Pál	1907-1909	Szily Kálmán	1907-1920
Heinrich Gusztáv	1907-1920	Trebitsch Ignác	1907-1911
Ilosvay Lajos	1918-1920	Wartha Vince	1909-1910

AZ ÉPÍTÉSZETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI *

Elnök

1907-1920 Berzeviczy Albert

Előadó

-

Tagok

Beöthy Zsolt	1907-1920	Jónás Károly	1907-1920
Csáky Albin	1907-1912	Nagy Károly	1910-1920
Dessewffy Aurél	1907-1920	Petz Samu	1907-1909
Eötvös Loránd	1915-1919	Széchenyi Béla	1907-1918
Heinrich Gusztáv	1907-1920	Than Károly	1907-1908

A PÉNZÜGYI ÉS ÉPÍTÉSZETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1921-1936 Berzeviczy Albert

1936-1944 József főherceg

* Az 1907. évi Akadémiai Almanachban szerepel először, (139.p.) a névsort ennek alapján közöljük, a Pénzügyi Bizottsággal való egyesülésig 1920-ig.

Előadók

1921-1935 Balogh Jenő
 1935-1944 Voinovich Géza

Tagok

Bánszky János	1924-1930	Lenhossék Mihály	1934-1937
Beöthy Zsolt	1921-1922	Müller István	1928-1934
Concha Győző	1924-1933	Nagy Károly	1921-1923
Császár Elemér	1936-1940	Navratil Ákos	1928-1944
Desseffy Aurél	1921-1928	Popovics Sándor	1925-1935
Dudás Kálmán	1924-1944	Ravasz László	1937-1944
B.Forster Gyula	1921-1932	Schöller Károly	1921-1923
Garzó József	1936-1944	Szily Kálmán	1921-1924
Hauszmann Alajos	1925-1926	Szinnyi József	1924-1943
Herczeg Ferenc	1921-1933	Teleszky János	1933-1939
Hültl Dezső	1935-1944	Vargha Gyula	1928-1929
Ilosvay Lajos	1921-1936	Wekerle Sándor	1921-1923
Jankovich Béla	1933-1939	Wälder Gyula	1936-1944
Kaán Károly	1936-1940	B.Wlassics Gyula	1924-1937
Kornis Gyula	1936-1944		

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részéről

Jalovicsky Károly 1937-1944
 Tasnádi Nagy András 1936-1937

A PÉNZÜGYI ÉS ÉPÍTÉSZETI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Jegyzőkönyvek1. Pénzügyi Bizottság jegyzőkönyvei

1884.jan.20. 1886.jan.20.
 1885.jan.23. 1887.jan.22.

1893.jan.3.	1922.máj.23.
1910.márc.21.	1935.febr.14.
1917.nov.29.	1935.okt.23.
1921.dec.19.	

2. Építészeti Bizottság jegyzőkönyvei

1881.dec.29.	1889.jan.28.,
1882.jan.20.	nov.21.
1883.jan.12.	1891.jan.22., jun.22.
1884.jan.26., dec.20.	1893.febr.3.
1885.jan.18., szept.24.	1896.jan.25.
1886.jan.20.	1897.febr.1. és 18.
1887.okt.17.	1907.jan.24.
1888.jan.14., ápr.28.	1913.máj.5.
jun.22., jul.17.,	1930.márc.3.
okt.10 és 25, dec.29.	

3. Pénzügyi és Építészeti Bizottság jegyzőkönyvei

1907.nov.24.	1916.febr.26.
1911.febr.22.	1918.márc.14.
1912.febr.23.	1923.ápr.30.
1914.febr.19.	1937.dec.9. (xerox-másolatban)

SZÓTÁRI BIZOTTSÁG

1897 őszén leirat érkezett az Akadémiához az akkori vallás- és közoktatásügyi minisztertől, báró Wlassics Gyulától, amit az 1897. okt.28-i összes ülésen olvastak fel. A jegyzőkönyv erre vonatkozó részlete így hangzik:

"Minden ország akadémiaja kiváló gondot fordít szótári munkássága által is a nemzet nyelvének művelésére és fejlesztésére. Az Académie Française egyedüli feladata a francia nyelv szótárának folytonos tökéletesítése. A Magyar Tudományos Akadémia elismerésre méltó munkásságot fejtett ki ez irányban is. Időnként amint a korlátolt anyagi viszonyok engedték, közrebocsájtotta még a harmincas években a magyar nyelv zsebszótárát és a tájszótárt, huzamos szünet után a magyar nyelv nagy szótárát s a legutóbbi években a nyelvtörténeti szótárt és a tájszótár új kiadását. A szótári munkásságnak azonban folytonosnak kell lennie, valamint folytonosak a történelmi, régészeti és természettudományi kutatások, amelyeket az állam állandó évi segélyben részesít.

Ez okból nagyon óhajtanék vélném a M.Tud. Akadémia nyelvtudományi osztálya kebelében egy állandó szótári bizottság felállítását, melynek főadata lenne az irodalmi nyelv fejlődésének éber megfigyelése s irányítása, a mutatkozó szükségletek pótlása s a magyar nyelv szótárának folytonos tökéletesítése. Ha e nézetemben a M.Tud. Akadémia is osztozik, hajlandó vagyok a fent jelzett szótári munkálkodás állandóságának biztosítására, a legközelebbi országos költségvetés tárgyalásakor a törvényhozástól évenkénti 2000 azaz kétezer forint államsegélyt kérni s már a jelen évben is tárcám

terhére 500 Ft-ot kiutaltványozni, még pedig az utóbbi összeget egy általánosan érzett s napról-napra érezhetőbb szükség pótlására.

Már az országgyűlési tárgyalások alatt is felszólalás tárgya volt a nyelvünkben mindjobban elharapodzó s közhasználatban megmaradó idegen szók és kifejezések kiküszöbölésének szüksége, természetesen nem értve ide a tudományos műnyelv szavait és kifejezéseit.

Évégből legcélszerűbbnek tartanám, ha a M.Tud. Akadémia nyelvtudományi osztálya minél előbb egy oly kisebbfajta szótárt állítana össze és bocsátana közre, amelyben a leginkább lábrakapott idegen szók és idegenszerű kifejezések jó magyar egyenértékesei előlennének tüntetve. E szótárnak a gyorsan dolgozó hírlapirodalom is, melynek egyes szók és kifejezések általános elterjedésében oly nagy szerepe van, különösen jó hasznát vehetné.

"Hálás köszönettel vétetik és javaslatként végett kiadatik az I. osztálynak" - rendelkezett a jegyzőkönyvben foglaltakkal kapcsolatban az Akadémia. (1. ÜJk. 1897.okt.28.)

Az I. osztály még ugyanez évben úgy határozott, hogy "I. Mielőtt az állandó szótári bizottság megválasztatnék, egy tervező bizottság választatik, mely a majd megválasztandó állandó bizottság összeállítását, munkakörét és eljárása módját megállapítja. E bizottság tagjai: Joannovics György, Simonyi Zsigmond, Szinnyei József, Zolnai Gyula, Thewrewk Emil, Gyulai Pál, Szily Kálmán.

II. "A kisebb szótárt illető ajánlat áttétetik a Nyelvtudományi Bizottsághoz, hogy állapítsa meg tervét, válassza meg szerkesztőjét, vagy szerkesztőit s tegyen jelentést az osztálynak". (I. osztály jegyzőkönyvei 1897.nov.20.) Az osztály 1898.márc.21-én jóváhagyta a "tervező bizottság" javaslatát, és ugyanakkor a bizottság teendőinek főbb jellemzőit is körvonalazta. (I. osztály jegyzőkönyvei 1898.márc.21.)

Az Akadémia ügyrendje szerint a Szótári Bizottság "az összes Akadémia kifolyásának tekintendő" és tagjait a nagygyűlés választja. 1898 tavaszán a nagygyűlési zárt osztályülésben megválasztották a bizottság tagjait. (I. osztály jegyzőkönyvei 1898.máj.3.) Első ülését május 17-én tartotta, amikor legsürgősebb tennivalóul az ügy-

rend részletes kidolgozását, majd a költségvetés elkészítését, a gyűjtés elveiről és a gyűjtőknek adandó utasításokról szóló munkálalatokat jelölte meg. (Ak.Ért. 1898. 582-583.p.)

Az Ügyrend hamarosan elkészült és a bizottság főfeladatának a Magyar Nyelv Nagy Szótárának előkészítését, illetőleg állandó javítását, kiadását tekintette. Részletes feladatkörét először az Akadémiai Értesítő 1898. évfolyama közli (586.p.). Az ekkor megállapított célkitűzés irányadó maradt működése egész folyamán.

A bizottság működése kezdetén Szily Kálmán készítette el az ugynevezett "Czimszó-jegyzék"-et, amelyet mintául szánt a magyar szókincs gyűjtéséhez, és az érdeklődőknek országszerte szétküldött. Az új Nagy Szótár tervét Zolnai Gyula, a bizottság első előadója készítette el. A gyűjtési munka megindult és már az első évben (1899-ben) az előadón kívül 13 gyűjtő küldött be adatokat az új szótár számára. (Ak.Ért. 1900. 230-233.p.)

A gyűjtők száma hónapról hónapra emelkedett, 1900-ban már 107-re nőtt és ha a Czimszó-jegyzék alapján dolgozókat is ideszámítjuk, az összes gyűjtők száma 150 volt. (Ak.Ért. 1901. 212.p.) Hamarosan kiűnt azonban, hogy a gyűjtők nagy száma minőség tekintetében nem hozta meg a kívánt eredményt. A bizottság munkájáról szóló 1903. évi jelentés arról tudósít, hogy "az 1903. év folyamán kevesebb számú, de válogatott dolgozótársakkal folytatta az új Nagy Szótár adatgyűjtő munkálatait". (Ak.Ért. 1904. 204.p.)

Az elkövetkező időkben tovább csökkent a gyűjtők száma, részben mert a bizottság arra törekedett, hogy válogatott, megbízható munkatársakkal dolgozzon, részben mivel a nagyobb volumenű gyűjtőmunkára nem állt a bizottság rendelkezésére megfelelő összegű költségkeret. A bizottság költségei ugyanis a megalakulásától kezdve az évenként kiutalt államsegélyből, az Akadémia évi dotációjából (ez két részből állt: a központi kiadásokból és az osztályok által átengedett összegből), ezenkívül 1913-tól az I. világháborús összeomlásig a Semsey-alap kamataiból tevődött össze. (Az osztályok által átengedett összeg 1917-től megszűnt: 1. Igt.Jk. 1916.III.7.)

Bár voltak olyan időszakok amikor az Akadémia Igazgatótanácsa

felemelte a bizottság évi javadalmazását (az 1900-as évek első évtizedében), a kormány pedig az évi támogatáson kívül 1911-től kezdve középiskolai tanárokat is beosztott szótári munkálatokra, ezek az intézkedések nem tették lehetővé azt, hogy az összes anyaggyűjtés a tervezett időre - 1920-ra - befejeződjék.

Az első világháború után a növekvő infláció következtében az államsegély és az akadémiai dotáció értéke szinte semmivé lett. Az akkori kultuszminiszter - gr. Klebelsberg Kunó -, hogy a bizottság munkálkodását előmozdítsa, az Akadémia kérésére 12 középiskolai tanárt részben, vagy egészben felmentett iskolai munkájuk alól és átengedett szótári gyűjtőmunkára. A gazdasági viszonyok, majd a kultusztárca személyi változásával a bizottság rendelkezésére bocsátott tanárok száma kevesbedett; az Akadémia közismerten rossz anyagi helyzete sem engedett meg nagyobb mérvű támogatást. A bizottság anyagi helyzete bizonytalanná vált. Melich János és Sági István felmérte az eddig gyűjtött anyagot és kijelölte a bizottság további működésének főirányát. (Ak.Ért. 1936. 122-129.p.) A felmérés alapján tűnt ki, hogy a 19. századi gyűjtés befejezése után döntenie kell arról, hogy hozzáfog-e a bizottság a 20. század irodalmának feldolgoztatásához. A problémát az okozta, hogy ez a kevés anyagi dotációval a bizottság számára beláthatatlanul hosszú munkát jelentene, míg viszont ha a 19. századi gyűjtéssel lezárná az anyagot, nagyobb anyagi fedezettel lehetne hozzá fogni a rendezési munkálatokhoz. (l. U.o.)

A bizottság 1937-től mégis megkezdte a rendezést. Ez oly lassu ütemben haladt, hogy a munka kb. 12 évet is igényelt volna. Hogy ez az időszak megrövidüljön a bizottság az Akadémiától kért támogatást. 1942-től három éven át 12 ezer pengőt kapott az Igazgatótanács intézkedésére szótári rendezési munkálatokra. Ennek alapján kb. 1 300 000 cédula rendezése készült el egy év alatt és "ha ilyen ütemben haladhat a munka akkor remélhető, hogy további két év alatt a nagyértékű anyagot az első és második betű szerint" rendezni lehet, - jelentette a bizottság az Akadémiának az 1942. évi tevékenységéről. (l. Ak.Ért. 1942. 148-149. és 1943. 326-327.p.) A rendezési munka mellett természetszerűleg továbbfolyt az adatgyűjtés is.

A II. világháború nem maradt hatás nélkül a Szótári Bizottság működésére sem. Már 1943-tól nehézségek jelentkeztek és a tervezett 3 600 000 adat rendezése helyett, 1944-ben csak 2 500 000 készült el.

A nagyszótári anyaggyűjtést sikerült a háború pusztításától megmenteni. A nagy tudományos értéket képviselő anyag olyan csekély károsodást szenvedett, hogy az könnyen pótolható volt és a munka aránylag hamar folytathatóvá vált. Erről Melich János már 1945 augusztusában tájékoztatta a főtitkárt. (1. Bizottsági iratok: 54. sz.)

A háború után a Szótári Bizottság 1946. ápr. 29-én alakult újjá és az összes ülés jóvá is hagyta az újjáalakulást. Új tagokat is választottak. (Öt. Jk. és Nagy. Jk. 1945-1949. 57. és 83. p.) Anyagi nehézségek és az Akadémia újjászervezése miatt húzódtott a munka továbbfolytatása. Csak amikor megalakult az Akadémia Nyelvtudományi Intézete (1952), akkor nyílt lehetőség az anyag megfelelő gondozására.

A SZÓTÁRI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1898 - 1924	id. Szily Kálmán	1941 - 1946	Melich János
1925 - 1940	ifj. Szinnyei József	1946 - 1949	Pais Dezső

Előadók

1898 - 1907	Zolnai Gyula	1936 - 1937	Melich János
1908 - 1925	Tolnai Vilmos	1938 - 1949	Sági István
1926 - 1935	Gombocz Zoltán		

Tagok

Alexander Bernát	1898-1927	Bulla Béla	1947-1949
Asbóth Oszkár	1906-1920	Csánki Dezső	1906-1933
Ballagi Aladár	1904-1928	Dudich Endre	1947-1949
Bárczi Géza	1943-1949	Eckhardt Sándor	1943-1949
Beke Ödön	1947-1949	Eckhart Ferenc	1947-1949
Beöthy Zsolt	1898-1922	Entz Géza	1901-1919

Fináczy Ernő	1934-1935	Munkácsi Bernát	1906-1937
Fokos (Fuchs) Dávid	1947-1949	Nagy Gyula	1916-1924
Gáldi László	1943-1949	Nagy József Béla	1938-1949
Gombos Zoltán	1906-1935	Négyesy László	1898-1932
Gombos F.Albin	1937-1938	Németh Gyula	1928-1949
Gróh Gyula	1937-1949	Nizsalovszky Endre	1947-1949
Gyomlay Gyula	1906-1942	Pais Dezső	1938-1949
Gyulai Pál	1898-1909	Pauler Gyula	1898-1903
Hajnal István	1947-1949	Petz Gedeon	1898-1943
Heinrich Gusztáv	1906-1922	Popovics Sándor	1933-1935
Herczeg Ferenc	1921-1944	Prohászka Lajos	1943-1949
Hodinka Antal	1925-1944	Rybár István	1937-1949
Hóman Bálint	1925-1944	Sági István	1913-1949
Ilosvay Lajos	1898-1936	Simonyi Zsigmond	1898-1919
Jávorka Sándor	1943-1949	Szász Károly	1898-1905
Joannovics György	1898-1909	Szilády Áron	1898-1922
Karácsonyi János	1906-1928	Szilágyi Loránd	1947-1949
Katona Lajos	1906-1910	Szily László	1898-1924
Kniezsa István	1943-1949	Szinnyei József	1898-1943
Kovács Gyula(keveházi)	1898-1935	Tagányi Károly	1898-1924
Kőnig Gyula	1898-1913	Tamás Lajos	1947-1949
Lakó György	1943-1949	P.Thewrewk Emil	1898-1917
Lehr Albert	1898-1924	Tolnai Vilmos	1908-1937
Madzsar Imre	1940-1946	II.Tóth Zoltán	1947-1949
Mágocsy-Dietz Sándor	1906-1945	Turóczy-Trostler József	1947-1949
Mályusz Elemér	1937-1946	Zimmermann Ágoston	1937-1949
Méhely Lajos	1921-1930	Zolnai Béla	1947-1949
Melich János	1906-1949	Zolnai Gyula	1898-1949
Mészöly Gedeon	1924-1949	Zsirai Miklós	1934-1949
Mihalkovics Géza	1898-1899		

Meghívott (segéd) tagok

Horváth Károly	1947-1949	Putnoky Imre	1913-1949
Kelemen József	1947-1949	Tompa József	1943-1949

A SZÓTÁRI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1898	4000 korona	1924	4216200 korona
1899	5926 "	1925	4078500 "
1900	6373 "	1926	kb. 10 millió "
1901	9596 "	1927	960 pengő
1902	10711 "	1928	1347 "
1903	7707 "	1929	3760 "
1904	7664 "	1930	3520 "
1905	8841 "	1931	2600 "
1906	8851 "	1932	2600 "
1907	6535 "	1933	2300 "
1908	7232 "	1934	1920 "
1909	8251 "	1935	2000 "
1910	9596 "	1936	2340 "
1911	8900 "	1937	3900 "
1912	6021 "	1938	4000 "
1913	8410 "	1939	4000 "
1914	6000 "	1940	4000 "
1915	6000 "	1941	4000 "
1916	15630 "	1942	13880 "
1917	8240 "	1943	2000 "
1918	8400 "	1944	3120 "
1919	8240 "	1945	
1920	22400 "	1946	12000 "
1921	60074 "	1947	
1922	16580 "	1948	2700 Ft.
1923	292908 "	1949	

A SZÓTÁRI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

Zolnai Gyula: Az új Nagy Szótár föladatáról. (Ak.Ért. 1899. 51-78.p.)
 Zolnai Gyula: Szótárirás nálunk és a külföldön. (Ak.Ért. 1909. 581-596.p.) Szily K.: A magyar szótárak czimszó-jegyzéke. (Ak.Ért.

1899. 653-657.p.) Tolnai Vilmos: A magyar nyelv Nagy Szótáráról. (Ak.Ért. 1912. 623-633.p.) Jelentések a Szótári Bizottság évi működéséről. (Nagyobb összefoglalók: Ak.Ért. 1900. 230-233.p., 1925. 9-11.p., 1929-30. 10-12.p., 1936. 122-129.p.)

Kéziratban

1. A MTA Nyelvtudományi Intézetében: 1. Jegyzőkönyvek 1898-1946., 2. Levelezés 1898-1949. (1920-tól egy kötet.) 3. Pénztári naplók.

2. A MTAK Kézirattárában:

A Szótári Bizottság 1907. jun. 10.-i jegyzőkönyve

Iratok: (iktatott iratok 1-63 tétel alatt az iktatókönyv szerint)

Iratok a RAL-ban az alábbi jelzetek alatt:

RAL. 18/1898	RAL. 357/1935
RAL. 7/1900	RAL. 357/1936
RAL. 201/1905	RAL. 489/1937
RAL. 633/1908	RAL. 94/1938
RAL. 23/1910	RAL. 86/1939
RAL. 108/1913	RAL. 563/1940
RAL. 44/1920	RAL. 485/1943
RAL. 40/1921	RAL. 56/1944
RAL. 957,1232,1342,1414/1927	RAL. 289/1945
RAL. 140/1929	RAL. 118/1947
RAL. 368/1931	RAL. 331/1948
RAL. 732/1932	RAL. 196/1949

AZ MTA
I. NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI
OSZTÁLYÁNAK BIZOTTSÁGAI

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

Alakításának időpontját az Akadémiai Almanach évi kötetei 1855 helyett következetesen 1856-ban jelölik meg. Melich János említi - Hunfalvy Pálra hivatkozva - hogy a bizottság megalakítása 1855-ben történt. (Ak.Ért. 1936. 256.p.) Az alakítás időpontja körüli vita eldöntésére idézzük az alábbiakat: A nyelv- és széptudományi osztály tizenegyedik ülését Eötvös József elnökletével 1856. jan. 14-én tartotta. Az ülésen "a mélt. másod Elnök ur jelentvén, hogy mult évi szeptember elején a tagokhoz intézett körlevél azon pontja, mely okt. 20-ig észrevételeket kívánt az akadémia Helyesírására és Nyelvtanára, fogamat nélkül maradt; ez utóbbi munka példányai pedig végkép elfogyván, annak revisiója többé nem használható mindkettőnek tárgyalására, valamint egyéb koronként előforduló szorosan nyelvészeti kérdések véleményezésére egy állandó nyelvészeti bizottmány kinevezését javasolja:

mi elfogadtatván e bizottmány tagjaiul Toldy, Czuczor és Fogarasi rendes, meg Ballagi, Hunfalvy és Brassai levelező tagok nevezettek ki, azon felszólítás mellett, mielőbb a Helyesírás és Magyar Nyelv Rendszere munkálatot adná be; azonkívül a Nagy-Szótár mibenlétéről is tudósítaná az osztályt." (Kgy.Jk. 1855-1856. 36-37.p.)

A bizottság működési köre az első hat évben még eléggé kidolgozatlan volt; a megszabott feladatok inkább csak jelzik munkálkodásának irányát. A megválasztott tagok sem kedvezményezők; elvégzik az osztály által rájuk bízott munkákat. Jól szemlélteti ezt egy 1857. jan. 16-ról fennmaradt jelentés, amely szerint a bizottság foglalkozott a "Nagyszótár" dolgozataival: "... és úgy találta, hogy 1855 októberétől mostanig a szerző (Czuczor Gergely) a Szala szótól

Toklár szóig haladt 5286 szócikkben, melyek ... mindenre kiterjedő gonddal dolgoztattak...". Foglalkozott továbbá a Teleki jutalomra beérkezett pályamunkák, és a Nádasdy Tamás-féle eposzi jutalomra vonatkozó jutalmazás szempontjaival a magyar nyelvben használatos kettős betűk egyszerűsítésével. (RAL. 17/1857)

A bizottság rendszeres működését 1862-től számíthatjuk, amikor részletesen kidolgozott előterjesztést nyújtott be az összes ülésnek, és amelyben pontosan körülhatárolta működési területeit: 1. Nyelvtani ügyek (helyesírás, nyelvrendszer, nyelvjárások) 2. Szótárügy (Nagyszótár, tájszótár, mesterműszótár stb.) 3. Nyelvtörténeti ügyek (nyelvelmékek másolása, kiadása, szerkesztése) 4. Az irodalom emlékeinek felkeresése (kiadása) 5. A hasonlító nyelvészet.

Az előterjesztés új tagok és előadó választására, a Magyar Nyelvészet c. füzetek megszüntetésére, a Nyelvtudományi Közlemények megindítására és az 1862. évi bizottsági költségvetésre is kitért. Az összes ülés elfogadta az előterjesztésben tett javaslatokat. Így lettek a bizottság tagjai 1862-től - az előzőek mellett - Arany János, Budenz József, Riedl Szende és Vass József. Az Akadémia Igazgatótanácsa az első dotációt a következőkben állapította meg:

A Nyelvtudományi Közlemények kiadására 1200 Ft., az előbbi folyóirat és a Régi Magyar Nyelvelmékek szerkesztésére 300 Ft., az utóbbi nyomtatására 400 Ft., anyaggyűjtés, másolatok levelezés költségeire 200 Ft., összesen 2100 Ft. (Ak.Ért., Új Folyam: A Nyelv- és széptudományi osztály közlönye 1861-62. 207-211.p.) Működése folyamán további évi kiadásait e munka 87-89. oldalán közöljük.

A Nyelvtudományi Bizottság célkitűzései egy évtized múltán annyiban változtak, hogy nagyobb súlyt helyezett a magyar nyelvészet problémáira. Feladatai közé számította:

A. A szorosabb magyar nyelvudományt, amelynek célja "a magyar nyelv tudományos ismeretét eszközölni s azt szigorú kritikával kidolgozott munkálatokban közrebocsájtani; a gyűjtött és gyűjtendő nyelv-anyagot, a nyelv természetes fejlődéséhez alkalmazott rendszerben előadni: eszerint a körülményekhez képest nyelvtanokról és szótárakról gondoskodni, különösen a tájszótárt folytatni, a mesterműszótárt megindítani.

A műnyelv alakulását szemmel tartani s általában az irodalmi nyelv művelést olyképpen ellenőrizni, hogy egyrészt hiányos nyelv-

ismeretből folyó erőszakos szóképzésre ne vetemedjék, másrészt pedig az idegen nyelvek hatása a magyar nyelvnek grammatikai különösen szintaktikai szerkezetét meg ne hamisítsa, nemkülönben arra is törekedni, hogy az eddig elkövetett nyelvrontások lehetőleg orvosoltassanak.

B. A szélesebb magyar nyelvtudományt, melynek feladata: a magyarral hasonló alkotásu altáji nyelveket s ezek között elsősorban a finn-ugor, másodikban pedig a török-tatár nyelveket behatóan tanulmányozni, s amennyiben módjában áll, ismertetőket, nyelvtanok és szótárak útján is köztünk előmozdítani. Ez ismereteket tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy azok a magyar nyelv tényeinek földterítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak.

Egyéb, bár merő idegen nyelveknek, amelyek a magyarral történelmileg érintkeztek, ugyanarra gyakorolt hatását feltüntetni.

C. Az irodalomtörténetet, melyre nézve a bizottság teendője: az alapszabályok 3 §-a értelmében az irodalom emlékeit felkutatni s azokat megismertetni.

A magyar nyelvemlékeket kiadni. A "Magyar Nyelvemlékek" szerkesztője a bizottságtól veszi utasításait, a másolások, kiadások s egyes szerkesztési kérdések körül.

D. Az Akadémia által tett ügyek elintézését. A bizottság egyébiránt fenntartja magának, hogy működésének A. és B. alatti tervrajzából folyó egyes feladatokat időről-időre a rendelkezhető anyagi módhoz képest meghatározza." (RAL. 1323/1871)

Lényegében az ekkor kitűzött elvek alapján működött a bizottság egészen 1949-ig. Működésének 80 éves történetét Melich János foglalta össze 1936-ban. Melich János ismerteti a bizottság megalakulását, elnökeit, előadóit, első tagjait. Értékelése szerint: a "bizottság munkássága nemcsak a magyar, nemcsak az urál-altaji nyelvészet egész körére terjedt ki, hanem kiterjedt a sémi és az árja nyelvhasznításra is. Ezen felül a magyar helyesírás, a magyar nyelvjárások, a régi magyar nyelvemlékek és nyomtatványok terén is, ugyyszintén szótári téren sokat munkálkodott a bizottság." Melich János megállapítja, hogy a Nyelvtudományi Közlemények 1-14. kötetét Hunfalvy Pál szerkesztette, sokszor nagyrészen ő maga írta, ami "a magyar és az urál-altaji nyelvtudomány hazai művelésének minden időkre szép és alapvető emléke marad"... Budenz József előadósága és szerkesztősége alatt a Nyelvtudományi Közlemények tisztán a finnugor nyelvtudomány folyóirata lett..." Budenz József után rövid ideig Simonyi Zsigmond, majd 35 éven át Szinnyei József szerkesztette Budenz nyomdokain a folyóiratot. "Szinnyei szerkesztése alatt a finnugor nyelvtudomány mellett, kisebb mértékben ugyan, de mégis szép számmal je-

lentek meg a Közleményekben tisztán magyar nyelvtudományi dolgozatok is, továbbá az indogermán nyelvészet körébe eső értekezések, s különösen kiemelendők a török nyelvtudomány körében... megjelent alapvető értekezések."

A továbbiakban Gombocz Zoltán vette át a Közlemények szerkesztését. A kiváló szakember a XLVIII. kötetet befejezte, de a következőt - elhunytja miatt - csak elkezdte. A bizottság - Melich János szerint - "a magyar és a hazai finnugor, s nagymértékben a külföldön művelt finnugor nyelvtudomány egyik legfontosabb tényezője lett... akár mint kezdeményező, akár mint vezető, irányító, végrehajtó." (Ak.Ért. 1936. 256-260.p.)

Az általunk 89-91. oldalakon közölt bizottsági kiadványok jegyzéke egyébként is tükrözi a bizottság tevékenységének a magyar nyelvtudományra gyakorolt hatását. Említésre méltó ezenkívül, hogy Budenz József indítványa, amelynek alapján 1879-től "Reguly-Alap" létesült az "ugor nyelvek kidolgozására módot nyújtó, külön "utazó-alap" céljaira". Ezt rendszerint fiatal kutatók utazási segélyeként használták fel, ami nagyban elősegítette szakmai fejlődésüket. (Biz.jegyzk. 1879.jun.9.) A bizottság hosszú éveken át támogatta anyagi eszközökkel is az 1903-ban alakult Magyar Nyelvtudományi Társaságot. Tevékenysége gyakorlatának megismerését nagyban segítik az egyes jegyzőkönyvek mellé csatolt beadványok és egyéb előterjesztések, amelyekkel kapcsolatosan a bizottság állást foglalt, határozatokat hozott. Ezek sok esetben egy-egy fontos munka elindítói voltak. Például: Utasítás a Magyar Nyelvtörténeti Szótár szerkesztői számára (Biz.jegyzk. 1882.jan.11. melléklete); Szinnyei József: Finn-magyar szótára, kiadása ügyében tett indítvány (Biz.jegyzk. 1881.nov.16. melléklete); Indítvány a mesterszók egybegyűjtésére (Biz.jegyzk. 1882.okt.14. melléklete); Zolnai Gyula indítványa egy havonta megjelenő nyelvművelési folyóirat megindítására (Biz.jegyzk. 1921.dec.19. melléklete).

A bizottság tevékenysége az I. világháború közepétől csökkent, illetve lelassult. A "Nyelvtudomány"-t megszüntették. Az elkezdett munkákat nem tudták a tervezés szerint folytatni. Az Új Nyelvemlék-

tárból csak a Bécsi Codex első füzetje jelent meg. A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve c. sorozatból 1922-től 1936-ig kilenc füzet hagyta el a nyomdát és több elkezdett mű kéziratának kiadása befejezetlen maradt. A Nyelvtudományi Közlemények is csak csökkentett ivszámában jelenhetett meg.

1933-ban a Nyelvtudományi Bizottságból vált ki a Nyelvművelő Bizottság, amely kezdetben Nyelvművelő Szakosztály néven mint albizottság működött.

A II. világháború után a Nyelvtudományi Bizottság 1946 januárjában gyűlt össze először. Ekkor vált meg elnöki tisztétől Melich János. Az új elnök Pais Dezső lett. (I. Nyelv- és széptudományi osztály jegyzk. 1946. 2.p.) A többi bizottsághoz hasonlóan a Nyelvtudományi Bizottság 1945 utáni munkálkodásáról - adatok hiányában - ma még csak hiányos képünk van. Ennek oka részben az lehet, hogy a bizottság iratainak jelentős hányadát még nem sikerült felkutatni.

Egyébként az Akadémia átszervezését közvetlenül megelőző időkhöz az anyagi feltételek még nem voltak elégségesek átgondolt, tervszerű munka folytatására.

A NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1862-1865	Lukács Móricz	1895-1897	Volf György
1865-1875	Toldy Ferenc	1897-1898	Gyulai Pál
1876-1878	Lukács Móricz	1898-1943	ifj. Szinnyei József
1878-1883	Hunfalvy Pál	1943-1945	Melich János
1883-1895	Joannovics György	1946-1949	Pais Dezső

Előadók

1856-1861	Toldy Ferenc	1892-1919	Simonyi Zsigmond
1862-1878	Hunfalvy Pál	1919-1939	Melich János
1878-1892	Budenz József	1939-1949	Zsirai Miklós

Tagok

Arany János	1862-1882	Kégl Sándor	1908-1920
Asbóth Oszkár	1893-1920	Klemm Antal	1921-1945
Ballagi Mór	1856-1891	Knieszsa István	1939-1949
Bánóczy József	1895-1920	Kodály Zoltán	1943-1949
Bárczi Géza	1939-1949	Kunos Ignác	1893-1945
Barna Ferdinánd	1879-1895	Lakó György	1943-1949
Beke Ödön	1946-1949	Laziczius Gyula	1934-1949
Beóthy Zsolt	1896-1922	Lehr Albert	1883-1924
Bleyer Jakab	1912-1933	Ligeti Lajos	1936-1949
Budenz József	1862-1892	Lukács Móricz	1862-1881
Császár Elemér	1914-1940	Mátyás Flórián	1867-1878
Csefkó Gyula	1943-1949	Melich János	1897-1949
Csúry Bálint	1928-1941	Mészöly Gedeon	1912-1949
Czuczor Gergely	1856-1866	Moravcsik Gyula	1946-1949
Eckhardt Sándor	1942-1949	Munkácsi Bernát	1890-1937
Fogarasi János	1856-1878	Nagy József Béla	1931-1949
Fokos(Fuchs)Dávid	1916-1919	Négyesy László	1899-1933
Fokos(Fuchs)Dávid	1946-1949	Németh Gyula	1921-1949
Gáldi László	1942-1949	Pais Dezső	1923-1949
Goldziher Ignác	1879-1921	Pápay József	1908-1931
Gombocz Zoltán	1901-1935	Petz Gedeon	1895-1943
Gyomlay Gyula	1900-1942	Riedl Frigyes	1899-1921
Györke József	1943-1946	Riedl Szende	1862-1873
Gyulai Pál	1872-1909	Rubinyi Mózes	1946-1949
Hadrovics László	1943-1949	Sági István	1937-1949
Halász Ignác	1893-1901	Schmidt Henrik	1912-1945
Heinrich Gusztáv	1884-1922	Schmidt József	1909-1933
Horger Antal	1912-1946	Sebestyén Gyula	1900-1927
Horváth János	1921-1949	Simonyi Zsigmond	1881-1919
Hunfalvy Pál	1856-1891	Szarvas Gábor	1872-1895
Jakubovich Emil	1924-1935	Szemerényi Oszvald	1943-1949
Joannovics György	1872-1909	Szidarovszky János	1937-1947
Katona Lajos	1893-1910	Szilágyi Loránd	1946-1949

Szilády Áron	1872-1922	Vámbéry Ármin	1868-1913
Szilasi Móricz	1895-1905	Vargha László	1921-1945
Szily Kálmán	1896-1924	Vass József	1862-1873
ifj.Szinnyei József	1889-1943	Vikár Béla	1893-1945
Tamás Lajos	1940-1949	Volf György	1879-1897
P.Thewrewk Emil	1877-1917	Zichy István	1925-1945
Thienemann Tivadar	1924-1945	Zolnai Béla	1941-1949
Thury József	1905-1906	Zolnai Gyula	1895-1949
Toldy Ferenc	1856-1875	Zsirai Miklós	1928-1949
Tolnai Vilmos	1900-1937		

Meghívott (segéd) tagok

Balassa József	1896-1916	Schwartz Elemér	1928-1945
Czeplédy Károly	1946-1949	Szabó Dénes	1946-1949
Deme László	1946-1949	Szabó T. Attila	1943-1945
Frecskay János	1883-1919	Szamota István	1895
Gréb Gyula	1928-1945	Telegi Zsigmond	1946-1949
Gyóni Mátyás	1946-1949	Tompa József	1943-1949
Juhász Jenő	1946-1949	Tóth Béla	1899-1905
Kertész Manó	1916-1919	Trócsányi Zoltán	1916-1924
Losonczi Zoltán	1935-1941		

A NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1862	2100	Ft	1871	3000	Ft
1863	1757	"	1872	2800	"
1864	1652	"	1873	3100	"
1865	1968	"	1874	3100	"
1866	1465	"	1875	3100	"
1867	1699	"	1876	3812	"
1868	2044	"	1877	3300	"
1869	1169	"	1878	3000	"
1870	2633	"	1879	4195	"

1880	4202	Ft	1912	11000*	korona
1881	4255	"	1913	15663*	" "
1882	4745	"	1914	16253	"
1883	4459	"	1915	9390	"
1884	5311	"	1916	11849	"
1885	7463	"	1917	12983*	"
1886	7687	"	1918	12655*	"
1887	5016	"	1919	500	"
1888	5198	"	1920	29728	"
1889	6447	"	1921	5700	"
1890	6756	"	1922	222595	"
1891	7285	"	1923	1442371	"
1892	6539	"	1924	19760400	"
1893	6057	"	1925	21800000	"
1894	6880	"	1926	176000000	"
1895	4850	"	1927	5150	pengő
1896	5597	"	1928	3158	"
1897	5791	"	1929	10594	"
1898	5785	"	1930	5092	"
1899	10500	korona	1931	1725	"
1900	10189	"	1932	4286	"
1901	9979	"	1933	5557	"
1902	14332	"	1934	6709	"
1903	10739	"	1935	3537	"
1904	11143	"	1936	22787	"
1905	11018	"	1937	7984	"
1906	11904	"	1938	10706	"
1907	8904	"	1939	2994	"
1908	10366	"	1940	5221	"
1909	9349	"	1941	3304	"
1910	12576	"	1942	4019	"
1911	10048	"	1943	11617	"

* Az osztállyal együtt

1944	7650	pengő	1947	-
1945	-		1948	-
1946	-		1949	-

A NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok

Nyelvtudományi Közlemények 1-52 kötet. (1862-1948)
(az 52. kötet tulajdonképpen az 1944-1948 közötti időszakot zárja le. A következő kötet már 1950 után jelent meg és nem a bizottság, hanem a Nyelvtudományi Társaság kiadásában.)

Nyelvtudomány 1-6 köt. + 7. köt. 1.füz. (1906-1919) Szerk. Asbóth Oszkár.

Könyvek, sorozatok

Balassa J.: A phonetika elemei, különös tekintettel a magyar nyelvre. Bp.1886.

Balassa J.: A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. Bp.1891.

Budenz J.: Magyar - ugor összehasonlító szótár. Bp.1873-1881.

Calepinus latin-magyar szótára 1585-ből. Sajtó alá rend. Melich János. Bp.1912.

Frecskay J.: Mesterségek szótára. Bp.1912.

Gombocz Z.: Összegyűjtött művei. Kiadta: Zsirai Miklós. I.köt.1938. II.1. 1940.

Gombocz Z. - Melich János: Magyar etymologiai szótár. 1-17 füz. Bp.1914-1944.

Kunos I.: Oszmán-török népköltési gyűjtemény 1-2.köt. Bp.1887-1889.

A magyar helyesírás szabályai (több kiadásban, az utolsó [a mi időszakunkban] 1946-ban a 9. kiadás.)

A Magyar nyelvstudomány kézikönyve

1.köt. 1-12.f. a füz. Bp.1922-1938.

2.köt. 2.6.12.füz. Bp.1928-1940.

Magyarországi német nyelvjárások. Szerk.: Petz Gedeon. 1-8 füz. Bp.1905-1923.

Magyarországi szláv nyelvjárások. Szerk.: Asbóth Oszkár. 1 füzet jelent meg: Pável Á.: A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana. Bp.1909.

Mészáros Gy.: Csúvas népköltési gyűjtemény. 1-2.köt. Bp. 1909-1912.

Munkácsi B.: Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. 1. köt. Bp.1901.

- Munkácsi B.: A votják nyelv szótára. Bp.1896.
 Munkácsi B.: Votják népköltészeti hagyományok. Bp.1887.
 Munkácsi B.: Vogul népköltési gyűjtemény. 1-4. köt. Bp.1892-1896.
 Nyelvelméltár Régi magyar-codexek és nyomtatványok.
 1-13 köt. 1874-1886.
 14. köt. 1890.
 15. köt. 1908.
 Uj Nyelvelméltár. [1912-től vette tervbe a bizottság, de csak egy kötet jelent meg:] Mészöly Gedeon: Bécsi codex. Bp.1916.
 Pápay J.: Osztyák népköltési gyűjtemény. [Zichy Jenő: Harmadik ázsiai utazása V. köteteként jelent meg] Bp.-Leipzig, 1905.
 Simonyi Zs.: Magyar költőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. 1-3 köt. Bp.1881-1883.
 Simonyi Zs.: A magyar határozók. 1-2 köt. Bp.1888-1895.
 Simonyi Zs.: Révai Miklós: *Elaboratio grammatica hungarica*. ... Kiadta: -. Bp.1908.
 Szamota I. - Zolnai Gy.: Magyar oklevél-szótár. Bp.1902-1906.
 Szarvas G. - Simonyi Zs.: Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvelméltéktől a nyelvújításig. Szerk.: - -. 1-3. köt. Bp.1890-1893.
 Szinnyei J. ifj.: Finn-magyar szótár. Bp.1884.
 Szinnyei J. ifj.: Magyar tájszótár. 1-2.köt. Bp.1893-1901.
 Tolnai V.: Magyarító szótár a szükségtelen idegen szavak elkerülésére. Szerk.: - -. Bp.1900.
 Ugor füzetek. Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához.
 1-11.szám. Bp.1879-1894.
 12-19." Bp.1896-1916.
 Zolnai Gy.: Nyelvelméltéink a könyvnyomtatás koráig. Bp.1894.
 Zsirai M.: Finnugor rokonságunk. Bp.1937.

Anyagilag támogatott művek

- Csüry B.: A szamosháti nyelvjárás hanglejtésformái. (Klny. a Nyelvtudományi Közleményekből.)
 Csüry B.: Szamosháti szótár. 1-2.köt. Bp.1935-1936.
 Házi J.: Soproni magyar-latin szójegyzék hasonmás kiadása. 1924.
 Melich J.: Nyelvünk szláv jövevényszavai.
 Melich J.: A magyar szótáriródalom története. Bp.1907. (Klny. a Nyelvtudományi Közleményekből.)
 Molecz B.: A magyar szórend történeti fejlődése. Bp.1900.
 Mutató a Nyelvtudományi Közlemények 1-50 kötetéhez. Készítette: Juhász Jenő. [A munka csak 1955-ben jelenhetett meg.]
 Nagy J. Béla: Tüzetes magyar helyesírási szótár. [Ez a mű a Magyar Helyesírási Szótár segédlete lett volna az elképzelések szerint, de nem valósult meg. Kézirata 1945-ben a nyomdában megsemmisült.]
 Póra F.: A magyar rokonértelmű szók és szólások kézikönyve. Bp.1907.
 Pröhle V.: Török-magyar szótár. [Nem jelent meg.]
 Szilasi M.: Cseremisiz-szótár. Bp.1901. (Ugor füzetek 13.)

Takáts S.-Eckhart F.-Szekfű Gy.: A budai pasák magyar nyelvű levelei. Bp.1915.

Zolnai B.: Az idegen szavak. Nyelvtörténeti tanulmány. Bp.1922.

Folyóiratok és társulatok segélyezése

Magyar Nyelvőr (1876-től)

Egyetemes Philologiai Közlöny (1879-től)

Kőrösi Csoma Archivum (1923-től)

Magyar Nyelvtudományi Társaság (1903-től)

A NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. A Nyelvtudományi Bizottság és a Nyelvtudományi Közlemények. (Ak.Ért. 1890. 12-23.p.)
2. Simonyi Zsigmond: A Nyelvtudományi Bizottság félszázados munkássága. (Ak.Ért. 1907. 65-72.p.)
3. Melich János: A Nyelvtudományi Bizottság története és munkássága fennállásának 80. évfordulója alkalmából. (Ak.Ért. 1936. 256-260.p.)

Kéziratban

1. A Nyelvtudományi Bizottság jegyzőkönyvei:
1862-1867
1871-1877
1877-1919.jan.21.
1919.okt.30. - 1936.ápr.4.
1936.jun.16. - 1940.márc.19.
2. Iratok. (Az iratok legnagyobb részét a bizottság működéséről szóló jelentéseket, tudósításokat, egy-egy jegyzőkönyvet, vagy jegyzőkönyvi kivonatot, költségvetéseket, beadványokat, kevés levelezést és pénzügyi elszámolásokat tartalmazzák. Évek szerinti csoportosításban, jelzeteik sorrendjében az alábbiak):

RAL. 17/1857
RAL. 381/1864
RAL. 70,821/1865
RAL. 258,265,274/1867
RAL. 24/1868
RAL. 135/1869
RAL. 435/1870
RAL. 240,242,1307,1323/1871
RAL. 1320/1872
RAL. 1306/1873
RAL. 1420/1875
RAL. 1534/1876
RAL. 1013/1877
RAL. 37/1879
RAL. 65,837/1880
RAL. 102,1109,1176/1881
RAL. 726,749,819/1882
RAL. 110,655,667/1883
RAL. 10/1884
RAL. 1163/1885

RAL. 997/1886
RAL. 847,1043/1887
RAL. 36a/1888
RAL. 51,140/1890
RAL. 31,201/1891
RAL. 47,135,136/1893
RAL. 156/1894
RAL. 80,87/1895
RAL. 161/1904
RAL. 235/1919
RAL. 208/1921
RAL. 2032/1930
RAL. 1181/1931
RAL. 1462/1933
RAL. 80/1935
RAL. 343/1936
RAL. 11,139,574/1938
RAL. 161,380,458/1939
RAL. 55/1941
RAL. 289/1946

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG

Az Irodalomtörténeti Bizottság első feladatkörét az Akadémia I. osztálya 1879. febr. 22-i ülésében állapította meg. (Megjelent: Akadémiai Almanach 1880. 95-96. és 174.p.) Az ekkor elfogadott célkitűzések kisebb változásokkal irányadóak voltak a bizottság működésének egész folyamán az 1949. évi megszűnésig. A változások nem lényegbeli változásokat jelentettek, hanem az élet, illetve a gyakorlat által felvetett igények megvalósítását célozták. Így az Almanachban megjelent szöveg a.) pontjában "Irodalomtörténeti Adattár"-nak nevezett bizottsági kiadvány 1891-től "Irodalomtörténeti Közlemények" (ITK) címen valósult meg. A másik változás szervezeti téren történt. Az Irodalomtörténeti Bizottság alakította meg saját kebelén belül 1886-ban a Kazinczy Bizottságot, mint albizottságot, amelynek feladatául Kazinczy Ferenc eredeti, fordított műveinek és levelezésének kiadását jelölte ki. (Almanach 1916-ra, MTA ügyrendje: 32.p.)

Az MTA 1936-ban megjelent Alapszabályai és Ügyrendje lényegében ugyanazokat az elveket foglalja össze az Irodalomtörténeti Bizottság célkitűzéséről mint az 1879. évi ügyrend, csak modernebb fogalmazásban. Eszerint: "Az irodalomtörténeti bizottság feladatai: a.) a magyar irodalomtörténeti kutatók fölkeresése, gyűjtése, kiadása; különös figyelmet fordít az írók levelei, naplói, följegyzései kiadására, bármely nyelven irattak. b.) Régibb írók kritikai kiadása, életrajzzal és jegyzetekkel. c.) Könyvészeti és irodalomtörténeti munkák iratása, pályázat és megbízás útján, s kiadásuk eszközölése.

Az irodalomtörténeti bizottság választja a legalább öt tagból

álló Kazinczy Bizottságot, melynek főadata Kazinczy Ferenc összes munkáinak és teljes levelezésének a tudomány igényeinek megfelelő kiadása". (A MTA Alapszabályai és Ügyrendje, Bp.1936. 33.p.)

A bizottság működésének első évtizedéről az Akadémiai Értesítő 1890. évfolyama ad számot (l. 137-139.p.). Ebből a jelentésből kitűnik, hogy a bizottság megalakulásától kezdve azonnal nagyarányú szervező munkát indított meg. Először egy "Magyar Irodalomtörténeti Adattár" c. kiadvány ügyében felhívással fordult a közönséghez, amelyben magyar irodalomtörténeti adatok beküldését kérte. Mivel az Adattár anyaga csak igen lassan gyűlt, a bizottság másfelé fordította figyelmét. A rendelkezésére bocsátott dotációból a 15-16. századra vonatkozó magyar irodalomtörténeti, részben monografikus feldolgozásokat adott ki, részben kevés példányban fennmaradt eredeti magyar művek ujra kiadását eszközölte. Így jelent meg: Ábel Jenő: Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon, 1880., Szilády Áron: Temesvári Pelbárt élete és munkái, 1880., Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban, 1881., Komjáthy Benedek: Az zenth Paal leueley magyar nyeluen, 1883., Telegdi Miklós: Az keresztyensegnek fundamentomirol, 1884., Ábel Jenő: A bártfai Szt.Egyed-templom könyvtárának története, 1885. stb.

A Régi Magyar Költők Tára (RMKT) c. kiadványsorozatot a III. kötettől, 1881-től kezdve szintén a bizottság adta ki; az előző két kötet még a bizottság megalakulása előtt jelent meg az Akadémia kiadásában. Gondot fordított a bizottság - ügyrendjének megfelelően - bibliográfiai kiadványok megjelentetésére. Szinte első perctől fogva gondozta Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár és Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái c. a hazai társadalomtudományok alapvető forrásául szolgáló bibliográfiák megjelentetését és még több más művét. Amikor lehetővé vált indítványozta az Adattár megindítását, az ITK-t. Az erre vonatkozó előterjesztést az Akadémia I. (Nyelv- és széptudományi) osztálya 1890. dec. 29.-én tárgyalta és fogadta el; a Közlemények szerkesztője Ballagi Aladár lett (l.I.oszt. jegyzk. 1890.XVI.29.). Az 1891-el kezdődő első két évfolyam megjelenése kapcsán eléggé éles ellentétek támadtak a szerkesztő és a bizottság

között (részletesen l. az ITK 1893. évf. utolsó lapjain), amelynek következménye szerkesztőváltozást jelentett (l. I. oszt. [zárt ülésil jegyzk. 1893.II.24.). Ezután hosszú éveken át Szilády Áron volt az ITK szerkesztője előbb vidéken (Kecskeméten), majd 1913-tól Császár Elemérrel együtt Budapesten. (Biz.jegyzk. 1913.XI.10.) A folyóirat szerkesztését egyébként mindig a bizottság előadója látta el.

Egy másik jelentős sorozatot a "Régi Magyar Könyvtár"-t, 1897-től Császár Elemér szerkesztésében a Franklin-társulat adta ki, amit a társulat 1909-ben megszüntetett. A bizottság azonban tovább kívánta folytatni a sorozatot, ezért albizottságot nevezett ki a "fenntartás" módzatainak megállapítására. (Biz.jegyzk. 1909.I.4.). Nincsenek birtokunkban az albizottság munkálatainak iratai, tény azonban, hogy a 25. kötettől, 1910-től kezdve (kivéve a 31.kötetet) a bizottság kiadásában jelent meg a sorozat, egészen a 41. kötetig, 1937-ig.

Az Akadémia pénzügyi helyzetét az I. világháború teljesen meg-ingatta. Nem tudta biztosítani a szükséges dotációt. A bizottság 1921.jan.12.-i ülésében arról van szó, hogy mivel nincs költségvetés ez évre sem, a bizottság teendője az, hogy számbavegye a készülőben levő kiadványait és fedezetet kérjen ezekre az Igazgatótanácstól. Elsősorban a két éve szünetelő ITK-t óhajtja megindítani és valamilyen módon pótolni a kiesett két évfolyamot. Tovább kellene folytatni a RMKT-t, amelynek I. kötete új kiadásban már teljesen ki van szedve és Gyöngyösi műveinek II. kötetéből a már 1914-ben imprimált 18 iven felül még 10 iv szedése van részint készen, részint készülőben. Ezeken kívül készül Kazinczy-levelezésének pótkötete és az 1-22. kötet névmutatója. A RMK számára is van három elfogadott munka: át kell venni az Ál-Shakespeare drámák c. akadémiai kiadványsorozatot, amelynek köteteit eddig az Akadémia a Karácsonyi-díj ki nem adott összegeiből tette közzé. A bizottság úgy határozott, hogy anyagi segítség reményében mindezt az Igazgatótanács tudomására hozza (Biz.jegyzk. 1921.I.12.).

Ettől kezdve bizonyos mérsékelt összegű dotációt élvezett né-

hány éven át. 1925 végén új munkaprogram összeállítására került sor, mert a főtitkár arról értesítette a bizottságot, hogy az Akadémia centenáriuma alkalmából a törvényhozás illetékes tényezői tervbe vették az akadémiai államegély évről évre való fokozatos emelését. Ez természetesen pozitív hatással lenne a bizottságok kiadványügyeire is (l. RAL. 1400/1925). Ezt követően a bizottsági előadó számba vette mindazokat a kiadási terveket, amelyek a bizottságot az utóbbi években foglalkoztatták.

Részletesen kimutatta, hogy egyes munkák kiadását mikor fogadta el határozatilag a bizottság és javaslatot adott, majd költségelőirányzatot terjesztett elő a művek kiadására. A bizottság a javaslatokkal egyetértett és úgy rendelkezett, hogy az elkészített munkaprogram megvalósításához a szükséges anyagi fedezetet az előadó terjessze a főtitkár elé, kérve pártfogását és jóindulatát. Három érvet tart jogosnak, hogy kérelme teljesítését indokolja: 1. "A Bizottság kiadásában 1921 óta semmi sem jelent meg az ITK-en kívül." 2. Az Irodalomtörténeti Bizottság jelenlegi (1926 I. felére szóló) költségelőirányzata kisebb, mint az I. osztály másik két bizottságé: míg az Irodalomtörténeti Bizottságé 117 millió, a Classica-philologiai Bizottságé 126, a Nyelvtudományi Bizottságé 191,5 millió korona. 3. "A Bizottság teljes elismeréssel adózik a másirányban működő tudósok munkásságának, mégis úgy véli, hogy a költségvetésbe fölvetett munkáknak (Gyöngyösi költeményei, Kazinczy-levelezés) a maga tudományágában van olyan jelentősége, mint p.o. a Classica-philologiai Bizottság munkatervében szereplőknek a classica philologia terén s a magyar nyelv ápolására alapított MTA szemében egy Gyöngyösi vagy Kazinczy-kiadásnak a nemzeti jelentősége összehasonlíthatatlanabbul nagyobb, mint Laonikos történeti művének vagy Euripides töredékei bilinguis kiadásának". (Biz.jegyzk. 1925.XI.30.)

A bizottság valószínűleg megkapta a kért összeget, sőt még valamivel többet is, mert 1926 májusában 128 millió 200000 koronáról számol be az előadó az év első félévének kiadásairól. Ugyanekkor arról is tudósítja a bizottságot, hogy miként haladnak a tervbe vett

kiadványok nyomtatási munkálatai (Biz.jegyzk. 1926.V.4.).

A Vigyázó-örökségből várható jóval nagyobb dotáció reményében a bizottság ismét munkatervet dolgozott ki. Ebben a tervben előtérbe helyezte a már megindított, de elakadt nagyobb munkálatok életre-keltését, illetve folytatását és meggyorsítását. (Biz.jegyzk. 1928. IX.24.) Mindezek egyelőre csak tervek maradtak.

Az Irodalomtörténeti Bizottságnál - a többi bizottsághoz hasonlóan - az volt a helyzet, hogy a megcsilllogtatott Vigyázó-örökségből származó nagyobb anyagi lehetőség nem következett be. A bizottság kiadványai ennek folytán több éven át egyazon szinten mozogtak. A lecsökkentett dotációból még az ITK-t is kevesebb ivszámában tudta megjelentetni (Biz.jegyzk. 1934.I.29.).

Működése az 1930-as évek második felében kezdett ismét élénkül-
ni. Sikerült kiadatni Gyöngyösi költeményeinek III. kötetét a RMKT-
ben, amelyre több éven át tartalékoltak igen kevés összegeket,
míg végül lehetővé vált a kiadás, igaz a tervezettnél kisebb ter-
jedelemben (Biz.jegyzk. 1935.XII.23.). 1936-ban jelent meg Berzsenyi
Dániel "költői művei"-nek és 1937-ben Amade Antal verseinek kiadása
a Régi Magyar Könyvtár felújított sorozatában, amely 1916, illetve
1926 óta félbehagyottan állt.

A kaposvári Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság Berzsenyi minden
szépirodalmi művének kritikai kiadására 1600 pengőt ajánlott fel,
ha annak gondozását az Akadémia vállalná. A bizottság Merényi Osz-
kárt a Berzsenyi Társaság főtitkárát bizta meg az anyag összegyűjté-
sével és a szerkesztéssel (Biz.jegyzk. 1935.XII.23.). Az első kötet
megjelenéséről az előadó (Császár Elemér) 1937 márciusában ad tá-
jékoztatást (Biz.jegyzk. 1937.III.1.). Amade Antal verseinek kiadá-
sára gr.Üchtritz-Amade Emilné 800 pengőt adományozott; ez az egész
mű nyomdai előállítására elegendő volt. (Uo.)

Kulturális értékeink megóvása, illetve ezeknek tudományos cé-
lokra való felhasználásával kapcsolatban szükséges megemlíteni, hogy
az Irodalomtörténeti Bizottság feladatának tartotta az Akadémia ok-
irattárában [Kézirattárában] őrzött újabbkori (1772-től) magyar írók
dokumentumainak kiadását, feldolgozását. Ezek használatát csak a

bizottság elnöke engedélyezhette, amit kezdettől fogva a könyvtári-szabályok közé (III.rész.) iktattatott. (Akadémiai Almanach 1881-re. 124.p.) Hogy az engedélyezést milyen szigorúan kezelte, erről tanuskodnak egyrészt a könyvtári iratokban fellelhető adatok (K 836/2.), másrészt az üléseken a bizottság elnökének beszámolója a kiadott engedélyekről (Biz.jegyzk. 1937.III.1.).

Sajnos az Irodalomtörténeti Bizottság irattára nem áll hiánytalanul rendelkezésünkre. 1940-ből valók a II. világháború előtti utolsó adatok. A háború után a bizottság aránylag korán, 1946. január 5-én alakult meg. Tagjai és meghívott tagjai között új, fiatalabb tudósok is szerepelnek. A bizottság még e hónapban kész programot állított össze. 18 pontban sorolta fel a tennivalókat. A feladatok egy része tükrözi a megváltozott társadalmi viszonyokat, amennyiben "a tudomány, az iskola, s a közműveltség szempontjából különösen fontos, üzletileg pedig nyilván gyümölcsöző volna a

« Nemzeti Könyvtárban » tudományos színvonalú kritikai kiadások sürgős megindítása. Az első sorozat ekként alakulhatna: 1. Vörösmarty verseiből, 2. Arany János verseiből, 3. Kazinczy prózájából, [továbbá 4. Katona [József], 5. Tinódi [Sebestyén], 6. Kölcsey Ferenc [műveiből]". (A közbeszúrás, tőlem - F.J.) A változást jelzi, hogy a bizottság "Kossuth-kiadást" tervezett és feladatául jelölte meg a Bartók-Kodály-féle népzenei gyűjtés közzétételét, a magyar ponyvairodalom feldolgozását és egy pályázat kiírását "a nép vagy az alsóbb társadalmi rétegek és az irodalom viszonyának kérdésköréből" stb. Egy kijelölt operatív munkabizottság feladata lett volna - a kitűzött munkák (témák) rangsorolása után, - a bizottság további tevékenységének irányítása és a határozatok végrehajtása. (Biz. jegyzk. 1946.I.24.) Ez azonban nem valósult meg. (Mindezekre l. Biz. jegyzk. 1946.I.5, 24, 26. Megtalálható az összes ülési és nagygyűlési jegyzőkönyvek 1945-1949. évi kötetben 45-48.fol.)

Ha végigtekintjük a bizottság működését, - a rendelkezésünkre álló adatok alapján - azt állapíthatjuk meg, hogy munkálkodása legeredményesebb volt megalakulásától az I. világháború végéig. A két háború közötti időszakban az Akadémia nem tudott olyan gazdasági

bázist és tudományos légkört teremteni, amely alkalmas lett volna a bizottságok számára is termékeny tudományos munkára. 1945 után az Irodalomtörténeti Bizottság hatékonyabb működésére irányuló új törekvések a régi talajon nem bontakozhattak ki. Új alapokon, más szervezeti formában lehetett csak továbbhaladni.

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1879-1904	Szász Károly (1829-1905)	1940-1946	I.2. Szinnyei Ferenc*
1904-1922	Heinrich Gusztáv	1946-1949	Horváth János
1922-1939	Badics Ferenc		

Előadók

1879-1919	XI.11. Szilády Áron	1940-1946	I.29. Kéry Lajos
1919-1940	VII.3. Császár Elemér**	1946-1949	Eckhardt Sándor

Tagok

Ábel Jenő	1882-1889	Beöthy Zsolt	1879-1922
Alszegehy Zsolt	1916-1949	Berczik Árpád	1893-1919
Angyal Dávid	1925-1943	Bleyer Jakab	1911-1933
Áprily Lajos	1941-1949	Bogisich Mihály	1883-1900
Arany László	1879-1898	Brisits Frigyes	1928-1949
Badics Ferenc	1893-1939	Császár Elemér	1901-1940
Bajza(Szilády)József	1916-1938	Csontos János	1883-1887
Ballagi Aladár	1888-1892	Dankó József	1892-1895
Ballagi Mór	1879-1891	Dézsi Lajos	1900-1932
Bánóczy József	1889-1926	Eckhardt Sándor	1946-1949
Baros Gyula	1916-1936	Ferenczi Zoltán	1901-1927
Bayer József	1895-1919	Fest Sándor	1940-1944

* 1946.I.2.-án lemondott (Biz.iratok 39.)

* * Szilády Á. 1913-tól betegeskedett, állandó helyettese Császár E. volt.

Fraknói Vilmos	1879-1924	Radvánszky Béla	1904-1906
Galamb Sándor	1925-1949	Ravasz László	1942-1949
Greguss Ágost	1879-1882	Rédey Tivadar	1940-1949
Gulyás Pál	1916-1949	Riedl Frigyes	1899-1921
György Lajos	1931-1949	Salamon Ferenc	1886-1892
Gyulai Pál	1879-1909	Sebestyén Gyula	1898-1946
Haraszi Gyula	1911-1921	Sik Sándor	1941-1949
Hegedűs István	1900-1925	Simonyi Zsigmond	1895-1919
Heinrich Gusztáv	1883-1922	Solymossy Sándor	1921-1944
Horváth Cyrill	1908-1941	Szabó Károly	1879-1890
Horváth János	1916-1949	Szárvas Gábor	1879-1895
Husztai József	1946-1949	Szász Károly	1879-1905
Ipolyi Arnold	1879-1886	Szász Károly	1924-1949
Katona Lajos	1902-1910	Széchy Károly	1895-1906
Kéky Lajos	1916-1946	Szilády Áron	1879-1922
Keményfy János	1925-1943	Szilágyi István	1879-1897
Kerecsényi Dezső	1935-1945	Szilágyi Loránd	1946-1949
Knieszsa István	1946-1949	Szilágyi Sándor	1879-1899
Kristóf György	1941-1944	Szily Kálmán	1904-1924
Lugossy József	1880-1884	Szinnyei Ferenc	1908-1947
Mészöly Gedeon	1946-1949	Szinnyei József	1890-1913
Mitrovics Gyula	1937-1944	Takáts Sándor	1925-1932
Nagy Gyula	1890-1924	Tamás Lajos	1946-1949
Négyesy László	1895-1933	P. Thewrewk Emil	1879-1917
Pais Dezső	1946-1949	Thienemann Tivadar	1922-1944
Pap Károly	1941-1944	Tolnai Vilmos	1914-1937
Papp Ferenc	1916-1943	Turóczi-Trostler József	1946-1949
Pasteiner Gyula	1893-1924	Váczy János	1895-1918
Pauler Gyula	1900-1903	Vadnay Károly	1896-1902
Pekár Gyula	1914-1937	Vargha Damján	1913-1944
Petz Gedeon	1922-1943	Viszota Gyula	1908-1947
Pintér Jenő	1911-1940	Voinovich Géza	1911-1949
Pukánszky Béla	1931-1949	Volf György	1879-1897

Zichy Antal	1880-1898	Zolnai Béla	1940-1949
Zlinszky Aladár	1922-1941	Zsigmond Ferenc	1922-1949

Meghívott (segéd) tagok

Bánhegyi Jób	1935-1944	Ráth György	1895-1905
Barta János	1946-1949	Récsey Viktor	1898-1908
Bisztray Gyula	1946-1949	Solt Andor	1946-1949
Gálos Rezső	1923-1949	Timár Kálmán	1931-1944(?)
Gragger Róbert	1913-1925	Vajthó László	1940-1949
Harsányi István	1925-1928	Várdai Béla	1925-1949
Hellebrant Árpád	1895-1925	Varjas Béla	1946-1949
Keresztury Dezső	1946-1949	Vértesy Jenő	1916
Király György	1916-1922	Waldapfel József	1946-1949
Kozocsa Sándor	1940-1949		

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1884	3078 Ft	1899	8928 korona
1885	4642 "	1900	8454 "
1886	3111 "	1901	8204 "
1887	2999 "	1902	7311 "
1888	3500 "	1903	9759 "
1889	4307 "	1904	7658 "
1890	2425 "	1905	10568 "
1891	3701 "	1906	9635 "
1892	4228 "	1907	10612 "
1893	4317 "	1908	5507 "
1894	2673 "	1909	14589 "
1895	5189 "	1910	8544 "
1896	4242 "	1911	10006 "
1897	3787 "	1912	5094 "
1898	4728 "	1913	9500 "

1914	9363 korona	1933	4500 pengő
1915	16820 "	1934	7124 "
1916	8853 "	1935	8279 "
1917	10895 "	1936	6781 "
1918	14340 "	1937	10715 "
1919		1938	6712 "
1920	800 "	1939	5716 "
1921	227932 "	1940	5999 "
1922	144675 "	1941	8017 "
1923	1117428 "	1942	9092 "
1924	3250000 "	1943	6397 "
1925	52310000 "	1944	6181 "
1926	14000000 " kb.	1945	
1927	6591 pengő	1946	3 milliárd
1928	6459 "		875 ezer pengő és
1929	6151 "		180 Ft
1930	14116 "	1947	
1931	7912 "	1948	9086 "
1932	7057 "	1949	

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok, sorozatok

Irodalomtörténeti Közlemények 1891-1948. 1-56. évf.

Régi Magyar Költők Tára (Az első két kötet a bizottság megalakulása előtt jelent meg az Akadémia kiadásában.)

- III.köt. 16. századbeli magyar költők művei. Közzéteszi Szilády Áron. 2.köt. 1540-1555. Tinódi Sebestyén összes művei. Bp.1881.
- IV.köt. 16. századbeli magyar költők művei. 3.köt. 1540-1575. Illosvay Selymes Péter és mások... Bp.1883.
- V.köt. 16 századbeli magyar költők művei. 4.köt. 1547-1560. Radán Balázs, Dézsi András, Sztáray Mihály. Bp.1886.

- VI.köt. 16. századbeli magyar költők művei. 5.köt. 1545-1559. Bp.1896.
- VII.köt. 16. századbeli magyar költők művei. 6.köt. 1560-1566. 1. rész. Bp.1912. 2.rész. Jegyzetek a Régi Magyar Költők Tára hetedik kötetéhez. Írta Szilády Á. Sajtó alá rend. és folytatta Dézsi Lajos. Bp.1926.
- VIII.köt. 16. századbeli magyar költők művei. Közzéteszi Dézsi Lajos. 7.köt. 1566-1577. Bp.1930.
- [?] köt. 17. századbeli magyar költők művei. Gyöngyösi István összes költeményei. Közzéteszi Badics Ferenc. 1.köt. Bp.1914. 2.köt. Bp.1921., 3.köt. Bp.1935., 4.köt. Bp.1937.
- Horváth Cyrill: Középkori magyar verseink. Szerk. - -. (2.kiad.) Bp.1921. [Régi Magyar Költők Tára 1.]
- Régi Magyar Könyvtár (Az 1-24.kötetet a Franklin Társulat adta ki, a 25.kötettől a bizottság.)
- 25.köt. Földi János költeményei. Kiadta és bev. Mixich Lajos. Bp.1910.
- 26.köt. Szentjóni Szabó László költeményei. Bev. és jegyz. Gálos Rezső. Bp.1911.
- 27.köt. Magyar István: Az országokban való sok romlásoknak okairól. Sárvár 1602. Kiad. Ferenczi Zoltán. Bp.1911.
- 28.köt. Földi János magyar grammatikája. Közzéteszi Gulyás Károly. Bp.1912.
- 29.köt. Révai Miklós magyar nyelvi és irodalmi kézikönyve. "A" magyar deák történet". ... kiad. ... Rubinyi Mózes. Bp.1912.
- 30.köt. Bessenyei György: Az embernek próbája. 1772. és 1803. Kiad. Harsányi István. Bp.1912.
- 31.köt. Apolloniusz története. Kolozsvár 1591. Kiad. Berecz Sándor. Bp.1912. Franklin. [Nem bizottsági kiadás.]
- 32.köt. Csiksomlyói iskoladramák. Kiad. ... Alszegehy Zsolt és Szilávik Ferenc. Bp.1913.
- 33.köt. Ille János: Tornyos Péter. Farsangi játék, 1789. Kiad., és bev. ell. Alszegehy Zsolt. Bp.1914.
- 34.köt. Kazinczy Ferenc: Az amerikai Podocs és Kazimir keresztény vallásra való megtérése. Bessenyei György német eredetijével együtt kiad. és bev. ell. Weber Arthur. Bp.1914.
- 35.köt. Sziveket ujító bokréta. XVIII. évszázadbeli dalgyűjtemény. Kiad. Versényi György. Bp.1914.

- 36.köt. Heltai Gáspár: Háló. Kolozsvár 1570. Kiad. Trócsányi Zoltán. Bp.1915.
- 37.köt. Kazinczy Ferenc tübingai pályaműve a magyar nyelvről. 1808. Kiad. Heinrich Gusztáv. Bp.1916.
- 38.köt. Rosnyai Dávid: Horologium Turcicum. Bev. és jegyz. ell. Dézsi Lajos. Bp.1926.
- 39.köt. Berzsenyi Dániel költői művei. Bev. és jegyz. ell. Merényi Oszkár. Bp.1936.
- 40.köt. Amade Antal versei. Kéziratból, bev. és jegyz. kiad. Gálos Rezső. Bp.1937.
- 41.köt. [Vörösmarty Mihály]: A Zalán futásának első kidolgozása. Az eredeti kéziratból bev. kiad. Kozocsa Sándor. Bp.1937.

Irodalomtörténeti Emlékek

- 1.köt. Fraknói Vilmos - Ábel Jenő: Két magyarországi egyházi író a XV. századból. Andreas Pannonius, Nicolaus de Mirabilibus. Közéteszik - -. Bp.1886.
- 2.köt. Ábel Jenő: Olaszországi XV. századbeli íróknak Mátyás királyt dicsőítő művei. (Aurelius Brandolinus, Ludovicus Carbo stb.) Közrebocsájtja - -. Bp.1890.

Egyes művek

- Ábel Jenő: Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon. Bp.1880.
- Ábel Jenő: *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia.* - - hagyatékából szerk. [és kiad.] Hegedüs István. Bp.1903.
- Ábel Jenő: A bártfai Szt.Egyed temploma könyvtárának története. Bp.1885. Hornyánszky.
- Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban. Bp.1881.
- Bayer József: A nemzeti játékszin története. 1-2.köt. Bp.1887.
- Bleyer Jakab: Gottsched [Johann Christoph] hazánkban. Bp.1909.
- Császár Elemér: Verseggy Ferenc élete és művei. Bp.1913.
- Dévai Mátyás: At tiz parantsoltnac, ah hit agazatinac, am mi at'ánonac, aes ah hit petsaetinec röviden valo mag'arázatt'a. Bp.1897.
- Gyöngyösi István: Márssal társalkodó Murányi Vénus. Sajtó alá rend., bev., ... jegyz. ell. Badics Ferenc. Bp.1909.
- Hegedüs István: *Analecta Recentiora ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia.* Bp.1906.

Hellebrant Árpád: A MTA Könyvtárában levő ősnymtatványoknak jegyzéke. Bp.1886.

Komjáthy Benedek: Az zenth Paal leueley magyar nyeluen. Bp.1883.

Magyarországi tanulók külföldön: 1. Magyarországi tanulók a jeni egyetemen. Szerk. Ábel Jenő. Összeáll. Mokos Gyula. Bp.1890., 2. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Közzéteszi Schrauf Károly. Bp.1892., 3. A krakkói magyar tanulók háza lakóinak jegyzéke 1493-1558. Az eredeti kéziratból közli és magyarázza Schrauf Károly. Bp.1893., 4. A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-1630-ig. Közli Schrauf Károly. Bp.1902.

Molnár Albert, szenczi: Naplója, levelezése és irományai. Jegyz.ell. kiad. Dézsi Lajos. Bp.1898.

Péchi Simon Psalteriuma. Közzéteszi Szilády Áron. Bp.1913.

Pesti Gábor: Novum Testamentum seu quattuor evangeliorum volumina lingua Hungarica donata... Wy Testamentum magyar nyelven. 1536. Bp.1895.

Pollák Miksa: Arany János és a biblia. Bp.1904.

Radó Antal: Az ifjabb Michelangelo Buonarroti. A flórenci Archivio Buonarrotiban levő kiadatlan források alapján. Bp.1897.

Rimay János munkái. Kiadja Radvánszky Béla. Függelék: Balassa és Rimay "Istenes Enekei"-nek bibliográfiája. Összeáll. Dézsi Lajos. Bp.1904.

Sermones Dominicales. Két XV. századból származó magyar glosszás latin codex. Bev. és szótárral ell. Szilády Áron. 1-2. köt. Bp.1910.

Szabó Károly: Régi magyar könyvtár.

I.köt. Az 1531-1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve, Bp.1879.

II.köt. A nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok (1473-1711). Bp.1885.

III./1.-2. Szabó Károly-Hellebrant Árpád: Magyar szerzőktől külföldön megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. (1480-1711) Bp.1896-1898.

Szegedi Gergely Énekes Könyve 1569-ből. Szilády Áron tanulmányával. Bp.1893.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 1-14.köt. Bp.1890-1914. (Füzetenként jelent meg. Az utolsó füzet, a 14.köt.12. füzete már halála után jött ki a nyomdából.)

Szilády Áron: Temesvári Pelbárt élete és munkái. Bp.1880.

Telegdi Miklós: Az keresztyenségnec fundamentomiról való rövid keönywechke. Bp.1884.

Váczy János: Kazinczy Ferenc és kora. I.köt. Bp.1915.

Vass Bertalan: Horvát István életrajza. Bp.1895.

Zrínyi Miklós költői művei. Sajtó alá rend. s jegyzetekkel kísérté Széchy Károly, ... sajtó alá rend. s ... a bevezatést írta Badics Ferenc. Bp.1906.

Anyagilag támogatott művek és folyóiratok

Fraknói Vilmos: Mátyás király. 1440-1490. Bp.1890. M.Tört. Társ. (Magyar történeti életrajzok).

Figyelő c. folyóirat (az 1880-as években).

Gulyás Pál: Magyar írók élete és művei (Szinyei művének kiegészítése).

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK A KAZINCZY BIZOTTSÁGÉVAL EGYÜTT

Nyomtatásban

1. Ak.Ért. 1890. 137-139., 252-260., 670-672.p.
2. Ak.Ért. 1911. 278.p.
3. Ak.Ért. 1921. 191.p.
4. Kazinczy Ferenc levelezése. I.köt. Bp.1890. Előszó.

Kéziratban

1. Az Irodalomtörténeti Bizottság jegyzőkönyvei:
1879.IV.28., 1882, 1883 (csak kivonatok), 1886.II.13. (kiv.)1886. VI.25., 1886.XII.10. (kiv.), 1887-1906 (csak kivonatok), 1909, 1913-1916, 1918-1919, 1921-1931, 1934-1935, 1937-1940, 1946.I.5., 24, és 26. (bekötve: összes ülési és nagygyűlési jegyzőkönyvek 1945-1949. 45-48.fol.)
2. A bizottság iratai (a Kazinczy Bizottság irataival együtt): 1-47. sz. iktatott anyag.
3. Iratok Kazinczy [Ferenc] levelezésének kiadása ügyében (egybe-kötve a Kazinczy Bizottság 1890-1907 közötti jegyzőkönyveivel):
Rui 2-rét 44.

4. Iratok a RAL-ban, az alább megadott jelzések szerint:

RAL. 157/1879	RAL. 594/1919
RAL. 63/1880	RAL. 107,442,479/1921
RAL. 98,1076/1881	RAL. 1131-32,1307,1396/1922
RAL. 722/1882	RAL. 38,325,600,1306/1923
RAL. 636/1883	RAL. 1400/1925
RAL. 1041/1884	RAL. 1573/1927
RAL. 1153/1885	RAL. 809,2142/1928
RAL. 960/1886	RAL. 43/1929
RAL. 54,92/1891	RAL. 2227/1930
RAL. 15/1897	RAL. 126,222/1931
RAL. 192/1914	RAL. 665,989,1244/1934
RAL. 224,318,423/1914	RAL. 435,1558/1935
RAL. 640,641,706/1915	RAL. 734/1939
RAL. 170/1917	RAL. 137/1944
RAL. 757/1918	

KAZINCZY BIZOTTSÁG

Az Irodalomtörténeti Bizottság működésének érdeme Kazinczy Ferenc 22 kötetes levelezésének kiadása. Ismeretes, hogy az Akadémia megalakulása után szinte azonnal tervbe vette Kazinczy Ferenc összes műveinek megjelentetését. Toldy Ferenc és Bajza József szerkesztésében meg is jelent néhány kötet: Kazinczy Ferenc eredeti poétai munkái, 1836-ban, Utazásai 1839-ben és három kötet levelezés (Kis Jánoshoz és Szentgyörgyi Józsefhez) 1842-, illetve 1847-ben. Ezzel a kiadás véget is ért. Az 1880-as évek elején rendezte az Akadémia a Kazinczy-alapból származó jóvedelem hovatartozását. (A Kazinczy-alap történetét l. a MTA Ügyrendje 156. paragrafusában. Almanach 1884-re. 134-139.p.) Ekkor határozott úgy az Igazgatótanács, hogy vállalja a Kazinczy-alap jóvedelmének gondozását; a széphalmi birtok és mauzóleum fenntartását, Kazinczy Ferenc emlékének irodalmi megörökítését és a Kazinczy-utódok segélyezését.

1884-ben az Akadémia az Irodalomtörténeti Bizottság útján Gyulai Pál felügyelete mellett Nagy Sándort az Országos Széchényi Könyvtár kézirattárosát bízta meg Kazinczy összes munkáinak és levelezésének összegyűjtésével. Nagy Sándor 1886-ban meghalt. A bizottság módosított tervet készített a kiadásra. A terv szerint Kazinczy művei három osztályban jelennek meg. Az I. osztály az eredeti, a II. osztály a fordított műveket, a III. osztály a levelezést foglalja magában. Az Irodalomtörténeti Bizottság a munkálatok vitelére megalakította a Kazinczy Bizottságot. Elnöke Zichy Antal, tagjai Beöthy Zsolt, Ballagi Aladár, Heinrich Gusztáv voltak, jegyzője, s egyben a levelezés további gyűjtője és szerkesztője, Váczy

János. A körülmények miatt Kazinczy Ferenc összes műveinek kiadása máig sem valósult meg. A megalakult Kazinczy Bizottság lelke Váczy János volt, aki életét ennek a munkának szentelte. Az ő szorgalmából, ügyeztetetéből birjuk ma a 22 kötetes Kazinczy levelezést (1890-1911), amelyből 21 kötet teljesen az ő munkájaként készült, a 22. kötetet (egyben az első pótkötetet) az ő gyűjtéséből Harsányi István szerkesztette 1927-ben. (A Kazinczy Bizottság jegyzőkönyveit és iratait l. RUI 2-rét 44.)

A levelezés kiadása teljesen felemésztette a Kazinczy-alap jövedelmét. Már az 1916. évi akadémiai Almanachban az áll, hogy a Kazinczy-alap "teljesen ki van merítve". (Almanach 1916-ra. MTA Ügyrendje. 139.p.) Miután Kazinczy összes művei III. osztályaként a levelezés megjelent, Váczy János összegyűjtötte és az Akadémiai Értesítőben közre adta Kazinczy Ferenc eredeti műveinek (l.Ak.Ért. 1913. 50-62.p.) és fordításainak jegyzékét (Ak.Ért. 1914. 5-17.p.), a célból, hogy a művek megjelentetéséhez kiegészítéseket kapjon. A kiadást az I.világháború éveinek gazdasági nehézségei akadályozták meg.

Az Irodalomtörténeti Bizottság nem mondott le tervéről, hogy megjelentesse Kazinczy Ferenc műveinek kritikai kiadását, a Kazinczy Bizottság közreműködésével. Ügyrendjében ez még 1936-ban is szerepelt, pedig a két világháború közötti költségvetése nem biztosította a megfelelő anyagi fedezetet.

A Kazinczy Bizottság valószínűleg 1918-ig, Váczy János haláláig állt fenn. Utolsó adataink ebből az időből valók (l.Akadémiai Almanach 1918-ra, 148.p.).

A KAZINCZY BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1886-1906 Zichy Antal

1906-1918 Heinrich Gusztáv

Előadó

1886-1918 Váczy János

Tagok

Angyal Dávid	1913-1918	Ferenczi Zoltán	1907-1918
Badics Ferenc	1913-1918	Heinrich Gusztáv	1889-1918
Ballagi Aladár	1889-1892	Négyesy László	1913-1918
Bánóczy József	1906-1918	Pintér Jenő	1913-1918
Bayer József *	1906	Riedl Frigyes	1906-1918
Beöthy Zsolt	1886-1889	Tolnai Vilmos	1913-1918
Császár Elemér	1913-1918	Váczy János	1886-1918

A KAZINCZY BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1891	1977 Ft	1908**	4000 korona
1892	1984 "	1909	3127 "
1893	1639 "	1910	6452 "
1894	1003 "	1911	10321 "
1895	1917 "	1912	9826 "
1896	1731 "	1913	10030 "
1897	1760 "	1914	3237 "
1898	2182 "	1915	2100 "
1899	5400 korona	1916	1759 "
1900	6949 "	1917	1600 "
1901	3185 "	1918	1700 "
1902	5173 "	1919	1000 "
1903	5826 "	1920	2700 "
1904	5435 "	1921	700 "
1905	7764 "	1922	50700 "
1906	6641 "	1923	66790 "
1907	10864 "	1924	1776000 "

* Még ebben az évben kilépett a bizottságból. (1. Biz.jegyzk. ki-vonat 1906.XI.4.)

** 1907-ig a Kazinczy-alapból, 1908-tól az Igazgatótanács külön adóciójából (Ak.Ért. 1908. 153.p.).

1925		korona	1929	
1926	kb. 43,5 millió	"	1930	
1927	6928	pengő	1931	1204 pengő
1928			1932	2069 pengő

A KAZINCZY BIZOTTSÁG KIADVÁNYA

Kazinczy Ferenc: Összes művei. 3. oszt. Levelezése. Közzéteszi
Váczy János. 1-2. köt. Bp. 1890-1927.
(A 22. kötetet, egyben az első pótkötetet közzétette:
Harsányi István.)

KLASSZIKUS-FILOLÓGIAI BIZOTTSÁG
(1883-1935 KÖZÖTT: CLASSICA-PHILOLÓGIAI BIZOTTSÁG)

A Magyar Tudományos Akadémia csaknem mindjárt megalakulása után arra törekedett, hogy a görög és római klasszikusok általa legfontosabbnak talált műveit lefordíttassa, remélve ezáltal, hogy a fordítások hatást gyakorolnak a magyar nyelv és irodalom fejlődésére.

A nyelv- és széptudományi, a filozófiai és történeti, valamint a matematikai és természettudományi osztályok már korán összeállították a lefordítandó művek jegyzékét. Erre utal Förster Aurél: A MTA és a klasszikus ókor (A MTA első évszázada 2.köt. Bp. 1928. 94.p.) c. munkája. Az összeállított jegyzékben felsoroltaknak csak egy töredékét fordították le. Igaz ugyan, hogy a Magyar Tudományos Akadémia működésének első két évtizedében két fordítás-sorozatot jelentetett meg, melyek a "Római classicusok magyar fordításokban", és a "Hellen classicusok magyar fordításokban". Az előző sorozatban öt, az utóbbiban három kötet látott napvilágot. (Uo. 102.p.) Ám ezek a fordítások még eléggé kezdetlegesek és valószínűleg ez lehetett az oka, hogy 1844-ben az Akadémia Igazgatótanácsa kimondta, hogy a "hellén klasszikusok fordításai szerencsésebb időnkig elmaradnak." A fordítások közrebocsátását ekkor a Kisfaludy Társaság és más kiadók vették át.

Csak 1859-től elevenedik fel újra az Akadémián a klasszikusok fordításának ügye, amikor "egy névtelen hazafi (Kelemen József pécsi nagyprépost) 100 aranyat tűzött ki Lucanus Pharsalia-jának tartalom és alakhü fordítására". (Uo. 105.p.) Az Akadémia jelölte ki a beérkezett művek bírálóját és adta ki a jutalmat Baksai Sándor csanádi ref.papnak. Ezután egyre többen jelentkeztek fordításokkal.

Ezek azonban mennyiség és színvonal tekintetében nem feleltek meg a tudományos igényeknek. Egészen Ponori Thewrewk Emil működéséig nem akadt olyan fordítás, amely minden tekintetben kiállta volna a próbát. (Fordításaink jegyzékét illetőleg l. Förster A.: A MTA és a klasszikus ókor c. mű 59.sz. jegyzetét. = A MTA első évszázada. II.köt. 126.p.) Thewrewk fordításai után Arany János következett, akinek Aristophanes fordítását az 1879. évi akadémiai nagygyűlés 400 arannyal jutalmazta. (Uo. 127.p.) Ezután már egyre gyakrabban bukkannak fel jobb fordítások, mint pl. Csiky Gergely Plautusa, majd Szász Károly, Hegedüs István és Csengery János fordítói munkái. Mindezek a fordítások (Arany Jánosét kivéve) azonban esetlegesen ötletszerűen folytak, és nem volt olyan szerv, amely tervszerűen összefogta, irányította volna e tevékenységet, és nem volt biztosított a kötetek kiadására szánt rendszeres anyagi fedezet sem. Egy-egy fordítás évekig várt megjelenésre. Ennek az állapotnak megszüntetése érdekében emelt szót Zichy Antal, aki az Akadémia I. (nyelv- és széptudományi) osztályának 1882. dec.16-i ülésén "azt az indítványt teszi, hogy általában a görög és római klasszikusok ügyében bizonyos rendszert kellene követni s az Akadémia, Kisfaludy Társaság és Philologiai társasággal egyetértve egy klasszikai könyvtárt indítani meg s ezzel kapcsolatban tárgyalni a Barna Ignác l.t. fordítását. [Barna Ignác Vergilius fordítása ekkor ugyanis már évek óta kiadásra várt]. Az osztálytitkár [Gyulai Pál] ez indítványhoz még hozzá teszi azt is, hogy egy állandó class.philologiai bizottságot kellene alakítani, a nyelvtudományi és irodalomtudományi bizottság példájára, melynek külön költségvetése legyen." (I.osztály jegyzk. 1882. dec.16., a közbeszúrás tőlem - F.J.) Az indítvány helyeslésre talált és az osztály a legközelebbi ülésén (1883.jan.13.) albizottságot nevezett ki javaslattételre. A bizottság tagjai voltak Zichy Antal elnöklétével, Hunfalvy Pál, Ábel Jenő, Csiky Gergely és Ponori Thewrewk Emil. (I.oszt. jegyzk. 1883.3.p.)

A bizottság célkitűzését már ápr.14-én tárgyalta az osztály. A feladatok megkapóan szép indokolását a jegyzőkönyvi idézet adja: "Minden fejlődni és haladni törekvő irodalomra nézve nemcsak hasznos, hanem szükséges is, hogy a külföldi, nevezetesen a régi görög

és római remekműveket fordítás által magának meghódítsa. Azért a m. t. Akadémia, melynek célja a tudomány és irodalom magyar nyelven művelése és terjesztése, alapszabályai 2 §-ban világosan kijelenti, hogy teendői közé a régi és új remekírók s egyéb jeles művek fordítását is sorozza. 1836-ban meg is indította a magyarra fordított classicusok gyűjteményét, melyből összesen nyolc kötet, úgy mint a római classicusokból öt, a hellén classicusokból három kötet látott napvilágot. Azóta ez úgy jóformán szünetelt, csak 1880-ban tűnt fel megint, mikor Arany Aristophanesét voltunk szerencsések az akadémia kiadványai közé iktatni. Jelenleg többrendbeli fordítás van az akadémiának kiadás végett benyújtva, ami által a fordítás ügye eldöntésre váró fontos kérdéssé vált. Sem az nem volna rendjén, ha az akadémia alapszabályaiban követelt e teendője elől kitérne, sem az, ha a mindinkább szükségesnek mutatkozó fordítás ügyét ezentul is csak esetről esetre pártolná, mert ilyen módon a magyar irodalom tudományos és művészi értékű teljes gyűjteménynek soha sem jutna birtokába. A Philologiai társaság pénzzel nem rendelkezvén ilyen vállalatba belé nem bocsátkozhatik, a Kisfaludy Társaság mint szép-irodalmi intézet csak költői és aesthetikai művekre fog ezentul is szorítkozni, a magánkönyvkiadók és kiadótársulatok pedig csak a keletűség szempontjából határozzák meg azokat classicus fordítások közrebocsátására, szóval amint eddig úgy ezután is rendszerint csak oly írókat s oly munkákat s munkáiknak csak oly részét fogják fordításban kiadni, melyek iskolai olvasmányul szolgálnak. - Ilyen körülmények között nem marad egyéb hátra, mint az, hogy az akadémia álljon a dolog élére, mint országunk egyedüli intézete, mely szellemi és anyagi vagyonával egyedül képes az irodalmunkhoz méltó sikert biztosítani. - A fontos és sok lelkiismeretes munkával járó ügyet azonban csak úgy lehet kellőleg az akadémia munkakörébe illeszteni, ha valamint a nyelvtudomány, irodalomtörténet s egyéb szakok számára, úgy az ő számára is állandó bizottság szerveztetik. Magától értetlik, hogy a classica philologiai bizottság az Akadémia I-ső osztályához tartoznék, s hogy ez osztályhoz éppen oly viszonyban állana, aminőben a nyelvtudományi és irodalomtörténeti bizottságok, amint azt az alapszabályok 42 § követeli. - A bizottság avégből állíttatnék föl, hogy válogatott görög és római classicusok magyar fordításából egy rendszeres gyűjteményt indítsa meg, mely mind a tudományi, mind a műirodalmi követeléseknek lehetőleg megfelelel. -

Az akadémiához beküldött classicus fordítások e bizottsághoz tétetnének át, esetleg a bizottság határozná meg azt, hogy mit kellene fordítani s hogy kit kellene a fordítás munkájával megbízni. A bizottság a fordítás szigorú megbirálásáról gondoskodnék. Az elfogadott munkák közös gyűjteményben egyenlő alakban jelennének meg és pedig úgy, hogy minden mű elején volna előszó, mely a fordításra vonatkozó szerzői megjegyzéseket és a hivatalos birálat eredményét közölné, továbbá bevezetés, mely az illető classicus életét és működését ismertetné, végre jegyzetek, melyek a szöveg megértéséhez mulhatatlanul szükségesek. Évenként legalább harminc ivnyi terjedelem bocsátatnék közre, végre a bizottsághoz tartoznék természet-szerűleg minden classica-philologiai ügy, mely bizottsági elinté-

zést kíván. A bizottság költségeinek fődözésére évenként csak 1000-1200 Ft volna szükséges; mert a bizottság csak az írói és bírálói díjakat fődözné, a fordítások kiadásának nyomdai költségét a Franklin-Társulat vállalná magára azon föltétel alatt, hogy a kész kéziratot díjtalanul nyerné jutalmul. Ily kedvező körülmények közt bátran kéri a kiküldött bizottság a t. osztályt s az egész Akadémiát, hogy javaslatát elfogadni méltóztassék." (I.osztály jegyzk. 1883.16.p.)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter értesült a bizottság javaslatáról és kijelentette, "hogy ha az Akadémia a classica-philologiai bizottságot megalakítja, a classicusok fordítását kész s évenként részint pénzbeli segéllyel, részint más uton támogatni azon föltétel alatt, ha a fordítás mellé az eredeti szöveg is mellékeltetik." A javaslatot azzal a határozattal zárta le az osztály, hogy "örvendetes tudomásul veszi" a vallás- és közoktatásügyi miniszter nyilatkozatát az anyagi támogatásra nézve, s egyben megbizsa a javaslattevőket a Classica-philologiai bizottság körének néhány pontbani megfogalmazásával, hogy azt még a tavaszi akadémiai nagygyűlés elé terjeszthesse. (Uo.)

A bizottság első programját Ponori Thewrewk Emil fogalmazta meg:

"A classica-philologiai bizottság feladata: a Magyar Tudományos Akadémia munkakörét annyiban kiegészíteni, amennyiben a hazánk művelődésére nézve rendkívül fontos, de részünkéről eddigelé csak alkalmilag támogatott classica philológiát az Akadémia tudományosakai közé rendszeresen beilleszti.

1. kiváló gondja: a görög és római classicusoknak magyarra fordítása. Ezekből rendszeres gyűjteményt indít meg, amelybe csak olyan fordításokat vesz föl, melyek mind a tudományi mind a műirodalmi követeléseknek lehetőkép megfelelnek.

2. görög és római irodalom-történeti munkák iratása és kiadásuk eszközlése.

3. szövegkiadások, melyek önálló kritikai apparátuson alapsznak, vagy oly szövegé, mely a fordítással szembeállítva bocsátattik közre.

4. a philológiának hazánkbeli történetére vonatkozó adatok gyűjtése és feldolgozása.

5. a classicus irodalomnak a magunk irodalmára való hatásának kiderítése.

6. a magyarországi latin irodalom terén való kutatások és publicatiók.

E bizottság elé tartozik egyáltalában minden classica philologiai ügy, mely az Akadémia körében előfordul. Ide tétetnek át az

Akadémiához beküldött azon munkák, melyek az ókor két classicus népének nyelv- és irodalmi kincseit illetik. A bizottság gondoskodik megbírálásukról s ha az Akadémiához méltóknak itéli, a nyelv- és széptudományi osztálynak, illetőleg az egész Akadémiának kiadásra vagy támogatásra ajánlja." (RAL. 243/1883)

A Classica-philologiai Bizottságnak ez a programja, csaknem három évtizeden át szolgált irányadóul. Időközben azonban szót emelt az ellen, "hogy a bizottság ne legyen kötelezve valamennyi műfordítást bilinguis-kiadásban közrebocsájtani". A minisztérium ebbe beleegyezett azzal, "hogy csak akkor legyen kétnyelvű kiadás, ha azt a Classica-philologiai bizottság célszerűnek, vagy szükségesnek ítéli" (ÖU.Jk. 1904.márc.28. és jun.20.)

A Classica-philologiai Bizottság tevékenységének gerincét két nagy sorozat megjelentetése képezte. Ezek: 1. Görög és római remekírók. 2. Editiones criticae scriptorum Graecorum et Romanorum. A sorozatokon kívül csak néhány munka jelent meg. A megjelent műveket nem sorozatonként, hanem betűrendben tüntetjük fel a 121-125. oldalakon.

A bizottság új feladatkörét 1912-ben fogalmazta meg szabatosabban. Az idők folyamán ugyanis a megváltozott feladatok szükségessé tették a bizottság munkásságának célirányosabb meghatározását. Erre részben az is készítette, hogy az Akadémia I. osztálya a kétnyelvű kiadások megszüntetését, illetve ezek számbeli korlátozását javasolta, s hogy az anyagi lehetőségek csekélysége szintén ezt indokolta. Nyilvánvalóan közrejátszott ebben Hegedüs István bizottsági elnök (1910-től) és Hornyánszky Gyula (bizottsági tag 1911-től) szemlélete is. Kétségtelen azonban, hogy az új feladatkör távlatáiban messzetelebb volt, ti. a tudománytörténet elsődleges szempontját hirdette meg tevékenysége alapjául.

Uj programjában a bizottság továbbra is főfeladatának tekintette a latin és görög auctorok műveinek fordíttatását, de nem a nagy műfajalkotó remekírókét, hanem olyan tudománytörténeti munkákat, melyeknek lefordításából a hazai tudomány előbbrejutását remélte. A bizottság csak olyan feladatokra vállalkozik - olvasuk a programban - amelyeket csak tudományos képzettséggel bíró szakemberek oldhatnak meg. Nagyobb érdeklődést keltő antik remek-

művek színvonalas fordítását ma már több hazai testület vagy vállalat célul tűzte ki. A bizottság kijelölte azokat a tudománytörténeti műveket, amelyek a meglévő kiadatlan fordítások közül programjába illettek és továbbiakat sorolt fel a görög és latin klasszikusok még lefordítatlan műveiből.

Gyakorlati szempontból arra is gondja volt, hogy a jövőben új irányt követve a fordítók ne az egész már lefordított művet nyújtsák be bírálatra a bizottságnak, hanem "egy nyomtatott ívnek megfelelő" mutatványt, hogy ennek kapcsán ítélje meg a bizottság a fordítást és tanácsaival láthassa el a fordítót. Feladatául ismerte el a görög vagy latin szövegek bilingvis kiadását; megjelentetési feltételként tűzte ki azonban azt, hogy az antik szövegek közzététele új kézirat apparátuson, vagy új szövegtörténeti szempontok szerinti értékelésen alapuljon. Erre vonatkozóan még több pontot sorolt fel az új program, az idegen szövegek utánnyomása, a fordítás alapját képező kiadásra és a szövegmagyarázatokra vonatkozóan. Egyéb bizottsági teendők között szerepelt a görög és római irodalomra s művelődésre vonatkozó, önálló kutatásokon alapuló monográfiák kiadása. (Ak.Ért. 1912. 237-240.p.)

Az ekkor kitűzött feladatok alapján működött a bizottság 1949-ig, sokszor egészen kevés anyagi támogatással (l. 120-121. oldal), de kiadványai - legtöbb esetben munkatársainak tárgyszeretete és áldozatkészsége folytán - a hazai tudományos életre termékenyen hatottak.

A KLASSZIKUS-FILOLÓGIAI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1883-1898	Zichy Antal	1923-1932	Némethy Géza
1898-1907	Bartal Antal	1933	Fináczy Ernő h.
1907-1910	P.Thewrewk Emil	1934-1945	Csengery F.János
1910-1923	Hegedűs István	1947-1949	Förster Aurél

Előadók

1883-1907	P. Thewrewk Emil	1923-1937	Förster Aurél
1907-1923	Gyomlai Gyula	1937-1949	Husztai József

Tagok

Ábel Jenő	1883-1889	Katona Lajos	1909-1910
Alföldi András	1934-1949	Kerényi Károly	1924-1949
Baksay Sándor	1887-1915	Kmoskó Mihály	1928-1931
Ballagi Mór	1883-1891	Komáromy Lajos	1887-1897
Barna Ignác	1883-1894	Kornis Gyula	1917-1948
Bartal Antal	1883-1909	Kuzsinszky Bálint	1911-1938
Bódis Juszti	1903-1921	Láng Nándor	1908-1949
Jsászár Elemér	1934-1940	Lehr Albert	1883-1924
Csengery F. János	1887-1945	Mahler Ede	1928-1945
Csiky Gergely	1883-1891	Marót Károly	1935-1949
Darkó Jenő	1914-1940	Melich János	1925-1949
Fináczy Ernő	1896-1935	Mészöly Gedeon	1948-1949
Finály Henrik	1883-1898	Moravcsik Gyula	1924-1949
Förster Aurél	1912-1949	Németh Gyula	1934-1949
Gáldi László	1948-1949	Némethy Géza	1890-1937
Goldziher Ignác	1896-1921	Ortvay Tivadar	1910-1916
Gyomlay Gyula	1893-1942	Pais Dezső	1946-1949
Gyulai Pál	1883-1909	Papp Ferenc	1934-1943
Hegedűs István	1896-1925	Pauler Ákos	1917-1933
Heinlein István	1917-1945	Pasteiner Gyula	1893-1924
Heinrich Gusztáv	1893-1922	Pecz Vilmos	1890-1923
Hekler Antal	1928-1940	Prohászka Lajos	1946-1949
Henszlmann Imre	1883-1888	Salamon Ferenc	1883-1892
Hornyánszky Gyula	1911-1933	Schmidt József	1912-1933
Hunfalvy Pál	1883-1891	Sik Sándor	1946-1949
Husztai József	1921-1949	Szabó István	1883-1892
Imre Sándor	1883-1900	Szarvas Gábor	1883-1895
Ivanka Endre	1933-1940	Szász Károly	1883-1905
Jakubovich Emil	1928-1935	Szidarovszky János	1931-1947

Télfy Iván	1883-1898	Vári Rezső	1893-1940
P.Thewrewk Emil	1883-1917	Vécsey Tamás	1883-1912
Torma Károly	1883-1897	Zichy Antal	1883-1898

Meghívott (segéd) tagok

Cserép József	1901-1924	Maywald József	1904-1911
Czebe Gyula	1917-1919	Mészáros Ede	1939-1949
Finály Gábor	1921-1949	Módi Mihály	1931-1949
Geréb József	1899-1920	Pruzsinszky János	1904-1920
Györkös Alajos	1946-1949	Révay József	1914-1920
Horváth Endre	1935-1945	Székely István	1915-1925
Incze József	1921-1928	Veress Ignác	1899-1904
Kacs Kovács Kálmán	1897-1916	Vértesy Dezső	1912-1916
Kallós Ede	1912-1920	Wagner József	1946-1949
Lajti István	1924-1949		

A KLASSZIKUS-FILOLÓGIAI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1884	2000 Ft	1898	4882 Ft
1885	1513 "	1899	5756 korona
1886	2267 "	1900	8243 "
1887	2000 "	1901	9133 "
1888	2004 "	1902	7863 "
1889	2418 "	1903	7046 "
1890	2612 "	1904	8303 "
1891	1758 "	1905	8904 "
1892	2461 "	1906	7000 "
1893	4395 "	1907	7000 "
1894	2873 "	1908	6476 "
1895	2430 "	1909	6476 "
1896	5102 "	1910	5476 "
1897	3854 "	1911	7000 "

1912	7000	korona	1931	2700	pengő
1913	7000	"	1932	5455	"
1914	7000	"	1933	425	"
1915	7000	"	1934	2425	"
1916	2400	"	1935	2353	"
1917	5535	"	1936	2824	"
1918	2055	"	1937	3400	"
1919	500	"	1938	3980	"
1920	800	"	1939	3369	"
1921	66500	"	1940	2765	"
1922	80545	"	1941	5450	"
1923	260934	"	1942	5765	"
1924	3595000	"	1943	2400	"
1925	1100000	"	1944	5878	"
1926	kb. 56 millió	korona	1945	-	
1927	5128	pengő	1946	-	
1928	3275	"	1947	-	
1929	5198	"	1948	-	
1930	1200	"	1949	-	

A KLASSZIKUS-FILOLÓGIAI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN

ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Ábel Jenő - Vári Rezső: *Scholia vetera in Nicandri Alexipharmaca. Adiecta sunt scholia recentia.* Bp.1891.

Ammianus Marcellinus ráánk maradt történeti könyvei. Ford., bevezetéssel, név- és tárgymutatóval ell. Pirchala Imre. 1-2.köt. Bp. 1916-1917.

Anakreon művei. Görögül és magyarul. Ford., bevezetéssel és jegyzetekkel ell. P. Thewrewk Emil. Bp.1885.

Aristoteles: *De anima* libri 3. Recensuit Aurelius Förster. Bp.1912.

Aristoteles: *De sensu et de memoria* libri. Ed. Aurelius Förster. Bp. 1942.

Bacchylides költeményei. Ford. Hegedűs István. Görögül és magyarul. Bp.1903.

Ua. csak magyarul. Bp.1903.

- Bartal Antal: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis Regni Hungariae...* Bp.-Lipscse, 1901.
- Cato: Bölcs mondásai. Szövegét megállapította, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ell. Némethy Géza. Bp.1891.
 Ua. latimul és magyarul. Bp.1891.
- Catullus versei. Ford., bevez., és jegyzetekkel ell. Csengery János. Bp.1901.
- Chalcocandylae historiarum demonstrationes. Recens. emend. annot. criticis inst. E. Darkó. 1-2.köt. Bp.1922-1923.
- Cicero: A kötelelességekről. Ford., bev. és jegyzetekkel ell. Csengery János. Bp.1885.
- Cicero Brutusa. Ford. Pósch Árpád. Latimul és magyarul. Bp.1903.
 Ua. csak magyarul. Bp.1903.
- Cicero: A legfőbb jóról és rosszról. Latimul és magyarul. Ford., bevez., és jegyzetekkel ell. Némethy Géza. Bp.1901.
 Ua. csak magyarul. Bp.1901.
- A Classica-philologia kézikönyve. Szidarovszky János: A görög és latin nyelv hang- és alaktana. - Szerk. Fürster Aurél és Huszti József. II. l.A. Bp.1932.
 (Tervezetét Pecz Vilmos ismertette 1905. febr. 20-án felolvasott "A classica-philologia jövője, tekintettel hazai viszonyainkra" c. székfoglaló értekezésében. A terv szerint a kézikönyv hét kötetből állt volna; ebből azonban csak a fenti jelent meg. l. a tervezetet: Ak.Ért. 1905. 109-111.p.)
- Codex Festi Farnesiamus XLII. tabulis expressus. Consilio et impensis Academiae Litterarum Hungaricae edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Tabulas photographicas arte Justinii Lembo Neapolitani confectas phototypice descripsit Georgius Kloesz Budapestinensis. Bp.1893.
- Commentarius exegeticus ad Ovidii Tristia, scripsit Geyza Némethy. Bp.1913.
- Commentarius exegeticus ad Ovidii Epistulas ex Ponto, scripsit Geyza Némethy. Bp.1915.
- Demosthenes politikai természetű törvényszéki beszédei. Görögül és magyarul. Ford. bevez. és jegyz. ell. Gyomlay Gyula. 2.köt. Bp.1896. (Az első kötet nem jelent meg.)
- Dicta Catonis quae vulgo inscribuntur Catonis disticha de moribus, Iterum edidit Geyza Némethy. Bp.1895.
- Euripides I. Herakles. - Hippolytos. Ford. Latkóczy Mihály, Csengery János. A görög szöveget kiadta, bev. és jegyzetekkel ell. Csengery János. Bp.1909.

- Euripides II. Phoinikai nők. - Medea. G. Murray kiadásának szövege szerint ford. bev. és jegyzetekkel ell. Csengery János. Görögül és magyarul. Bp.1911.
- Gaius római jogi institutiói négy könyve. Ford. s jegyzetekkel kísérté Bozóky Alajos. Bp.1886.
- Gellius: Attikai éjszakák. Fordították, bev. és jegyzetekkel ell. Barcza József és Soós József. Latimul és magyarul. 2 köt. Bp.1905.
- Ua. csak magyarul. 2 köt. Bp.1905.
- Görög anthologiabeli epigrammák. Ford. bev. és jegyzetekkel ell. P.Thewrewk Emil. Bp.1891.
- A görög bukolikusok (Theokritos, Moschos, Bion) költeményei. Ford. Vértessy Dezső. Magyarázta Módi Mihály. I. köt. Theokritos valódi alkotásai. Bp.1939. II.köt. Pseudotheokritea, Moschos, Bion, Technopaignia. Bp.1940.
- Herodotos történeti könyvei. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Geréb József. 1-3. köt. Bp.1892-1894.
- Homeros Iliasa. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. P.Thewrewk Emil. Görögül és magyarul. I.köt. Bp.1906.
- Ua. csak magyarul. Bp.1906.
- Homeros: Ilias. Magyarul tolmácsolta Csengery János. Bp.1937.
- Janus Pannonius költeményei. Ford. Hegedűs István. Bp.1938.
- Kallós Ede: Megjegyzések és excursusok Archilochoshoz. I. Trimeterek, tetrameterek, elégiák. Bp.1911. (Értekezések a nyelv- tud. köréből XXII.köt. 1.)
- (Bár az osztályhoz tartozó értekezésekben jelent meg, de a bizottság költségén. 1. erről: Ak.Ért. 1912. 237.p.)
- Lykurgos beszéde Leokrates ellen. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Finácsy Ernő. Bp.1893.
- Martialis epigrammáinak tizennégy könyve a Látványosságok könyvével. Bev., és jegyzetekkel magyarul tolmácsolta Csengery János. Bp.1942.
- Némethy Géza: Albi Tibulli Carmina. Accedunt Sulpiciae elegidia. Bp.1905.
- Némethy Géza: Ciris epyllion pseudovergilianum. Bp.1909.
- Némethy Géza: Lygdami Carmina. Accedit Panegyricus in Messallam. Bp. 1906.
- P.Ovidii Nasonis Amores, edidit, adnotationibus exegeticis et criticis instruxit Geyza Némethy. Bp.1907.
- Pecz Vilmos: A görög tragédia története. Bp.1889.

- A. Persii Flacci satirae. Edidit adnotationibus exegeticis et indice verborum instruxit Geyza Némethy. Bp.1903.
- Pindaros. Magyarul tolmácsolta Csengery János. Bp.1929.
- Platon állama. Fordította, bevez. és jegyzetekkel ell. Simon József Sándor. Görögül és magyarul. Bp.1904.
- Ua. csak magyarul. Bp.1904.
- Platon Euthyphronja, Sokrates védőbeszéde, Kritonja és Phaidonja. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Simon József Sándor. Bp.1899.
- Ua. görögül és magyarul. Bp.1899.
- Platon Sophistája. Ford., bevez., jegyzetekkel s philosophiai műszótárral ell. Simon József Sándor, Görögül és magyarul. Bp.1908.
- Platon Theaitetosza. Ford., és jegyzetekkel ell. Simon József Sándor. Bp.1891.
- Propertius elégiái. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Csengery János. Bp.1897.
- Ua. latimul és magyarul. Bp.1897.
- Quintiliamus szónoklattana 12 könyvben. I.köt. I-VI.könyv. Bonnel és részben Radermacher szövege szerint ford. Práczser Albert. Bp.1913.
- Sallustius összes munkái. A latin szöveget megállapította, magyarra ford., bevezetéssel, jegyzetekkel és tulajdonnév-jegyzékkel ell. Cserép József. Latimul és magyarul. Bp.1910.
- Scholia recentia in Pindari Epinicia. Ed. Eugenius Abel. Bp.1890.
- Seneca: Erkölcsi levelek. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Barcza József. Latimul és magyarul. 2 köt. Bp.1906.
- Ua. csak magyarul. 2 kötet. Bp.1906.
- Suetonius Tranquillus: Császárok életrajzai. Latimul és magyarul. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Székely István. Bp.1896.
- Terentius: Vigjátékai. Ford. Kis Sándor. Bp.1895.
- Thukydides: Görögül és magyarul. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Zsoldos Benő. 1-2.köt. Bp.1887.
- Velleius Paterculus: Róma történetéről írt két könyve. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Szilgyémy Ferenc. Bp.1896.
- Vergilius: Eclogái. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Vietórisz József. Latimul és magyarul. Bp.1904.
- Ua. csak magyarul. Bp.1904.
- Vergilius: Georgicája. Ford., bevez. és jegyzetekkel ell. Vietórisz József. Bp.1936.

Vergilius: Aeneise. Ford. Barna Ignác. Bev. ell. Némethy Géza. Latinul és magyarul. Bp.1889.

Anyagilag támogatott művek és folyóiratok

Ókori Lexikon 1-2.köt. Szerk. Pecz Vilmos. Bp.1902-1904.

Husztli József: Janus Pannonius. Pécs, 1931.

Philologiai Encyclopaedia. (Nem jelent meg.)

Egyetemes Philologiai Közlöny 1944-ig.

A KLASSZIKUS-FILOLÓGIAI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Magyar Tudományos Akadémia Értesítője 1890. 569-573.p.
2. Förster Auréli: A MTA és a klasszikus ó-kor. (A MTA első évszáma-da, Bp.1928. II.köt. 87-135.p.)
3. Vári Rezső: Klasszika-filológiánk. (Székfoglaló). (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből XXIV.köt.12.)

Kéziratban

- I. Jegyzőkönyvek: 1886.ápr. 30, jun. 25.

1889.okt. 12.

1890.dec. 23.

1934.jun. 18.

- II. Iratok: (Ezek legnagyobb részét rövid jelentések, költségvetések, s néhány érdektelen levél.) Részben iktatatlanul, részben a RAL. iratai között. Utóbbiak alább következnek:

RAL. 255/1883

RAL. 650/1932

RAL. 655/1902

RAL. 417, 655,1330/1933

RAL. 145/1904

RAL. 920, 1002/1934

RAL. 195/1918

RAL. 80, 83/1935

RAL. 600/1919

RAL. 273/1936

RAL. 2219/1929

RAL. 404/1938

- III. Segédlet:

1. A Classica-philologiai Bizottság iktatókönyve 1904.

NÉPTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

(1929-1931 KÖZÖTT: ETHNOGRÁFIAI ÉS FOLKLORISZTIKAI BIZOTTSÁG)

A Magyar Tudományos Akadémián belül néprajzi (ethnográfiai) bizottságot, csak több próbálkozás után sikerült alakítani. Első ízben az Akadémia 1918. nov. 25-1 összes ülésében javasolta egy ilyen bizottság megalakítását Sebestyén Gyula. A közbejött forradalmi események miatt az Akadémia döntése elhúzódott és először 1920. május 6-án hozott nemleges határozatot (RAL. 408, 497/1920); az Igazgatótanácsnak javaslatot tevő Pénzügyi Bizottság elvben helyeselte ugyan Néprajzi Bizottság létesítését, véleménye mégis az volt, hogy mivel megfelelő dotációval nem láthatja el "kellő anyagi alap hiányában teljes tétlenségre kárhoztatná" (Igt. Jk. 1920. máj. 6.).

Sebestyén Gyula 1921 tavaszán ismét beterjesztette javaslatát a bizottság megalakítására egy "bizalmas okmány" kíséretében. Ebben az okmányban összeférhetetlenséget jelentett be Fejérpataky László ellen. Az utóbbival kapcsolatban az összes ülés a beadvány felett napirendre tért (RAL. 459/1921), előbbire viszont az Akadémia I-III. osztályainak tagjaiból külön javaslattevő bizottságot hozott létre, véleményadás végett (RAL. 634/1921). Ez az osztályközi bizottság 1922. febr. 25-én jegyzőkönyvben mondta ki, "hogy az állandó néprajzi bizottság felállítását nem tartja indokoltnak, mert nem látja a bizottság sajátos feladatát és tárgykörét. Másrészt nem kívánja a néprajzi tudomány terén már eddig is mutatkozó tulságos differenciálódást még fokozni. Kíváncosnak tartja azonban, hogy azokat a feladatokat, amelyeket a meglévő tudományos szervek a néprajz terén maguk elé tűztek, az Akadémia konkrét esetekben támogatásban részesítse" (RAL. 1223/1921). Ezzel a Néprajzi Bizottság alapításának ügye, másodízben is lekerült az Akadémia napirendjéről.

Legközelebb 1929.május 6-án eleveníti fel a bizottság megalakításának eszméjét egy az akadémiai osztálytitkároknak szóló főtítkári körlevél. Ennek tartalma: hogy a Vigyázó-Örökség hagyatéki terhei remélhetőleg csökkenni fognak és az egyes szaktudományok területén az Akadémia nagyobb tevékenységet fejthet ki. Erre "való tekintettel kívánatosnak mutatkoznék, hogy a jövő évben Akadémiánk költségvetésében ethnographiai és folklorisztikai szigorúan tudományos jellegű kutatások számára is bizonyos összegek előirányoztassanak.

Mielőtt azonban a költségvetés tervezetének összeállításánál a tárgyban intézkedés volna tehető, mindenekeelőtt kívánatos, hogy mindhárom m.t. osztály egyes tagjainak részvételével Ethnographiai Bizottság szerveztessék, amely előre dolgozza ki a tudományos kutatások irányát és munkatervét." (RAL. 1100/1929).

Az 1929.máj. 7-i nagygyűlésen az I. osztály a három tudományos "osztály tagjaiból összeállítandó Néprajzi Bizottság szervezését kívánatosnak tartja". Egyben megtette személyi ajánlatait az osztály tagjaiból (RAL. 1110/1929). Az összes ülés máj. 8-án hagyta jóvá a Néprajzi Bizottság szervezését, sőt elvileg szükségesnek látta még jog- és államtudományi, s külön zeneművészeti és képzőművészeti bizottságok alakítását is (RAL. 1100/1929). A III. osztály titkárának, Fröhlich Izidornak erről küldött értesítésében a főtítkár megemlíti, hogy a Néprajzi Bizottságba az osztály tagjai közül antropológiával és antropometriával foglalkozó tagok is kiküldendők volnának. (Uo.)

A főtítkár Gr.Zichy Istvánt bízta meg a bizottság szervezésével. Az erről szóló levélben azon kívül, hogy ismerteti a fennálló helyzetet, már utal az új bizottság első kiadványára, ami azért érdekes, mert Bartók Béla tudományos működését óhajtja akadémiai kiadványban közzétenni (RAL. 1222/1929). Megjelent: Jelentések a magyar népművészetről. (Az 1928.évi prágai népműv. kongr.) Ezidőtájt kérhette Balogh Jenő Hóman Bálint véleményét is a bizottság személyi összetételére vonatkozólag, mert Hóman Bálint 1929.máj.25-i levelében közli javaslatait. Ez nem egyezett teljesen Balogh Jenő véleményével, amit a Hóman levélen tett megjegyzése is bizonyít (RAL. 2100/1929).

A bizottság 1929.nov.4-én tartotta alakuló ülését. Első tagjai: Hóman Bálint elnök, Zichy István előadó, Csánki Dezső, Dékány István, Gombocz Zoltán, Horváth János, Jancsó Benedek, Kornis Gyula, Lenhossék Mihály, Melich János, Munkácsi Bernát, Németh Gyula, Soly-mossy Sándor, Szinnyei József, Gr. Teleki Pál és Vikár Béla voltak (Vö.: RAL. 110/1929. és Almanach 1929-re, 81.p.). A meghívott (segéd) tagok választását későbbre halasztották.

A bizottság Ethnográfiai és Folklorisztikai Bizottság néven alakult meg, de Hóman Bálint kezdeményezésére és az Akadémia illetékes szerveinek jóváhagyására 1931-ben Néptudományi Bizottságra változtatta nevét (RAL. 733/1931). Ebben az évben került sor a meghívott tagok választására. Nagyrészüket (Bátky Zsigmond, Madarassy József, Györfly István, Szendrey Zsigmond, Berze Nagy János, Kodály Zoltán) Hóman Bálint ajánlotta még 1929-ben (RAL. 2100/1929), majd Ernyei Józsefet és Heller Bernátot 1931-ben (RAL. 733/1931). Ajánlásait az Akadémia - Berze Nagy János kivételével - elfogadta, illetőleg Bartók Béla, Bartucz Lajos, Lajtha László és Viski Károly meghívottakkal egészítette ki (Almanach 1931-re, 90.p.).

A bizottság meghívott tagjai éppen úgy munkálkodtak a kitűzött célok érdekében, mint a rendes tagok. Erről tanuskodik az a néhány jegyzőkönyv, amely rendelkezésünkre áll, valamint Kodály Zoltán és Bartók Béla aktivitása (RAL. 715/1932).

A bizottság célját, feladatát az Akadémia Ügyrendje a következőkben állapítja meg: "célja a magyar nép tudományos megismerését előre vinni, az eredményeket tudományos munkákban közrebocsátani. Távlatos célja a magyarokkal rokon, továbbá a szomszédos népeket tanulmányozni, a kölcsönhatások szempontjából. E célból a bizottság néprajzi anyagot gyűjt, azt feldolgoztatja és kiadja. Gyűjtéseket, szakmunkákat segélyez. [Uj bekezdés.] Hivatalos kiadványa a Monumenta Hungariae Ethnologica, melyben egyes tárgykörök vagy területek néprajzi anyagát bocsátja közre. A Néptudományi Bizottsághoz tartozik minden néprajzot illető ügy, mely az Akadémia körében előfordul. [Uj bekezdés.]. A magyar zenefolklor ügyeit e bizottságnak népzenei albizottsága intézi" (Alapszabály és Ügyrend, Bp. 1936. 39.p.).

A Néptudományi Bizottság kezdetben az Elnökség irányításával, önállóan működött; Voinovich Géza főtitkár kezdeményezésére azonban az I. osztály hozzájárult, hogy a bizottság besoroztassék az I. osztály bizottságai közé (RAL. 385/1937).

A bizottság tevékenységéről 1946-ban Németh Gyula akkori bizottsági elnöknek nem volt tulzottan kedvező véleménye. Ő akkor az anyagi eszközök hiányának tulajdonította ezt (RAL. 51/1946). Kitűzött céljainak megvalósításáról tájékozódhatunk a 133. oldalon felsorolt kiadványairól és támogatásairól. De ennél fontosabb az a munkálkodás, amellyel elősegítette a Népzenei Albizottság létesítését, működésének támogatását. Nagyjelentőségű volt állásfoglalása a néprajzi- és folklorisztikai gyűjtések tárgyában Vikár Bélának a VKM-nek benyújtott javaslatával kapcsolatban. Ebben nemcsak a Folklöre Fellows régi bevált szervezetét tartotta kívánatosnak a gyűjtőmunkába bekapcsolni, hanem az akkori tanterv és utasítás keretében az iskolák igazgatóit és tanárait is figyelmeztetni a néprajzi gyűjtés fontosságára és sürgősségére. Helyesnek tartotta, hogy a tanító- és lelkészképzőkben néhány órán át foglalkozzanak a néprajz tanításával (Vö.: RAL. 556/1933 és Biz.jegyzk. 1933.márc.30.).

A II. világháború után a bizottság 1946-ban alakult újjá. Feladatait Németh Gyula körvonalazta az Akadémia Elnökségének benyújtott javaslatában: "A magyar népnyelv anyaga rendszeres összegyűjtésének mindeddig nagyon elhanyagolt munkálatai, a részletes magyar településtörténeti kutatások megszervezése, e két feladattal kapcsolatban levő magyaránny névgyűjtés (család- és helynevek összegyűjtése), a magyar nép szociológiai leírása, a magyar faj antropológiai szempontból való tüzetes megvizsgálása az Akadémia más bizottságainak feladatkörébe tartozik ugyan, de kétségtelen, hogy e feladatok csak a Néptudományi Bizottság közreműködésével oldhatók meg sikeresen. [Új bekezdés.] Közvetlenül a Néptudományi Bizottság feladata azután a magyar népköltés, néphit és népszokások, továbbá a magyar tárgyi néprajz anyagának rendszeres összegyűjtése, leírása. E feladatok elvégzésével késlekedni nem szabad, mert népi hagyományaink rohamosan pusztulnak. A magyar néprajzzal más intézmé-

nyek is foglalkoznak, de csekély anyagi erővel, és az Akadémia volna hivatva arra, hogy a munkát e területen nagy arányokban megszervezze." (RAL. 51/1946). Az I. osztály 1946.jun.3-1 ülésében a bizottság tagjainak a következőket javasolta az összes ülésnek elfogadásra: Kodály Zoltán elnök, Ortutay Gyula előadó, Alföldi András, Bárczi Géza, Beke Ödön, Eckhardt Sándor, Horváth János, Illyés Gyula, Knieszsa István, Ligeti Lajos, Marót Károly, Németh Gyula, Pais Dezső, Szabó István, Tamás Lajos, Turóczi-Trostler József, Zsirai Miklós tagok. Meghívott tagok: Banner János, Bartucz Lajos, Korompay Bertalan, Lajtha László, Mendöl Tibor, Vargha László, Veress Sándor. (I.oszt. jegyzk. 1946.18.f.)

További működéséről adatok hiányában keveset tudunk. Inkább csak albizottságának, a Népzenei Albizottságnak munkálkodásáról van tudomásunk (RAL. 96/1947).

A NÉPTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1929-1933	Hóman Bálint	1933-1935	Gombocz Zoltán
1933-1944	Hóman Bálint	1936-1946	Németh Gyula
	(tisztelőbeli elnök)	1946-1949	Kodály Zoltán

Előadók

1929-1945	Zichy István Gr.
1946-1949	Ortutay Gyula

Tagok

Alföldi András	1946-1947	Dékány István	1929-1949
Bárczi Géza	1946-1949	Dudich Endre	1937-1949
Bartók Béla	1931-1940	Eckhardt Sándor	1946-1949
Beke Ödön	1946-1949	Gombocz Zoltán	1929-1935
Csánki Dezső	1929-1933	Győrfy István	1931-1939

Hóman Bálint	1929-1945	Németh Gyula	1929-1949
Horváth János	1929-1949	Ortutay Gyula	1946-1949
Illyés Gyula	1946-1949	Pais Dezső	1946-1949
Jancsó Benedek	1929-1930	Solymossy Sándor	1929-1945
Knieszsa István	1946-1949	Szabó István	1946-1949
Kodály Zoltán	1931-1949	Szinnyei József	1929-1943
Kornis Gyula	1929-1948	Tamás Lajos	1946-1949
Lenhossék Mihály	1929-1937	Teleki Pál Gr.	1929-1941
Ligeti Lajos	1946-1949	Turóczi-Trostler József	1946-1949
Marót Károly	1946-1949	Vikár Béla	1929-1945
Melich János	1929-1945	Zichy István Gr.	1929-1945
Munkácsi Bernát	1929-1937	Zsirai Miklós	1934-1949

Meghívott (segéd) tagok

Banner János	1946-1949	Madarassy László	1931-1943
Bartucz Lajos	1931-1949	Mendöl Tibor	1946-1949
Bátky Zsigmond	1931-1939	Szendrey Zsigmond	1931-1943
Ernyey József	1931-1945	Vargha László	1946-1949
Heller Bernát	1931-1943	Veress Sándor	1946-1949
Korompay Bertalan	1946-1949	Viski Károly	1931-1945
Lajtha László	1931-1949		

A NÉPTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1930*	7850 pengő	1940	2785 pengő
1931*	7206 "	1941	3051 "
1932	6676 "	1942	3005 "
1933	2558 "	1943	2629 "
1934	5597 "	1944	1220 "
1935	6636 "	1945	-
1936	3151 "	1946	-
1937	4569 "	1947	-
1938	3821 "	1948	-
1939	3481 "	1949	-

* Ekkor még mint Ethnográfiai és Folklorisztikai Bizottság

A NÉPTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

1. Jelentések a magyar népművészetről. (Az 1928. évi prágai nemzetközi népművészeti kongresszus.) Bp.129.
2. A "Monumenta Hungariae Ethnologica. A. Ethnographica" c. sorozatban:
 1. Madarassy László: Dunántuli tükrösök. Bp.1932.
 2. Viski Károly: Tiszafüredi cserépedények. Bp.1932.
(Mindkettő angol nyelven is.)

Anyagilag támogatott művek és folyóiratok

- Ethnográfia c. folyóiratot, évenként 1000 pengővel támogatta a bizottság, 1936-1945 között (RAL. 394/1936).
- A magyarság néprajza. Sajtó alá rend. Czákó Elemér. 1-2.köt. A magyarság tárgyi néprajza. Bp.1934. 435,443.p. 3-4.köt. A magyarság szellemi néprajza. Bp.1935. 472,430.p.
- Solymosy Sándor szerkesztésében a párizsi népművészeti kongresszusra kiadott többnyelvű díszes kötet. 1937.
- A Folklor Fellows magyar csoportjának a "pusztuló magyar népművészeti emlékek mentésére" 2000 pengőt utalt ki a bizottság (RAL. 314/1930).

A NÉPTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Sebestyén Gyula: Néprajzi Bizottság alapítása. Ak.Ért. 1919. 24-28.p.
2. Ak.Ért. 1920. 232-233, 240.p.
3. Rácz Ilona: Bartók Béla utolsó évei a Magyar Tudományos Akadémián, Magyar Tudomány, 1961. 383-387.p.

Kéziratban

1. <u>Jegyzőkönyvek:</u>	1922.febr.25. (osztályközi)	1936.ápr.21.
	1933.márc.30.	1940.okt.28.
	1934.márc.14.	1946.ápr.29.

2. Iratok a RAL-ban, a megadott jelzetek szerint:

RAL. 408,497/1920	RAL. 321,332,556,578,1019/1933
RAL. 459/1921	RAL. 394/1936
RAL. 634,744/1921	RAL. 385/1937
RAL. 1100,1110,1222,1414/1929	RAL. 569/1938
RAL. 2100,2319/1929	RAL. 472/1943
RAL. 314,2022/1930	RAL. 51/1946
RAL. 733/1931	RAL. 96/1947
RAL. 715,814,1019/1932	

A NÉPTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG NÉPZENEI ALBIZOTTSÁGA

A népdalgyűjtés Magyarországon a XIX. század első harmadára nyúlik vissza. A század utolsó évtizedében ezt a gyűjtőmunkát Bartók Béla és Kodály Zoltán tudományos munkálkodásának nyomdokán egész gyűjtőcsoport végezte az akkori hangrögzítési technika (fonográf) felhasználásával. A gyűjtőmunka a XX. század első harmadában teljesedett ki és vált világhíróvá. Ezek az eredmények tették szükségesszerűvé, hogy a Magyar Tudományos Akadémia szervezett keretben biztosítsa a népzene kutatás felbecsülhetetlen értékeinek gyűjtését és tudományos feldolgozását.

A Népzenei Albizottság megalakulásának pontos időpontjára nincsenek adataink az Akadémia Régi Levéltárában. Létrehozását minden bizonnyal előmozdította az 1928. évi prágai nemzetközi népművészeti kongresszus - amelyre Magyarország is elküldte küldöttségét és jelentését - , valamint az Akadémia 1929. évi nagygyűlésének határozata. A Néptudományi Bizottság 1933. márc. 30-i jegyzőkönyve már azt közli, hogy a Népzenei Albizottság 1932. jun. 9-én ülést tartott. Az ülésen jelentette be a főtitkár, hogy az Akadémia egyelőre 6-7 ezer pengőre irányzott elő magyar népzenei művek kiadásának költségeire. Egyben a bizottság megbízta Bartók Bélát és Kodály Zoltánt a kiadványok szerkesztésével (Néptud. Biz. jegyzk. 1933. márc. 30.).

A Népzenei Albizottság létesítését tehát 1932-től számíthatjuk, bár az akadémiai Almanach csak 1934-ben ad hírt róla (Almanach 1934-re, 97.p.). Célja, munkássága szorosan kapcsolódott a Néptudományi Bizottsághoz. Ezen belül arra törekedett, hogy egy összehasonlító, nagy népzenei kiadványt állítson össze. Aktív tevékenysége - a rendelkezésünkre álló adatok tanúsága szerint - 1934 táján kö-

vetkezett be, és ez Bartók Béla és Kodály Zoltán akadémiai tevékenységével mutat szorosabb összefüggést. 1934.febr.7-én az Akadémia Igazgatótanácsa a Vigyázó-vagyon jóvedelméből népzenei gyűjtések feldolgozására, illetve kiadására 5000 pengőt állított be a költségvetésbe (RAL. 666/1934 és Igt.Jk. 1934.febr.7.). A Népzenei Albizottság 1934.jun.14-i ülésében a tervezett népzenei kiadvány feltevéleit, lehetőségeit vitatták (l. az ekkori jegyzőkönyvet). Rögtön ezután az Akadémia beadvánnyal fordul a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, Hóman Bálinthoz azzal, hogy Bartók Bélát zeneművészeti főiskolai előadásainak megtartása alól mentesítse. A beadvány egyelőre két esztendőre jelölt meg időtartamnak és egyben annak elrendelését is kérte, hogy Bartók Béla az Akadémiára osztassék be a népzenei gyűjtések feldolgozása, illetve sajtó alá rendezése céljából (RAL. 666/1934).

A miniszter válasza késett; a felmentés azonban sürgős volt, mert a főiskolán hamarosan hallgatók felvételére, beosztására került sor; így a zongora-szakra is, Bartók Bélához. Ha nem érkezik rövid időn belül válasz, Bartóknak egy újabb tanév terhét kellett volna vállalnia. Mindössze két nap állt a főtitkár rendelkezésére a felmentés megszerzésére.

Balogh Jenő - minden bizonnyal Kodály Zoltán hatására - (RAL. 666/1934.febr.8-i levélmásolat.) fontosnak tartotta Bartók Béla felmentését, ezért szept.5-én levelet írt br.Wlassics Gyulának (RAL. 666/1934.szept.5-i levélmásolat.) Wlassics Gyula válasza egy nappal később a következő volt: "... van szerencsém közölni, hogy Bartók Bélát a miniszter ur 10552/1934. sz. rendelettel további szolgálatátételre a Magyar Tudományos Akadémiához osztotta be. A rendelkezésről az Akadémia a Zeneművészeti Főiskola és Bartók Béla értesítést kapnak. Addig is, amíg a rendelet expedíálható lesz, intézkedtem, hogy a Zeneművészeti Főiskolán ne osszanak be növendékeket Bartók Bélához." (RAL.1187/1934.szept.6-i levél.) Wlassics Gyula azonnal intézkedett a miniszteri rendelkezés elküldéséről, mert Bartók Bélának az erről szóló értesítés csaknem szószerint a miniszteri rendelet szövegét tartalmazza. A rendelet így hangzik:

"666/1934. számú beadványára értesitem a tek.Elnökséget, hogy mindenképen méltányolva a Magyar Tudományos Akadémiának a népzenei gyűjtések feldolgozása és kiadása érdekében kifejtett érdemes tevékenységét, Bartók Béla zeneművészeti főiskolai tanárt a Főiskolán való előadások tartása alól felmentettem és a magyar népzenei gyűjtések sajtó alá rendezési munkálatainak ellátása végett további szolgálattételre a Magyar Tudományos Akadémiához osztottam be. Budapest, 1934.aug.28." (RAL. 1187/1934)

Az Akadémia Bartók Bélának, az akadémiai székház "patkós termében" biztosított munkahelyet.

A Népzenei Albizottság 1934.dec.6-i ülésében konkrét intézkedéseket tett a további munkálkodásra. Hírül adta a napilapoknak, hogy az Akadémia foglalkozik a magyar népzene összegyűjtött anyagának feldolgozásával és ez okból felmentette tanári munkája alól Bartók Bélát; és hogy a feldolgozás Kodály Zoltánnal együtt folyik. Hirt adott továbbá arról, hogy erre a tudományos munkára az Akadémia az utolsó fél éveken 5-5 ezer pengőt irányoz elő költségvetésében (RAL. 1187/1934). A bizottság számbavette a népdalgyűjtőket és intézkedéseket tett a munkájuk megkönnyítésére, a felszerelés javítására, feladataik irányítására és támogatására. Mindebből az látszik, mennyire sürgető volt már a magyar népzene tudományos feldolgozásának irányítását szakavatott tudós gárdára bízni.

A bizottság megszervezésében közrejátszott az a tény is, hogy a Commission Internationale de Coopération Intellectuelle világszerte támogatni óhajtotta a tudományos népzenei tevékenységet. Erre külön albizottságot alakított, amely a gyakorlati munkálatokat végezte: gyűjtötte az egyes országokban folyó népzenei kutatásokról szóló jelentéseket; kongresszusokat, kiállításokat szervezett stb. A Nemzetközi Népzenei Albizottságban Bartók Béla képviselte Magyarországot. Két jelentése ismeretes, melyet az említett nemzetközi szervezet számára készített a magyar népzenei kutatások helyzetéről. Jelentéseit a Magyar Nemzeti Bizottság továbbította (RAL. 282/1935).

A bizottság működését nyomon követhetjük abban, hogyan pró-

bálja felhívni a figyelmet a népi tánccal, különösen a régi magyar táncokkal való foglalkozásra, egy Londonban rendezendő táncbemutató alkalmával. Ezt a Nemzetközi Népművészeti Bizottság (= Folklore Fellows) és a Commission Internationale Brit Nemzeti Bizottsága rendezte 1935-ben. Sajnos, hogy részvételünknek gátat szabott az anyagi fedezet hiánya. További tevékenységét Bartók Béla és Kodály Zoltán szellemi hatása határozza meg. Az eldöntendő problémákban az ő véleményük a döntő (1. 1934. évi üléséről készült feljegyzéseket = jegyzőkönyv, és RAL. 104/1935). Szakvéleményeket, jelentéseket a magyarországi népzenei kutatásokról az ő munkálataikból ismerünk (RAL. 282, 1142/1935, 303/1936). Ezek közül figyelmet érdemel az a jelentés, amelyet Bartók Béla 1937. szept. 14-én küldött Voinovich Géza főtitkárnak a kultuszminiszternek való továbbítás céljából. Ennek háttérében a népzenei emlékek kiadására az Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács által kezdeményezett pénzügyi támogatás megszervezése állt (RAL. 443/1937). A jelentésben Bartók Béla beszámol arról az óriási munkáról, melyet 3 év alatt teljesített (RAL. 58/1938, másolatban). Egyébként 1937 tavaszától a VKM Veress Sándor zenetanárt Bartók Béla rendelkezésére bocsátotta (RAL. 272/1937).

Amikor Bartók Béla 1940-ben elhagyta Magyarországot, az Akadémia Kodály Zoltán mentesítését kérte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól (RAL. 452/1940, másolatban). Kodály Zoltán folytatta Bartók Béla munkásságát az Akadémián 1942-ig, főiskolai nyugdíjaztatásáig. 1943-tól a népdalgyűjtés anyagát a háborús állapot miatt biztonságba kellett helyezni, így a munka folytatása jó darabig lehetetlenné vált. A Népzenei Albizottság nem rendelkezett önálló költségvetéssel. Kiadásait mindig a Néptudományi Bizottság kiadásai között számolták el. Hogy a Néptudományi Bizottságon belül, mennyi anyagi fedezet jutott a Népzenei Albizottságnak, arról egy 1947-ből származó adatszolgáltatásból értesülünk. Az adatokat akkor a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára által kiadott kérdés-csoportra válaszolva készítette az Akadémia, a prágai nemzetközi néprajzi kongresszus bizottsága számára. Ebből idézzük: "Feladatköre elsősorban a 10 évvel ezelőtti akadémiai taggá választott Bartók

Béla és Kodály Zoltán rendezésében az összehasonlító nagy népzenei kiadvány elkészítése. Az Akadémia e bizottságának népzenei munkái immár 16 év óta az Akadémia jelentős anyagi támogatásával (18.000 pengő) részben új fonográf hengereket gyűjtöttek, részben Bartók és Kodály irányítása mellett rendezték a több mint 20.000 kottalapból álló gyűjteményt..." (RAL. 96/1947).

A háború után a Néptudományi Bizottság újjáalakulásával, újjáalakult a Népzenei Albizottság is. Mindenkori elnöke Kodály Zoltán lett, tagjai: Ortutay Gyula, Horváth János, Lajtha László, Veress Sándor és Zsirai Miklós. (Néptud.Biz.jegyzk. 1946.ápr.29.) A bizottság ügyrendjének tárgyalása alkalmával Kodály Zoltán javasolta, "hogy mindazt a néprajzi tudományos intézményt, társulatot, amely a magyar nép kérdéseivel foglalkozik, össze kellene hívni és megbeszélni az összes feladatokat". Ekkor vetődött fel az egyes intézmények munkaterületének célszerű elhatárolása, a munkálatok összehangolása és ezzel az egységes irányítás problémája is. (Uo.)

Szerencsére a háború nem pusztította el az értékes népzenei gyűjteményt és így annak sajtó alá rendezése Kodály Zoltán kezdeményezésére hamarosan megindulhatott. 1946-ban még csak egy kottamásolót biztosított a munkálatokra a VKM (az Akadémia akkori anyagi helyzete ezt nem engedte meg), 1949 elejétől már tetemes összegeket bocsátott a Corpus Musicae Popularis Hungaricae kiadásának költségeire (Vö.: Néptud. Biz.jegyzk. 1946.ápr.29. és RAL. 113/1949).

A Magyar Népzene Tára kötetei azonban már az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadásának keretében a Népzenei Kutatócsoport munkájának eredményeként jelentek meg.

A NÉPZENEI ALBIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1934-1935	Gombocz Zoltán	1936-1946	Németh Gyula
1935-	-	1946-1949	Kodály Zoltán

Előadó

1934-1939	Győrfy István
1940-	-

Tagok

Bartók Béla	1934-1940	Lajtha László	1946-1949
Gombocz Zoltán	1934-1935	Ortutay Gyula	1946-1949
Győrfy István	1934-1939	Veress Sándor	1946-1949
Horváth János	1934-1949	Zichy István	1934-1945
Kodály Zoltán	1934-1949	Zsirai Miklós	1934-1949

A NÉPZENEI ALBIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1932.jun.9.
1934.jun.14.
1934.dec.6.

2. Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 463,734/1931	RAL. 58/1938
RAL. 666,1187,1490/1934	RAL. 406,452,588/1940
RAL. 104,282,897,1142/1935	RAL. 96/1947
RAL. 303,781/1936	RAL. 113/1949
RAL. 272,312,443,585/1937	

NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG (1931-1933 KÖZÖTT: NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLY)

A Nyelvművelő Bizottság 1931-ben alakult a Nyelvtudományi Bizottságon belül, Nyelvművelő Szakosztály néven. Megalakításának indítékait Négyesy László terjesztette az Akadémia I. (Nyelv- és széptudományi) osztálya elé 1931. május 4.-én. Az előterjesztésben javasolta, hogy az Akadémia tekintse újra sürgős és elsőrendű feladatának a nyelvművelést és erre a célra alakítson bizottságot. (Az előterjesztés teljes terjedelmében megjelent a Magyarosan c. folyóirat I. évfolyamában, 1932. 3-22.p.) Az Akadémia 1931. május 18-án foglalt állást: "az összes ülés örömmel üdvözölte Négyesy László t. tagnak lelkes felszólalását és csatlakozik az I. osztály javaslatához. A nyelvrontás olyan mérveket öltött, hogy a közönség egyenesen elvárja az Akadémiától, hogy álljon élére ennek a mozgalomnak... Az összes ülés felkéri a II. és III. osztályt, küldjenek ki a Nyelvtudományi Bizottságba a nyelvművelés és nyelvjavítás, illetőleg nyelvhelyesség kérdésében közreműködés végett 2-2 tagot; ezenfelül a Nyelvtudományi Bizottságnak módjában lesz a Kisfaludy- és Petőfi-Társaságok tagjai közül esetleg publicistákat, vagy a nyelvhelyesség kérdésével foglalkozó magyar írók közül, meghívott tagokat jelölni, akiket Akadémiánknak f. évi június 22-én tartandó összes ülése fog megválasztani".(Öü.Jk.és Nagy.Jk.1930-1932.51.fol.)

A Nyelvtudományi Bizottság 1931.jun.8-i ülésében Négyesy Lászlót választotta az új bizottság, illetőleg a szakosztály elnökének és ugyanakkor direktívákat is szabott a bizottság további szervezésére (Nyelvtud.Biz.jegyzk. 1931.jun.8.). Felkérte a Nyelvtudományi Bizottságot, hogy a nyelvművelési feladatot az Akadémia Ügyrendjében (a 46.azakasz c.pontjában) megszabott keretekben, de a szűk-

séghez képest a kereteken túlmenően is vállalja el. (Uo.) Az új szakosztály működési területére illetőleg feladatára vonatkozóan az 1936-ban megjelent akadémiai Ügyrendben azonban semmi módosítást nem találunk. A Nyelvművelési Szakosztály célját és feladatát tartalmazó paragrafust az Akadémia Ügyrendjébe külön nem vették fel; erről a bizottság által hamarosan megindított Magyarosan c. folyóirat első száma tudósít "A magyar közönséghez" szóló felhívásban; a "Magyar Tudományos Akadémia mint a nyelv művelésére is alapított intézmény, hivatásához képest kitűzte [a célt] és új nyelvmentő, nyelvművelő mozgalmat indít meg... Akarjuk nyelvünk védelmét, az idegenszerűségek visszaszorítását, a fattyuhajtások irtását, a nyelvnek sajátos jelleme szerinti fejlesztését, a szó- és szólás-kincs gyarapodásának magyarosságát, a szép magyar szó tisztelgetésének terjesztését, a beszéd- és írásmód izléses tisztaságát". (Magyarosan 1932. I. évf. 2.p.) A folyóirat nemcsak ennyit mond a szakosztály feladatáról, hanem közli Négyesy László előterjesztését az MTA-hoz "Új nyelvművelő munka" megindítása, azaz erre a feladatra bizottság alakítása végett. (Uo.) A Nyelvművelő Szakosztály 1931. jun.22-én tartotta alakuló ülését. A résztvevők megállapodtak abban, hogy a szakosztály tagjai lesznek: "1. a Nyelvtudományi Bizottságnak és az Akadémia I. osztályának tagjai közül azok, akik részt kívánnak venni a szakosztály munkájában; 2. az Akadémia II. és III. osztályából két-két kiküldött tag; a Kisfaludy- és Petőfi-Társaságnak, a Kir. Magyar Természettudományi Társulatnak, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak egy-egy kiküldött tagja". (Magyarosan 1932.I.évf.23.p.) Elhatározta a szakosztály, hogy 1932-től kezdve nyelvművelő folyóiratot ad ki Magyarosan címen, amely a Magyar Nyelv mellékleteként jelenik majd meg. (Uo.)

A szakosztály munkájának megindításához óriási szervezőmunka indult. Még egyetlen bizottság megszervezése sem történt ilyen nagyarányú erősszevonással, mint a Nyelvművelő Szakosztályé. Felhívások mentek szét a különböző egyesületekhez tagok delegálását kérve; az Akadémia III. osztálya annak a véleményének adott kifejezést, hogy a nyelvművelési szakosztály munkájába be kell vonni az

Orvosi Egyesületet, a Mérnök- és Építészegyletet és az Országos Magyar Gazdasági Egyesületet (l. Ms. 723/12.); közreműködés céljából, külön felkérő levelet küldött az Akadémia elnöke Márkus Miksának a Magyar Ujságírók Egyesülete elnökének, Lenkey Gusztávnak, a Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézete ügyvezető alelnökének, Hindy Zoltán ügyvédnek, a Katolikus Hírlapírók Pázmány-Egyesülete ügyvezetőjének, Kenedy Géza és Kosztolányi Dezső íróknak és Östör József országgyűlési képviselőnek. Valamennyien vállalkoztak a bizottsági teendők elvégzésére (l. RAL. 333/1932). A szakosztály 1932.jun.8-1 üléséről tudósítást küldött a napilapoknak. Ezt teljes terjedelmében közölte a Pesti Hírlap, és kivonatossan még néhány lap (l. Ms. 723/12.). Az előkészítő munka betetőzésekképpen 1932. dec. 13-ra sajtóértekezletet hívott össze az Akadémia, amelyre a meghívókat az Akadémia elnöke Berzeviczy Albert aláírásával küldték szét. A meghívólevél főszövege a következő volt: "A cél [vagyis a nyelvművelés] szolgálatára külön nyelvművelő szakbizottságot alakított [az Akadémia] és külön, olcsó, könnyen terjeszthető folyóiratot indított meg. A szakbizottságot az erők összefogásával úgy állította össze, hogy benne a tudomány, a sajtó, a szépirodalom, a közélet képviselői helyet foglaljanak. A bizottság már elvégezte az előkészítés munkáját, kijelölte a legsürgősebb javítani valókat. A folyóiratot a közönség kedvezően fogadta. Az érdeklődés a mozgalom iránt országsszerte igen eleven. Most az a lépés következik, hogy a kedvező hangulatot felhasználva a nyelvtisztogatást az életbe is teljes erővel átvigyük. Az Akadémia egyik legfőbb megbízójához, a sajtóhoz fordul, azzal a bizodalmas kéréssel, hogy ebben a fontos közügyben vele közreműködni és a terjesztés munkáját hatalmas eszközökkel támogatni szíveskedjék. [Új bekezdés.] E végből f.évi december 13. napján kedden délután 5 órára értekezletre hívja össze a napilapokat. [Új bekezdés.] Van szerencsém ez értekezletre mélyen tisztelt Főszerkesztő Urat ezennel meghívni." (Ms. 723/30. - a közbeszürások tőlem - F.J.) A sajtóértekezlet anyaga megtalálható részben az MTA Könyvtára Kézirattárában (Ms. 723/31-32.), s részben a Magyarosan c. folyóirat II. évf. 1-2. számában.

A Nyelvművelő Szakosztály hamarosan önálló Nyelvművelő Bizottsággá alakult. Zolnai Gyula ajánlására - természetesen az I. osztály egyetértésével - 1933-ban kivált a Nyelvtudományi Bizottságból. (Zolnai Gyula erre vonatkozó javaslatát l. RAL. 162/1933.) A bizottság tevékenységéről, a mozgalom eredményeiről tájékoztatást találunk az Akadémia XCIII. közülésén a főtitkári beszámolóban (Vö.: Balogh Jenő: A MTA munkássága és veszteségei. Ak.Ért. 1933. 187-189. p.) Ennek tanúsága szerint a Magyarosan szerkesztőségéhez temérdek kérdés, probléma, javaslat érkezik, és ezek megoldása meglehetősen nagy elfoglaltsággal jár, a folyóirat előfizetőinek száma 9000-re emelkedett. A "nyelvvédelmi" mozgalom - ahogyan azt Balogh Jenő nevezte a fentebb említett beszédében - olyan sikereket hozott, hogy a bizottság nemcsak a Magyarosan-t adta ki, hanem megjelentethette 1935-től a "Nyelvművelő Füzetek" c. különlenyomat-sorozatait. Ebből 1935-1937 között 4 szám jelent meg. (Részletesen l. a 151. oldalon.) A bizottság eredményes munkálkodása kitűnik a bizottság 1937. évi jelentéséből. (Magyarosan 1938. VII.évf. 180.p.) Számos ülését "élénk részvétel, tartalmas viták, értékes döntések" jellemezték és új elvek érvényesültek a Magyarosan szerkesztésében. "A cél: népszerűen írni. Nem a tudósok számára, bár ők is épp eleget tanulhatnak belőle." A bizottság a tanárokat is bevonta a nyelvművelés munkájába, akik nagy lelkesedéssel karolták fel az ügyet. "Külön ki kell emelni a nyelvművelés jelentőségét az iparos- és kereskedőiskolákban. Itt volt a legnagyobb a hiány" - olvassuk a bizottság beszámolójában. (A tanárok, illetőleg az iskolák bevonására vonatkozó iratok megtalálhatók; RAL.211/1936).

Az eredmények mellett a Nyelvművelő Bizottság tevékenysége egészében nem volt töretlen. 1935 decemberében Hegedűs Loránd javaslatára körlevelet küldött szét a hírlapoknak, amit a rádió is közölt "Hogyan írjuk az idegen család- és keresztnéveket?" címen. Ebben a bizottság azt ajánlotta - az Akadémia Helyesírási Szabályaira hivatkozva -, hogy a "külföldi tulajdonneveket a hagyományos és gyakorlati tekintetben is célszerűbb magyar szokás szerint a keresztnév hátratételével kell írunk még akkor is, ha a keresztné-

vet, mint nálunk nem divót nem fordíthatjuk le. Helyesen tehát így kell írunk, mondanunk: Thiers Adolf, Gladstone Vilmos, Zweig István..." Ez a felhívás több napilapban visszhangra talált és számos cikkek megjelenését eredményezte. A bizottság célkitűzéseit is támadások érték. Új nyelvújítási harcot emlegettek, vagy úgy vélték, hogy a bizottság főcéljának az idegen szavak kiirtását tekintti. A bizottság a Magyaroson-ban hosszabb tanulmányban fejtette ki álláspontját az idegen szavak írása tekintetében. (A vonatkozó iratokat l. BAL. 81/1935 alatt, a tanulmányt a Magyaroson c. folyóiratban: 1936.V.évf. 1-22.p. Nagy J. Bélától.)

A Magyaroson c. folyóirattal kapcsolatos viták feltehetően visszahatottak a bizottság belső életére is. A folyóirat megjelenése mellett, pár éven át, nem találunk híradásokat munkálkodásáról az Akadémia Értesítőjében. Ezzel kapcsolatban Hegedüs Lóránt szót is emelt. 1936.nov.26-án, Voinovich Géza főtítkárhoz írott levelében hangsúlyozta, hogy "a Nyelvművelő Bizottság, amely annakidején az ő indítványára alakult meg, már két esztendő óta látszatéletet folytat...". A levélben úgy tünteti fel, hogy határozati javaslatát - amely arra irányult, hogy egy összes ülésen, az Akadémia elnökének jelenlétében a hírlapok szerkesztőivel és a Rádió igazgatójával stb. a magyar nyelv megmentése érdekében nyilvános ülés legyen - a bizottság, bár minden ülésen elfogadja, nem tesz ennek érdekében semmit. Legnemesebb irodalmi törekvéseinek elsekélyesítését, sőt mi több kicsufolását látta ebben. Voinovich Géza válaszelevelében közölte, hogy mielőtt egy ilyen nyilvános ülést rendezne az Akadémia, először az Akadémiának magának kell állást foglalnia és javaslatot készítenie. Ez pedig még nem történt meg. "Mielőtt pedig a bizottság még önmagában sincs tisztában azzal, hogy minő változtatásokat kellene hatáskörén, működésén, tagjain stb. eszközölni, addig természetesen nem tartható meg a nyilvános ülés. Az elnök ur ő kir.Fenségét szintén nem kérhetjük egy ülésen való megjelenésére, amelynek tárgysoráról, hozandó határozatairól előre tájékoztatni nem tudom. Ezeket kellett leveledre elmondanom, és még azt, hogy az úgy elsősorban a legközelebb összehívandó bizottság elő

tartozik, s onnan az osztályon át juthat az összes ülés elé." (RAL. 211/1936). Hogy ebben volt némi személyi mellőzöttség, az bizonyos, mindenesetre tény, hogy a folyóiratok, hírlapok (Nyugat, Literatura, Széphalom, Pesti Napló, Délmagyarország stb.) ezután is többször szóvá tették a Magyarosan és természetesen ezzel együtt az Akadémia Nyelvművelő Bizottságának programját, célját. Ezekre az észrevételekre válaszolt nagyobb tanulmányban Zolnai Gyula. (Magyarosan 1939.VIII.évf.) A Nyelvművelő Bizottság célja szerinte: "... a nyelvművelésnek nemzeti szellemű irányítása..." (l. részletesen: Magyarosan 1939.VIII.évf.5.p.) A bizottság a Zolnai-féle tanulmányban meghatározott feladatok szellemében dolgozott tovább. Tagjainak nagy száma lehetővé tette, hogy a többi bizottság üléseivel képest, értekezletei népesebbek legyenek és az ott tárgyalt ügyek bizonyára elősegítették a Magyarosan viszonylag nagyobb példányszámu megjelentetését. Még az 1940-es évek elején is 7000 körül járt előfizetőinek száma. (Magyarosan 1942.XI.évf.58.p.)

Ugy tűnik a bizottság munkálkodásában törés következett be, mert 1942 februárjában Szinnyei Ferenc a bizottság elnöke tíz nyelvész bizottsági tagot szólított fel, (vagy inkább kért meg aktívabb együttműködésre), mivel a bizottság ülésein már régóta nem jelentek meg, a munkásságában nem vettek részt. "A helyzet ma am - írja -, hogy Zolnai Gyula és Nagy J. Béla t. tagtársainkon kívül a nyelvészek közül nem támogat bennünket senki. Pedig a nyelvtörténészeknek, a népi nyelv buvárainak, az összehasonlító nyelvészeknek vagy más területek kutatóinak szakszerű tanácsaira mindig szükségünk lehet és van is." (RAL. 87/1942). Részben ez is oka volt annak, - a II. világháború okozta nehézségeken kívül -, hogy Szinnyei Ferenc 1944.okt.11-i elnöki tisztéről való lemondólevelében megemlíti: "a bizottság nyelvész-tagjai annak idején hozzájuk intézett baráti felszólításom ellenére (nb. leveleimet kettő kivételével, válasza sem méltatták) bojkottálják a bizottságot, s ülésein nem jelennek meg". (RAL. 38/1944)

A háború után a Nyelvművelő Bizottságot az Akadémia hamarosan újjászervezte. Az 1946. évi közgyűlésen a főtitkári beszámoló arról

értesít, hogy "nyelvünk tisztaságának védelmére újra munkába állítja a Nyelvművelő Bizottságot". (Ak.Ért. 1946. 31.p.) Az újjászervezett bizottságban nemcsak a három tudományos osztály választott tagjai, hanem az 1946.dec.19-én tartott rendkívüli CVI. nagygyűlési tagválasztó összes ülésen alakult IV. (Biológiai és orvosi tudományok) osztályának delegáltjai is képviselve voltak. (Ak.Ért. 1946-1950. 479.füz. 9.p.) A Magyarosan c. folyóirat - bár egyre csökkenő terjedelemben - de valóban egészen 1949-ig megjelent.

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1931-1933	Négyesy László	1937-1940	Pintér Jenő
1933-1934	Szinnyei József	1940-1944	Szinnyei Ferenc
	(helyettes)	1945-1946	-
1934-1937	Szinnyei József	1946-1949	Pais Dezső
	(választott)		

Előadók

1931-1934	Nagy J. Béla	1946-1949	Nagy J. Béla
1934-1936	Zsirai Miklós	1946-1949	Kovalovszky Miklós
1937-1946	Putnoky Imre		(helyettes
	(helyettes előadó,		előadó)
	meghívott tag)		

Tagok

1933-ig a Nyelvtudományi Bizottság rendes és meghívott tagjaiból, az Akadémia II. és III. osztálya által kiküldött két-két tagból, a Kisfaludy-Társaság, a Természettudományi Társulat, a Nyelvtudományi Társaság kiküldött tagjaiból, valamint Márkus Miksa, Lenkey Gusztáv, Hindy Zoltán, Kenedy Géza, Kosztolányi Dezső és Östör József meghívott tagokból tevődött össze. (Almanach 1933-ra 88-89.p.)

1934-től kezdve az alábbi tagokból állt:

Az MTA I. osztálya részéről

Alszeghy Zsolt	1942-1949	Márai Sándor	1947-1948
Bárczi Géza	1939-1949	Melich János	1934-1949
Beke Ödön	1948-1949	Mészöly Gedeon	1934-1949
Brisits Frigyes	1943-1949	Mitrovics Gyula	1943-1947
Csathó Kálmán	1937-1949	Munkácsi Bernát	1934-1937
Csefkó Gyula	1943-1949	Nagy J. Béla	1931-1949
Csengery János	1934-1945	Négyesy László	1931-1933
Csűry Bálint	1934-1941	Németh Gyula	1939-1949
Eckhardt Sándor	1948-1949	Pais Dezső	1934-1949
Fokos (Fuchs) Dávid	1948-1949	Pintér Jenő	1935-1940
Galamb Sándor	1948-1949	Rédey Tivadar	1942-1949
Gombocz Zoltán	1934-1935	Rubinyi Mózes	1948-1949
Gyomlay Gyula	1934-1942	Sági István	1931-1949
György Lajos	1942-1949	Sik Sándor	1948-1949
Horger Antal	1934-1946	Szinnyei Ferenc	1937-1944
Horváth János	1934-1949	Szinnyei József	1933-1943
Illyés Gyula	1948-1949	Tolnai Vilmos	1934-1947
Kéký Lajos	1943-1946	Turóczi-Trostler József	1948-1949
Keményfy János	1938-1943	Vikár Béla	1934-1945
Kerecsényi Dezső	1943-1945	Voinovich Géza	1935-1949
Klemm Antal	1934-1949	Zlinszky Aladár	1934-1941
Kodály Zoltán	1938-1949	Zolnai Béla	1948-1949
Kovalovszky Miklós	1948-1949	Zolnai Gyula	1934-1949
Laziczius Gyula	1939-1949	Zsirai Miklós	1934-1949

Az MTA II. osztálya részéről

Fináczy Ernő	1931-1935	Nagy Miklós	1937-1949
Hegedűs Lóránt	1931-1943	Szilágyi Loránd	1948-1949
Lukinich Imre	1935-1949	Vladár Gábor	1943-1949
Madzsar Imre	1937-1946		

Az MTA III. osztálya részéről

Gombocz Endre	1931-1945	ifj.Szily Kálmán	1935-1944
Kaán Károly	1931-1940	Verebély László	1937-1949
Kenyeres Balázs	1937-1940	Zelovich Kornél	1931-1935
Mikola Sándor	1940-1945		

Az MTA IV. osztálya részéről

(Alakult az 1946.dec.19-i rendkívüli tagválasztó nagygyűlésen.)

Issekutz Béla	1948-1949
Jávorka Sándor	1948-1949

A Magyar Nyelvtudományi Társaság részéről

Tompa József	1939-1949

A Kir.Magy. Természettudományi Társulat részéről

Rapaics Raymund	1940-1949

A Magy.Központi Híradó részéről

Képes Géza	1948-1949

A Magyar Írók Szövetsége részéről

Laczkó Géza	1948-1949

Kisfaludy-Társaság részéről

Radó Antal	1934-1944
Sajó Sándor	1931-1933

Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről

Harsányi Zsolt	1937-1943

Meghívott (segéd) tagok

Barta János	1948-1949	Kenedy Géza	1931-1935
Bencze István	1939-1945	Kosztolányi Dezső	1931-1936
Bisztray Gyula	1948-1949	Lenkey Gusztáv	1931-1936
Bónyi Adorján	1948-1949	Loványi Gyula	1942-1949
Bory István	1948-1949	Márkus Miksa	1931-1944
Brüll Emánuel	1948-1949	Östör József	1931-1949
Buzás Dezső	1942-1945	Parragi György	1948-1949
Deme László	1948-1949	Pávó Elemér	1942-1949
Dengl János	1937-1940	Putnoky Imre	1937-1947
Fodor József	1948-1949	Rózsás József	1943-1945
Gergely Pál	1948-1949	Somogyvári Gyula	1943-1945
Halász Gyula	1937-1947	Cs.Szabó László	1942-1944
Hindy Zoltán	1931(?)	Szabó T. Attila	1948-1949
Horváth Károly	1948-1949	Szalay Gábor	1943-1945
Juhász Jenő	1938-1949	Tóth László	1942-1945
Kardeván Károly	1948-1949	Tömöry Jenő	1943-1945
Kelemen József	1948-1949		

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1932	5203 pengő	1941	7234 pengő
1933	5416 "	1942	6460 "
1934	6428 "	1943	9569 "
1935	7083 "	1944	12755 "
1936	6120 "	1945	-
1937	6262 "	1946	-
1938	9863 "	1947	6961 Ft.
1939	6961 "	1948	13076 "
1940	6831 "	1949	-

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok

Magyarosan 1932-1949. (I--XVIII. évf. az utolsó évf. csonka)

Könyvek, sorozatok

Nyelvművelő füzetek. (Különlenyomat-sorozat a Magyarosan c. folyóirathoz.)

1. szám: Szinnyei József: Jó magyarság. Bp.1935.
2. szám: Zolnai Gyula: Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására? Bp.1935.
3. szám: Vásárhelyi Gergely: A magyar nyelv küzdelmes sorsa Erdélyben. Bp.1935.
4. szám: Zolnai Gyula: Idegen szavaink és a nyelvújítás. Bp.1937.

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG

TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. A Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalása a nyelvhelyesség és a nyelvművelés kérdésében. (Ak.Ért. 1931. 207-208.p.)
2. Akadémiánk nyelvművelő munkája. (Az Akadémia XCIII. ünnepélyes közülésén Balogh Jenő főtitkár beszámolójából.) Ak.Ért. 1933. 187-189.p.
3. Melich János: A Nyelvtudományi Bizottság története és munkássága fennállásának 80. évfordulója alkalmából. Ak.Ért. 1936. 259-260.p.

Kéziratban

A Nyelvművelő Bizottságra (Szakosztályra) vonatkozó kéziratok az MTA Könyvtára Kézirattárában, Négyesy László hagyatékában:

Ms. 723/11-14

Ms. 723/18-20

Ms. 723/30-35

Kéziratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 1160/1931	RAL. 26,211/1936
RAL. 333,900/1932	RAL. 725/1938
RAL. 162/1933	RAL. 87/1942
RAL. 1211/1934	RAL. 38/1944
RAL. 81/1935	

KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG

Megalakítása az 1929. évi nagygyűlési határozathoz kapcsolódik, amikor a Jogtudományi-, Népzenei-, és Képzőművészeti bizottságok szervezését elvileg elfogadta az Akadémia. Mintájául a francia "Académie des Beaux Arts" szolgálhatott, melynek felépítéséről Balogh Jenő főtitkár 1929 szeptemberében tudakozódott. A kapott válaszalapján értesítette Petrovics Eleket, hogy a francia szépművészeti akadémiának öt osztálya van: 1. festészet, 2. szobrászat, 3. építőművészet, 4. rézkarok, 5. zeneművészet. Közli vele, hogy a Zeneművészeti Bizottság "előreláthatólag Hubay Jenő t. társunk elnöklése alatt külön fog megalakulni". Egyben Petrovics Elek tanácsát kéri, hogy a fentebb "felsorolt osztályoknak miképpen lehetne képzőművészeti bizottsági működési kört biztosítani". Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy ekkor a művészettörténetet Magyarországon még nem tartják számon, mint külön művelendő disziplinát. (RAL. 2319/1929)

A bizottság létrehozásának ügye nagyon nehezen jutott révbe. A főtitkár Petrovics Eleket kérte fel mind a személyi javaslatok megtételére, mind a bizottsági feladatkör kidolgozására. Petrovics Elek szóban közölte a főtitkárral a szóba jöhető tagok névsorát. Ezek között, saját magán kívül a bizottság rendes tagjainak ajánlotta: Berzeviczy Albertet, br. Forster Gyulát, Gerevich Tibort, Hekler Antalt, Hüttl Dezsőt, Müller Istvánt, Négyesy Lászlót, Voinovich Gézát, Zala Györgyöt, gr. Zichy Istvánt. Meghívott tagoknak a következő neveket említette: Balló Ede, Majovszky Pál, Lyka Károly, Réti István, Szaracsányi Miklós és Ybl Ervin. (RAL. 1020/1931) Végre az 1931. jun. 22-i összes ülés - Hüttl Dezső, Müller István és a meghí-

vott tagok kivételével -, a felsorolt tagokból megalakította a Képzőművészeti Bizottságot. (Ü.Jk. és Nagy.Jk. 1930-32. 55.fol.) Ez azonban még csak névleges maradt. 1932.ápr.25-én az összes ülés a Weiss Fülöp-alapítvány osztalékának képzőművészeti célra való felhasználása kapcsán, ismételten tárgyalta a Képzőművészeti Bizottság szervezését, amikor is a főtitkár azt jelentette, hogy felkérte az Akadémia három tudományos osztályát bizottsági tagok jelölésére. (Ü.Jk. és Nagy.Jk. 1930-32. 91.fol.) A bizottság tehát - most már ténylegesen a három osztály tagjaiból - az 1932. évi nagygyűlésen alakult meg.

Első alakuló ülését mégiscsak 1933.márc.27-én tartotta (l.RAL. 99/1933), amikor elfogadta a működésének alapjául szolgáló "Ügyrend"-tervezetet. Mivel ez mindmáig kiadatlan volt, alább teljes terjedelmében közöljük:

"A Magyar Tudományos Akadémia képzőművészeti bizottságának rendeltetése lenne mindenekelőtt, hogy az Akadémiánál felmerülő képzőművészeti megrendeléseket elintézzze, az Akadémiához érkező ilyen természetű ajánlatokat megbírálja, az Akadémiának mindennemű képzőművészeti kérdésekben tanácsadó szerve legyen.

Ezek a feladatok már magukban megérdemelnék azt, hogy intézésükre valaminő szervezet létesítettessék. Egyebekről nem is szólva, elég gyakran fordul elő, hogy az Akadémia elhalt kiváló tagjainak képmását kívánja elkészíttetni. Ezeknek a képmásoknak rendelkezésénél az Akadémiának különös gondnal kell eljárnia, mert kitől várjuk a jó példát a komoly művészi szempontok érvényesítésére, ha nem az ország szellemi életének legelőkelőbb fórumától? E kérdéseknek teljes felelősséggel és szakzszerűséggel való mérlegelésére legalkalmasabb lesz olyan bizottság, mely egyesíti az Akadémiának mindazon elemeit, akik hivatottak ily ügyekben véleményt mondani.

Valószínű, hogy abban az esetben, ha az Akadémiának ilyen szerve lesz, a hatóságok és a közönség más olyan feladatokat is fognak szánni neki, amelyekben komoly és megbízható képzőművészeti véleményre kell támaszkodni.

Szükségessé és időszerűvé teszi ilyen fórum alakítását a Weiss Fülöp nevére újabban létesített alapítványnak az az intézkedése is, amely szerint az alapítvány kamatait minden negyedik évben valamely képzőművészeti alkotásnak jutalmazására kell fordítani, még pedig az Akadémia nagygyűlésének határozatához képest vagy az utolsó évben nyilvánosságra jutott kiváló képzőművészeti alkotás szerzőjét kell megjutalmazni, vagy jutalom-tételt kell hirdetni a képzőművészet köréből valamely abszolút értékű művészi alkotás jutalmazására, vagy a művészet egyik kiváló munkásának egész élete munkásságának jutalmazására kell odaítélni a díjat. A részleteket a Weiss Fülöp-alapítvány ügyrendje tartalmazza.

E jutalomdíj odaitélése tárgyában javaslatlattelre az Akadémia évenként január havában többtagu bizottságot küld ki. A képzőművészeti bizottság feladata lenne ennek a bírálóbizottságnak megalakítása s az ügy előkészítése.

Ezek az elintézészt igénylő konkrét feladatokon kívül az alakítandó bizottság munkakörébe elvileg fel kellene venni a művészet történetének újabb korszakait, különösen azt, amely a XIX. századot öleli fel. E tekintetben a bizottságra fontos feladat vár, mert olyan mezőről van szó, amelynek tudományos megmunkálására eddig igen kevés történt. Nincs kétség a felől, hogy a XIX. század eddig legnagyobb korszaka volt művészetünknek. Másrészt épen ilyen bizonyos, hogy ami e század anyagának irodalmi feldolgozását illeti, ez épen-séggel nincs arányban a művészetnek e században kifejtett nagy erőfeszítésével és elért eredményeivel. A legujabban biztatón megindult, az előző nemzedéket buzgóságban jóval felülmúló művészettörténeti tevékenység is sokkal szívesebben fordul a középkor és barokk problémái felé. Senki sem kívánhatja, hogy ezeket a korszakokat elhanyagoljuk. A magyar művészet multjának egész területén sok a termiváló, de kell hogy művészetünk újabb története is megfelelő figyelemben részesüljön. Ezzel szemben szinte ugy látszik, mintha művészettörténetünk még keveselnék a XIX. századnak történeti izét, tulságosan frissnek tartanak anyagát a történeti feldolgozás számára, s a vele való foglalkozást kevésbbé tudományos jellegűnek, mint a régibb korok kutatását. Bizonyos, hogy művészettörténeti irodalmunk e tekintetben igen nagy eltérést mutat a történeti szakma egyéb területeivel szemben. Az általános történet és az irodalomtörténet művelőinek munkásságában teljes mértékben kifejeződik ennek a századnak nagy jelentősége. Nem kell említenünk Akadémiánknak részint megindult, részint tervbevett ama publikációt, melyek felölelik a Széchenyi működésétől az utolsó nagy háboruig letelt időt. A Magyar Történelmi Társulat újabb forráskiadványainak legnagyobb része a XIX. századra esik; a reformkor, különösen Széchenyi működése, a szabadságharc, a nemzetiségi mozgalmak stb. tüzetes vizsgálat tárgyai. Egyaránt látnak világot összefoglaló munkák és monografiák, köztük nem egy igen figyelemre-méltó mű. Az irodalomtörténetről talán beszélnünk sem kell. Itt már régen kitűnő férfiak foglalkoztak a XIX. század vizsgálatával és méltatásával, s az utolsó tíz-husz évben is új szempontokban is bővelkedő, érdekes munkák gazdagították a kiváló alapvetők, Toldy, Gyulai, Beöthy, Riedl szellemi örökségét. A XIX. század a művészetben nem jelent kevesebbet számunkra, mint az irodalomban, s hol járunk mégis tudományos feldolgozása dolgában az irodalom mögött.

Akadémiánk tervezett képzőművészeti bizottsága ezen a területen is fontos hivatást tölthet be, s természetesen és szervesen egészítheti ki az archaeologiai bizottságnak működését. Ezzel az Akadémia logikusan menne előbbre azon az uton, amelyen az általános történet és az irodalomtörténet mezején már eddig is haladt.

Természetesen ahhoz, hogy ebben a dologban a bizottság számottevő eredményt érjen el, szükséges lenne, hogy bizonyos javadalommal legyen ellátva, amelyből kiadványokat tehet közzé, esetleg megbízásokat adhat, kutatásokat végeztethet. (Ily kiadvány lehetne

mindjárt dr.Fleischer Gyulának, a XVIII-XIX. századokban a bécsi képzőművészeti akadémián tanult magyarokról készített munkája, melyet az alulírott megbízásából és a Gyűjtemény-Egyetem támogatásával állított össze és amely már hosszabb idő óta kiadásra vár.)

S amint az Archaeologiai bizottság megbízást ad az Archaeologiai Értesítő szerkesztésére, talán a képzőművészeti bizottság is megtalálja a módját annak, hogy az újabb és különösen a XIX. századi művészet tudományos feldolgozásával rendszeresen foglalkozó orgánusra tegyen szert.

E tárgyban megbeszélést folytattam dr.Hekler Antal és dr.Gerevich Tibor egyetemi tanár, l.t. urakkal is, akik a fentt körvonalazott program alapelveivel egyetértettek. Dr.Hekler Antal tanár ur a megbeszélések során felvetette azt az eszmét is, hogy a képzőművészeti bizottság - legalább egyelőre - az O.M. Szépművészeti Múzeum Évkönyveivel léphetne olyanforma viszonyba, mint amilyenben az Archaeologiai Bizottság van az Archaeologiai Értesítővel, vagyis az említett Évkönyveket hivatalos orgánumává választhatná és azt bizonyos támogatásban részesíthetné.

A bizottság rendes tagjai talán a következők lehetnének:

Elnök: Berzeviczy Albert, Előadó: -, Tagok: b. Forster Gyula, Gerevich Tibor, Hekler Antal, Hüttl Dezső, gr. Klebelsberg Kuno, Négyesy László, Petrovics Elek, Voinovich Géza, Zala György, gr. Zichy István.

A megalakult bizottság feladata lenne aztán, hogy magát meghívott tagokkal kiegészítse." (RAL. 551/1932)

A bizottságnak ez a szöveg szabályokba nem foglalt terve igen alkotó jellegű, különösen ha a megalakulás lassú körülményeihez hasonlítjuk. Nemcsak a gyakorlati tennivalókra szóló reagálásban tükröződik ez, hanem elsősorban a művészettörténeti vonatkozásban elfoglalt nézeteiben, az Archaeologiai Bizottsághoz való viszonyában, sőt ezen túlmenően az egész Akadémia feladatáról alkotott véleményében. Sajnos a bizottság fent vázolt törekvéseinek megvalósítására nem lehet érdemben válaszolni. Az iratanyag annyira hiányos, hogy elhamarkodott lenne bármilyen értékelésre vállalkozni. Lehetséges, hogy bizottsági kéziratok a jövőben felbukkannak még valahol és majd módosítják az általunk megrajzolt képet. Ez azonban eléggé valószínűtlen, mert Petrovics Elek azt írja Voinovich Gézának 1945.márc.19-én írott levelében, hogy összes kéziratát megsemmisültek (l. MTA Könyvtára Kézirattár, Voinovich levelezés). Márpedig a bizottság iratait rendszerint az előadó őrizte. Adatok hiányában tehát, csak néhány szempont felvetésére szorítkozhatunk.

Hogy milyen nagyra értékelte a bizottság a szegedi Templom-tér

épületcsoportjának jelentőségét, azt Hekler Antalnak a bizottság ülésén elhangzott mondatával érzékeltethetjük: "A szegedi templom-tér Európában is az utóbbi évek legjelentősebb építkezéseinek egyike, nálunk pedig határozottan legjelentékenyebb képzőművészeti alkotása napjainknak." Ennek alapján a bizottság úgy találta, hogy ezt az építészeti alkotást kell legközelebb jutalmaznia a Weiss Fülöp-féle alapítványból. És mivel a Templom-tér alkotója - Rerrich Béla - időközben meghalt, a jutalom összege özvegyének adassék ki (Biz.jegyzk. 1933.ápr.19.). A jutalmat az 1934.évi nagygyűlés az elhunyt "igazolando öröksének" ítélte oda (Ak.Ért. 1934. 220.p.). Három olyan kezdeményezés is a bizottság nevéhez fűződik, amely programjának megvalósításával volt összhangban. Egyik, amikor pályázatot hirdetett Lotz Károly életéről és művészetéről szóló monográfia írására. Ennek eredménye Ybl Ervin: Lotz Károly élete és művészete c. mű lett, amely a Könyvkiadó Vállalat kötetei között láttott napvilágot 1938-ban, de amit klisék készíttetésével a bizottság támogatott. A bizottság másik kezdeményezéseként született meg a Zádor A. - Rados J.: A klasszicizmus építészete Magyarországon című, 1943-ban megjelent kiadvány. Ennek előzménye az volt, hogy Budapest székesfőváros jutalom díjából az Akadémia pályázatot tűzhetett ki "A neoklasszicizmus építészete Magyarországon" címmel. A harmadik próbálkozás Székely Bertalan naplójegyzeteinek és elméleti írásainak kiadása volt. Ennek munkálatai meg is kezdődtek Lándor Tivadar összeállítói és szerkesztői tevékenységével. Az Akadémia pénztári utalványkönyve szerint erre kifizetések is történtek, a mű azonban a bizottság kiadásában nem jelent meg (Biz.jegyzk. 1933.nov.27. és 1939.jan.16.).

A bizottság további tevékenységéről csak feltevéseink vannak. Működése minden bizonnyal lelassult, vagy talán teljesen meg is állt. Erre utal az, hogy nem jelentetett meg többé kiadványokat, valamint az, hogy 1941-ben megalakult a Művészettörténeti Bizottság, amely feladatait tekintve átvette a Képzőművészeti Bizottság célkitűzéseinek lényeges és fontos részét.

A II. világháború után a Képzőművészeti Bizottság nem alakult

ujjára. Kísérlet sem történt újjászervezésére. A III. osztály 1947. jun.3-1 nagygyűlési osztályülésének jegyzőkönyvében azt olvassuk, hogy az Akadémia szüneteltetni óhajtja - többek között - a Képzőművészeti Bizottság működését is (III.osztály jegyzk.1947-1949. 5.fol.).

A KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1932-1936	Berzeviczy Albert
1936-1944	József főherceg

Előadó

1932-1944	Petrovics Elek

Tagok

(az I. osztályból)

Császár Elemér	1932-1940	Zala György	1932-1937
Mitrovics Gyula	1939-1944	Gr.Zichy István	1932-1944
Voinovich Géza	1932-1944		

(a II. osztályból)

Gerevich Tibor	1932-1944	Hekler Antal	1932-1940

(a III. osztályból)

Hültl Dezső	1932-1944	Wälder Gyula	1937-1944

Meghívott (segéd) tagok

Balló Ede	1933-1936	Szmrecsányi Miklós	1933-1936
Lyka Károly	1933-1944	Szőnyi István	1939-1944
Réti István	1933-1944	Ybl Ervin	1933-1944

A KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1933	2200 pengő	1935	1562 pengő
1934	1400 "	1936	400 "

1937	2200 pengő	1944	1400 pengő
1938	1307 "	1945	-
1939	400 "	1946	-
1940	400 "	1947	-
1941	400 "	1948	-
1942	800 "	1949	-
1943	400 "		

A KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Fleischer Gyula: Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián. Bp. 1935.

Anyagilag támogatott művek és folyóiratok

Szépítőművészeti Múzeum Évkönyvére 1933-ban 2000 pengő (1. Utalványkönyv)

Ferenczy Valér: Ferenczy Károly. Bp. 1934. 1000 pengő

Weinwurm-cégnak, Lotz Károly életrajz kliséire 507 pengő (1938)

Lándor Tivadarnak "Székely Bertalan" c. műre 400 pengő (1938)

Lándor Tivadarnak "Székely Bertalan" c. műre 400 pengő (1942)

Zádor Annának, "Székely Bertalan" c. műhöz anyaggyűjtésért, 1944-ben, 1000 pengő. (Utalványkönyv)

A KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Képzőművészeti Bizottság megalakítása. (Ak.Ért. 1932. 149.p.)

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek:

1933. ápr. 19., nov. 27.

1939. jan. 16.

2. Iratok a RAI-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 2319/1929

RAL. 99/1933

RAL. 1020/1931

RAL. 38/1934

RAL. 551/1932

RAL. 98/1935

AZ MTA
II. BÖLCSELETI, TÁRSADALMI
ÉS TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK
OSZTÁLYÁNAK BIZOTTSÁGAI

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

Az Akadémia legrégebbi bizottsága - a Történettudományi bizottság - állandó jelleggel 1854-ben alakult (l. a továbbiakban TB; a bizottság irataiban találkozunk Történelmi Bizottmány, Történelmi Bizottság és Történeti Bizottság változatokkal is). Megalakítását a szükség indokolta: a szabadságharc bukása után a nemzet figyelmé fokozottan fordult múltja felé és hiányoztak a magyar múlt feltárására vonatkozó forráskiadványok. Emellett természetesen hatott az az Európa-szerte uralkodó felfogás, hogy a hazai történet forrásait felkutassák és publikálják. Következménye a nagy sorozatok megjelenése volt. (Pl. Pertz H.: Monumenta Germaniae historica, Pratz E.: Monumenta historica Russiae [Petropoli, 1841-1842.], Fontes rerum Austriacarum stb.)

Az Akadémián belül Toldy Ferenc titoknok az 1854.jan.23-án tartott történettudományi osztály kisgyűlésén (Ak.Ért. 1854. 20.p.) azt az indítványt terjesztette elő, hogy támogasson az osztály egy, az Akadémia által kiadandó Történeti Kutfők Tára c. kiadványt, mert úgy vélte, hogy fontos, sőt szükséges (a saját kiemelésünk), hogy egy ilyen kiadvánnyal az Akadémia a magyar történetírásban a kutfő tanulmányozására és a "positív" irány erőteljesebb kifejlődésére hatást gyakoroljon. Toldy Ferenc az időt ekkor találta a legalkalmasabbnak, mivel a bekövetkezett társadalmi és politikai változások lehetővé tették sok magánlevéltár megnyitását, vagy legalábbis anyagának nagyobb hozzáférhetőségét a kutatók előtt. Az anyagi ellátottságra nézve azt javasolta, hogy az Akadémia Igazgatótanácsa egy bizonyos, bár mérsékelt összeget bocsátana egy e gyűjtemény előállításával megbízott állandó bizottmány rendelkezésére, amely

ebből az összegből díjazná az írókat és fedezné a kiadás elégtelen jövedelméből keletkező hiányokat.

Az Akadémia Történettudományi Osztálya helybenhagyta a Történeti Kutatók Társaságát, és a TB első tagjaiul Toldy Ferencet, Érdy Jánost, Jerney Jánost, Repiczky Jánost és Wenzel Gusztávot jelöltte ki. A konkrét tennivalókra egy "kimerítő" javaslat elkészítését írta elő. (Uo.) A kimerítő javaslatot az 1854. április 24-1 kisgyűlés tárgyalta, amely - hivatkozva az Akadémia feladataira a magyar történettudomány művelésében -, körvonalazta a TB feladatkörét; célul tűzte ki: a magyar történelmi emlékek tervszerű nyomozását, gyűjtését és kiadását. Meghatározta a kiadandó folyóirat címét, ami Történeti Kutatók Társaság helyett Magyar Történelmi Társaság lett, és a TB tagjait Czech Jánossal és Podhradzky Józseffel kibővítve a kisgyűlés az egész tervezetet megerősítés végett az összes ülés elé rendelte (Biz.iratok: 1/1854). Az összes ülés csak 1857-ben mondta ki: "A TB-nak kisgyűlésileg ajánlott szerkezete megerősített." (Ak.Ért. 1858. 310.p.)

A TB feladatának pontos meghatározását az Akadémia 1861.évi Almanach-ja közli. Eszerint: "Az állandó Történelmi Bizottmány feladata a magyar történelem kutatói felkeresése, gyűjtése, kiadása." Ebből a célból a bizottság levelezésbe bocsátkozik nyilvános és magán könyv- és levéltárakkal, egyes gyűjtőkkel és történetkedve-
lőkkel, az itt-ott fennmaradt kutatószerű emlékekről tudomásulvétel miatt, s regeszták, hű másolatok, ahol lehet az eredetiek megszerzése végett. Olyan kéziratok, melyek másképp nem szerezhetők meg, azok megvásárlását ajánlja az Akadémiának. A bizottság kötelességének tartja nemcsak a rögtön kiadandó iratokat gyűjteni és azok közzétételét azonnal eszközölni, hanem mindent felhalmozni, ami az eljövendő korokban is a reál bizott céljai megvalósítására szolgálhat, hogy eképp egy kritikai hűséggel és pontossággal később kiadandó Egyetemes Magyar Okmánytár előkészítettessék.

Az Ügyrend további pontja a TB részére alakított külön pénztár bevételi forrásait közli, (amit a 166. oldalon ismertettünk), majd így folytatódik: A bizottság a gyűjtött történelmi kincseket kiadja:

"A. a [Magyar] Történelmi Tárban, melynek főcélja a magyar történeti kútfők ismeretének előmozdítása, s kisebb kútfők közlése. Ilyek különösen

1. Megyék, kerületek, városok, vidékek s kisebb községek községi életére, jogviszonyaira és szerkezetére vonatkozó iratok, mint statutumok, jegyzőkönyvek, jövedelmi s költség-kimutatások; a tamulság és fontosságához képest egészben vagy kivonatban.

2. Családok, urodalmak, ugy egyházi megyék, káptalanok, szerzetek és egyházi községek történetére vonatkozó iratok, tehát ok- és alapítványlevelek, végintézetek, nemzedékrendi jegyzetek, jószágbecsük és jövedelmi kimutatások, egyházlátogatási jelentések, anyakönyvek s nekrológiumok kivonatai stb.

3. A földmívelés, műipar és kereskedés történetére vonatkozó emlékek, mint urbáriumok, czéh-szabályok, árszabások, vásárkiváltságok stb.

4. A törvényhozás, közigazgatás, országos pénzügy és jogszolgáltatás történetét felvilágosító jelentések, utasítások, magánnaplók, összeírások, nevezetesebb pörök és ítéletek, kivált a régiebb időkből.

5. A külviszonyokat felderítő állami szerződévények, békekötések s azokra vonatkozó acták, követségi utasítások, jelentések, a régiebb időből.

6. Egyes nevezetesebb eseményekre, ugy históriai személyekre vonatkozó okmányok, levelezések.

7. Régi kéziratok és könyvekben, régi missálék és naptárakban stb. található históriai feljegyzések; továbbá kisebbféle naplók.

8. Tudományos intézetek történeti emlékei.

9. Felirások.

10. Levél- könyv és kéziratárak históriai kéziratái és okmányai ismertetése, kivonatai regesták alakjában.

11. Utasító, ismertető sorozata Magyarországot s annak régi tartományait illető, külföldön megjelenő, históriai kútfőknek; ugy szinte külföldi munkákban található magyar históriai kútfői közlések kivonatai.

12. Az Akadémiához érkező okmányok tartalomjegyzékes folyó-sorozata.

Mi e közlemények formáját illeti, az azokat bevezető, követő, berekesztő szöveg nem annyira okoskodó, s történetnyomozó, mint lényegesen kútfő-ismertető, ezeket csoportozó és összefüggesztő legyen.

B. A Magyar Történelmi Emlékekben (Monumenta Hungariae Historica).

Ezek főosztályai:

a. Okmánytárak (Diplomataria), egyes nagyobb, vidékek, hatóságok, családok vagy tárgyak szerint, oklevelek és másnemű hivatalos és történeti érdekű magánírományokból, melyek eddig vagy egészben, vagy részeikben kiadatlanok, vagy kézen nem forgó, főleg külföldi, munkákban jelenvén meg, íróink előtt nagyobb részt ismeretlenek, vagy ha nálunk megjelentek is, részint nem mentek még be okleveles gyűjteményeinkbe, részint igen hibásan adattak ki.

b. Kútfőszerű Történetírók (Scriptores), deák, magyar, sőt más nyelveken is.

c. Országgyűlési irományok: acták, naplók kiadatlan törvény-szövegek."

A közzététel külön osztályait képezik:

"C. A Török-Magyar Kor Történelmi Emlékei, melyek gyűjtése, fordítása s a bizottmány ügyelése alatt kiadásáról egy külön, e végett megbizott tag gondoskodik.

D. A Magyar Leveles Tár, vagyis magyar nyelven írt régibb levelek gyűjteménye, melyek mind az országos és egyházi, mind a műveltségi, beléleti és nyelvtörténetre kútfőül szolgálnak.

A tárgyak megvizsgálása, megbirálása és összeállításában a bizottmány önállólag jár el, de munkálatairól évenként az összes ülés elébe részletes jelentést ad." (Almanach 1861-re. 68-71.p.)

A TB megalakulása után azonnal munkához látott. Már 1854. november 27-én jelentést ad munkálkodásáról az osztálynak, amelyet az el is fogad és az elnök is jóváhagy, bár még mindig csak elnöki rendelkezésből működik. Wenzel Gusztáv szövé is teszi ezt és az "Igazgatósági Ülés" két nappal később kimondta, hogy a "Történettudományi Bizottság munkálkodásában meghagyatott." (Ak.Ért. 1855. 333.p.)

A TB eleinte külön az Elnökség által rendelkezésre bocsátott anyagi eszközzel rendelkezett, pénzügyeit a Főtitzkári Hivatal utaltványozta. Az 1855-december 17-i történettudományi osztályülésen, amikor a bizottság ismét jelentést tett működéséről, indítványát folytán "ajánltatott az Igazgatóságnak egy a Történelmi Bizottmány részére külön szolgálándó pénztár alapítása", melynek forrásai adódnak: 1. Elnökségi adományból évi 1000 forint. 2. A Teleki alapítványból a könyvkiadásra szánt összeg reá eső része. 3. A TB által kiadott könyvek eladásából befolyt összegből. (Biz.jegyzk. 1855.)

A különpénztár jóváhagyása 1857-ben az Igazgatótanács június 7-i ülésén történt. Így a Magyar Történelmi Tár előkészítési munkálatai során meghatározott eszmei célkitűzés átátamasztására kialakultak a bizottság működésének szervezeti keretei is. Önálló költségvetéssel rendelkezett, de beszámolási és elszámolási köte-

lezettséggel tartozott az osztálynak, illetőleg az Igazgatótanácsnak. Kisebb ügyekben maga döntött, fontosabb ügyeit és új feladatait az Osztály, illetőleg az összes ülés hagyta jóvá. Évi költségvetésében az Igazgatótanács határozott. (A TB évi dotációinak kimutatása összefoglalóan az 1853-1858-as évekre a bizottság iratai között a 2/1858. tétel alatt található; az 1860-as évek anyagi ellátottságának problémáit a későbbiekben a szövegben közöljük, míg 1871-től 1944-ig a 198-200 oldalakon adjuk.) Tagjait a bizottság javaslata alapján az osztály ajánlására az összes ülés választotta.

Lényegében az így kialakított szervezeti keretek között működött a bizottság 1877-ig. Ekkor merült fel az összes ülésen, hogy ki kell dolgozni az osztályok és a bizottságok közötti viszony ügyrendjét. Erre albizottság alakult, amelyben a TB-t Fraknói Vilmos a bizottság előadója képviselte (Biz.jegyzk. 1877.jun.7.). E munka eredményét tükrözi az Akadémia alapszabályában, illetőleg az ügyrendben bekövetkezett változtatás. Itt már rögzítve van, hogy az állandó bizottságok tagjait három évre választja az illető osztály nagygyűlési értekezleten, (ez 1880-ban történik először), amennyiben a három év alatt új tagok választása szükséges, ez minden évben megtörténhet a nagygyűlésen, de ezeknek a tagoknak a megbízatása is az egész bizottságéval egyidőben jár le. A megválasztott bizottságok - titkos szavazással - szintén három évre választják meg elnököket és előadójukat, és segédtagul választhatnak olyan szakfeleket is, akik nem tagjai az Akadémiának. A segédtagoknak azonban csak tanácskozási joguk volt, akik a gyakorlatban később rendes tagokká váltak. (Minderre vonatkozólag l.: Almanach 1879-re, 114-115.p.)

A kialakított szervezeti mechanizmus mindvégig, azaz 1949-ig, jól szolgált a meghatározott célt, de a bizottság feladata, működésének csaknem száz esztendeje alatt szinte változatlan maradt, amely egy-egy periódusban negatív irányban is hatott. Munkálkodását tulajdonképpen az előadó fogta össze. Ő volt az általában havonta tartott ülések szervezője, a jegyzőkönyvek vezetője, a határozatok gyakorlati végrehajtója, az évi munka összegezője és új feladatok

ihletője. Ő adta ki a kéziratokat véleményezésre a bizottság által kinevezett bírálóknak, és az üléseken ismertette a beérkezett véleményeket. A munka kiadásában a bizottság határozott. Az előadó mellett fontos szerepe volt az elnöknek, aki tekintélyével és tisztségénél fogva, sokat tehetett a történettudomány jövője érdekében. Természetesen a bizottság minden tagjának aktivitására is szükség volt. Csak ez vihette előre és fejleszthette a bizottság munkáját olyan színvonalra, ami az Akadémia céljainak és a történetírás követelményeinek is megfelelt.

A Magyar Történelmi Tár és Történelmi Tár Ügye

A TB első ténykedését az a jelentés foglalja össze, amelyben a kiadandó Magyar Történelmi Tár célját és tematikáját terjesztette a Történettudományi Osztály elé. "Rendszabásaink negyedik pontja azt kívánja; - írta a bizottság a bevezetésben - a haza és a tudomány kétség kívül főleg az Akadémiától várja, hogy a hazai történelem kutatóit összegyűjtve, a tudomány gazdagítására szolgálókat közzétegye, így a critical vizsgálódásoknak anyagot nyújtván, a magyar történetírást oly utra vezesse, amelyen a homályban lévő történeti igazságokat minél biztosabban felderíthesse, s annak körét minden irányokban kitágíthassa." (Biz.iratok: 1/1854)

A továbbiakban a jelentés azt sorolja fel, hogy mit tett eddig ennek érdekében az Akadémia, majd rátér arra, hogy "egy egyetemes magyar okmánytár kiadását is a haza méltán az Akadémiától igényelheti." Ez azonban hosszabb előkészítő- és szervező munkát igényel. A TB célja jelenleg az lehet, - folytatja jelentésében a bizottság -, hogy egy kisebb vegyes iratokat magábanfoglaló folyóirat tervét és kiadását készítse elő. A folyóirat rendeltetése a "magánosoknál és közhelyeken is elszórva levő kisebb emlékek kiadása által egyfelől a hazai történelem egyes pontjai felvilágosításához járulni, másfelől figyelmet, buzgóságot az olvasó és író közönség részvételét felgerjeszteni..." (Uo.)

Mindezt a bizottság a Magyar Történelmi Tár c. időhöz nem kötött folyóirat megindításával óhajtotta elérni.

Ennek a jelentésnek érdekessége volt, hogy részletesen ismertette a folyóiratban megjelentetendő cikkek témakörét, formáját, amely a bizottság szerint "nem annyira okoskodó s történetnyomozó, hanem lényegesen kutatóismertető" legyen. Ehhez anyagot egyelőre nagy bőséggel nyújtanak az Akadémia, a Nemzeti Múzeum és Egyetemi Könyvtár, valamint az akadémiai tagok gyűjteményei. (Biz. iratok: 1/1854) Némí változtatással ez a szöveg került a Magyar Történelmi Társulat első kötetének előszavába is, valamint az akadémiai ügyrend IV. pontjának szövegébe, amely a szabadságharc után az Akadémia alapszabályának módosításával először 1861-ben jelent meg. (Almanach 1861. 68-71.p.)

Miután az Akadémia Történettudományi Osztálya és összes ülése jóváhagyta a tervet és a folyóirat megindítását, Toldy Ferenc körlevelet küldött a TB tagjainak, amelyben közölte az Akadémia határozatát a Magyar Történelmi Társulat megindításáról. Ismertette a TB tagjainak névsorát és azt, hogy a TB-nek feladata két később megindítandó nagy gyűjteménynek az Egyetemes Magyar Okmánytárnak és a Magyar Kutatószerű Történetírók kiadásának tervét kidolgozni. A körlevél utolsó pontja, kéri a bizottság tagjait, hogy 1854. május 29-én a TB első értekezletén jelenjenek meg a bizottság elnöke, jegyzője megválasztása és a legközelebbi teendőik meghatározása céljából. (Biz. iratok: 2/1854)

A TB első jelentéséből arról értesülünk, hogy megindult a levelezés a Magyar Történelmi Társulat első két kötete anyagának összegyűjtéséhez. A munka eredményességét bizonyítja, hogy a folyóirat kötetei 1855-ben meg is jelentek és a hatvanas években bekövetkezett kisebb megszakításon kívül, a folyóirat hosszú időn át fontos szerepet töltött be az egész magyar történettudomány művelésében. (Igt. jelentései 1867. 14.p.)

Szerkesztését és kiadását 1878-tól a Magyar Történelmi Társulat vette át. Az átvétel előzményeire vonatkozó feljegyzéseket megtaláljuk a TB iratai között. Ez a következőképpen történt: A TB ülésén Fraknói Vilmos bizottsági előadó indítványozta, hogy a Magyar Történelmi Társulat ezentúl mint negyedéves folyóirat jelenjen meg, és

szélesebb körben való elterjesztés végett olcsó áron hirdessenek előfizetést rá. Kérje fel a TB a Magyar Történelmi Társulatot, hogy a folyóirat terjesztését vállalja magára. A részletes terv kidolgozására egy szűkebb bizottság kiküldését kérte. A TB Szilágyi Sándort, Pauler Gyulát és az előadót jelölte ki az albizottság tagjaiul. Egy hónappal később elfogadták az albizottság javaslatát és indokolását (Biz.jegyzk. 1877.nov.3.), amelyet mint eddig ismeretlen dokumentumot az alábbiakban kivonatossan közlünk:

Az albizottság úgy fogta fel feladatát, hogy minden módosításnak azon a kereten belül kell maradnia, amelyet az Akadémia ügyrendje a Magyar Történelmi Társulat feladatával kapcsolatban kijelöl; vagyis a folyóirat ezután is a kisebb történeti források gyűjteménye kell legyen, amely nem zárja ki annak kimondását, hogy a jövőben államférfiak és hadvezérek levelezéseire és a művelődéstörténeti adatok közlésére az eddiginél nagyobb gondot fordítsanak. Ebből arra lehet következtetni, hogy a Magyar Történelmi Társulat kívánsága volt a folyóirat tartalmának ilyen irányú bővítése. Az albizottság szerződéskötést ajánlott a két testületnek az új folyóirat kiadásának biztosítására. Az előterjesztésben a folyóirat címéből kimaradt a "Magyar" elnevezés, és kiadóként a Magyar Történelmi Társulat és az Akadémia Történettudományi Bizottsága szerepelt. A szerződést a felek megkötötték, amely kimondta, hogy az Akadémia fenntartja ellenőrzési és tulajdonjogát, úgy, hogy a folyóiratot a TB előadója és a Magyar Történelmi Társulat titkára együttesen a TB szabályainak értelmében szerkesszék. A Történelmi Társulat kiadását egészen a Magyar Történelmi Társulat végzi. A szerződés egy évre szól, amit csak a folyamatban lévő év január 1. és június 30. között mondhat fel az egyik vagy a másik fél. Ha a felmondás ebben az időben nem történik meg a szerződés automatikusan ismét egy évre meghosszabbodik. Az Akadémia félévi részletekben évi 1000 Ft-al járul a folyóirat kiadásához, a többi költséget a Magyar Történelmi Társulat fedezi, ezért a kinyomtatott példányok a társulat tulajdonát képezik; ezekre előfizetést hirdethet, könyv-árusítás útján terjesztheti stb.

Érdekes az az indokolás, amelyet az albizottság a Magyar Történelmi Társulat átalakításakor, a javaslatokat alátámasztó célzattal terjesztett a TB elé. Ebből az derül ki, hogy a XIX. század második felében már régebbi idő óta érezhető volt egy olyan folyóirat hiánya, amely az apróbb történeti forrásokat a nagyközönséggel megismerteti, és ezzel felkelti figyelmét és érdeklődését a nagyobb történeti munkák iránt is. Mivel a Magyar Történelmi Társulat eddig szabálytalan időközökben jelent meg, ezt a feladatot nem tudta betölteni, nem tudott "gyökeret verni" a nagyközönség körében. A Magyar Történelmi Társulat - éppen jellegénél fogva - közvetlen kapcsolatban áll azzal a közönséggel, amely érdeklődik a történelem iránt, - folytatta indokolását az albizottság -, így sokkal könnyebben és célszerűbben teljesítheti ezt a feladatot, mint a TB. A társulat tíz év óta folytatott munkálkodása, a vándorgyűlések által teremtett kapcsolatain át, az ország legkülönbözőbb levéltáraiban annyi adatot gyűjtött össze, hogy a folyóirat szellemi ellátására is elegendő anyaggal rendelkezik. Az Akadémiára is előnyös ez a helyzet, mert kevesebb anyagi erőfeszítést kell tennie, és ami a legnagyobb haszon, hogy a TB és a Magyar Történelmi Társulat között a régóta óhajtott szorosabb kapcsolat és együttműködés megvalósul. (Biz.iratok: 10/1877)

Sajnos a két testület közötti szerződésnek a szövege nem ismeretes előttünk, (Lukinich Imre sem említi a Magyar Történelmi Társulatról írott művében), de valószínűnek tartjuk, hogy a javaslatnak a fent ismertetett pontjait foglalta magában. A TB egyébként a 1878.jan.5-i ülésén már tudomásul vette a Magyar Történelmi Társulattal a Történelmi Társulat ügyében megkötött szerződést, és megtekintette az új alakban megjelenő folyóirat első kötetét. A TB ilyen módon megoldottnak tekintette az Akadémia ügyrendjében a Történelmi Társulat kiadásával reá rótt feladatot és munkája súlypontját a második fő területre, a monumenták kiadásának gondozására helyezhette át.

1899-ben Szilágyi Sándor, a Történelmi Társulat szerkesztőjének halálával, Fejérfataky László veti fel a TB-ben, hogy a bizottság foglaljon állást abban: nem szükséges-e változtatás a Történelmi Társulat kiadásában a bizottság és a társulat között 1877-ben kötött

szerződésben. A bizottság úgy határozott, hogy felhívja a társulatot egy három-három tagból álló vegyes bizottság összeállítására, amelynek feladata egy közös javaslat kidolgozása a Történelmi Társulat jövő kiadására. A vegyes bizottság tagjai a TB-ből: Acsády Ignác, Vécsey Tamás és Fejérpataky László. A Magyar Történelmi Társulat részéről: Emich Gusztáv, Komáromy András és Tagányi Károly voltak. (Biz.jegyzk. 1899.febr.25.) Ez a kiküldött vegyes bizottság első ízben helyben hagyta az 1877-ben kötött szerződést, a Magyar Történelmi Társulat mégis arról értesíti a TB-t ugyanez év májusi határozatával, hogy a szerződést 1899. december 1-vel felmondja, de nem zárkozik el az elöl, hogy a jelenleginél a társulatra kedvezőbb és a kiadvány érdekeinek és céljának megfelelőbb viszonyu szerződést kössenek. Erre a vegyes bizottság tagjait újból felhatalmazta. A vegyes bizottságba a társulat két tag meghagyása mellett, (Tagányi Károly helyett) Nagy Gyulát küldte ki.

A TB tudomásul vette a szerződés felmondását; a változott viszonyoknak és szükségleteknek jobban megfelelő új szerződés kötését indokoltnak látta és hajlandó volt tárgyalásba bocsátkozni. A vegyes bizottságnak utasítást adott, hogy a Történelmi Társulat folyóiratjellege és a társulattal fennálló viszony megfelelő formában továbbra is fenntartandó és, hogy 200 Ft-tal felemelheti a kiadásra szánt évi dotáció összegét. A TB ugyanakkor továbbra is magának tartotta fenn a szerkesztés ellenőrzési jogát és megszabta a folyóirat évi terjedelmét, ami 40 lvnél kevesebb nem lehetett. Végül a változott viszonyoknak megfelelően revideálni kívánta az Akadémia ügyrendjének azt a pontját, amely a Történelmi Társulatban megjelenő munkák témáját sorolja fel. (Biz.jegyzk. 1899.jun.3.) A vegyes bizottság javaslatát 1899. október 7-én jóváhagyta a TB, teljes szövege a bizottság ugyanekkori jegyzőkönyvének mellékleteként megtalálható. A megegyezés a TB utasító szempontjainak figyelembevételével történt. Lényegesebb változtatás a dotáció összegében volt, évi 1200 Ft helyett, 2400 Ft-ban történt a megállapodás. Igaz, hogy ennek fe-

jében a TB az eddigi néhány példány folyóirat helyett az Akadémia számára 40 példányt is igényelhetett.

*

A Magyar Történelmi Társulat is nagyjelentőségűnek értékelte a Történelmi Tár kiadásának átvételét. Mentесitette az adatközléstől a "Századok" c. addigi kiadványát, amit azután nagyobb történeti munkák és monográfiák közzétételére használhatott fel. A XIX. század utolsó negyedében a Századok már a magyar történettudomány központi folyóiratának volt tekinthető. Azonkívül a Történelmi Tár "eleven eszköze lett a vándorgyűlések alkalmával napfényre került történelmi emlékek közlésének is", állapította meg Lukinich Imre a Társulat történetéről írott munkájában (Lukinich I.: A Magyar Történelmi Társulat története, 1867-1917. Bp. 50.p.).

A századfordulón, mint fentebb láttuk, már mutatkoznak nehézségek az addig népszerű folyóirat a Történelmi Tár terjesztése valamint kiadása körül, ami bizonyára összefüggésben volt a társulat anyagi alapjaiban 1890-ben felfedett nagymérvű sikkasztással is; ez még nyilvánvalóbb lett a XX. század első évtizedében. 1907-ben a társulat kérést intéz a TB-hez, amelyben azt emeli ki, hogy "Nem ismeretlen bizonyára a Tek. Történelmi Bizottság tagjai előtt az a sajátságos tény, hogy az előfizetők csekély száma (a kiemelés tölem - F.J.) s a nyomdai költségek megnövekedése miatt a Történelmi Tár kiadásából a bizottság támogatása mellett is, évről évre mind elviselhetetlenebb anyagi teher nehezedik a társulat vállaira." Ez kockáztatja a társulat anyagi helyzetét és emiatt arra kérte a TB-t, hogy az eddigi évi 2400 korona segélyt az 1908. évtől kezdve, emelje fel legalább 3500 koronára. (Biz.iratok: 27/1907)

A TB ezzel kapcsolatban az alábbi határozatot hozta:

"A bizottság beható vita után abban állapodott meg, hogy ragaszkodik a Történelmi Tár kiadása tárgyában a bizottság és a Magyar Történelmi Társulat között az Akadémia jóváhagyásával 1899. november 30-án kötött szerződéshez és különösen annak 6. pontjához, mely szerint az évi 2400 korona hozzájáruláson kívül a folyóirat többi költségeit a Magyar Történelmi Társulat fűdözi. E határoza-

tának indító okai, hogy a bizottság meggyőződése szerint megfelelő terjesztéssel a Történelmi Tár-t ha nem is jövedelmező, de oly vállalatná lehetne tenni, mely a bizottság tekintélyes hozzájárulásában és az előfizetésekben teljes fedezetét bírná a kiadás költségeinek, másrészt pedig a bizottság nem hagyhatja figyelmen kívül azt a körülményt, hogy 22000 korona állami dotációjának máris csaknem egy negyed részét bocsájtja különböző címek alatt a Magyar Történelmi Társulat rendelkezésére s e címek között a társulatnak oly vállalata is szerepel, mely a zárszámadás támasága szerint e segélyre ráutalva nincs. Minthogy ez a vállalat, a Magyar Történelmi Életrajzok, a bizottság segélye nélkül is fölösleggel zárja évi mérlegét a bizottságnak nincs kifogása az ellen, hogy a Történelmi Életrajzoknak már kiutalt segélye a jelen évben a Történelmi Tár 1906. évi tulköltségének fedezésére fordíttassék. Egyebekben a bizottság kénytelen ragaszkodni a mondott szerződés pontjaihoz, melyeknek változtatása csak a szerződés 8-ik pontjában körülírt módok mellett történhetik meg."(Biz.jegyzk. 1907.márc.9.)

Ez azt jelentette, hogy a TB csak akkor hajlandó változtatni eddigi anyagi hozzájárulásán, ha a társulat felmondással él. Még ez év június 8-án megtörtént a felmondás és ismét vegyes bizottság tárgyalta az ügyet. A tárgyalás eredményeképpen a TB 1908-tól mégis folyósítja az évi 3500 koronát a Történelmi Tár céljaira, a szerződés többi pontjának változtatása nélkül. (Biz.jegyzk. 1907.nov.9.)

A Történelmi Tár sorsa azonban már lehanyaglóban volt. A Magyar Történelmi Társulat 1911-ben véglegesen felbontotta az Akadémiával kötött szerződését (Biz.jegyzk. 1911.jun.9.). A TB ekkor úgy határozott, hogy a Történelmi Tár a jövőben ismét Magyar Történelmi Tár címen, időhöz nem kötött füzetekben, az anyagi erőhöz mérten jelenjen meg, ahogy ezt az Akadémia ügyrendje meghatározza. Így is történt. A folyóirat új harmadik sorozatának első kötete 1914-ben jelent meg, (mint a régi folytatásának a 26. kötete) Divéky Adorján: Zsigmond lengyel herceg budai számadásai c. tanulmányával. A 27. kötet, ami Szádeczky K. Lajos: Bethlen Gábor levelei Illés-házy Gáspárhoz c. művét tartalmazza, 1915-ben, a 28. kötet a Székely Oklevéltár VIII. kötetével 1934-ben látott napvilágot; és ezzel a folyóirat 80 éves pályafutását végleg befejezte.

A Magyar Történelmi Tár utolsó kötetei tartalom szempontjából eltérnek a TB fentebbi határozatától, amennyiben ezek a kötetek már nem a kisebb történelmi kutforrások közlését szolgálják, hanem

többé-kevésbé az anyagi keretek által megszabott publikálás lehetőségét használják ki.

A forráskiadások ügye

A TB szinte a Magyar Történelmi Társaság előkészítő munkálataival egyidőben látott hozzá a nagyobb történeti kutatók összegyűjtéséhez és kiadásához. Az erre vonatkozó elgondolásokat a bizottság 1854 novemberében mutatta be a Történettudományi Osztálynak. Ez a tervezet összefoglaló címmel a Magyar Történelmi Emlékek (Monumenta Hungariae Historica) elnevezést javasolta, amelynek három főosztálya lenne: 1. Diplomataria, 2. Scriptorok (akik nem magyar nyelven írtak), 3. a Magyar Történetírók Társasága.

A bizottság ugyanekkor arra hívta fel az Akadémia figyelmét, hogy a nemrégien elhalt Czech János bizottsági tag hagyatékát, amit éppen megvásárlásra ajánlott fel a család, vegye meg az Akadémia; annál is inkább mivel az rendkívül értékes okiratokat tartalmaz és a TB kötelessége nemcsak a rögtön kiadandó adatokat gyűjteni, hanem a jövőbeni feladatait is szemelőtt kell tartania (Biz.iratok: 7/1856). A Történettudományi Osztály a bizottság jelentését minden részletében elfogadta és a kéziratgyűjtemény megvásárlására tett indítványt továbbította az Elnökségnek. Egy félév múlva a TB azt jelentette az osztálynak, hogy Wenzel Gusztáv az Akadémia megbízásából átvizsgálta a Czech hagyatékot és így most már "biztosíthatja a T. osztályt, hogy az egy tekintélyes kötettel méltó megnyitója lehet az Akadémia által célba vett Monumenták első osztályának, mely Diplomatariumokat foglaland magában." (Biz.iratok: 1/1855)

A sorozat megindításánál a legnagyobb probléma az anyagi fedezet hiánya volt. A TB a kor szokásaihoz folyamodott és alapító, aláíró tagok részvételével, előfizetési felhívással próbált ezen segíteni. A bizottság iratai között található ennek az aláírási felhívásnak a fogalmazványa, ami Eötvös József másodelnökhöz ment felterjesztésként. Látni lehet a meglévő iratokból, hogy a Monumenták pártfogóinak száma 1856-1858 november 15. között 144 fő volt és

ez 159 példányt jelentett. Ugyancsak megvan az a fogalmazvány is, ami arra szólítja fel az aláírókat, hogy mivel az első kötetek sajtó alá kerültek, így az előfizetéseket az Akadémia pénztárába meg lehet kezdeni. Ez az ujsághír arról is tudósítja az előfizetőket, hogy 1857-ben négy kötet jelenik meg a Monumentákból. (Biz.iratok: 3-4/1856)

1858-ban arról adnak hírt a lapok, hogy mennyi kiadvány jelent meg a TB gondozásában és egyben bejelentik, hogy a bizottság erre a sorozatra előfizetéseket még elfogad (Biz.iratok: 1/1858). A TB ötödik jelentésében azt közli a Történettudományi Osztállyal, "hogy a mélt. M[ásod] Elnök ur magán uton száz hazafi aláíró t nyervén, ki magát a Történelmi Emlékek 12 kötete megvételére 30-30 forinttal kötelezte, ezáltal a bizottmány munkálkodására külön kiszakasztott pénztárához 3000 forint járulékot nyert; s reményli, ha e gyűjtemény közeli létesüléséről a hazai történelem barátai nyilvános hírt veendének, az önként aláírók száma nemsokára külön egészen fedezni fogja" [ti. a költségeket]. (Biz.iratok: 9/1856)

A Monumenták első köteteinek megjelenéséig többféle módosítást vettek tervbe. Először volt egy olyan tervezet, hogy az első osztályt ne az okmánytárak, hanem a történetírók művei alkossák, azután a történetírók magyar- és idegennyelvű műveit vonják össze (ez meg is történt), és a harmadik osztályt az országgyűlési irományok kiadására tartásuk fenn. Még az előfizetési felhívásban is az első osztály nem a "diplomatariumok", hanem az "írók" osztálya. Végül is a sorozat kötetei az eredetileg tervezett osztályokban jelentek meg (a scriptorok egy osztályt alkotva) és később a harmadik osztályon kívül még egy negyediket is létesítettek a "diplomáciai emlékek" kiadására.

A sorozat első kötetei nem a megígért Czech-féle gyűjteményből kerültek ki, mivel a sajtó alá rendezés a vártnál hosszabb ideig tartott. Viszont az ígéret kötötte az Akadémiát és így történt meg, hogy 1857-ben a második osztályban (Írók) három, az Okmánytárakéban egy kötet nyitotta meg a sort, Hatvani (Horváth) Mihály Brüsszeli Okmánytárának első kötetével. Három évvel később, 1860-ban jelent

meg a Czech-gyűjteményből közölt Árpádkori Uj Okmánytár I. kötete, mint a Monumenták 6. kötete; igaz, hogy ezután gyorsan következtek egymás után a kötetek.

A TB működése a Monumenták kiadásával fellendült és hatóköre egyre jobban szélesedett. Jól tükrözi ezt a TB munkálkodásáról 1861-ben készült rövid áttekintés, amit Toldy Ferenc állított össze. Néhány év alatt 1855-1861-ig a kisebb történelmi emlékek publikálását szolgáló Magyar Történelmi Tárból hét kötet jelent meg és kettő sajtó alatt van - írta Toldy Ferenc. A nagyobb történelmi emlékek számára indított sorozatból, a Magyar Történelmi Emlékekből 1861-ig (öt év alatt) két osztályban 13 kötet, (6 az első osztályból [a Brüsszeli Okmánytár 4, a Simonyi Ernő által gyűjtött Londoni Okmánytár 1, és az Árpádkori Uj Okmánytár 1 kötet] és 7 a második osztályból) látott napvilágot. A harmadik osztályban a Magyar Országgyűlési Emlékek sorozatában is előkészületben van két kötet XVI. és XVII. századi napló, aminek a kiadása csak a szűkös anyagi viszonyok miatt nem történhetett meg. Két új feladat is felkeltette a bizottság figyelmét - olvashatjuk tovább a jelentésben -: az egyik a nyelv- és erkölcstörténetre is fontos gyűjtemény a Magyar Leveles Tár kiadása, amelynek I. kötete 400 magyar levelet közöl az 1504-1560 közötti időből. A másik feladat a török-magyarokori okmányok gyűjtése, másolása, regesztázása, vagy fordítása. Ennek a munkálatai már 1853-ban megindultak és nemcsak a Magyarországon található okiratokra terjedtek ki, hanem a bécsi cs. titkos levéltárban is másoltatott a bizottság egy kötetre valót. Ilyen módon már egy becses gyűjtemény állt kiadásra készen, ami csak végleges átnézésre, illetőleg fordításra várt. Ezzel indult meg a TB gondozásában megjelent következő sorozat, a "Török-magyarokori Történelmi Emlékek" I. osztályának kiadása, amiből 1853-1874 között kilenc kötet látott napvilágot. A II. osztálynak, a Török Történetírók öt kötetének megjelenése az 1893-1908 közötti időszakra esett.

Toldy Ferenc az említett jelentés további részében arra hivatkozott, hogy mindezekből látható: a TB "eddig is már epochális módon működött, hogy csak nagyobb pénzérő nyeresétől függ annak még nagyobb

mérveben munkálkodhatása, és, hogy a TB az Igazgató Tanács különös pártolására annyiival inkább méltó, mert mind az eddig aratott erkölcsi siker, mind az Akadémiára hozott dicső, mind azon nagyszerű jövő, melyet folytatott élénk működése a magyar történelemnek ígér, s az európai hír, mely attól el nem maradhat, megérdemli az áldozatot, melyet kérünk." (Biz. iratok: 1/1861)

A jelentésből ugyanis kitűnik, hogy a bizottságnak 1861-ben előreláthatólag 6750 forint kiadása lesz és így az 1855-ben létrehozott külön pénztárban kezelt összegek nem fedezik a szükséges kiadásokat. A bizottság arra kérte az Igazgatótanácsot, hogy az eddigi évi 1000 forint szubvencióját 2450 forintra emelje fel. "Ha a Tek. Igazgatóság a kért újabb subventiót 2450 forintban megszerezni méltóztatik: ez áldozathoz arányban nem álló meglévő progresszióban fog historiánk kincstára növekedni..." (Uo.) Az Akadémia folyósította a bizottság számára a kért összeget, de ennek ellenére a TB kiadási költségeinek volumene 1862-ben tovább emelkedett; amikor ez évben a magánosok által történt segélyezés ellenére is, 917 forinttal lépte túl pénzügyi keretét. Jól látta ezt a bizottság és ezzel kapcsolatban az Igazgatótanácsnál való pártfogásra Eötvös Józsefet kérte meg. Az Igazgatótanács elfogadta ugyan a bizottság indokolását, de az 1863-ra engedélyezett 3500 Ft évi dotációjánál kikötötte, hogy "semmi okból túl ne menjen".

Az Akadémia előtt ebben az időben igen fontos vállalkozás az intézmény alapítókéjének szilárdabb alapokra való fektetése és a palota építése állott fő feladatként. Ebből magyarázható az előbbi rendelkezés, és az is, hogy az 1864. évre az Igazgatótanács 2800 Ft-ra csökkentette a TB szubvencióját azzal az indokolással, hogy a tetemes adó és a költözködési költségek tették szükségessé a levelezéseket. A következő két évben mindössze 200-200 Ft-al emelkedett az évi dotáció összege. A bizottság működésében bekövetkezett fejlődés egyszerre veszélyeztetve volt. Az éppencsak megindított Monumenták folytatásáról nem lehetett lemondani, így a kényszerű helyzet arra készítette a bizottságot, hogy inkább a régebbi vállalkozását, a Magyar Történelmi Tár kiadását szüneteltesse. Ugyanakkor valamilyen

módot kellett találni a forráskiadványok megjelentetésére. Valószínűleg Toldy Ferencen keresztül, Eötvös József kultuszminiszterére az érdek, hogy a Helytartótanács a "Momentumok" erélyesebb folytatására 1866-ban három évre hat-hat ezer forintot rendelt." Ebből sikerült biztosítani a Magyar Történelmi Emlékek folyamatos megjelentetését, de az átmeneti szűkös gazdasági viszonyok miatt a Magyar Történelmi Társ 8t évig szünetelt. Így számol be erről Toldy Ferenc a bizottság 1868. évi költségvetésének alkalmával:

"Előre nem láthatván, hogy a Tek. Igazgatóság által az évek óta rendszeresített akadémiai subventió teljesen el fog vonatni, más irányokban megindított eszközleseit sem függesztette fel a bizottság, s folytatta egyfelől a két hazában két megbízottja, Szilády Áron és Szilágyi Sándor a török-magyarokori diplomatikai kutatást, gyűjtést, másolást, fordítást - mi folytonos költséggel is járván: ebbeli gyűjtemények sajtó alá adatása többé nem volt halasztható; - másfelől egy más megbízottját Angliában, Simonyi Ernő urat, addig kellett felhasználni, míg ő Angliában mulatott, s így létesült a rendkívüli becsú, már említett, Diplomataikai Levelestár...

...hasonlóképp nem halaszthatta el az utolsó byzanti történetíró Kritobulosznak hazánkat is közelről illető munkáját" másoltatni és sajtó alá készíttetni. "Ugyanigy kellett olaszországi megbízottját Mircse János urat, Modenában és Milánóban addig igénybe venni, míg ő viszonyainál fogva az Akadémiának ott dolgozhatott, mire nézve bizton állithatni, hogy ha ez alkalom fel nem használtatik, ki tudja mikor tehetünk vala szert az olasz paleographiában ennyire jártas, s az olasz levéltári igazgatókkal oly kedvező vonatkozásokban álló férfira,...

Amely levéltári, nemsejtett kincseket a Bizottmány, egyenesen a Tek. Igazgatóság és Mélt. Elnök biztatásából pár év óta a hazában másoltat - s melyek folytathatásának nem tudja meddig kedvezend a szerencsés alkalom - s melyek az 1867-i pénzalapból is közel ezer forintot emésztettek meg (ennyit szánt volt éppen evégre a Tek. Igazgatóság az 1866-ki budgetben is) felfüggeszteni fontos érdekek, s magának a Bizottság jövődöbeli hathatós működésének tekintete, tiltják. Végre említendő, hogy az 8t év óta felfüggesztett Magyar Történelmi Társ-t is tanácsos volt ismét megindítani, mert ennek felakadása az apró kutfőnyomozásban már észrevehető csökkenést okozott.

1866-ban kegyeskedett Ófelsége a Momentumok erélyesebb folytatására három évre 6-6 ezer forintot rendelni; s ime ekkor, bár a Teleki alapítvány kamatai a végintéző által egyenesen a Bizottmánynak adattak rendelkezése alá; bár kiadványainak szaporodván, ezekből csak szaporodott a jövedelem is - mindaz, ami sajátja a Bizottmánynak, s mindaz, ami a hazafiak által folyvást nevelt alapból a Bizottmánynak szánva volt, egyszerre elvonatott." (Biz. jegyzk. 1868. márc. 7.)

Az előadó azt kérte a történeti osztálytól, hogy az eddig folyósított évi háromezer forintot 1867-1868-ra is kapja meg, és akkor a kiadások lassanként egyenesbe jönnek a bevétellel "a nemzet pedig, sőt részben a világirodalom is, nagyfontosságú történeti kutató tekintélyes tömegének jövőnd birtokába az Akadémia által."(Uo.)

Nem sikerült eddig nyomára akadni, kinek a kezdeményezése volt, hogy az országgyűlés huzamosabb időn át egy bizonyos összeg folyósítását rendelte el a magyar történelmi források kutatására és kiadására. Valószínűnek tartjuk, hogy ez Eötvös József kultuszminiszter és Toldy Ferenc kapcsolatának eredménye volt és beletartozott abba a kérdéskomplexumba, amelynek megoldása révén közönyv-táraink is jelentős segítséget élveztek. Mindenesetre tény, hogy a TB 1870-től kezdve 15.000 forint országos segélyben részesült (Ak. Ért. 1870. 133.p.). Javulás következett be az Akadémia anyagi bázisaiban is, s így a bizottság gazdasági ügyei rendeződtek. Ezután a megfelelő dotáció hosszú időn át zavartalanul szolgálhatta a magyar történeti forráskutatás és forrásfeltárás fontos ügyét. Ennek volt köszönhető az, hogy a bizottság jövőnd tervelbe illesztette az Országgyűlési Emlékek, az Archivum Rakócziarum (a Simonyi Ernő gyűjtéséből kiadott: "Diplomatia" kötetek) és a későbbiekben új munkaként az Anjoukori Okmánytár kiadását. Az Anjou-korra vonatkozó okiratok kiadásának elvi kérdéseit 1877-ben tárgyalta a TB és szerkesztésével Nagy Imrét bízta meg. Halála után Nagy Gyula folytatta a sorozat összegyűjtését, aki azonban a VIII. és IX. kötet sajtó alá adását már nem érthette meg.

A TB működésének kiemelkedő korszaka anyagi alapjainak stabilizálásával esik egybe, és az 1860-as évek végétől, a Toldy Ferenc halálát követő 2-3 évig (az 1870-es évek végéig) tart. A magyar történeti forráskiadás és forrásfeltárás nagy munkájának megszervezése és eredménye a XIX. század második felében elsősorban a TB munkálkodásához, és ezen belül Toldy Ferenc személyéhez kapcsolódik. Erre az egy évtizedre esik a forráskiadások nagy többségének megjelenése; a Magyar Történelmi Tár 25 kötetével együtt 1877-ig megjelent a Monumenta Hungarica Historiae első osztályából 24 kö-

tet, a második osztályból 30 kötet, a harmadik osztályból (Magyar Országgyűlési Emlékek és Erdélyi Országgyűlési Emlékek) 8 kötet, a negyedik osztályból (Diplomatiai Emlékek) 6 kötet, az Archivum Rakoczinum I. osztályából (Had- és Belügy) 5, a II. osztályából (Diplomatia) 3 kötet, a Török-magyarokori Emlékek I. osztályából (Okmánytár) 9 kötet, valamint a névmutató. Tehát összesen 111 kötet, amelyből 72 kötet ezalatt a tíz év alatt került ki a nyomdákba... (Az előző tíz év [1855-1866] 39 kötetével szemben.)

*

A TB tevékenységének egy másik fontos területe a másoltatások végeztetése volt. Az a nagyarányú munka, amellyel a bizottság igyekezett belföldön és külföldön egyaránt felkutatni, másoltatni és összegyűjteni a magyar történelmi forrásokat, mindenképpen elismerést érdemel. "Legyenek ezek történeti iratok, okmányok, vagy diplomatiai acták, vagy történeti szereplő feljegyzései, naplói, levelezései, amelyek az illető korok eseményeiről és szelleméről támaszkodnak, vagy a törvényhozás, a jog, az erkölcsök történetére fényt vetnek..." (Biz. iratok: 1/1871). Ennek a másoló- és gyűjtő munkának eredményeként jöhettek létre mindazok a forráskiadványok, amelyek a TB gondozásában és irányításával, működésének csaknem száz éve alatt megjelentek és amelyek az egész magyar történelem minden korszakára nézve jelentőséggel bírnak. Ennek a munkának köszönhető elsősorban az a gazdag kézirat- és másolatgyűjtemény, amit ma a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára is őriz. Ebben a gyűjteményben napjaink történészei és a rokonterületek kutatói haszonnal buvárkodhatnak.

Az Akadémia másoló tevékenysége, és a történeti forrásanyag gyűjtése a XIX. század harmincas éveire nyúlik vissza, amikor a Történettudományi Osztály kezdeményezésére az Akadémia külföldre utazó tagjainak feladatul szabták, hogy tekintsék át az utjukba eső könyv- és levéltárakat, és az ismeretlen történeti okiratokat jegyezzék fel, vagy másoltassák le. (Az Akadémia Almanach-jaiban évről-évre találunk erre a munkára vonatkozó megbízásokat és jelen-

téseket.) Nagyobb arányokban a TB megalakulása után folytatódott a másoló munka; az emigrációban élő tudósok bekapcsolódásával, (Horváth Mihály, Szalay László, Simonyi Ernő), majd országos költségen (Mircse János, Óváry Lipót). A másoltatási munka zöme az 1860-1870-es évekre esik. Ezután lanyhulás következett be, de még mindig tartott egészen a századfordulóig, sőt megszakításokkal az első világháborúig. A világháború után azonban csaknem teljesen leállt.

A másoltatást és magát a másolatgyűjteményt Lukinich Imre: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése c. munkájában adta közre, ezért mi erre nem térünk ki. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a Lukinich-katalógus történeti részében említett majdnem valamennyi forrásanyag és dokumentum megtalálható a bizottság iratai között.

Új célkitűzések és a monográfiák ügye

Toldy Ferenc halála után, amikor Fraknói Vilmos vette át a TB előadói tisztét és mikor már áttekintette a bizottság működését, kötelességének tartotta néhány probléma felvetését a bizottság új feladatainak megállapításakor. E Fraknói-féle előterjesztést, mint történetírásunk szempontjából is fontosnak tartott okmányt, szükségnek tartjuk, hacsak rövidítve is, közölni. Ugyanis ez egyrészt a történetiszemléleti változást és a magyar történetírásban meglévő hiányokat mutatja be, másrészt az anyagfeltárás új módjait, illetve módszereit.

Fraknói Vilmos kifejtette, hogy "A t. bizottság már több év előtt kimondotta azt a határozatot, hogy jövőre kiadványainak meghatározásában nem akar az esetleges ajánlatok elfogadására szorítkozni, hanem hazai történettudományunk legsürgősebb szükségleteit megfigyelve maga kíván irányt adni. Ezen szempontból indulva ki határozta el a bizottság az Országgyűlési, majd a Diplomáciai Emlékek és legújabbban az Anjou-kori Oklevéltár kiadását. Ha most végigtekintünk a bizottság kiadványainak 100 kötetén, tapasztalni fogjuk, hogy ekkorig történelmünknek minden korszaka érdekében lényeges szolgálatot tettünk. De feladatunknak a szatmári békekötés határt szabott. Nem gondolom, hogy az elvből történt volna. Mert ily határnak felállítása nem lenne indokolva."

A továbbiakban azt mondja el, hogy a XVIII. század megérdemli

és sürgetően igényli a történetírók figyelmét. Míg Európa művelt államaiban a legnagyobb történetírók foglalkoznak az újkor történetével, nálunk a Hunyadiak, vagy I. Ferdinánd és a török hódoltság korát ugyyszólván jobban ismerjük, mint a szatmári békét követő időket, pedig hazánk akkor is nagyérdekű kulturális és politikai mozgalmak színhelye volt, amelyeknek ismerete nélkül nemzetünk újabb fejlődését sem lehet megérteni. A XVIII. század történetének megírásához az anyag - hála országos levéltáraink szabadelvű vezetésének - folytatja Fraknói, teljesen rendelkezésre áll. Sőt olyan óriási tömeget képez, hogy azzal a történetíró nem tud megküzdeni. A Rákóczi-felkelés történetét, vagy Verancsics életrajzát meg lehetett volna írni anélkül is, ha a TB idevágó publikációi nem látnak napvilágot. Azonban a szatmári békekötést követő korszak történetét megírni nem lehetséges, ha csak nem könnyítik meg a történetírók feladatát. Ezért kutforrások publikációjáról szó sem lehet, csak monographikus feldolgozásról. Így pl. Fraknói kívánatosnak tartotta hazánk politikai, kulturális és irodalomtörténetére nézve, az országos levéltárakban és egyéb könnyen megközelíthető gyűjteményekben felhalmozott anyagból megírni hazánk szellemi életének és politikai mozgalmainak történetét 1711-től. Egy ilyen feladat felkarolása, tudományos értéke mellett, még azt az előnyt is nyújtaná, hogy a TB munkásságára, melyet eddig csak a szakközönség méltányolt, az egész művelt magyar közönség figyelmét felkeltené. Ami a megvalósítást illeti, Fraknói Vilmos úgy gondolta, hogy kisebb korszakokat kellene kijelölni. Pl. a. 1711-1740; b. 1740-1780; c. 1780-1792; d. 1792-1815.

Mindezt legcélszerűbb volna - állította Fraknói - nyílt pályázat útján közölni, és felhívni a fővárosi írókat, hogy ajánlataikat a bizottság elé terjesszék. Az ajánlkozók közül a legalkalmasabb nyerné el a megbízatást.

Majd így folytatja: "Hazai történetírásunknak feltűnő hiánya az, hogy a szlávnyelvű történeti emlékeket és irodalmi műveket ugyyszólván teljesen ignorálja; amelyekben történetünk számos vagy homályos lapja felvilágosítást talál. Azt alig lehet várni és kívánni, hogy történészeink az összes szláv nyelveket és kutatókat közvetlenül tanulmányozzák. Ennek következtében kívánatos volna ma-

gyar nyelven összeállítani a Magyarországnak 1526 előtti történetét érdeklő szláv nyelven megjelent adatokat. Esendig a. a kutatókból a Magyarországra és melléktartományaira vonatkozó részeket lefordítani, megismertetni röviden a kutató egész tartalmát, provenienciáját stb. b. a történeti dolgozatokból kiemelni a magyar történettudomány előtt ismeretlen részleteket, és a kutatókat, amelyekből az író merítette.

A szláv népek történeti publikációiban nyugati nyelveken kiadott, hazánkat érdeklő kutforrásoknak csak címei volnának kiirandók. [Uj bekezdés.] Egy további hiánya történetírásunknak, hogy hazánk régibb közgazdasági és statisztikai állapotait nem ismerjük. Az 1526-i évet követő korból a kamarai számadások és irományok nagy tömege lehetővé tenné azt, hogy elég hű képét nyerjük az adófizetés, földművelés, ipar, kereskedelem állapotának, a népesség számának és vagyoni viszonyainak stb. Ezen kutforrásoknak sem lehet kiadására gondolni. Itt volna ideje, hogy feldolgozásukra lépéseket tegyünk. [Uj bekezdés.] Míg a külföldi levéltáraknak hazánkat érdeklő okleveleit jóformán ismerjük és nagyrészüket kiadtuk: az európai könyvtárakban felhalmozott kéziratanyag ugyszólván egészen ismeretlen előttünk. Ujabb időben a nagyobb európai könyvtárak kiadták kéziratgyűjteményeik katalógusát. Ezekből a hazánkat érdeklő kódexeket, okleveleket és leveleket kivonni és egy kötetbe foglalva ismertetni, - kiszámíthatatlan befolyást gyakorolna történeti tanulmányainkra." (Biz.iratok: 9/1877)

A TB kutforrások feltárását szolgáló tevékenységében tehát változás történt. Fraknói Vilmos javaslatai egészen új programot jelentettek a bizottság számára a XVIII. századi Magyarország történetének feldolgozására, valamint hazánk művelődéstörténeti és szláv történeti- és irodalmi emlékeinek feldolgozására, illetőleg felkutatására. A bizottság, miután az Akadémia is helyesnek tartotta ezt a programot, megtette a gyakorlati intézkedéseket. A pályázati felhívásra több ajánlat érkezett a korabeli történészekről az egyes témák kidolgozására. Közülük a bizottság az alábbi hármat fogadta el: 1. Molnár Aladár: Magyarország közoktatásának története 1711-től a XIX. század elejéig. 2. Ballagi Aladár: Magyarország művelődéstörténete III. Károly alatt. 3. Marczali Henrik: II. József és II. Leopold uralkodási idejének megírását. (Biz.jegyzk. 1878.febr.1.)

Ezenkívül a bizottság megbízást is adott egyes tagjainak az említett történeti témák kidolgozására. Emellett természetesen - bár sokkal lassabb ütemben - továbbra is jelentek meg a Monumenták, az Anjoukori Okmánytár és a Török-magyarokori Történelmi Emlékek sorozatainak egyes kötetetei.

A tervbe vett új munkák nem valósultak meg. Fraknói Vilmos a bizottság 1879. évi munkásságának értékelésekor közli a bizottsággal, hogy a költségvetésbe kiadásra felvett 13 munka közül mindössze 3 készült el és így a bizottság dotációjának (1879-ben 13000 Ft.) csak a felét használta fel. A továbbiakban elmondja, hogy "1877-ben a bizottság éreft megfontolás után, eltért azon gyakorlattól, mely szerint nagy részben készen bemutatott vagy legalább készülõben levõ és fõlajánlott munkák kiadására vállalkozott; és abban állapodott meg, hogy a hazai történettudomány legérezhetõbb szükségseit megfigyelve maga fog irányt adni a történelmi munkásságnak. És bár két év lefolyása alatt azok közül kiket a bizottság egyes monográfiák megírásával bizott meg, egyik sem készítette el a magára vállalt munkát, ezt eljárásunk helyességének, vagy a vállalkozók komoly jellemének megtámadására senki sem fogja érvül felhasználni. Nincs tehát okunk eltérni azon új ösvénytõl, melyre a bizottság lépett és legjobb belátásunk szerint megbízásokat adni történetbuvárainknak és íróinknak. De készséggel bevallom, hogy költségvetésünk készítésénél óvatosabbnak kell lennünk mint eddig voltunk; és tanácsos lesz a vállalkozók által kitûzött határidõk irányában mindig bizonyos skepsist tanusítani." (Biz. iratok: 17/1880)

A rendelkezésünkre álló iratokból úgy tûnik, hogy ez idõtõl egyre gyakrabban hajlott a bizottság arra, hogy a kiadásra esetlegesen felajánlott, de tudományos értékkel bíró kiadványokat megjelentesse. Erre valószínûleg kényszerítõleg hatott, hogy a költségvetésbe elõre beillesztett önálló kutatásokon alapuló monográfiák nem készültek el határidõre, a nagy sorozatok köteteinek összeállítása ugyancsak huzódott, a megadott pénzügyi keretet viszont fel kellett használni. Így állt elõ az a körülmény, hogy a bizottság kiadásai között egyre gyakrabban szerepeltek olyan tételek, mint egyes monográfiák, többkötetes mûvek kiadásának segélyezése, egyes testületek, folyóiratok támogatása, amelyek azután a századfordulóra többnyire állandósultak. Mindezeket alátámasztja Pesty Frigyes értékelõ jelentése a TB 1883. évi mûködésérõl, valamint az értékelés alapján keletkezett bizottsági vita, amely egyben jelzi a problé-

mákat és tükrözi a bizottság állásfoglalását is (Biz. iratok: 20/1884). "Nem tartván a tört. bizottság hivatalos feladatát azzal kimerítve - írta Pesty Frigyes -, hogy mindent csak a véletlenre bizzon és, hogy mint valamely ügyefogyott szerkesztő csak azt adja ki, csak arra fordítja figyelmét, amit a véletlen neki kezébe juttat, - kérem nevezzen ki a történelmi bizottság egy három tagu albizottságot, amely a legközelebbi ülésben javaslatot terjeszt elő, hogy a történettudomány jelen állásában micsoda történeti források volnának elsősorban kiadandók; és a hazai történet micsoda részai ajánlatossanak mindenekelőtt pragmaticus feldolgozásra." (Uo.)

Az e kérdés körül kialakult vitát a bizottság 1884. január 11-i ülésének jegyzőkönyve a következőképpen tartalmazza: "Albizottság a jelentést tudomásul veszi, az indítványra pedig megjegyzi, hogy maga is meg van győződve arról, hogy a kiadandó munkák megválogatásában tervszerűleg kellene eljárni. Nem tartja azonban egyelőre szükségesnek e célra egy albizottság kinevezését, hanem igen hosszú vitatkozás után abban állapodott meg, hogy nagy súlyt akar fektetni a történeti kutforrások kiadására és, hogy azok közül elsőbbséget ad azoknak, melyek nehezen hozzáférhetők; nevezetesen melyek a külföldi irodalomban a külföldi levéltárakban elszórtak." (Biz. jegyzk. 1884. jan. 11.)

Ebből az látszik, hogy a TB újból megerősítette ugyan az 1854-ben kialakított feladatát a történeti forráskiadványok feltárása és kiadása tekintetében, (korszakhatárt a források publikációjára sem ekkor, sem előbb nem állapítva meg), de működésének további vonalában mégis többségében a monografikus feldolgozások és speciális jellegű önálló kötetek uralkodtak és a kiadott nagy sorozati munkák történeti korszakhatára (a Monumenták második osztályának 31., 35., 36. és 38. kötetén kívül) alig terjedt a XVII. századon túl. Ez utóbbiról így nyilatkozott Fraknói Vilmos: "a szatmári békét követő időszak történeti forrásainak közrebocsájtása a bizottság feladatainak körén kívül esik." (Ak. Ért. 1890. 34.p.)

A TB működésének ebbe a szakaszába esik a Magyar Történelmi Életrajzok c. vállalkozás segítése. Ez Szilágyi Sándor és Fraknói

Vilmos kezdeményezése kapcsán a TB 1883. december 13-i ülésén merült fel először (Biz.jegyzk. 1883.dec.13.). Az 1884. évi TB-i költségvetés tárgyalásánál indítványozta Szilágyi Sándor, hogy "Határozza el a TB egy « Történeti Könyvtár » -nak a Történelmi Társasággal leendő megindítását, mely monográfiákat és biográfiákat foglalna magában." Szilágyi Sándor évi 1000 Ft segélyt kért erre a célra, amit a Magyar Történelmi Társulat pénztárnokának felügyeletére kívántak bízni. A TB megszavazta ugyan az összeget, de azt határozta, hogy erre a témára még a későbbiekben visszatér. (Biz.iratok: 21/1883)

1884. március 6-án a Magyar Történelmi Társulat nevében Szilágyi Sándor mint titkár, az alábbi levelet intézte a TB-hez:

"Van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy az életrajzi monographicus vállalatra a « Magyar Történelmi Társulat » f.é.jan.3-án tartott vál. gyűlésén 500 Ft-ot szavazott meg, Bay Ilona ur-hölgy Debrecenben 170 Ft-ot, a bpesti hazai takarékpénztár pedig 100 Ft-ot adományozott, s így a jelzett célra már 770 Ft gyűlt össze.

Ennélfogva, hogy az írókhoz intézendő felszólításomnak pozitív alapja legyen, bátorkodom a Tek. Bizottsághoz azt a tiszteletteljes kérdést intézni: hajlandó-e az ugyancsak e célra f. évi költségvetésébe felvett 1000 Ft-nyi összeget, azon esetben - ha külön ki-nevezett bírálók által megvizsgált, sajtókész munkák annak idején bemutattnak - a Magyar Történelmi Társulat pénztárának nevezett célra kiutaltványozni?" (Biz.iratok: 21/1883)

A TB teljesítette a kérést és elfogadta a javaslatot, hogy bírálók által gyakoroljon befolyást a kiadandó munkák minőségére. Azt kérte, hogy "a monográfiai vállalat szerkesztője az életrajzokat kiadás előtt küldje meg a bizottsági bírálóknak és ha ezek a munkákat kiadhatóknak itélik, jelentésük alapján, az 1000 Ft-nyi segély kiutaltványozható." Bírálókul a TB Pauler Gyula, Fraknói Vilmos, nem egyezés vagy akadály esetére pedig Ipolyi Arnoldot jelölte meg. A továbbiakban nem találtunk adatokat ennek az intézkedésnek megváltoztatására, vagy új bírálók (az említettek halála után) kijelölésére. Hogy milyen gyümölcsöző volt ez az együttműködés, azt nemcsak az ebben a sorozatban megjelent kötetek tanúsítják, (értékelésük nem a mi feladatunk), hanem a TB-nek a Történelmi Társ. segélyezésével kapcsolatban hozott határozatában a Történelmi Életrajzokra vonatkozó megállapítása is mutatja. (Biz.jegyzk. 1907.márc.9.)

Történetírásunk szempontjából ugyancsak fontos ügy volt az a szerződés "amely Teleki Mihály levelezésének kiadása tárgyában, egyrészről a Gr.Teleki-család, másrészről a MTA Történelmi Bizottsága és a Magyar Történelmi Társulat között... köttetett." (Biz.jegyzk. 1903.máj.9.) Előzménye az volt, hogy a Magyar Történelmi Társulat 1902 november 24-i levelében megkereste a TB-t, hogy a társulat

"ig. választmányának f. évi 60.jk.p. alatt kelt határozatából folyólag a következő kérelmet van szerencsénk a társulat nevében a tek. bizottság elébe terjeszteni. Miként a Gr. Teleki család tagjainak ... nyilatkozatából is kivehető, a Teleki Oklevéltárnak a Teleki Mihály levelezéseit felölelendő részében oly rengeteg anyag vár publikációra, hogy annak összes kiadási költségeit, (mintegy 5000 koronát kitevő) a család minden áldozatkészsége mellett is alig viselheti el. Minthogy azonban a tudomány érdekében lenne, ha ezen nagyszemélyű és történelmi becsű anyag mennél teljesebben napvilágot láthatna: - társulatunk ig. választmánya - mely az oklevéltár szerkesztésének vezetését annak idején magára vállalta és egy kebeléből kiküldött bizottságra ruházta - magáévá tevén a család kérését, azt a maga részéről is a legmelegebben figyelmébe ajánlja a tek. bizottságnak.

Ennélfogva tisztelettel kérjük a tek. bizottságot, hogy az ügyet megfontolás tárgyává tévén a szóbanforgó tizenkét kötet oklevéltár megjelenését, a költségek felerészének viselésével lehetővé tenni méltóztassék". (Biz.iratok: 14/1902)

A TB elvileg helyeselte e tervet, de szükségesnek tartotta, hogy a Teleki-család, a Magyar Történelmi Társulat és a TB közt egy minden részletre kiterjedő megállapodás jöjjön létre és ezért vegyes bizottság kiküldését ajánlotta a megállapodás kidolgozására (Biz. jegyzk. 1902.dec.3.). A vegyesbizottság előterjesztett szerződéstervezetét 1903. május 9-én fogadta el a TB, amelynek értelmében kötelezte magát 1904-től kezdve évi 2000 koronát átutalni a társulat pénztárának, Teleki Mihály levelezésének 12 kötetére. Ezért a megjelenő kötetekből 40 példány az Akadémiát illette. (Uo.) Teleki Mihály levelezéséből 1916-ig 7 kötet jelent meg, a 8. kötet 1926-ban, ekkor azonban már nem találunk adatokat a levelezés kiadásának támogatására. Ugyanis 1919-től az Akadémia anyagi helyzete miatt, mindenféle támogatás szünetelt.

A TB tevékenysége sokáig eredményes volt. Kiadványainak hosszú sora jelent meg egészen a századfordulóig, sőt az első világháborúig, ami elsősorban a fáradhatatlan Szilágyi Sándor elnök és Fejérváthy László bizottsági titkár érdeme. Az évi jelentések ennek ellenére bizonyos elerőtlenedést mutatnak. A bizottság, költségvetésének tervezésében évről évre arra kényszerült, hogy fő célkitűzéseinek teljesítése mellett, keresse dotációja felhasználásának legjobb módjait. Ez kettős irányba hatott. Pozitív eredménye volt, hogy tovább folytathatta külföldön a másoltatásokat és így fontos másolatokkal, valamint anyagi eszközei egy részének felszabadulásával jelentős hagyatékokkal (Mircse János, Kazinczy Gábor, a XVIII. századi Wesselényi-féle naplómásolat, Pesty Frigyes hagyatéka stb.) gyarapította kéziratgyűjteményét. Előny volt továbbá, hogy a bizottság nagyobb munkák (Zsigmondkori Oklevéltár) előkészítésére is gondolhatott. Ezenkívül sok olyan fontos, nagybecsű mű megjelenését támogathatta, amelyek meghaladták szerzőik anyagi erejét. Csak néhányat említünk közülük. (Az ezekre vonatkozó iratok megtalálhatók a bizottság iratai között.) Ilyen volt pl. Szabó Károly: Régi magyar könyvtár, Mátyás Flórián: Fontes rerum Domesticí, Marczali Henrik: II. József, Kubinyi Ferenc: Magyar történelmi emlékek II. kötete, Gindely Antal prágai egyetemi tanár Bethlen Gábor korára vonatkozó okmánytára, a Nagy Imre szerkesztette Hazai Okmánytár VIII. kötete stb. Negativum volt viszont, hogy számos, az Akadémiától és az osztálytól hozzá áttett speciális kérdésekkel kellett foglalkoznia, amivel munkálkodása - ha eleinte nem is -, később szétaprózódott. A speciális problémák egyben hatáskörbővülést is jelentettek. Ebben azonban hátrányos volt, hogy a fő figyelem mindenekelőtt ezekre a problémákra terelődött és a forráskiadások ügye - elsősorban a Magyar Történelmi Emlékek sorozatának szorgalmazása - kikerült a bizottság központi látószögéből és a perifériára szorult. A TB foglalt állást abban, hogy a honfoglalás mely évben történt, melyik évre tehető az ezeréves évforduló (Biz.jegyzk. 1883.febr.1. és 1884. febr.8). Ugyancsak a bizottság adott tájékoztatást az Országház építési bizottságának a honfoglalással kapcsolatban az Akadémiához

intézett kérdésekre. Ez szolgált alapul Munkácsy Mihálynak a honfoglalást ábrázoló nagyszabású képének elkészítéséhez (Biz.iratok: 22/1891).

A TB kapott megbízást arra, hogy Magyarország fennállásának ezeréves fordulója az Akadémia részéről az alkalom nagyságához illő kiadvány elkészítésében ünnepeltessék meg. A bizottságon belül egy millenniumi albizottság alakult, amelynek feladata volt több éven át ennek a munkának a gondozása.

A bizottság munkaerőinek nagy részét kötötte le az évről évre szaporodó alapítványok és jutalmak szabályainak kidolgozása. Ilyenek voltak a Kanizsay-féle, a Lukács Krisztina, a Röck Szilárd, a Flór Gyula, az Ipolyi Arnold, a Fraknoi Vilmos alapítványok, majd a Római Magyar Történeti Intézet stb., és a kitűzendő pályakérdések tételeinek meghatározása, illetőleg elkészítése, (Gorove, Péczely, Lévy, Vitéz stb.).

A bizottság 1892-től működése keretébe vonta és biztosította - a Történettudományi Osztálynak ajánlott feltételek teljesítése mellett - Teleki József: Hunyadiak kora c. művének folytatását, "amelynek a szellemi részéről való gondoskodás eddig is a bizottság feladata volt. Az 1892. év végén hozott határozat értelmében a nagy műnek Csánki Dezső lev. tag által való közelismerést érdemlő folytatásáról a bizottság úgy szellemi, mint anyagi tekintetben gondoskodni fog" - írta Fejérfataky László előadó (Biz.iratok: 32/1892).

A bizottság mondott véleményyt a kínai őstörténeti források tanulmányozása, illetőleg a Pekingben létesítendő tudományos attaséállás tárgyában (Biz.iratok: 32/1905), a Hadtudományi Bizottság, illetőleg a Hadtörténeti Közlemények felújítása ügyében (Biz.iratok: 19/1906) és javasolta egy egyetemes történeti folyóirat megindítását (Biz.iratok: 25/1911). Ezeken kívül még számos kisebb-nagyobb történeti kérdés megválaszolását kellett végrehajtania.

Mindezek a speciális munkák megbontották a bizottság addig kialakult és felfelé ívelő munkásságának egységét és ehhez járult a XX. század elején annak a sükségnek a felismerése, hogy a változott viszonyok közt, a felmerült új történelmi követelmények sürgetővé

teszik a TB feladatainak, működési terének új körvonalazását. Ez először 1905-ben merült fel, amikor szó volt a TB állami dotációjának felemeléséről. A minisztérium hajlandó volt az emelésre "ha a bizottság meggyőző okokkal s a történelmi kutatások terén reá váró feladatok nagyságával indokolná kérését." Az indokolás kidolgozására ugyanakkor albizottság létesült, amely Fejérpataky Lászlót bízta meg az elkészítéssel. Ez nem történt meg. Fejérpataky László előadó szerint: "az előadó nem volt abban a helyzetben, hogy e megbízásnak eleget tegyen. Különben is a változott közviszonyok ez idő szerint nem nyújtván kilátást a bizottság kérésének teljesítésére, indítványozza, hogy e memorandum elkészítése későbbi időre halasztassék, mikor is az alapos megvitatás tárgyává lesz teendő". A bizottság a bejelentést tudomásul vette és az indokolást elfogadta. (Biz.jegyzk. 1905.jan.7. és március 4.)

Másodszor 1910-ben Csánki Dezső bizottsági elnök véli kívánatosnak, "hogy a bizottság jövőendő munkásságára nézve, részletes, tervszerű programot dolgozzon ki, aminek már igen becses előmunkálatai is vannak; igaz, hogy a bizottság dotatiojának korlátolt volta és fennálló kötelézettségei ily tervszerű program megvalósítását egyelőre nem teszik lehetővé, de esetleg ily program alapján a bizottság elégtelen dotatiojának kellő emelése lesz kieszközölhető. [Új bekezdés.] A bizottság megvitatás után ez ügyben javaslatlételre albizottságot küld ki, melynek tagjai: Csánki Dezső biz. elnök, Angyal Dávid, Békefi Remig, Borovszky Samu, Komáromy András, Tagányi Károly, Vécsey Tamás biz.tagok és Fejérpataky László biz. előadó. Ez albizottság munkálatának elkészítésére határidőt nem állapít meg." (Biz.jegyzk. 1910.máj.6.) Ez a program sem készült el és a bizottság az egyre szűkebbre szoruló anyagi keretek között és a több mint félszázaddal előbb megállapított feladatainak "vélt" teljesítése mellett folytatta munkálkodását.

Az ekkor elfogadott álláspont sajnálatosan meghatározta a TB egész tevékenységének további menetét és nem engedte meg, hogy a bizottság nagyszabású, új forráskiadványok létesítéséhez fogjon. Elvben kimondta ugyan a régi, illetőleg a folyamatban volt sorozatok kötetaineinek folytatását és befejezését, gyakorlatában mégis az egyé-

nileg kiadásra felajánlott - legtöbb esetben persze fontos és hézagpótló - művek megjelentetését segítette elő. Igaz, hogy a jövőbeni fejlődésbe már beleszólt az első világháború kitörése is.

A háborus évek, az egyre emelkedő nyomdai árak, alig egy-két mű megjelentetését tették lehetővé. A háború után bekövetkezett súlyos gazdasági válság alatt - amelyben az Akadémia csaknem egész vagyonát elvesztette - megbénult a bizottság működése is. 1923-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól kapott segély, valamint kedvezőbb helyzetbe juttatta a bizottságot és így a régebben elkezdett művek kiadását folytathatta, újak megindítására azonban nem gondolhatott. (Biz.iratok: 10/1922) Ez a helyzet nem bizonyult tartósnak. Az 1920-as évek vége felé és a harmincas évek elején válságba került a TB. Költségvetése egyre kevesebb lett, forráskiadói tevékenysége megszűnt; már nem is a bizottság, hanem a Főtitkári Hivatal bonyolította le a kiadványok technikai műveleteit. Egyre ritkultak a bizottsági ülések; volt olyan eset, hogy fél évig nem ülésezett és az ülések is kevés számuak, érdektelenek. Már nem a bizottság irányította a magyar történeti források kiadását; ezt a munkát a Magyar Történelmi Társulat vette át a *Fontes historiae Hungaricae aevi Recentioris c.* sorozat megindításával. (Az 1920-as évek elején indult meg a sorozat kiadása.) A hivatalos kormánykörök korábban oly jelentős támogatásának nyomát sem találjuk. Egyedül gr. Vigyázó Ferenc-vagyonnak végrendeletileg az Akadémiára hagyott várható öröksége táplálta a reményt az Akadémia és vele együtt a TB tevékenységének felőlesztéséhez. (Az örökséggel kapcsolatos akadémiai intézkedések részleteit l. Gergely Pál már idézett művében.) 1928-ban előterjesztés készült arra nézve, hogy az örökségből várható dotáció összege milyen mértékű legyen. (Biz.iratok: 7/1928). Ebből az látható, hogy a bizottság ezekben az időkben is a régebben megindított vállalkozások folytatását, illetőleg befejezését szorgalmazta.

Az Akadémia - régebbi hagyományaihoz híven - igyekezett a Vigyázó-vagyon felhasználásával anyagi alapjait szilárdá, jövődelmezővé tenni. Ezért bocsátkozott perbe a végrendeletet megtámadó

leszármazottakkal, ezért építette a Múzeum krt. és Rákóczi ut sarkán ma is meglévő hat emeletes egykori bérpalotát és ezért igyekezett rendezni a rákoskereszturi és más helyen fekvő mintegy huszezer holdas birtokait (Vö.: Gergely Pál: i.m. 21-26., 55-60.p.). Ez több évi erőfeszítő munkát igényelt és emiatt még évekre elhúzódott a bizottságok dotációjának rendezése, s általában a kiadványügyek gondozásának kérdése. Az ezekben az években a TB számára juttatott dotáció csak egy-egy munka megjelentetését, a régebbiek folytatásának egyes köteteit és az állandó segélyezéseket engedte meg.

Áldásy Antal halála után Lukinich Imre vette át a bizottság előadói tisztét. Már első jelentésében fontos kérdésekre irányította a bizottság figyelmét. A bizottság hagyományainak szellemére hivatkozva, az egyes sorozatok folytatására, illetőleg a csonkán maradt művek befejezésére utalt. Ilyen volt a Csánki Dezső halálával befejezetlenül maradt Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában c. mű folytatásáról szóló gondoskodás. A közeledő Rákóczi-évfordulóra figyelmeztetve, többféle javaslatot terjesztett az Igazgatótanács elé, amely a javaslatok közül az Archivum Rakóczianum folytatása mellett foglalt állást. Lukinich Imre kezdeményezésére határozta el a bizottság az Anjoukori Okmánytár folytatását is, amit még Nagy Gyula gyűjtött és amelynek sajtó alá rendezésével Szentpétery Imrét és Eckhart Ferencet bízta meg (Biz.iratok: 13/1933 és 16/1934). Még élesebben tárta fel a TB forráskiadói munkájának hiányait és a bizottság másolatgyűjteménye használhatatlanságának ügyét az 1934. évi jelentésében. Ezután rövid fellendülés következett be a bizottság működésében, ami természetesen az anyagi viszonyok javulásával is összefüggött. Ismét megjelent a Magyar Történelmi Tár és a magyar történelem néhány kiemelkedő egyéniségének közeledő évfordulója - (II. Rákóczi Ferenc halálának 1935-ben 200., I. István király halálának 1938-ban 900., és Mátyás király születésének 1940-ben 500.) - arra készítette a bizottságot, hogy méltóképpen ünnepelje meg a centenáriumokat. Ekkor vetődött fel ismét az évtizedek óta szünetelő Archivum Rakóczianum folytatásának, majd a Szt. István és a Mátyás király emlékkönyvek kiadásának gondolata.

Számba vette a TB mindazokat a sorozatokat és műveket, amelyek évtizedek óta csonkák, vagy befejezetlenek maradtak, és erőfeszítéseket tett kiadásukra. Így előkészületek történtek a Magyar Történelmi Emlékek folytatására és az első, vagyis az okmánytárak osztályában sajtó alá került a 41. és 42. kötet: Veress Endre: Carrilló Alfons levelezései és iratai II. kötete és Veress Endre: Báthory István király levélváltása az erdélyi kormánnyal c. művek.

Ugyancsak a Monumenták sorozatában tervezte a bizottság - Szekfű Gyula javaslatára - Cserei Mihály kiadatlan műveinek és - Szittyai Dénes szerkesztésében - Arator (Szántó) István Erdélyről írt munkájának megjelentetését. E két utóbbi a gyakorlatban már nem valósulhatott meg. (Biz.jegyzk. 1944.márc.13.)

Kísérlet történt az Országgyűlési Emlékek folytatására is, amennyiben a bizottság a Magyar Országgyűlési Emlékek anyagának előkészítésével (Károlyi Árpád hagyatékának felhasználásával) Szabó Istvánt, s az Erdélyi Országgyűlések anyagának kiadásával ismét Lukinich Imrét bízta meg. (Lukinich először 1912-ben kapott megbízást erre. Biz.iratok: 15/1912.) A Török-magyarokori Történelmi Emlékek további részével Fekete Lajos foglalkozott; a Zsigmondkori Okmánytár összeállítására Mályusz Elemér vállalkozott. Régebben ugyan rendelkezett már a bizottság az Anjoukori Okmánytár VIII-IX. kötetének sajtó alá készítettetéséről, úgy látszik azonban, hogy szükséges volt újabb szerkesztő-változtatás és a választás Sinkovics Istvánra esett. (Biz.jegyzk. 1942.ápr.27. és okt.19.)

A TB második világháború előtti tevékenységéhez tartozik, hogy tervbe vette az 1848/49-i szabadságharc történetének megíratását is, ami új irányvonalat jelentett. A munka előkészítésére albizottságot nevezett ki, Angyal Dávid, Gyalóky Jenő, Hajnal István, Jánosy Dénes, Madzsar Imre, Szekfű Gyula és Lukinich Imre tagokból. Az erőfeszítések és tervek, már nem mehettek teljességbe. (Biz.jegyzk. 1942.okt.19.)

A felszabadulás után a TB munkájáról egyetlen jegyzőkönyv tanuskodik, amely az 1946. évi március 11-én tartott üléséről készült. Az előadó ezen az ülésen számolt be a bizottság másolatgyűjteménye

megőrzésének módjáról; előterjesztette a további munkálkodás tervezetét és a személyi javaslatokat az új tagválasztásra. A munkatervben kiadásra ajánlotta mindazokat a munkákat, amelyek megvalósítását a bizottság közvetlenül a háború előtt irányozta elő. Új programjának ismertetésére az alábbiakat közöljük munkatervéből:

"A TB nem elégedhet meg a régebbi sorozatok kiegészítésének és továbbfolytatásának elintézésével, hanem - számolva az új idők szükségleteivel - olyan kiadványok létesítését is tervbevette, amelyek megfelelnek az Akadémiára háruló újabb követelményeknek.

Kiváncosnak tartja a Brüsszeli és a Londoni Okmánytár mintájára egy Moszkvai Okmánytár kiadását is, amely azokat az okleveleket tartalmazná, melyek eredetije, vagy fordítása a moszkvai állami levéltárban található. Ebből a levéltárból a bizottság másolatgyűjteménye sok másolatot őriz, Supala Ferencről és Géresi Kálmántól, Mátyás király, II. Ulászló, Báthory István, Bethlan Gábor, II. Rákóczi György és II. Rákóczi Ferenc korára vonatkozólag. Ezt a másolatgyűjteményt újabb kutatásokkal kellene kiegészíteni.

Kiváncosnak tartja, hogy azok a munkálatok, amelyek 1848-ban a jobbágyság eltörlésére és a közteherviselés elrendelésére vezettek, előzményeikkel együtt kiadassanak. Az 1848/49-i szabadságharc két év múlva esedékes évfordulója egy ilyen kiadvány megjelenését feltétlenül indokolná..."

..."Időszerű volna és ezért a bizottság tervbevette a magyar parasztság történetére vonatkozó irat-anyag összegyűjtését abból a célból, hogy belőle megismerjük a magyar parasztság életét és sorát a magyar történelem folyamán..."

..."A bizottság kiváncosnak tartaná továbbfolytatni azt a sorozatot, amely a külföldi egyetemeken tanuló magyarokra vonatkozó anyagot tartalmazza, idáig négy kötetben. S egyáltalában egy Monumenta Hungariae Paedagogica c. vállalat megindítását is fontolóra veszi..."

"Rendkívül sürgős volna a bizottság meggyőződése szerint az 1400 után kelt okleveleknek kivonatos közzététele sorozatos kiadványokban..."

A TB tervezte továbbá, legrégibb eredeti okleveleink hasonmás-kiadását, a legrégibb magyarnyelvű levelek betűhű közlését, a magyar cenzurára és ezzel kapcsolatosan a magyar könyvkereskedelemre, a magyar könyvnyomdászatra vonatkozó iratok, általában a XVI. századi "dicális conscriptiok"-nak kiadását, az ezekben található gazdag politikai, népesség- és gazdaságtörténeti anyag miatt.

"Keleteurópa története címen az ugynevezett keleteurópai nemzetek vagy államok története volna megirandó - folytatta a tervezet ismertetését az előadó -, amely megvilágítaná azt a hatást, amelyet

az egymás mellett évszázadokon át élő népek egymás életformáira és történetük fejlődésére gyakoroltak." (Biz.iratok: 1/1946)

A TB a munkatervben szereplő feladatokat részletes ütemtervbe is felvette (Uo.).

A bizottság munkálkodása még 1949-ig folytatódott, erre az időszakra azonban az Akadémia Könyvtárának Kézirattárában levő, jelenlegi akadémiai iratanyagban nem találtunk adatokat. A régi TB tevékenysége tehát 1949-ben ért véget, amikor az egész Akadémiával egyidőben átadta helyét egy újabb szervezeti keretek között és új feladatokkal induló bizottságnak.

*

A TB közel egy évszázados működése a magyar történetírás szempontjából igen jelentős. Nincs az Akadémiának még egy bizottsága, amely olyan szolgálatokat tett volna a magyar tudomány ügyének, mint a Történettudományi Bizottság. Munkálkodásának döntő bizonyítéka az a közel 400 kötet, amelyben a magyar történelem forrásainak egész sorát tárta fel a kutatás számára. Emellett egy időben a magyar történetkutatás legjelentékenyebb központja volt: irányította a kutatókiadást, gyűjtötte a magyar történelem forrásanyagát, és megbízások, pályázatok útján gondoskodott fontos történeti problémák megoldásáról is. Több mint félszáz azoknak az egyéni műveknek a száma, amelyek megjelenését a bizottság segítette elő, és jelentős összegeket fordított az egyes folyóiratok, sorozati művek, társaságok támogatására.

A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1856-1871	B.Eötvös József	1895-1899	Szilágyi Sándor
1871-1878	Horváth Mihály	1899-1909	Thaly Kálmán
1878-1880	Csengery Antal	1909-1933	Csánki Dezső
1880-1886	Ipolyi Arnold	1933-1943	Angyal Dávid
1886-1895	Fraknói Vilmos	1944-1949	Szentpétery Imre

Előadók

1854-1875	Toldy Ferenc	1889-1914	Fejérpataky László
1875-1880	Fraknói Vilmos	1915-1932	Áldásy Antal
1880-1889	Pesty Frigyes	1932-1949	Lukinich Imre

Tagok

Acsády Ignác	1891-1907	Hajnal István	1931-1949
Áldásy Antal	1912-1932	Hajnik Imre	1886-1902
Alföldi András	1940-1949	Házy Jenő	1932-1949
Angyal Dávid	1907-1943	Herczog József	1932-1941
Ballagi Aladár	1891-1928	Hodinka Antal	1916-1946
Barabás Samu	1910-1940	Holub József	1919-1949
Békefi Remig	1899-1924	Hóman Bálint	1916-1945
Berzeviczy Albert	1909-1936	Horvát Árpád	1872-1894
Bolgár Elek	1946-1949	R.Horváth Jenő	1910-1915
Borovszky Samu	1899-1912	Horváth Mihály	1867-1878
Bruckner Győző	1932-1949	Illés József	1913-1944
Csánki Dezső	1891-1933	Ipolyi Arnold	1870-1886
Csengery Antal	1859-1880	Iványi Béla	1916-1949
Csontos János	1889-1918	Jánossy Dénes	1940-1949
Czech János	1854	Jerney János	1854-1855
Darkó Jenő	1915-1940	József főherceg	1918-1945
Deák Farkas	1880-1888	Karácsonyi János	1904-1929
Deér József	1946-1948	Károlyi Árpád	1886-1940
Domanovszky Sándor	1913-1949	Klebensberg Kuno	1922-1932
Eckhart Ferenc	1928-1949	Knauz Nándor	1869-1898
Ember Győző	1946-1949	Knieszsa István	1940-1949
Eötvös József	1856-1871	Kollányi Ferenc	1907-1933
Érdy János	1854-1871	Komáromy András	1895-1931
Fejérpataky László	1886-1923	Kováts Ferenc	1919-1949
Forster Gyula	1918-1932	Kováts Gyula	1893-1935
Fraknói Vilmos	1871-1924	Lukinich Imre	1916-1949
Gombos F.Albin	1925-1938	Madzsar Imre	1925-1946
Gyalókay Jenő	1928-1945	Majláth Béla	1891-1900

Mályusz Elemér	1931-1949	Szabó István	1941-1949
Marczali Henrik	1893-1940	Szádeczky Kardoss Lajos	1907-1935
Márki Sándor	1918-1925	Szalay László	1855-1864
Markó Árpád	1934-1949	Szekfü Gyula	1925-1949
Melich János	1913-1949	Szendrey János	1909-1927
Miskolczy Gyula	1934-1945	Szentkláray Jenő	1904-1925
Nagy Gyula	1888-1924	Szentspétery Imre	1915-1949
Nagy Imre	1873-1894	Szilády Áron	1892-1922
Nagy Iván	1861-1898	Szilágyi Lóránd	1946-1949
Nagy Miklós	1931-1949	Szilágyi Sándor	1868-1899
Nyáry Albert	1874-1886	Tagányi Károly	1894-1924
Nyáry Jenő	1901-1914	Takáts Sándor	1912-1932
Ortvay Tivadar	1907-1916	Thaly Kálmán	1867-1909
Pauler Gyula	1875-1903	Thallóczy Lajos	1886-1916
Pesty Frigyes	1875-1889	Toldy Ferenc	1854-1875
Pilch Jenő	1922-1937	Tóth Zoltán	1928-1949
Podhradszky József	1854-1870	Váczy Péter	1940-1949
Radvánszky Béla	1888-1906	Vécsey Tamás	1893-1912
Repiczky János	1854-1855	Wellmann Imre	1946-1949
Salamon Ferenc	18 ?-1892	Wenzel Gusztáv	1854-1891
Schönherr Gyula	1895-1908	Wertheimer Ede	1910-1930
Simonyi Ernő	1871-1882	Zsilinszky Mihály	1907-1925
Szabó Dezső	1932-1949		

A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1871-TŐL

1871	12000 Ft	1878	15000 Ft
1872	20000 "	1879	13000 "
1873	20000 "	1880	13000 "
1874	15000 "	1881	13000 "
1875	15000 "	1882	13000 "
1876	15000 "	1883	12000 "
1877	15000 "	1884	12000 "

1885	12000 Ft	1918	23466 korona
1886	12000 "	1919	23890 "
1887	11000 "	1920	22194 "
1888	12000 "	1921	149881 "
1889	12000 "	1922	619000 "
1890	14399 "	1923	1148000 "
1891	13631 "	1924	2800000 "
1892	14951 "	1925	65712350 "
1893	13136 "	1926	171500000 "
1894	15389 "	1927	15670 pengő
1895	15861 "		(141500000 korona)
1896	16333 "	1928 I. félév	13420 pengő
1897	14576 "	II. "	13670 "
1898	10400 "	1929 I. "	15800 "
1899	10000 " azaz	II. "	20100 "
	28743 korona	1930 I. "	3600 "
1900	24296 "	II. "	5360 "
1901	31830 "	1931 I. "	- "
1902	31455 "	II. "	6362 "
1903	26207 "	1932 I. "	1750 "
1904	30130 "	II. "	2000 "
1905	35452 "	1933 I. "	3000 "
1906	32025 "	II. "	2240 "
1907	28709 "	1934 I. "	750 "
1908	32439 "	II. "	8240 "
1909	32464 "	1935 I. "	8250 "
1910	22624 "	II. "	13000 "
1911	22000 "	1936 I. "	13250 "
1912	22000 "	II. "	7775 "
1913	32639 "	1937 I. "	2250 "
1914	23665 "	II. "	7750 "
1915	30432 "	1938 I. "	2250 "
1916	42049 "	II. "	4250 "
1917	22096 "		

1939	I. félév	1250 pengő	1942	I. félév	1750 pengő
	II. "	1250 "		II. "	1750 "
1940	I. "	5250 "	1943	I. "	4750 "
	II. "	2500 "		II. "	3750 "
1941	I. "	2250 "	1944	I. "	3777 "
	II. "	1750 "			

A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok és sorozatok

<u>Magyar Történelmi Tár</u>		1855-1877		1-25 kötet
		1914-1934		26-28 "
<u>Magyar Történelmi Emlékek</u>				
I. osztály:	1857-1948		1-42	"
II. "	1857-1906		1-38	"
III. "	a) Magyar Országgyűlési Emlékek	1874-1917	1-12	"
	b) Erdélyi Országgyűlési Emlékek	1875-1898	1-21	"
IV. "	Diplomáciai Emlékek			
	a) Anjou korból	1874-1876	1-3	"
	b) Mátyás király korából	1875-1878	1-4	"
<u>Anjoukori Okmánytár</u>		1878-1920		1-7 "
<u>Török-magyarkori Történelmi Emlékek</u>				
I. osztály:	Okmánytárak	1853-1874	1-9	"
II. "	Török történetírók	1893-1908	1-5	"
<u>Archivum Rakócziánium</u>				
I. osztály:	Had- és belügy	1873-1935	1-12	"
II. "	Diplomatia	1871-1877	1-3	"

Könyvek (támogatottak is!)

- Acsády Ignác: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt. Bp. 1888.
- Altmann, W.: Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds. Berlin, 1893. [20 példányt vásárolt a bizottság. Biz. iratok: 32/1893]
- Ballagi Aladár: XII. Károly és a svédek átvonulása Magyarországon, 1709-1715. Bp. 1922. [Kjálmann József gőteborgi tb. magyar konzul segítségével jelent meg. Biz. iratok: 12/1921]

- Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve. Bp.1897.
- Báthory [István erdélyi fejedelem] Etienne - roi de Pologne, prince de Transylvanie. Cracovie, 1935. [Közös kiadás a lengyel akadémiával. Biz.iratok: 15/1931]
- Beke Antal-Barabás Samu: I. Rákóczi György és a Porta. Bp.1888.
- Békefi Remig: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Bp.1910.
- Békefi Remig: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bp.1906.
- Borovszky Samu: Csanád vármegye története I-II. Bp.1896-1897.
- Bubics Zsigmond: Esterházy Pál "Mars Hungaricusa". Bp.1895.
- Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I-III. Bp.1890-1897., V. Bp.1913.
- Csóka J. Lajos: Mária Terézia iskolareformja és Kollár Ádám. Pannonhalma, 1936.
- Csoma József: Magyar nemzetségek címerei. [Ez tulajdonképpen Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I-III. Bp.1900-1901. III. kötetének a második fele, amit Csoma József dolgozott fel. - Biz.iratok: 22/1903]
- Csoma József: A magyar heraldika korszakai. Bp.1913.
- Darkó Jenő: Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes. I-II. Bp.1922-1927.
- Deák Farkas: A bujdosók levéltára. Bp.1883.
- Deák Farkas: Gr. Thököly Imre levelei. Bp.1882.
- Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei 1515-1709. Bp.1879.
- Demkó Kálmán: A magyar orvosi rend története, tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig. Bp.1894.
- Divéky Adorján: A Lengyelországnak elzálogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben. Bp.1929.
- Domanovszky Sándor: A szepesi városok árumegállító joga 1258-1570. Bp.1922.
- Domanovszky Sándor: Kézai Simon mester krónikája. Bp.1906.
- Eckhart Ferenc: A Habsburg-Lotharingiai ház családi törvényei. Bp. [1929?]
- Fejérpataky László: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Bp.1885.
- Fejérpataky László: A királyi kancellária az Árpádok korában. Bp.1885.
- Fejérpataky László: Magyar címeres emlékek. Monumenta Hungariae Heraldica. I-III. (Kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társ.) Bp.1901-1902. és 1926. [Biz.iratok: 18/1900]
- Fekete Nagy Antal: A szepesség területi és történeti kialakulása. Bp. 1934.
- Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. I.Bp.1899. II.Bp.1902.
- Fraknói Vilmos: Mátyás király levelei. I-II. Bp.1893-1895.
- Fraknói Vilmos: Oklevéltár a magyar kir. kegyuri jog történetéhez, 1338-1776. Bp.1899.
- Fraknói Vilmos: A magyar királyi kegyuri jog Szt.Istvántól Mária Teréziáig. Bp.1895.

- Gelchich József-Thallóczy Lajos: Ragusa és Magyarország összeköt-tetéseinek oklevéltára, 1358-1525. Bp.1887.
- Gindely Antal: Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása törté-netéhez, 1618-1625. Bp.1890.
- Gombos F. Albin: Középkori krónikások. [A bizottság 1908 és 1909-ben segélyezte a vállalkozást 1200-1200 Ft-al. - Biz.jegyzk. 1908.jan.11. és dec.5.]
- Gombos F. Albin: Catalogus fontium historiae Hungaricae. I-III. Bp.1937-1938.
- Hain Gáspár Lőcsei krónikája. Kiadták: Bal J.-Förster J.-Kaufmann A. I-III. Lőcse, 1911-1913.
- Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és ve-gyesházi királyok alatt. Bp.1899.
- Hazai Okmánytár, I-VIII. Bp.1891. [Az 5. kötettől kezdve adta ki a bizottság. Biz.iratok: 8/1873]
- Hellebrant Árpád: Diplomatariumok és monumenták a MTA Könyvtárá-ban. Bp.1908.
- Hodinka Antal: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Bp.1916.
- Hodinka Antal: A munkácsi görög-katolikus püspökség története. Bp. 1910.
- Hóman Bálint: Magyar pénztörténet. Bp.1916.
- Hóman Bálint: Szt. Lászlókor Gesta Ungarorum és XII-XIII. századi leszármazói. Bp.1925.
- Ila Bálint: Gömör megye. II-III. Bp.1944-1946. [Csánki Dezső hagyatékából, a Hunyadiak kora folytatásaként.]
- Ipolyi Arnold: Rimay János államiratai és levelezése. Bp.1887.
- Iványi Béla: Bártfa sz.kir. város levéltára, 1319-1526. I.Bp.1910.
- Jedlicska Pál: Adatok B. Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza s korához, 1522-1600. Eger,1897.
- Karácson Imre: A Rákóczi-emigráció török okmányai, 1717-1803. Bp. 1911.
- Karácsonyi János: Szt. István király oklevelei és a Sylvester-bulla. Bp.1891.
- Karácsonyi János: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I-III. Bp.1900-1901.
- Karácsonyi János: A hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. Bp.1902.
- Karácsonyi János: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. I-II. Bp.1922.
- Király János: Pozsony város joga a középkorban. Bp.1894.
- R.Kiss István: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549-től 1551. évi leveleskönyve. Bp.1908.
- Kollányi Ferenc: A magán kegyuri jog hazánkban a középkorban. Bp. 1906.
- Kolosváry Sándor-Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabá-lyainak gyűjteménye a XVI-XVIII. századból. I-VIII. Bp. 1885-1904.
- Komáromy Andor: A magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Bp. 1910.
- Könyöki József: A középkori várak, különös tekintettel Magyaror-szágra. Bp.1905.

- Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága. Történeti ének 1695-ből. A Var-
sóban lévő eredeti kéziratról közli Thaly Kálmán. Tol-
dalék: Actio curiosa. Magyar történeti színjáték 1678-
ból. A Flóra-alapítványból kiadja a MTA Történettudományi
Bizottsága. Bp.1894. [Petrik G.: Magyar Könyvészet 1866-
1900. 465.p. A Bercsényi házassága szövegét, a Törté-
nelmi Társban megjelentből vették át.]
- Kubinyi Ferenc (ifj.): Magyar történelmi emlékek. I. Árpádkori okle-
velek 1095-1301. Pest, 1867. II. Oklevelek Hontvármegyei
magán-levéltárakból. I.rész. 1256-1399. Bp.1888. [A II.
kötetből 50 példányt vásárolt a bizottság. Biz.iratok:
18/1889]
- Kuun Géza: Relationum Hungarorum cum oriente historia antiquissima.
I-II. Kolozsvár, 1893-1895. [100 példányt vásárolt a bi-
zottság. Biz.iratok: 26/1894]
- Lukinich Imre: A B. Podmaniczky-család oklevéltára. 1351-1641. I-V.
Bp.1937-1943. [A Vigyázó-alapítványból.]
- Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában.
Bp.1918.
- Lukinich Imre: Les éditions des sources de l'histoire hongroise,
1854-1930. Bp.1931.
- Lukinich Imre: A MTA Történettudományi Bizottsága másolat- és kéz-
iratgyűjteményének ismertetése. Bp.1935.
- A magyar honfoglalás kútfeje. Szerk.Pauler Gyula és Szilágyi Sándor.
Bp.1901.
- Magyarországi török kincstári defterek, 1543-1699. I-II. Ford.: Ve-
lics Antal, bevezetette: Kammerer Ernő. Bp.1886-1890.
- Majláth Béla: A szőnyi béke okmánytára, 1642. Bp.1885.
- Marczali Henrik: Magyarország története II.József korában. I-III.
és mutató. Bp.1885-1888.
- Margalits Ede: Horvát történelmi repertorium. I-II. Bp.1900-1902.
- Margalits Ede: Szerb történelmi repertorium. Bp.1918.
- Mátyás Flórián: Historiae Hungaricae fontes domestici. I-IV. 1881-
1885. [A IV. kötetet a bizottság adta ki.]
- Mihályi János: Máramarosi diplomák a XIV-XV. századból. Máramaros-
sziget, 1900.
- Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. szá-
zadban. Bp.1881.
- Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. (Károlyi Árpád-Szalay Jó-
zsef) Bp.1882.
- Nagy Gyula-Thallóczy Lajos: A XVI.sz. közgazdasága. [Nem jelent meg,
de a bizottság előleget adott rá. Biz.jegyzk. 1880.dec.
11.]
- Nilles, Nicolaus: Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae
orientalis in terris Coronae Sancti Stephani. I-II.
Oeniponte, 1885.
- Novák Mihály: Zala-vármegye az 1848/49-es szabadságharcban. Zala-
egerszeg, 1889.
- Nyáry Albert: A heraldika vezérfonala. Bp.1886.
- Ortvay Tivadar: Oklevelek Temes vármegye és Temesvár város törté-
netéhez. I. 1183-1430. Pozsony, 1896.

- Ortvay Tivadar: Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig. I-II. Bp.1882.
- Óváry Lipót: A MTA Tört. Bizottságának oklevélmásolatai. I-III. Bp. 1890-1901.
- Óváry Lipót: Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez, 1620-1626. Bp.1886.
- Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék. I-II. Bp.1880.
- Pesty Frigyes: A magyarországi várispánságok története különösen a XIII. században. Bp.1882.
- Pesty Frigyes: Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. Bp.1888.
- Pesty Frigyes: A szörényi bánság és Szörény vármegye története. I-III. Bp.1878.
- Radvánszky Béla-Závodszy Levente: A Héderváry-család oklevéltára. I-II. Bp.1909-1922.
- II. Rákóczi Ferenc énéletrajza és "Egy keresztény fejedelem áhítatásai". (Grisza Ágost) Bp.1876.
- Rupp Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pest,1868.
- Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre. I-III. Pest,1870-1876.
- Schmidt(?): A szereti püspökség. [Bibliográfiákban nem találtunk adatokat. Segélyben részesült. Igazgatótanács jelentése 1886/87. 10.p.]
- Schrauf Károly: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve, 1453-1630. (Magyarországi tanulók külföldön IV.) Bp.1902.
- Szabó Dezső: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. Bp.1909. [Biz.iratok: 24/1909]
- Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár. I. Bp.1879. II. Bp.1885. [Az I-II. kötetet segélyezte a bizottság. - Biz.jegyzk. 1879. október 11. és Biz.iratok: 20/1884]
- Szádeczky Béla: I. Apafi Mihály fejedelem udvartartása. I. Borne-missza Anna gazdasági naplói, 1667-1690. Bp.1911.
- Szádeczky K. Lajos: Báthori István lengyel királlyá választása, 1574-1576. Bp.1887.
- Szádeczky K. Lajos: Izabella és János Zsigmond Lengyelországban, 1552-1558. Bp.1888. [A hg. Czartoryski-alapítványból adta ki a bizottság.].
- Szádeczky K. Lajos: A székely határórság szervezése 1762-1764. Bp. 1908.
- Szádeczky K. Lajos: A csíki székely krónika. Bp.1905.
- Szalay Ágoston: Négy száz magyar levél 1504-1560. (Magyar Levelestár I.) Pest,1860.
- Szász Károly: Gr. Széchenyi István és az Akadémia megalapítása. Bp. 1880.
- Szent István emlékkönyv. I-III. Szerk. Lukinich Imre-Gombos F.Albin. Bp.1938-1940.
- Szentkláray Jenő: A dunai hajóhadak története. Bp.1886.
- Szentpétery Imre: A borsmonostori apátság Árpád-kori oklevelei. Bp. 1916.
- Szentpétery Imre: Oklevéltári naptár. Bp.1912.

- Szentpétery Imre: Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I-III. Bp.1923-1943.
- Szentpétery Imre: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore duorum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I-II. Bp.1937-1938.
- Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei. [Különlenyomat a Történelmi Tárból. Segélyképpen 100 példányt rendelt a TB - Biz. jegyzk. 1885.április 10.]
- Szilágyi Sándor: Erdély és az északkeleti háború. Levelek és okiratok. I-II. Bp.1890-1891.
- Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok I. Rákóczi György keleti összeköttetései történetéhez. Bp.1883.
- Szilágyi Sándor: A linzi béke okirattára.
- Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem levelezése. Bp.1886.
- Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor kiadatlan politikai levelei. Bp. 1879.
- Szinnyei József: Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos szempontjából. I-II. (3 db-ban.) Bp.1874-1885. [Az 1874-ben megjelent I. kötetet segélyezte a bizottság.]
- Takáts S.-Eckhart F.-Szekfű Gy.: A budai pasák magyar nyelvű levelezése. Bp.1915.
- Thallóczy Lajos: Oklevéltár Bosznia és Hercegovina történetéhez.
- Thaly Kálmán: Eszterházy Antal kuruc generális tábori könyve. Bp. 1915.
- Thaly Kálmán: De Saussure Gézárnak II. Rákóczi Ferenc fejedelem udvari nemesének törökországi levelei 1730-39-ből és fűl-jegyzései 1740-ből... Bp.1909. [A Flóra-alapítványból adta ki a bizottság. Biz.jegyzk. 1907.december 7.]
- Thaly Kálmán: Ocskay László. Bp.1880.
- Thaly Kálmán: A Bercsényi-család története. I. Bp.1885. II. Bp.1887. III. Bp.1892.
- Tóth Zoltán: A német koronázási formula kard insigniója. [Székfoglaló értekezés német nyelvű kiadását segélyezte a bizottság. - Biz.iratok: 26/1930]
- Tóth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Bp.1917.
- A történeti Erdély. (Kiad.: Erdélyi Férfiak Egyesülete.) Bp.1936. [Biz.jegyzk. 1936.nov.16.]
- Vári Rezső: *Leonis imperatoris Tactica* I-III. Bp.1917-1919, és Bp. 1922.
- Viszota Gyula: A Széchenyi-híd története. Bp.1935.
- Wagner Károly: *Analecta Scepusii sacri et profani*, III. Supplementum. Szerk.: Wéber Samu. Lőcse, 1908. (Szepesmegyei Tört. Társulat Évkönyve XI.köt.) [A megjelenését támogatta a bizottság. - Biz.iratok: 28/1907. és 24/1908]
- Wenzel Gusztáv: Magyarország mezőgazdaságának története. Bp.1887.
- Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. Bp. 1880.

Anyagilag támogatott folyóiratok és sorozatok

Adatok Zemplén vármegye történetéhez

Keleteurópai Történelmi Szemle

Magyar Gazdaságtörténeti Szemle

Magyar Történelmi Életrajzok

Történelmi Szemle

Mutatók [öt kötet]

Jelentősebb művek megjelenését szolgáló egyéni kutatások támogatása

Acsády Ignác: A török hódoltság földrajza. [Ez a munka ilyen cím alatt nem jelent meg, noha a munka segélyezése így szerepel a TB jegyzőkönyvében 1895. november 30-án. Valószínűnek tartjuk, hogy a Magyarország három részre osztásának története 1526-1608. c. munkájához gyűjtött anyag támogatásáról volt szó.]

Doby Antal genealógiai kutatásai.

Domanovszky Sándornak a harmincadván történetére vonatkozó kutatásai. [Megjelent "A harmincadván eredete" címen. Bp. 1916.]

Dóry Ferenc: XVIII. századi nemesi vizsgálatok. [A Flór-alapítványból segélyezte a bizottság. Biz. iratok: 25/1911. A munka a fenti címen nem jelent meg.]

Fekete Lajos: Külföldi gyűjteményekben található török defterek tanulmányozása.

Horváth Sándor: Magyar királyi pecsétek kiadásának előkészítése.

Kovács Nándor: Magyar Történelmi Tár indexének előkészítése.

Thaly Kálmán: ifj. Teleki Mihály naplójának kiadása. [Nem jelent meg.]

Történeti bibliográfia előkészítő munkálataira, segélyezés: Lukinich Imre és Hellebrant Árpád számára.

Vetéssy László levelezésének kiadása.

Wallentiny Dezső: Rákóczi László naplója.

Wenzel Gusztáv: Zsigmondkori diplomáciai emlékek előkészítése.

Fejérpataky László: Zsigmondkori Okmánytár előkészítése.

Zsinka Ferenc: Törökkori oklevelek összegyűjtése.

A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek 1854-1946 között. Összesen 557 db.
2. Iratok: évenkénti csoportosításban, szintén 1854-1946 között.
 - a) A bizottság ülésein tárgyalt ügyekhez kapcsolódik.
 - b) "A magyar- és erdélyi országgyűlési emlékek gyűjtésével kapcsolatos iratok".
 - c) "Egyéb irományok": utalványkönyvek, a másolatgyűjtemény régebbi elhelyezésére vonatkozó iratok stb.

Az iratok anyagának könnyebb áttekintése végett kiemeltük a fenti iratanyagból a történeti művekre vonatkozó bírálatok, jelentések lényeges adatait (bírálok neve, lelőhely) Az alábbiakban ezeket - a vonatkozó művek szerzőinek betűrendjében - jegyzékszerű összeállításban közöljük.*

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet
Acsády Ignác: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt	Deák Farkas Thallóczy Lajos	Biz. iratok " 12,16/1887
Anjoukori Okmánytár	Fejérpataky László Hajnik Imre	" 17,18/1890
Barabás Samu: Székely Oklevéltár	Lukinich Imre	" 19/1930
Barabás Samu: Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok	Acsády Ignác Nagy Gyula	" 19/1896

* Olyan művek bírálata is szerepel a jegyzékben, melyek egyáltalán nem, vagy nem a TB kiadásában jelentek meg. A művek címét a kéziratban levő címek szerint közöltük; ez az esetleges megjelenésig több munkánál változott.

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet
Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve	Tagányi Károly Nagy Iván Schönherr Gyula	Biz. iratok " 4,5,18/1896
Berzeviczy Albert: Beatrix királyné életére vonatkozó okiratok	Fejérpataky László	" 9/1912
Borovszky Samu: Csanád vármegye története	Csánki Dezső Tagányi Károly	" 6/1896 " 13/1897
Bruckner Győző: A késmárki ev.kerületi lyceum pártfogásának története	Domanovszky Sándor	" 5/1914
Bubics Zsigmond: Esterházy Pál "Mars Hungaricus"	Békefi Remig	" 4/1904
Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában	Pesty Frigyes	" 12/1889
Csóka Lajos: Mária Terézia iskolareformja és Kollár Ádám	Angyal Dávid	" 12/1935
Csoma József: A magyar heraldika korszakai	Fejérpataky László	" 16/1910
Deák Farkas: A bujdosók le- véltára	Fraknói Vilmos	" 8/1881
Demkó Kálmán: Az orvosi rend története Magyarországon	Csánki Dezső	" 19/1893
Divéky Adorján: Zsigmond lengyel herceg budai számadásai	Áldásy Antal	" 1/1913
Divéky Adorján: Az Aranybulla hatása a lengyel jogra	Illés József	" 2/1942
Domanovszky Sándor: Kézai Simon mester krónikája	Csánki Dezső Karácsonyi János	" 1,25/1905 15/1904
Erdélyi László: Magyar művelődéstörténet	Hóman Bálint	" 1/1919

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet
		Biz. iratok
Fejérpataky László: Magyarországi városok régi számadáskönyvei	Hajnik Imre	" 16/1883
Fekete Nagy Antal: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása	Mályusz Elemér	" 3/1933
Fest Aladár: Fiume és az uszkókok	Szilágyi Sándor	" 4/1890
Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás tört. Mária Terézia korában	Ballagi Aladár Vécsey Tamás	" 20/1901 " 28/1897
Follajtár József: Pöstyén és környéke	Borovszky Samu	" 2/1907
Fraknói Vilmos: Mátyás király levelezése	Csánki Dezső	" 5/1892
Fraknói Vilmos: Oklevéltár a magyar kir. kegyuri jog történetéhez	Fejérpataky László	" 27/1897
Gindely Antal: Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása tört.-hez	Nagy Gyula Szilágyi Sándor	" 7/1889 " 11/1889
Gyöngyössy László: Gyöngyössy István és kora	Áldásy Antal	" 14/1914
Hajnik Imre: A magyar bírói szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt	Vécsey Tamás	" 25/1898
Hóman Bálint: Magyar pénz-történet	Domanovszky Sándor	" 14/1915
Hóman Bálint: Szent László-kori Gesta Hungarorum	Domanovszky Sándor	" 1/1923
R. Horváth Jenő: A modern történelem bibliográfiája	Áldásy Antal	" 1/1920
Huszár Ferenc: Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690	Lukinich Imre	" 2/1918

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet	
Iványi Béla: Bártfa sz.kir. város levéltára	Békefi Remig Tagányi Károly	Biz. iratok "	19/1908 14/1916
Jakab Elek: Szentiványi Gábor jegyzőkönyve	Fejérpataky László Thaly Kálmán	" "	11/1892 11/1892
Jakab Elek: Az utolsó Apafi	Salamon Ferenc Szilágyi Sándor	"	5/1874
Jakab Elek: A királyföldi viszonyok			
Jakab Elek: Sándor Pál kápithia és az erdélyi nemzeti fejedelemség utolsó éve			
Jedlicska Pál: Adatok B. Pálffy Miklós életéhez és korához	Acsády Ignác Károlyi Árpád	" "	28/1893 18/1895
Karácson Imre: Török történetirők.	Károlyi Árpád	"	5/1911
Karácson Imre: Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai	Acsády Ignác Károlyi Árpád	" "	6/1903 18/1907
Karácson Imre: A Rákóczi emigráció török okmányai	Angyal Dávid	"	11/1910
Karácsonyi János: A hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzéke	Fejérpataky László	"	12/1901
Karácsonyi János: Szt. István király oklevele és a Sylvestre-bulla	Fejérpataky László Pauler Gyula	" "	27/1890
Karácsonyi János: Szt. Ferenc rendjének története	Kollányi Ferenc	"	9/1921
Karácsonyi János posztumusz műve kiadásáról	Mályusz Elemér	"	1/1937
Károlyi Árpád: Magyar országgyűl. emlékek	Nagy Gyula Angyal Dávid	" "	14/1888 7/1917
Király János: Pozsony város joga a középkorban	Hajnik Imre Hajnik Imre	" "	15/1892 22/1893

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet	
Kohn Sámuel: A zsidók története Magyarországon	Nagy Iván Hajnik Imre Vámbéry Ármin	Biz. iratok "	8/1882 12/1883
Kollányi Ferenc: A magánkegyuri jog hazánkban a középkorban	K. Kovács Gyula	"	5/1906
Kolozsváry Sándor-Óváry Kelemen: Corpus statutorum municipalium	Hajnik Imre	" " "	23/1883 3/1889 11/1903
Komáromy Andor: A magyarországi boszorkányperek okmánytára	Békefi Remig	"	22/1901 13/1902 16/1907 5/1909
Komáromy András: Gömör megye levéltára	Tagányi Károly	"	23/1908
Kosutány Ignác: A magyar-pálosrend története	Tagányi Károly	"	4/1897
Kosutány Ignác: A kecskeshelyi inventárium	Nagy Gyula Csánki Dezső	"	26/1897
Križko Pál: A körmöcbányai iskolák története	Ballagi Aladár Majláth Béla	"	3/1898
Krman Dániel superintendens 1708-1709 oroszországi utjának leírása	Ballagi Aladár Ballagi Aladár	" "	22/1892 13/1893
Kun László: A magyar ügyvédség története	Hajnik Imre Vécsey Tamás	" "	9/1894 10/1894
Kuun Géza: Relationum Hungarorum cum oriente historia antiquissima	Goldziher Ignác	"	11/1894
Lukinich Imre: Levelek és okiratok I. és II. Rákóczi György és Zsigmond lengyelországi összeköttetéseinek történetéhez	Acsády Ignác	" "	23/1905
Marczali Henrik: Magyarország története II. József korában	Pauler Gyula	"	17/1887

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet	
Margalits Ede: Horváth-szerb okmánytár kiadásáról	Tagányi Károly	Biz. iratok "	34/1897
Margalits Ede: Horvát történelmi repertorium	Tagányi Károly Nagy Gyula	" " "	4/1899 11/1900 24/1901
Margalits Ede: Szerb történelmi repertorium	Melich János Tagányi Károly	"	10-11/1915 4/1918
Meszlényi Antal: A jozefinizmus kora Magyarországon	Hajnal István Eckhardt Ferenc	" "	8/1934 9/1934
Mihályi János: Máramarosi diplomák	Nagy Gyula	"	24/1901
Mikó Imre: Erdély különválása Magyarországtól	Podhradszky József	"	1/1859
Miskovics Mózes: Szt. István 1001. évi oklevele	Horváth Mihály	"	5/1869
Mosonyi Lipót: Buda védelmére vonatkozó hadtört. okmányok 1680-1685	Károlyi Árpád	"	11/1917
Nagy Gyula: Keczer Ambrus naplója	Pauler Gyula	"	21/1892
Nilles Miklós: Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae Sancti Stephani. I-II.	Szilágyi Sándor	"	20/1883
Novák József: A vránai per-jelség	Hóman Bálint	"	1/1919
Óváry-Avari Károly: Gr. Teleki László életrajza	Lukinich Imre	"	11/1942
Óváry Lipót: A MTA Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai	Károlyi Árpád Thallóczy Lajos Szilágyi Sándor Borovszky Samu	"	15/1889
		"	24/1893
		"	3/1901
Papp Alajos: Az erdélyi közigazgatás és bíróság története	Eckhart Ferenc	"	16/1930

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet	
		Biz. iratok	
Patrucco-féle Veteráni Frigyes levelezése kiadásáról	Károlyi Árpád	"	18/1907
Péchy Antal: Alsó-Magyarország bányaművelésének története	Wenzel Gusztáv	"	30/1883
Péchy Péter: A Péchy-család története	Lukinich Imre	"	2/1929
Pompéry Aurél: Kossuth, Wesselényi és a jurátusok	Wertheimer Ede	"	13/1911
Rácz Kálmán: Az oroszországi csehszlovák légión története	Melich János	"	13/1930
Radvánszky Béla - Závodszy Levente: A Héderváry-család oklevéltára	Fejérpataky László Barabás Samu	" "	8/1905 4/1913
Schönwitzky Bertalan: Az Árpádkori hadoszólások, Az indictio	Holub József	"	6/1920
Sipos Kamilló: 1848-49-i bibliográfiái összeállításáról	Angyal Dávid	"	4/1920
Schmidt Vilmos: Episoden aus der Geschichte der Moldau	Thallóczy Lajos	"	11/1890
Schmidt Vilmos: Romano Catholici per Moldoviam Episcopatus res gestae. Anonymus	Wenzel Gusztáv	"	22/1886
Szabó Dezső: A magyar országgyűlések tört. II. Lajos korában	Marczali Henrik Csánki Dezső	" "	8/1909 16/1909
Szádeczky Béla: I. Apafi Mihály fejedelem udvartartása	Békefi Remig	"	18/1906 16/1907 5/1909

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet	
		Biz. iratok	
Szádeczky K. Lajos: A szé- kely határőrség szerve- zése	Marczali Henrik	"	19/1907
Szádeczky K. Lajos: Bethlen G. levelei Illésházy Gás- párhoz	Angyal Dávid	"	16/1914
Szádeczky K. Lajos: Báthory István lengyel királlyá választása	Szilágyi Sándor Thaly Kálmán	" "	10/1886 10/1886
Szádeczky K. Lajos: Erdély története a nemzeti feje- delmek alatt	Pauler Gyula	"	8/1898
Szentpétery Imre: Oklevél- tani naptár	Fejérpataky László	"	6/1912
Szentpétery Imre: Az Árpád- házi királyok oklevelei- nek kritikai jegyzéke	Fejérpataky László	"	2/1922
Szilágyi Sándor: Erdély és az északkeleti háború	Radvánszky Béla Thaly Kálmán	" "	9/1890 5/1891
Szilágyi Sándor: Kemény Já- nos kora és fejedelemsége	Podhradszky József	"	1/1859
Szilágyi Sándor: Erdélyi or- szággyűlési emlékek	Nagy Imre Nagy Gyula Salamon Ferenc	" " "	5/1888 6/1889 6/1889
Szilágyi Sándor: Okmánytár II. Rákóczi György észak- keleti diplomáciai ösz- szekölttetései történeté- ről	Radvánszky Béla Thaly Kálmán	" "	8,9/1890
Thallóczy Lajos: A Blagay- család oklevéltára	Fejérpataky László Csánki Dezső	" "	4/1895 23/1893
Thallóczy Lajos: Alsószla- vóniai okmánytár	Fejérpataky László	"	16/1910
Thallóczy Lajos: A horvát véghelyek okirattára	Csánki Dezső Nagy Gyula	" "	21/1896 24/1901

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet
Thallóczy Lajos: Jajcza története	Csánki Dezső Barabás Samu	Biz. iratok 21/1896 " 4/1913
Thaly Kálmán: A Bercsényi család története	Szilágyi Sándor	" 14/1891 " 21/1891
Tóth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története	Békefi Remig Csánki Dezső Áldásy Antal	" 20/1911 " 20/1911 " 14/1914
Török történetírók II., III. kötet	Szilády Áron Szilágyi Sándor Károlyi Árpád	" 14/1895 " 14/1895 " 9/1915
Turchányi Tihamér: Rogerius mester siralmas éneke	Pauler Gyula	" 18/1901
Vadász Pál genealógiai művéről	Komáromy András	" 1/1918
Veress Endre: Basta György hadvezér levelezése és iratai	Károlyi Árpád Fraknói Vilmos	" 8,9/1906 " 18/1907
Veress Endre: A páduai egyetem magyarországi tanulói anyakönyve és iratai. 1264-1864	Békefi Remig	" 7/1910
Veress Endre: Lengyelországi adalékok hazánk s főleg Erdély XVI-XVII. századi történetéhez	Károlyi Árpád	" 15/1896
Veress Endre: Carrillo Alfonso jezsuita atya levelezése és iratai II.	Biró Vencel Madzsar Imre	" 4/1942 " 5/1942
Veress Endre: Lengyel-magyar vonatkozások	Károlyi Árpád Fraknói Vilmos	" 9/1902 " 17/1902
Viszota Gyula: A Széchenyi-híd története	Zelovich Kornél Angyal Dávid	" 3/1934 " 4/1934
Vizkelety Imre: A Cilleiek története	Schönherr Gyula	" 3/1896

Szerző és cím	Bírálok	Kézirattári jelzet
Wallentiny Dezső: Rákóczi László naplója	Angyal Dávid	Biz. iratok " 7/1915 17/1916
Wenzel Gusztáv: Magyaror- szág mezőgazdaságának története	Deák Farkas	" 19/1886
Wertner Mór: Árpádkori archontologia	Nagy Imre Nagy Gyula Fejérpataky László	" 6/1892 "

(A TB irataiban való tájékozódás "Iktatókönyv" segítségével történik. Használatát megkönnyíti az ezen iktatókönyv 74. lapján kezdődő betűrendes név- és tárgymutató.)

ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁG

Megalakulásának éve 1858, de előzménye visszanyulik 1847-re. Ekkor ugyanis Henszlmann Imre indítványára az Akadémia (Schedel Ferenc aláírásával) 1847. febr. 22-én felszólítást intézett minden "a haza ügyét szívében viselő magyarhoz", annak érdekében, hogy a hazai régiségek lajstromának elkészítéséhez segédkezet nyújtson. A felhívás arra kéri a hazafiakat, hogy figyeljenek fel a hazai műemlékekre, óvják, védjék azokat a műkincseket, melyek sokszor már a pusztulásnak vannak kitéve. Jelentsék be az ingó és ingatlan műemlékeket az Akadémia titkári hivatalának. A felhívásnak eleinte jelentős eredménye volt. A szépen induló munka a szabadságharc, majd az azt követő időben megakadt.

Az Archaeologiai Bizottság célját az 1858-i alakuláskor két főirányban jelölte meg: 1. Gondot fordítani a tulajdonképpeni nemzeti régiségtanra, melynek köréhez a magyar nemzet mult korának maradványai tartoznak egészen a XVIII. század elejéig, azaz a szatmári békéig; 2. Gondot fordítani az általános régiségtanra, amennyiben az hazánk multjával összefügg. E kitűzött célok érdekében a bizottság feladata ásatásokat és kutatásokat eszközölni, szakértőket utaztatni, régiségeket gyűjtetni és működéséről irodalmi kiadványokban számot adni.

Részletes ügyrendjét az Archaeologiai Közlemények 2. kötetének előszavában közli Ipolyi Arnold bizottsági előadó, a Közlemények szerkesztője. Az ügyrend vége felkérést tartalmaz: "mindazon hazafiak, kik akár tüzetesen foglalkoznak a régészettel, akár pedig a hazai régiségeket s emlékeket gyűjtik, vagy ilyenek felől csak tudomással bírnak, valamint különösen újabban felfedezett emlékekről és

leletekről értesültek"... Kéri a hazafiakat, hogy ismertessék és írják meg észrevételeiket akár egyenesen az Archaeologiai Bizottságnak Pestre, vagy az ő nevére (Arch. Közl. 1861.III-VIII.p.). A bizottságnak ezt a célkitűzését Ipolyi Arnold "előadósága" idején határozták el és érvényben maradt egészen 1873-ig.

Az Archaeologiai Bizottság tevékenysége, a kezdeményezést és a magyar régészeti tudományok irányítását tekintve, több mint egy évtizeden át termékeny maradt. Munkálkodásáról rendszeres tájékoztatást adott folyóiratában a "Magyar régészeti krónika" c. rovatában. Ebből az derül ki, hogy milyen nagyszámu értesítés, bejelentés érkezett a bizottsághoz az ország különböző tájain talált régiségekről, emlékekről. Ha csupán azt tekintjük, hogy nagyrészt a bizottság feladata volt mindezek eredetiségét megállapítani, és gondoskodni arról, hogy azok lehetőleg a Magyar Nemzeti Muzeumba kerüljenek, már akkor is tisztelettel emlékezhetünk munkatársai áldozatkészségére.

A Helytartótanács 1861. február 23-i kelettel intézett levelet az Akadémia elnökségéhez, amelyben: "az építészeti és műemlékek fenntartására és megőrzésére felállítandó országos központi bizottmányra nézve felhívja az Akadémiát véleményének beadására, mikép lehetne azt, az Akadémia Archaeologiai Bizottmányának működésével egybekapcsolni, s annak eljárását a Nemzeti Muzeum régiségtárának gazdagítása szempontjából legsikeresebben szervezni." (Biz.jegyzk. 1861.ápr.9.) Az Archaeologiai Bizottság 1861.máj.14-i ülése már tárgyalta a Helytartótanácsnak készített javaslatot egy Országos Műemlék Bizottság felállítására. A javaslatot a bizottság helybenhagyta, de a megalapítással kapcsolatosan eltérő vélemények voltak. Végül határozatban szögezték le, hogy a kisérőiratban szerepeljen: "Mindaddig azonban míg az idemellékelt javaslat a törvényes megerősítést és alkalmazást megnyerheti, felkéri az Akadémia a Helytartótanácsot, hogy... nyilatkozzék, mily módon volna hajlandó az Archaeologiai Bizottmány ezen működésének előmozdításához járulni". (Biz.jegyzk. 1861.máj.14.) A Helytartótanács csak 1866-ban szavazott meg a bizottságnak évi 4000 Ft-ot az 1867, 1868, 1869-es évekre. (Biz.jegyzk. 1866.ápr.13.)

A Helytartótanács 1863-ban újból megvitatásra ajánlotta a fentebbi ügyet, és konkrét javaslatokat kért a tudományos érdekek szemelőtt tartása mellett a jogi vonatkozásra, a tagokra és a restaurátorok személyére nézve. A bizottság állásfoglalását ezzel kapcsolatban jegyzőkönyvéből ismerjük. Nincs lehetőségünk ennek teljes ismertetésére, csak annyiban térünk ki rá, hogy a bizottság az Országos Műemlékfelügyelő Bizottság felállítását a Helytartótanács egyik szakosztályaként ajánlotta. Az Akadémia Archaeologiai Bizottsága kész, sőt "kötelességének tartja a tudományos kérdések fejtegetésében és elhatározásában" ezzel az osztállyal együttműködni. A javaslat ezután részletes személyi ajánlásokat és utasításokat sorolt fel és végül kitért a költségekre is. (Biz.jegyzk.1863.dec.14.)

Az Archaeologiai Bizottság szervezeti keretei nem engedték meg, hogy országos hatáskörű intézménnyé alakuljon, de ismerve a nemzeti ügy fontosságát a bizottság maga készítette elő az Országos Műemlékbizottság megalakulását azzal, hogy javaslatot készített feladatkörére, amit a Helytartótanács jóváhagyólag terjesztett a király elé. A jóváhagyás késett, s időközben a Helytartótanács is megszűnt. Az Országos Műemlékbizottság felállítására csak 1872-ben került sor. A régészet tudományos művelésének gondját nem sokkal később az 1878-ban alakult Országos Magyar Régészet és Embertani Társulat vette át. Az Archaeologiai Bizottság tevékenysége ezután elsősorban tudományos publikációk előkészítésére és közzétételére szorítkozott. Új célkitűzését 1879-től ügyrendjében is rögzítette, amely szerint feladata a külön archaeologiai és műtörténelmi művek mellett három fő kiadványának gondozása. Ezek: a. Archaeologiai Értesítő; b. Archaeologiai Közlemények; c. Magyarországi Régészeti Emlékek (Monumenta Hungarica Archaeologica). Célkitűzései 1949-ig maradtak érvényben. Az I. világháború előtti években történt ugyan kísérlet arra, hogy programjába vegye a "régóta vajdó Limes-kutatások" megindítását, egy Limes-bizottság létrehozásával, de ezt a háború kitörése megakadályozta.

Az Archaeologiai Bizottság működése kezdetén 1861-től kapott az Akadémiától rendes évi dotációt, 2000 Ft-ot. A dotáció 1867-től

kormánysegéllyel évi 4000 Ft-ra, majd 1870-től évi 5000 Ft-ra emelkedett. Ezzel egyidejűleg azonban, az Akadémia anyagi támogatása (az évi 2000 Ft) több éven át csökkent. (Erre vonatkozóan l. a bizottság költségvetéseit, jegyzőkönyveit és az Ak.Ért. 1891. évfolyamát 268-269.p.) A bizottság dotációja egyik felét rendszerint ásatásokra, másik felét publikációk kiadására használta fel. A dotáció azonban mindenkor kevésnek bizonyult a tervbe vett célok megvalósítására. A bizottság sokszor éveken át nem merítette ki még a rendelkezésére álló összeget sem annak érdekében, hogy a felhalmozott tőkéből nagyobb szabású kiadvány megjelenését tegye lehetővé, (l. a bizottsági jelentéseket az Akadémia Értesítőben 1891-1912 között és kötetünkben az évi kiadásokat tartalmazó 223-224 sz. oldalakat). Voltak időszakok, amikor állandó kiadványai közül az Archaeologiai Közlemények kiadását több alkalommal, éveken át szüneteltette, sőt például a Magyarországi Régészeti Emlékek sorozatot a XIX. század végén meg is szüntette.

Az Archaeologiai Bizottság az ásatásokat mindig az Országos Műemlékbizottság, vagy a Nemzeti Múzeum Régészeti osztályával együtt végezte. Jelentősen tudta anyagiilag támogatni a fentebbi intézményeket, amikor a Vigyázó-vagyon jövedelméből tudományos célokra is fordíthatott. "Archaeologiai ásatásokra az 1929-1931. években az Akadémia összesen 14.300 pengőt utalhatott ki". (Ak.Ért. 1932. 283.p.) Rendelkezésünkre áll egy kimutatás 1935-ből, amelyből az tűnik ki, hogy az Akadémia 5000 pengőt fordított a Vigyázó-jövedelemből ásatásokra. Ebből 12 nagyobb és 18 kisebb méretű régészeti kutatást támogatott (RAL. 358/1936 és Ak.Ért. 1936. 130.p.).

Az Archaeologiai Bizottság munkálkodása már a II. világháborút megelőző években lanyhuló tendenciát mutatott, a háború után pedig - anyagiak hiányában - csak elvileg működött. 1946. október 7-én még ülésezett; megalakulását, tagjainak választását még jóváhagyta az 1947. jan. 28-1 összes ülés (Vö.: Öü.Jk. és Nagy.Jk. 1945-1949. 76.fol., verso), de valójában csak névlegesen állt fenn 1949-ig. 90 esztendő munkálkodásának értékelése még várat magára, bár tevékenységéről képet kap az érdeklődő szakember azokból a kiadványokból,

melyeket fennállása folyamán megjelentetett. Az Archaeologiai Bizottság több ezer darabból álló fa- és fémkliisével, "képes ducokkal" és jelentős rajzgyűjteménnyel rendelkezett. A képes ducok a Nemzeti Múzeum régiségtárában kaptak helyet és felállítást az 1890-es évek elején. A rajzgyűjtemény a II. világháború folyamán szétszóródott; a metszetek egy része a Nemzeti Múzeum Történelmi Arcképcsarnokába került 1957-ben (l. Kézirattári ügyirat: 435/1957.), másik része - mintegy két doboznyi - a bizottság irataival együtt MTA Könyvtára Kézirattárában található.

AZ ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1858-1873	Kubinyi Ágoston	1914-1923	Forster Gyula
1874	-	1924-1933	Csánki Dezső
1875-1897	Pulszky Ferenc	1933-1937	Kuzsinszky Bálint
1898	-	1938-1949	Láng Nándor
1899-1913	Nyáry Jenő		

Előadók

1858	Wenzel Gusztáv(jegyző)	1913-1933	Kuzsinszky Bálint
1859-1864	Ipolyi Arnold	1933-1937	Láng Nándor
1864-1872	Rómer Flóris	1937-1945	Tompa Ferenc
1872-1890	Henszlmann Imre	1946	-
1890-1913	Hampel József	1947-1949	Fettich Nándor

Tagok

Áldásy Antal	1921-1932	Bella Lajos	1914-1937
Alföldi András	1924-1949	Bubics Zsigmond	1892-1907
Andrássy Manó	1859-1891	Bunyitay Vince	1893-1915
Arányi Lajos	1864-1887	Csánki Dezső	1924-1933
Balássy Ferenc	1893-1896	Czobor Béla	1883-1904
Balla Antal	1946-1949	Dankó József	1881-1895
Ballagi Aladár	1889-1928	Deér József	1946-1948

Divald Kornél	1917-1931	Majláth Béla	1883-1900
Dobóczy Ignác	1888-1892	Mályusz Elemér	1934-1949
Domanovszky Sándor	1918-1949	Marót Károly	1946-1949
Éber László	1914-1920	Mátray Gábor	1858-1871
Érdy János	1858-1871	Mihalik József	1908-1921
Fettich Nándor	1931-1949	Moravcsik Gyula	1934-1949
Finály Henrik	1887-1898	Möller István	1892-1934
Forster Gyula	1897-1932	Myskovszky Viktor	1891-1909
Förster Aurél	1946-1949	Nagy Góza	1901-1914
Fraknói Vilmos	1879-1924	Nagy Lajos	1929-1946
Fröhlich Róbert	1890-1894	Nyáry Albert	1876-1886
Gerevich Tibor	1924-1949	Nyáry Jenő	1876-1914
Glesswein Sándor	1918-1923	Ormós Zsigmond	1887-1894
Hajnal István	1934-1949	Ortutay Gyula	1946-1949
Hampel József	1879-1913	Ortvay Tivadar	1887-1916
Hegedüs (Candid) Lajos	1876-1883	Pasteiner Gyula	1887-1924
Heinlein István	1934-1945	Pauer János	1864-1889
Hekler Antal	1924-1940	Paur Iván	1859-1888
Henszlmann Imre	1860-1888	Pesty Frigyes	1883-1889
Holub József	1946-1949	Petrovics Elek	1925-1945
Hóman Bálint	1924-1944	Pór Antal	1893-1911
Horváth Henrik	1934-1941	Pulszky Ferenc	1868-1897
Ipolyi Arnold	1859-1886	Pulszky Károly	1879-1899
Klebelberg Kuno	1925-1932	Radvánszky Béla	1893-1906
Kollányi Ferenc	1925-1933	Réthy László	1887-1914
Kubinyi Ágoston	1858-1873	Rómer Flóris	1862-1889
Kubinyi Ferenc	1858-1874	Rónay Jácint	1868-1889
Kuzsinszky Bálint	1909-1938	Schulek Frigyes	1892-1919
Lanfranconi Grazioso Enea	1887-1896	Sebestyén Gyula	1916-1924
Láng Nándor	1914-1949	Steindl Imre	1892-1902
Lepold Antal	1934-1948	Supka Géza	1946-1949
Lipp Vilmos	1887-1888	Szalay Ágoston	1868-1877
Lukinich Imre	1928-1949	Szalay László	1858-1864
Mahler Ede	1911-1916	Szendrey János	1890-1927

Szentkláray Jenő	1893-1904	Tompa Ferenc	1931-1945
Szentpétery Imre	1934-1949	Torma Károly	1867-1897
Szilágyi Sándor	1881-1899	Tóth Zoltán	1928-1949
Tasner Antal	1858-1861	Varju Elemér	1914-1945
Téglás Gábor	1891-1916	Wenzel Gusztáv	1858-1891
Thaly Kálmán	1883-1909	Wosinszky Mór	1890-1907
Toldy Ferenc	1858-1875	Zichy István	1934-1945

Meghívott (segéd) tagok

Banner János	1937-1949	Párducz Mihály	1946-1949
Czigler Győző	1897-1905	Radisich Jenő	1890-1917
Finály Gábor	1921-1949	Radnóti Aladár	1946-1949
Fittler Kamill	1892-1910	Ráth György	1874-1905
Gerevich László	1946-1949	Rauscher Lajos	1892-1914
Hillebrand Jenő	1929-1944	Roska Márton	1937-1945
Járdányi Paulovits István	1931-1949	Stehló Kornél	1897-1923
Kapossy János	1934-1949	Steinhausz László	1904-1908
Lux Kálmán	1937-1949	Szalay Imre	1891-1917
Márton Lajos	1928-1933	Szilágyi János	1946-1949
Nagy Tibor	1946-1949	Takács Zoltán Felvinczi	1929-1933
Odescalchi Artur	1900-1923	Térey Gábor	1916-1923
Oroszlán Zoltán	1924-1949		

AZ ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1862	2800 Ft	1871	4890 Ft
1863	1830 "	1872	5057 "
1864	1734 "	1873	3424 "
1865	1758 "	1874	5289 "
1866	2108 "	1875	4593 "
1867	1452 "	1876	4944 "
1868	4239 "	1877	4986 "
1869	4729 "	1878	5000 "
1870	7776 "	1879	4882 "

1880	5118 Ft	1915	18891 korona
1881	5000 "	1916	15415 "
1882	5000 "	1917	16664 "
1883	? "	1918	11011 "
1884	5300 "	1919	4340 "
1885	5000 "	1920	31434 "
1886	6043 "	1921	2120 "
1887	5000 "	1922	17325 "
1888	4534 "	1923	375788 "
1889	6000 "	1924	250000 "
1890	5267 "	1925	850000 "
1891	4522 "	1926	23 mill116 "
1892	4730 "	1927	12524 pengó
1893	4444 "	1928	578 "
1894	7116 "	1929	13276 "
1895	9262 "	1930	15250 "
1896	8620 "	1931	11556 "
1897	7310 "	1932	9950 "
1898	6352 "	1933	2664 "
1899	13691 korona	1934	6809 "
1900	12116 "	1935	10618 "
1901	10955 "	1936	9339 "
1902	12754 "	1937	1150 "
1903	12152 "	1938	1241 "
1904	10260 "	1939	3460 "
1905	13546 "	1940	5109 "
1906	10861 "	1941	3102 "
1907	11594 "	1942	2864 "
1908	10843 "	1943	6386 "
1909	10470 "	1944	6834 "
1910	10577 "	1945	204712 "
1911	10814 "	1946	-
1912	19160 "	1947	-
1913	18394 "	1948	-
1914	11299 "	1949	-

AZ ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok, sorozatok

Archaeologiai Közlemények 1859-1862 I-II. köt. a III. kötettől Uj-folyam, 1863-1899-ig, a XXII. kötettig.

Archaeologiai Értesítő I-XIII. köt. 1869-1879. A XIV. köt. 1880-ban az Arch. Bizottság és az Országos Régészeti és Embertani Társulat közös kiadványa. A XV. köt. Uj folyam, egészen az LIII. kötettig 1939-ig. A III. folyam 1940-ben indul; 4 kötet jelent meg az Országos Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulattal együtt, 1943-ig. Az újabb kötet 1950-ben jelent meg, de már az Arch. Bizottság közreműködése nélkül.

Monumenta Hungariae Archaeologica (Magyarországi régészeti emlékek)

I.köt.	1-2.rész	1869-1870
II. "	1-2. "	1873-1876
III. "	1-2. "	1874-1878
IV. "	1-2. "	1879-1880

Egyes művek

Bunyitay Vince: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei a egy magyar humanista. Bp.1893. [Köny.-ban is.]

Hampel József: Újabb tanulmányok a honfoglaláskor emlékeiről. Bp.1907.

Hampel József: A régibb középkor (IV-I.) század emlékei Magyarhonban. Bp.I.rész. 1894 II. rész 1897.

Henszlmann Imre: A székesfehérvári ásatások eredménye. Pest. 1864.

Lipp Vilmos: A keszthelyi sírmezők. Bp.1884.

Meyer-Gotthold Alfréd: Szent Simon ezüstkoporsója Zarában. Bp.1894.

Mihalik József: A kassai Szt. Erzsébet templom. I.rész. 1912.

Műrégészeti kalauz. Különös tekintettel Magyarországra.

Irták: Rómer Flóris, Henszlmann Imre.

I.rész. Őskori műrégészet, 1869.

II. " Középkori építészet. 1868.

Reissenberger Lajos - Henszlmann Imre: A nagyszombati és székesfehérvári régi templom. Bp.1883.

Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae. (Magyar egyetemes éremtár) Bp.

I.köt. 1889. Pótlék hozzá Zimmermann Lajostól, 1907.

II. " 1907.

- Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Bp.1915.
- Szendrei János: A magyar viselet történeti fejlődése. Bp.1905.
- Téglás Gábor: Ujabb adatok az aldunai zuhatagok sziklafelirataihoz és az aldunai határvédelem viszonya Dácia történetéhez egészen Traianus felléptéig. Bp.1894.
- Torma Károly: Repertorium Dácia régiség- és felirattani irodalmához. (Repertorium ad Literaturam Daciae archaeologicam et epigraphicam.) Bp.1880.

Anyagilag támogatott művek

- Ipolyi Arnold: A magyar szentkorona és a koronázási jelvények története és műleírása. 1-2 köt. Bp.1886.
- Fettich Nándor: Honfoglaláskori ötvösművészet. Bp.1934. (Az Arch. Hung. sorozatban.)
- Hillebrand Jenő: Magyarország őskora. Bp.1935. (Az Arch. Hung. sorozatban.)

AZ ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Magyar Tudományos Akadémia Értesítője 1890. 473-490.p.
2. A MTA első évszázada. Bp.1928. II. köt. Forster Gyula: A MTA és a műemlékek védelme.
3. Uo. Hekler Antal: A MTA és a művészettörténet.
4. Forster Gyula: Magyarország műemlékei. Bp.1905.I.köt.Bevezetése.
5. Forster Gyula: A műemlékek védelme a magyar és külföldi törvényhozásban. Bp.1906.

Kéziratban

Jegyzőkönyvek:

- 1861.febr.21. - 1864.ápr.5. (kötött)
- 1864.ápr.12. - 1869.dec.9. (kötött)
- 1870.jan.4. - 1882.dec.14. (kötött)

1860.jun.3. - 1912.nov.13. (kötetlenül összesen 13 db jegyzőkönyv)

1913.máj.6. - 1937.okt.22. (kötött)

1942.nov.28. (kötetlen, 1 db jegyzőkönyv)

Jegyzőkönyvek másolatban:

1. 1858 - 1870.dec.23. (1. kötet, bekötve, végén betűrendes tárgymutató.)

[A kötet a jegyzőkönyvek tisztázott példányait tartalmazza, 1860. okt.16-tól. Előtte csak az Archaeologiai Bizottság működésére vonatkozó kisgyűlési jegyzőkönyvek (azon belül a philosophiai, törvény- és történelmi tudományok osztálya) pontjait, illetőleg kivonatait adja.]

2. 1871.jan.3. - 1889.nov.28. (1. kötet, bekötve) [Ua.mint előbb.]

Iratok:

1. Iktatott anyag 1-20 szám alatt (egy külön dobozban 1863-1908 között.)
2. Iratok a RAL-ban, az alábbi jelzetek alatt:

RAL. 303,664,666,754/1861	RAL. 137/1915
RAL. 510,583/1863	RAL. 316/1918
RAL. 524/1865	RAL. 239/1919
RAL. 882/1866	RAL. 1607/1925
RAL. 144/1869	RAL. 136,291/1928
RAL. 654/1871	RAL. 862/1931
RAL. 497/1872	RAL. 390/1934
RAL. 221/1878	RAL. 88/1935
RAL. 354/1883	RAL. 358/1936
RAL. 670/1899	RAL. 3/1937
RAL. 173/1904	RAL. 273/1942
RAL. 531/1910	RAL. 176/1946

A bizottság iratai, - amint a jegyzékből is kitűnik - hiányosak. Teljesen hiányzik a jegyzőkönyvekből az 1890-1911, és 1938-1949-ig terjedő rész (egy ülés kivételével.). Ugyancsak töredékes a megmaradt iktatott, és a RAL-ban levő iratanyag is.

NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁG (1860-1872 KÖZÖTT: STATISZTIKAI BIZOTTSÁG)

"... a hazai statistica egybeállítását oly kevésbé végezheti idegen kéz, mint hazai történetünk megírását..." - mondotta Csengery Antal 1860.május 7-én az Akadémia "philosophiai, törvény- és történettudományi osztályának ülésén. Ekkor indokolta meg, hogy az Akadémiának az eddigénél többet kell foglalkoznia a hazai statisztika fejlesztésével, mert az ország közállapotainak megismerése nemzeti érdek. Eljött az ideje, hogy e célra az Akadémia állandó bizottságai mellé egy statisztikai bizottságot is állítson (l. Kgy.Jk. 1860. 147-149, 168-170 és 282-283.p.). Így jött létre a Statisztikai Bizottság, amely ugyanez év júniusától már működését is megkezdte. Feladatkörét az 1861. évi Akadémiai Almanach részletesen közli (75.p.); működését kb. az I. világháborúig - amely 1874-től kezdve nemcsak a statisztika, hanem a nemzetgazdaságtan területére is kiterjedt - részletesen elemzi Thirring Gusztáv: Akadémiánk és a hazai statisztika c. székfoglaló értekezésében (l. A MTA első évszázada. II.köt. 29-86.p. Bp.1928). 1872-ig mint Statisztikai Bizottság működött. Ezen idő alatt céltudatos, fáradhatatlan munkálkodásával hazánk közgazdaságának és kulturtörténetének feltárásához rendkívül becses tudománytörténeti anyagot gyűjtött, kiadványokat gondozott. Ez a korszak volt a bizottság egyik legtermékenyebb korszaka, amely nemcsak az előbb említett eredményt produkálta, hanem szorgalmazója volt az Országos Statisztikai Hivatal felállításának. Olyan szaktudósokat bocsátott a statisztika rendelkezésére, akik nemzetközi színvonalon szervezték és művelték tovább az addig elhanyagolt tudományterületet.

A Statisztikai Hivatal létrejöttével (1871) átmenetileg zökke-

nés következett be a bizottság tevékenységében. (Jól érzékelteti ezt a 235-236 lapokon levő táblázatunk a bizottság évi kiadásairól, valamint a kiadványok címében és számában bekövetkezett sok változás - vö. a jelen dolgozat 236-238 oldalakon.)

Miután a kormány a hivatalos statisztika ügyét felkarolta, a bizottságnak egyik "létoka", amely ti. adatgyűjtésben állott, megszűnt. Viszont a bizottság tevékenységét folytatni kellett abban az irányban, hogy figyelemmel kísérje a külföld nemzetgazdasági működését, a magyar országgyűlés és kormány közgazdasági munkáját; s egyáltalában a közgazdasági kérdések tisztázását tűzze ki feladatául. Ehhez a bizottság egy új nemzetgazdasági folyóirat megindítását tartotta szükségesnek. Ugy találta, hogy nevében is tükröződni kell a változásoknak és ezért a "Közgazdasági és Statisztikai Bizottság" nevet vette föl (1. a bizottság rendkívüli ülésének jegyzőkönyvét, 1872.márc.21.). Nincsenek adatok arra, hogy a bizottság ilyen néven szerepelt volna; a legközelebbi rendelkezésünkre álló jegyzőkönyvi kivonatokban (1874.márc.21., máj.30.) már "Nemzetgazdasági és Statisztikai Bizottság" illetve "Statisztikai és Nemzetgazdasági Bizottság" névvel találkozunk felváltva. 1901-től azonban már csak Nemzetgazdasági Bizottság néven szerepel. 1945-ig.

A bizottság új célkitűzéseit az 1879. évi Akadémiai Almanach rögzíti:

"A Nemzetgazdasági Bizottság feladata általában a nemzetgazdasági tudomány fejlődését és haladását figyelemmel kísérni és ismertetni; különösen pedig munkássága körébe felvenni azon fontosabb kérdéseket, amelyek Magyarország nemzetgazdasági fejlődésére befolyást gyakorolnak; végre azon statisztikai adatokat, melyek a magyar koronához tartozó országok közgazdasági viszonyaira vonatkoznak, más államok adataival is egybevetve feldolgozni, s kibocsátásuk által Magyarország nemzetgazdasági fejlődésének lehetőleg hű ismertetését eszközölni.

A bizottság szakfolyóiratban bocsátja közre munkálkodása eredményeit.

Az aláírási föltételeket időről időre határozza meg. Eme vállalat körén kívül is ad ki munkákat, melyeket a vállalat-pártoló tagjai kedvezményi áron szerezhetnek meg." (Almanach 1879-re, 119.p.)

Ez a célkitűzés lényegében 1945-ig változatlan maradt. 1883-tól annyiban módosult, hogy a bizottság feladataihoz tartozott a nemzetgazdasági szakba vágó pályakérdések szövegezése is.

A Nemzetgazdasági Bizottság munkálkodása nehezen indult, Lónyay Menyhért folytonos gyámkodása ellenére (l. a folyóiratában beállott nehézségeket: Közgazdasági Szemle 1946. októberi számában, 38-40.p.). Még 1880. október 29-én is olyan határozat született, hogy a Nemzetgazdasági Szemlét véglegesen megszüntetik, "miután ez fennállása alatt nem volt képes a közönségnél kellő részvétet keltetni" (Igt. jelentései 1880/81. 11-12.p.). De azután Kautz Gyula bizottsági elnökké, és Kőrösi József bizottsági előadóvá választásától kezdve egészen 1917-ig a bizottság működésében töretlen és színvonalas fejlődés következett be. 1877-től kezdve rendszeresen megindította legfontosabb kiadványát a Nemzetgazdasági Szemlét, ami többszöri címváltozás után végül is Közgazdasági Szemle címen jelent meg 1898-1945-ig. (A folyóiratot 1900-tól a Magyar Közgazdasági Társaság adta ki, a bizottság anyagi támogatásával (l. Biz. iratok: 5/1917). Új kiadványként indította meg a Nemzetgazdasági és Statisztikai Évkönyvet, amely 1883-1886 között bizottsági kiadvány volt, 1887-1896-ig terjedőleg viszont a Statisztikai Hivatal adta ki Keleti Károly szerkesztésében, a bizottság támogatása mellett.

Ugyanakkor Kőrösi József érdemeinek tudható be, hogy a bizottság honismertető felolvasásokat szervezett hazánk megyei közigazdasági és közművelődési állapotainak megismerésére, elsősorban külső munkatársak segítségével. Ezeknek a felolvasásoknak anyagát - természetesen előzetes bírálat után - rendszerint a Nemzetgazdasági Szemle közölte, majd ezek megjelentek "Megyei monográfiák" címen, sőt különlenyomatban is. Ez egyben azt is eredményezte, hogy a bizottság folyóirata sok munkatárs tanulmánya között választhatott, ami színesebbé és színvonalasabbá emelte tartalmát (l. erre vonatkozólag a bizottság iratai között például a 397,405/1887 és a 436,438,460/1888. sz. iratokat stb.). Anyagi erőihez mérten a bizottság egyéb kiadványok megjelentetését is elősegítette.

Az I. világháború után az Akadémia pénzügyi nehézségei megakasztották a bizottság működését. További előlépésre csak a Vigyázó-örökségnek a felhasználása adhatott reményt. Erre alapozva 1928 végén, - főtitkári felhívásra - a bizottság elkészített egy javas-

latot a Nemzetgazdasági Bizottság munkaprogramjának kibővítésére és az 1929-i első félévi költségvetésre (1. Biz.iratok: 18/1928). Ez a javaslat előzőleg több bizottsági tag véleményének alapján jött létre (javaslataikat tartalmazó leveleiket 1. Biz.iratok: 16/1928). A Vigyázó-örökség körül keletkezett nehézségek: a birtok számbavétele, a perek stb., nem tették lehetővé, hogy a bizottság megvalósítsa kibővített programját. Sőt, 1932-ben minden kiadványának, folyóiratának terjedelmét csökkenteni kellett, csak kisebb közleményei jelenhettek meg, a terjedelmesebb kiadványok kéziratainak nyomdába adását főtitkári leirat tiltotta meg (1. Biz.jegyzk. 1932.ápr.11. 3.pont.). Csak az 1930-as évek vége felé javult ez a helyzet, valamint a Carnegie Endowment segítségével megjelent kiadványok illusztrálták a bizottság állandó tevékenységét.

A II. világháború után a Nemzetgazdasági Bizottság nem alakult újjá.

A STATISZTIKAI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1860-1866	Dessewffy Emil
1867-1872	Lónyay Menyhért

Előadók

1860-1870	Hunfalvy János
1870-1872	Kelети Károly

Tagok

Barsi József	1864-1872	Kautz Gyula	1862-1872
Beöthy Leo	1870-1872	Kelети Károly	1863-1872
Bethlen Farkas	1868-1872	Kemény Gábor	1868-1872
Csengery Antal	1860-1872	Konek Sándor	1860-1872
Dessewffy Emil	1860-1866	Korizmicz László	1860-1872
Galgóczy Károly	1860-1872	Lónyay Menyhért	1860-1872
Hunfalvy János	1860-1872	Lukács Antal	1870-1872

Mattekovics Sándor	1870-1872	Trefort Ágoston	1863-1872
Szathmáry Károly	1866-1872	Weninger Vince	1861-1872
Tormay Károly	1864-1872		

A NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1872-1884	Lónyay Menyhért	1904-1909	Kautz Gyula
1884-1886	Kautz Gyula	1918-től korelnök,	Mattekovits Sándor
(ezután alelnök)		1920-1925 választott elnök	Mattekovits Sándor
1886-1888	Trefort Ágoston	1926-1934	Gaal Jenő
1888-1892	Kautz Gyula	1934-1945	Heller Farkas
1892-1904	Láng Lajos		

Előadók

1872-1877	Keleti Károly	1886-1892	Kőrösy József
1877-1878	György Endre	1892-1900	Jekelfalussy József
(ideiglenes)		1900-1917	Földes Béla
1878-1886	Beöthy Leo	1917-1925	Buday László
1883-1886	Földes Béla	1926-1945	Dolányi Kovács Alajos
(helyettes előadó, jegyző)			

Tagok

Acsády Ignác	1893-1906	Beöthy Leo	1872-1886
Apponyi Albert	1883-1892	Bernát István	1895-1896
Asbóth János	1910-1911		1910-1942
Balás Károly	1929-1945	Boér Elek	1944(?) - 1945
Ballagi Aladár	1893-1928	Buday László	1916-1925
Ballagi Géza	1893-1907	Csengery Antal	1872-1880
Barsi József	1872-1893	Czettler Jenő	1924-1945
Bedő Albert	1884-1918	Deák Farkas	1880-1888

Dessewffy Aurél	1880-1892	Kenessey Kálmán	1878-1886
Dobner Rezső	1881-1882	Kenéz Béla	1925-1945
Dobránszky Péter	1875-1886	Kerka-poly Károly	1880-1891
Domanovszky Sándor	1921-1945	Kerpely Antal	1883-1907
Enyedi Lukács	1890-1892	Kohn Dávid	1895
Falk Miksa	1880-1908	Konek Sándor	1872-1882
Fellner Frigyes	1916-1945	Konkoly-Thege Gyula	1938-1942
Fenyvessy Adolf	1883-1892	Korizmicz László	1872-1886
Fodor József	1880-1901	Kovács Alajos, Dolányi	1921-1945
Földes Béla	1880-1945	Kovács Ferenc	1925-1945
Gaal Jenő	1898-1934	Kőrösy József	1875-1906
Galgóczy János	1880-1886	Kőváry László	1883-1902
Galgóczy Károly	1872-1916	Laky Dezső	1928-1945
Gerlóczy Gyula	1876-1892	Láng Lajos	1883-1918
Giesswein Sándor	1916-1923	Lipthay Sándor	1893-1905
György Endre	1877-1927	Lónyay Menyhért	1872-1884
Hajnal István	1944(?) - 1945	Lukács Antal	1872-1892
Halász Imre	1874-1892	Lukács Béla	1878-1892
Hegedüs Lóránt	1921-1943	Máday Izidor	1884-1892
Hegedüs Sándor	1884-1906	Mandelló Károly	1880-1892
Heller Parkas	1924-1945	Matlekovits Sándor	1872-1925
Heltai Ferenc	1885-1892	Mattyasovszky Miklós	1932-1939
Herich Károly	1884-1892	Medveczky Frigyes	1890-1914
Hieronymi Károly	1880-1886	Navratil Ákos	1928-1945
Horn Ede	1875	Neubauer (Abay) Gyula	1940-1945
Hunfalvy János	1872-1888	Pisztory Mór	1889-1892
Illyefalvy Lajos	1937-1944	Pólya Jakab	1890-1897
Jankovich Béla	1916-1939	Ráth Zoltán	1894-1902
Jekelfalussy József	1884-1901	Sigmond Elek	1919-1939
Kaán Károly	1928-1940	Surányi-Unger Tivadar	1935-1945
Kállay Béni	1880-1903	Széll Kálmán	1877-1902
Kautz Gyula	1872-1909	Tagányi Károly	1921-1924
Keleti Károly	1872-1892	Theiss Ede	1944(?) - 1945
Kemény Gábor	1872-1888	Thirring Gusztáv	1904-1941

Tisza István	1890-1902	Vécsey Tamás	1886-1912
Tolnay Lajos	1880-1892	Vizaknai Antal	1910-1911
Trefort Ágoston	1872-1888	Weninger Vince	1872-1879
Varga István	1944(?) - 1945	Zelovich Kormél	1926-1935
Vargha Gyula	1889-1924		

A STATISZTIKAI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1862	2400 Ft	1871	501 Ft
1863	1563 "	1872	943 "
1864	1958 "	1873	-
1865	1090 "	1874	-
1866	-	1875	-
1867	1428 "	1876	-
1868	1583 "	1877-től	Nemzetgazdasági és
1869	741 "		Statistikai Bizott-
1870	1553 "		ság néven.

A NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1877	1500 Ft	1889	5004 Ft
1878	2750 "	1890	4218 "
1879	2000 "	1891	5058 "
1880	2000 "	1892	3555 "
1881	1800 "	1893	4000 "
1882	2500 "	1894	4197 "
1883	2266 "	1895	3555 "
1884	3500 "	1896	3660 "
1885	3053 "	1897	3148 "
1886	3447 "	1898	4260 "
1887	3137 "	1899	8480 korona
1888	4408 "	1900	7720 "

1901	7760 korona	1926	66 millió korona
1902	8560 "	1927	8976 pengő
1903	6140 "	1928	8225 "
1904	6640 "	1929	4000 "
1905	6740 "	1930	4800 "
1906	8020 "	1931	4801 "
1907	6331 "	1932	6700 "
1908	12189 "	1933	2800 "
1909	11225 "	1934	5200 "
1910	6900 "	1935	8720 "
1911	5340 "	1936	3096 "
1912	9065 "	1937	6777 "
1913	7335 "	1938	5515 "
1914	8595 "	1939	5200 "
1915	6270 "	1940	2616 "
1916	7343 "	1941	4400 "
1917	12381 "	1942	4992 "
1918	10108 "	1943	4500 "
1919	2500 "	1944	7135 "
1920	1260 "	1945	152714 "
1921	10620 "	1946	-
1922	6940 "	1947	-
1923	4262460 "	1948	-
1924	450000 "	1949	-
1925	950000 "		

**A NEMZETGAZDASÁGI
(KORÁBBAN STATISZTIKAI) BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN
ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK**

Folyóiratok, sorozatok

Statistikai Közlemények. A hazai állapotok ismeretének előmozdítására
kiadja a MTA Statisztikai Bizottsága. I-VI. köt. (1861-1864.)

Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények. (Az előző folytatása, csak címében módosult.) Kiadja a MTA Statisztikai Bizottsága. I-VIII. köt. 1865-1871.

Nemzetgazdasági és Statisztikai Évkönyv. A MTA Nemzetgazdasági és Statisztikai állandó bizottságának megbízásából szerkeszti Földes Béla I-III. köt. (1883-1886.) IV-IX. köt. (1887-1896.) Kiadja a Statisztikai Hivatal, a bizottság támogatásával. Szerk. előbb Keleti Károly, később Vargha Gyula és Jekelfalussy József. [l. Biz.íratok: 395/1887]

Nemzetgazdasági Szemle. Havi folyóirat a nemzetgazdaság, pénzügy és statisztika köréből. Szerk. Halász Imre. I. köt. 1874 július-december. [Ekkor megszűnt.]

Nemzetgazdasági Szemle. Új folyam (I.) 1877. - XVI. köt. (1892.) A XVII. kötettől, 1893-tól a címe: Közigazdasági és Közigazgatási Szemle. A XIX. kötettől, 1895-től ismét új címen jelenik meg, amely azután már végleges marad: Közigazdasági Szemle. A MTA megbízásából szerkeszti Jekelfalussy József, alcíme: A Magyar Közigazdasági Társaság hivatalos közlönye. A XXIV. kötettől (1900-tól) - a LXXXVII. kötetig, (1944-ig) a bizottság már nem szerkesztője a folyóiratnak, hanem csak hozzájárul a kiadásához. [l. Biz.íratok: 5/1917]

Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből. I-II. köt. 1882-1885.
Új sorozat. I.köt. (1-10 füzet.) 1935-1945.

Nemzetgazdasági Írók Tára:

1. Hume Dávid közgazdasági tanulmányai. Ford. Kőrösy József. Bp.1886.
Ua. 1899-ben is.
2. Quesnay és Turgot munkáiból. Ford. Fenyvessy Adolf.
3. Smith Ádám: Vizsgálódás a nemzeti vagyonosság természetéről és okairól. Ford. Enyedi Lukács és Pólya Jakab. I-III. könyv. Bp.1892.
Ua., a IV. könyv. Bp.1893.
Ua., az V. könyv. Bp.1894. [A III-VI.-ig, 2. kiad. együtt, 4 köt. Bp.1889.]
4. Ricardo Dávid: A közgazdasági és adózás alapelvei. Ford. Láng Lajos. Bp.1892.
Ua. a 2. kiadás, Bp.1899.
5. Sismondi János: A nemzetgazdaságtan újabb elmélete. Ford. Enyedi Lukács és Pólya Jakab. 2 köt. Bp.1894.
Ua., 2. kiadás, Bp.1899.
6. Malthus T. Róbert: Tanulmány a népesedés törvényéről. Ford. György Endre. Bp.1902.

Magyar Közgazdasági Könyvtár. A MTA Nemzetgazdasági Bizottságának megbízásából szerk. Földes Béla. I-XVII. köt. 1902-1914.

Sorozati címváltozás 1916-tól a XVIII-XXII.köt. Magyar Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára. A MTA Nemzetgazdasági Bizottságának megbízásából szerkeszti Buday László. XVIII-XXII. köt. Bp. 1916-1923.

1929-ben (a Vigyázó vagyomból) kísérlet történt a sorozat ujbból felélesztésére, de kevés sikerrel. 1. Biz.jegyzk.: 1929.máj. 13. és 1930. május 12.

Magyei monográfiák. Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota a XIX. század végén. Kiadja a MTA Nemzetgazdasági és Statisztikai Bizottsága. I-II. köt. Bp. 1891 és 1895.

Egyes művek

Andreich Jenő - Rostás László: Konjunkturaelmélet és konjunkturakutatás. Bp.1937.

I. Rostás László: Konjunkturaelmélet és konjunkturapolitika.

II. Andreich Jenő: A konjunkturakutatás módszerei.

[A Pesti Magy. Keresk. Bank Gr.Széchenyi István alapítványából hirdetett jutalommal kitüntetett pályamunka.]

Földes Béla: A bűnügy statisztikája. Bp.1890. [Támogatás.]

Kereskedelmi szótár. A MTA által kiküldött szakbizottság közreműködésével szerkesztették: Ballagi Mór és György Aladár. Bp.1887.

Közigazdasági Lexikon. Közigazdasági ismeretek tára. 1-3. köt.Bp.1898-1901. [Támogatás]

Ráth Zoltán: Magyarország statisztikája. Bp.1896. [Támogatás.]

A Carnegie-alapítvány kiadványai. [A világháború gazdasági és társadalmi története.Osztrák és magyar sorozat. Tudomásunk szerint az alábbi kötetek jelentek meg]:

1. Popovics Sándor: A pénz sorsa a háboruban. Bp.1926.

2. Teleszky János: A magyar állam pénzügyei a háború alatt. Bp.1927.

3. Pap Dezső: A magyar szociálpolitika a világháboruban. Bp.1934.

A NEMZETGAZDASÁGI (KORABBAN STATISZTIKAI) BIZOTTSÁG

TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Statisztikai Közlemények I.köt. Előszó és 292-295.p.
II.köt. 272-273.p.
III.köt. 277-278.p.

2. Ak.Ért. 1890. 94-96. (A Nemzetgazdasági Szemle.)
3. Ak.Ért. 1911. 5-26.p. (A Nemzetgazdasági Bizottság jubileuma Földes Bélától.)
4. Thirring Gusztáv: Akadémiánk és a hazai statisztika. (A MTA első évszázada. II.köt. 29-86.p. Bp.1928.)
5. Közgazdasági Szemle 1946.októberi füzet. 35-42.p. (A Magyar Közgazdasági Társaság félszázados működésének összefoglaló ismertetése.)

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek:

1861-1882

1886-1891 eléggé hiányosan

1898-1943

2. A bizottság iratai, rendezett és iktatott anyag (külön iktatókönyvben): 1886-1930 (ugyancsak hiányos)

3. Iratok a RAL-ban 1860-1946-ig az alábbi jelzetek alatt:

RAL. 391,708,776/1860	RAL. 208/1897
RAL. 770:46/1861	RAL. 690/1899
RAL. 971/1862	RAL. 1,4/1900
RAL. 113/1863	RAL. 425/1902
RAL. 529/1865	RAL. 99/1904
RAL. 383/1867	RAL. 191/1905
RAL. 152/1869	RAL. 6/1906
RAL. 342/1871	RAL. 652/1908
RAL. 418-419/1872	RAL. 639/1911
RAL. 368/1873	RAL. 918,1091/1917
RAL. 1286/1875	RAL. 190/1918
RAL. 991/1884	RAL. 91/1929
RAL. 762/1885	RAL. 2306/1930
RAL. 943/1887	RAL. 89/1935
RAL. 37/1888	RAL. 602,855/1936
RAL. 164,177/1891	RAL. 43/1940
RAL. 2-3,140/1892	RAL. 165/1946
RAL. 104/1896	

HADTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG

(1883 - 1898 KÖZÖTT HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG)

Kápolnai Pauer István indítványozta a bizottság megalakítását az Akadémia 1882.máj.22-i összes ülésén (ÜJ.Jk. 1882.máj.22.). A következő évben létre is jött az Akadémia III. osztályának bizottságaként. Feladatkörét az 1884. évi Almanach tartalmazza először. (101-102.p.), eszerint:

"A Hadtudományi Bizottság feladata:

- a) a hadtudományok fejlődési folyamatának figyelemmel kísérése;
- b) a magyar hadtörténelmi események tanulmányozása és szakszerű ismertetése;
- c) a hadművészetnek a magyar nemzetnél való fejlődésére vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása és kiadása;
- d) a hadtudományi remekművek magyarra fordíttatása és kiadása. A Hadtudományi Bizottság az a) alatt említett feladatának « Általános Katonai Évkönyv » -ek, a b) és c) alatt említett feladatának pedig « Magyar Hadtörténelmi Füzetek » kiadása által felel meg, és amennyire a viszonyok engedik, a valóban örökbecsű hadtudományi remekműveket magyarra fordíttatja és kiadja".

Ezt a munkaprogramot részletesen is kidolgozták. Elméletileg biztosított volt a működéshez szükséges anyagi fedezet. Ennek ellenére a gyakorlatban a bizottság éveken át nem fejtett ki semmiféle tevékenységet. A Magyar Katonai Évkönyv 1886-ra is csak 1887-ben jelent meg és ugyanebben az évben határozta el a bizottság, hogy évi dotációját egy hadtörténelmi folyóirat megindítására fordítja. A "Hadtörténelmi Közlemények" 1888-tól indult meg, és ezzel egyidejűleg fellendült a bizottság munkálkodása, amely egy évtizeden át tartott. A folyóiraton kívül egyéb kiadványokat is megjelentetett és szorgalmazta a Magyar Hadtörténelmi Múzeum létesítését.

A bizottság fennmaradása 1898-ban válságba jutott. A Hadtörténelmi Közlemények új szerkesztője, Bárczay Oszkár meghalt. A bizott-

ság nem talált alkalmas vezetőt a folyóirat szerkesztésére. Egyéb-ként is úgy vélekedett, hogy az az elv, amely szerint az elmúlt tíz év folyamán működött, - ti., hogy a hadtudománynak csak műszaki ágai fejleszthetők -, merőben téves volt, pedig annakidején ezen álláspont alapján csatoltatott a III. osztályhoz. A bizottság úgy látta, hogy "a műszaki ágak, mint fegyvertan, erődítéstan, stb. a hadi tudományoknak csak mellékágai, főágai a stratégia és taktika, s ezeknek, valamint az összes mellékágaknak közös alakja, kutforrása a hadttörténelem". Egyéb okok is közrejátszottak abban, hogy a Hadtudományi Bizottság arra kérte az Akadémia összes ülését, hogy fennmaradhasson, de nem a III., hanem a II. osztály kebelében (l. Biz. iratok: 556/1898). Bár a II. osztály, a Történettudományi Bizottság javaslatára kész volt a Hadtudományi Bizottságnak - mint az osztály egyik főbizottságának - átvételére, az Akadémia anyagi eszközök hiányán szünteteltette működését.

1906-ban Szendrei János kísérletet tett a bizottság felélesztésére, de sikertelenül.

A Honvédelmi Minisztérium 1909-ben hajlandónak mutatkozott a magyar katonai irodalom támogatására. Együttműködést ajánlott fel az Akadémia szaktudósai és a minisztérium által kijelölt néhány katonai szakértő között. Évi 5000 korona segélyt és 120 példány Hadttörténelmi Közlöny előfizetését vállalta. Az Akadémia albizottságot küldött ki a kérdés megvizsgálására. Ennek az albizottságnak jelentése alapján az 1909. évi okt. 25, majd nov. 29-i összes ülésén határozatilag kimondta a már nem Hadtudományi, hanem Hadttörténelmi Bizottság néven a megalakítást, és egyben kijelölte az új tagokat (l. Öt. Jk. 1909.okt.25. és Ak.Ért. 1909. 687.p.).

Az új bizottság 1910. január 7-én tartotta első ülését. Ekkor választották meg a bizottság elnökét és előadóját. A második ülés febr. 19-én volt, amikor is meghatározták működésének programját. A programot először az 1916. évi akadémiai Almanach közli az Alapszabály és Ügyrend XIX. pontjaként (35.p.).

Ez a következőképpen hangzik:

"A hadttörténelmi bizottságnak, amely 1909-ben szerveztetett, feladata a magyar hadttörténelmi kutatók és egyéb emlékek felkutatá-

sa, kiadása és feldolgozása. Közlönye a « Hadtörténelmi Közlemények », melyet a bizottság előadója szerkeszt; ezenkívül a bizottság feladatának megfelelő egyéb kiadványokat is közzétesz, ilyenek létesítésére az előmunkálatokat megteszi, igyekszik katonai szakférflakat működési körébe vonni s az érdeklődést a magyar hadtörténet és emlékei iránt felkelteni és ébren tartani. A történelmi bizottsággal való kapcsolat és tervszerű együttműködés létesítésére a két bizottság elnökei és előadói hivatalból tagjai mind a két bizottságnak."

A program nem változott egészen 1945-ig.

A bizottság nagyszabású célkitűzéseit részletesen ismertette a "Hadtörténelmi Közlemények" 1910. évi évfolyamában. A kidolgozott program megvalósítását azonban lehetetlenné tette az I. világháború. A Honvédelmi Minisztérium és az Akadémia mindent megtett a bizottság működésének támogatására, (például a dotáció állandó emelésével), a nyomdai árak emelkedése, és elsősorban a bizottság tagjait ért háborús veszteségek mégsem tették lehetővé az eredményesebb munkálkodást. Ebben az időszakban tevékenységének erejét elsősorban a Hadtörténelmi Közlemények színvonalas szerkesztése és kiadása foglalta le.

1921-től József főherceg lett a bizottság elnöke. Javaslatára 1922-1923-tól a Hadtörténelmi Közlemények és a Hadtörténelmi Levéltár "Hadtörténelem" c. folyóirata egyesült. Szerkesztője Gyalókey Jenő (1. a Hadtörténelmi Közlemények "Újraébredés" c. bevezetőjét. 1-5.p.). Ugy tűnik, mintha az egyesülés emelte volna a folyóirat színvonalát, mert az előfizetők száma 1923.ápr. végéig elérte az 1136-os számot (Hadtört. Közl. 19-24.köt. 374.p.). 1930-tól már ismét egyedül a Hadtörténelmi Bizottság adta ki a Közleményeket. A két világháború között a bizottság e folyóiraton kívül csak József főherceg "A világháború, amilyenek én láttam" c. könyvének III. kötetét adta ki (Vö. az Ak.Ért. 1928. évi költségvetését).

A bizottság 1945 után nem alakult meg. Az 1947. évi nagygyűlési osztályülés jegyzőkönyvéből arról értesülünk, hogy a Hadtörténelmi Bizottság "feleslegessé vált" (1. I. oszt. jegyzk. 1947.jun.3.).

A HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnök

1883-1898 Hollán Ernő

Előadó

1883-1886 Kápolnai Pauer István

1886-1898 Rónai Horváth Jenő (előbb mint
helyettes előadó, 1888-tól vá-
lasztott előadó)

Tagok

Czobor Béla	1893-1898	Majláth Béla	1887-1898
Fodor József	1883-1898	Pauler Gyula	1883-1898
Fröhlich Izidor	1887-1898	Salamon Ferenc	1883-1892
Hampel József	1890-1898	Schwarcz Gyula	1883-1898
Hunfalvy János	1883-1888	Szilágyi Sándor	1883-1898
Kápolnai Pauer István	1883-1896	Thaly Kálmán	1883-1898
Keleti Károly	1883-1892	Ponori Thewrewk Emil	1883-1898
Konkoly-Thege Miklós	1883-1898		

Meghívott (segéd) tagok

Balázs György	1896-1898	Szendrey János	1896-1898
Bárczay Oszkár	1898	Szvetics József	1896-1898
Bernolák Károly	1896-1898	Zsoldos Ferenc	1896-1898
Kránicz János	1896-1898		

A HADTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1910-1915	Rónai-Horváth Jenő
1916-1921	Forster Gyula
1921-1945	József főherceg

Előadók

1910-1924	Szendrey János
1924-1937	Pilch Jenő
1937-1945	Gyalókey Jenő

Tagok

Áldásy Antal	1917-1932	Kollányi Ferenc	1925-1933
Angyal Dávid	1910-1943	Komáromy András	1919-1931
Ballagi Aladár	1910-1928	Lukinich Imre	1924-1945
Békefi Remig	1910-1924	Madzsar Imre	1925-1945
Borovszky Samu	1910-1912	Mályusz Elemér	1928-1945
Csánki Dezső	1910-1933	Márki Sándor	1910-1925
Domanovszky Sándor	1921-1945	Markó Árpád	1928-1945
Eckhart Ferenc	1930-1945	Nagy Géza	1910-1915
Fejérpataky László	1910-1923	Nagy Miklós	1934-1945
Forster Gyula	1910-1932	Nyáry Jenő	1910-1914
Gombos F. Albin	1925-1938	Ortvay Tivadar	1910-1916
Gyalókey Jenő	1912-1945	Pilch Jenő	1912-1937
Hajnal István	1928-1945	Szádeczky Kardoss Lajos	1924-1935
Hodinka Antal	1924-1945	Szekfü Gyula	1925-1945
Holub József	1925-1945	Szendrey János	1910-1927
Hóman Bálint	1924-1945	Szentpétery Imre	1925-1945
Iványi Béla	1924-1936	Tagányi Károly	1910-1924
József főherceg	1921-1945	Takáts Sándor	1910-1932
Károlyi Árpád	1910-1940	Thallóczy Lajos	1910-1916
Klebensberg Kunó	1924-1932	Tóth Zoltán	1924-1945

Meghívott (segéd) tagok

Ajtay Endre	1935-1945	Kary Béla	1933-1937
Bengyel Sándor	1924-1927	Keresztes Kálmán	1924
Berkó István	1928-1945	Kozmovszky József	1925-1927
Breit József	1911-1945	Nagy Vilmos	1924-1945
Erdélyi Gyula	1928-1945	Rákossy György	1924-1927
Gabányi János	1912-1933	Rátz Jenő	1931-1945

Rédvay István	1935-1945	Ujhelyi Péter	1916-1923
Rubiny Dezső	1924-1936	Vadnai Emil	1924
Sárói Szabó Lajos	1911-1914	Vágó Ignác	1912-1920
Suhay Imre	1925-1945		

A HADTÖRTÉNETI (KORÁBBAN: HADTUDOMÁNYI) BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1884	1000 Ft	1916	11164 korona
1885	1000 "	1917	9008 "
1886	-	1918	11243 "
1887	1200 "	1919	2000 "
1888	1600 "	1920	2000 "
1889	2500 "	1921	62876 "
1890	2213 "	1922	11400 "
1891	2966 "	1923	1000 "
1892	2000 "	1924	4000000 "
1893	3146 "	1925	16000000 "
1894	2514 "	1926	274000000 "
1895	2200 "	1927	1600 pengő
1896	2800 "	1928	27597 "
1897	2500 "	1929	39775 "
1898	1261 "	1930	18174 "
1899 és 1908 között nem működött, 1909- tól új néven: "Had- történeti Bizottság"		1931	9771 "
		1932	3160 "
		1933	3200 "
		1934	3950 "
1909	5000 korona	1935	4419 "
1910	4344 "	1936	4128 "
1911	6965 "	1937	3276 "
1912	14691 "	1938	3352 "
1913	14966 "	1939	3398 "
1914	9419 "	1940	3300 "
1915	8499 "	1941	2635 "

1942	4167	1946	-
1943	2170	1947	-
1944	1790	1948	-
1945	-	1949	-

A HADTÖRTÉNETI (KORÁBBAN: HADTUDOMÁNYI) BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok, sorozatok

Hadtörténelmi Közlemények I-XLIV. évf. 1888-1943/44. (Az első tíz évfolyamot a "Franklin-Társulat" adta ki, ide utalták át a Honvédelmi Minisztérium segélyét, ide folytak be az előfizetések, itt bonyolodott le a folyóirat szétküldése. Az Akadémia budgetjéből a tiszteletdíjakat utalványozták. Az új folyam 1910-től, azonban már az Akadémia gondozásában látott napvilágot.)

Magyar Katonai Évkönyv 1886-ra, Bp.1887.

Magyar Hadtörténelmi Könyvtár.

1. Szécsi Mór: Az osztrák-olasz háború 1866-ban. Bp.1893.
2. Balás György: Az osztrák-porosz háború 1866-ban. Bp.1894.
- 3-4. Rónai Horváth Jenő: Magyar hadi krónika. A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története.
 - I. rész. A honfoglalástól a mohácsi vészig. Bp.1895.
 - II. rész. A mohácsi vésztől a legújabb korig. Bp.1897.

Egyes művek

József főherceg: A világháború, amilyenek én láttam. III. köt.-re 2000.-pengő.

Zrinyi Miklós (a költő és hadvezér) hadtudományi munkái. Sajtó alá rend. bevez. és magyarázó jegyzetekkel ell. Rónai Horváth Jenő. Bp. 1891.

A HADTÖRTÉNETI (KORÁBBAN: HADTUDOMÁNYI) BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Magyar Katonai Évkönyv 1886-ra. 1-9 p.

2. Hadtörténelmi Közlemények 1910.Bevezető és 1924/25.évf.345-347.p.
 3. Ak.Ért. 1898. 355.p., 1899. 94.p., 1907. 699.p., 1909. 627,632,
 687.p., 1910. 222.p.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek:

1883.dec.7.	1912.ápr.13.,okt.23.
1886.jun.18.	1913.febr.10.,nov.23.
1895.dec.16.	1914.ápr.22.,máj.29.,nov.19.
1896.ápr.20., dec.14.	1915.máj.12.,okt.27.
1897.jun.9.	1916.jan.3.,máj.15.,nov.27.,dec.15.
1898.jan.17.,ápr.29.	1917.máj.29.,okt.5.
1910.jan.7.,febr.19.	1918-1933-ig egybekötve. (1 köt.)
máj.28.,nov.28.	1934.febr.12.,jun.14.,okt.15.
1911.jun.6.,dec.12.	1935.nov.11.

2. Iratok:

[A bizottság iratai és jegyzőkönyvei szétszóródtak, így eléggé hiányosak (1. Biz.jegyk. 1910.febr.19-i anyag 2. pontját). Ami megtalálható volt a különböző állagokban, egybegyűjtöttük, feldolgoztuk, illetőleg a már régebben rendezetteknek - miután azok a helyükön maradtak - jelzeteit meg is adjuk.]

1882-1898. [Régebbi jelzete: Tört. 2 rét 338.]

1906-1935. [Az 1913-1914. évek iratai mellett külön csoportot alkotnak a Hadtörténelmi Közlemények iratai, a továbbiakban azonban együtt vannak az egyéb bizottsági iratokkal.]

3. Iratok a RAL-ban az alábbi jelzetek szerint:

RAL. 650/1882	RAL. 726,760/1887
RAL. 349,639/1883	RAL. 216/1890
RAL. 994/1884	RAL. 45/1907
RAL. 1152/1885	RAL. 129/1910
RAL. 867/1886	RAL. 714/1918

RAL. 22,154/1919

RAL. 618,736/1921

RAL. 586-587,782,991,1414,1442/1922

RAL. 230/1926

RAL. 156/1927

RAL. 608,2451/1929

RAL. 376/1930

RAL. 16/1931

RAL. 309,1332/1934

RAL. 87/1935

RAL. 361/1936

A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET BIZOTTSÁGA

A Római Magyar Történeti Intézet alapítója Fraknói Vilmos, aki Rómában a Via Gabriele Faloppio és Piazzale del Policlinico sarkán házat épített az intézet céljaira. Az öt férőhely egyikét a Magyar Tudományos Akadémiának ajánlotta fel és itt számos történetkutató nyert támogatást tudományos munkájához. Ez az intézet 1895-1907-ig állt fenn.

Fraknói Vilmos 1907 után több ízben tett kísérletet az intézet állandósítására, de ebben az ügyben előterjesztett terveit, mivel azok az egyház anyagi kiadásaiival összefüggtek, az illetékes katólikus püspöki kar nem fogadta el. Végül is a történeti intézet épületét, teljes felszerelésével, könyvtárával együtt az MTA útján az államnak ajándékozta. Egyidejűleg a Szt.István Társulatban százezer, a Magyar Tudományos Akadémián ötvenezer korona alapítványt tett, hogy a kamatokból ösztöndíjasok kiküldését mozgassa elő.

Az új intézet alapítására vonatkozó előterjesztést az Akadémia intézte 1912-ben az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez gr. Zichy Jánoshoz. A válasz ugyanez év november 28-án arról értesítette az Akadémiát, hogy az 1913. évi állami költségvetésbe 20000 koronát irányzott elő a Magyar Történeti Intézetre (RAL. 547/1912). Az intézet szervezését és tudományos irányítását a miniszter a Magyar Tudományos Akadémiára bízta. Az Akadémia készítette el az intézet szervezeti szabályzatát, amit a minisztérium 1913. aug.6-án hagyott jóvá. A szervezeti szabályzat szerint a Római Magyar Történeti Intézet feladata a magyar történelemre vonatkozó történeti, archaeológiai, művészettörténeti, klasszika-filológiai és irodalom-

történeti kutatások támogatása, irányítása; Róma és Olaszország egyéb könyv- és levéltáraiban levő iratok rendszeres gyűjtése, feldolgozása és publikálása. Az intézet irányítását és vezetését a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából az MTA gyakorolja állandó bizottsága útján. A bizottság tagjai: az akadémiai elnök elnöksége alatt a másodelnök, a főtitkár, a történettudományi bizottság által választott három, az archaeológiai és klasszika-filológiai bizottság által választott két-két tag. A miniszter a bizottságban képviselteti magát. A bizottság három évre előadót választ; működéséről és az intézet állapotáról évenként jelentést tesz az Akadémia-nak, az Akadémia pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Az intézetet közvetlenül az igazgató, vagy titkár vezeti, akiket az akadémiai bizottság javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevez ki. Ugyancsak az akadémiai bizottság tesz javaslatot az állami és magánalapítványi ösztöndíjasok személyére, feladatukra, külföldi tartózkodásuk időtartamára, az ösztöndíj nagyságára. A két világháború között ez annyiban módosult, hogy az I. világháborúban megsemmisültek a magánalapítványok összégei, így csak állami ösztöndíjak maradtak. A négy magyar állami ösztöndíj mellett, az intézethez tartozott két olasz állami ösztöndíjas hely is. A két utóbbi jóval alacsonyabb összegű volt mint a magyar állami ösztöndíj, ezért az olasz ösztöndíjasok mindig kevesebb időre foglalták el az intézeti helyeket. (Biz.jegyzk. 1926.III.27.)

A szervezeti szabályzat intézkedik a pénzügyekről is. A minisztérium az Akadémiának utalja át az állami dotációt, az utalványozás - a bizottság előadójának ellenjegyzése mellett - a főtitkár hatásköre (Ak.Ért. 1913. 679-681.p.).

Az intézeti munka folyamata alkalmazkodott az olasz könyv- és levéltárak nyitvatartásának időszakához, így a munk év októbertől júniusig tartott.

A Római Magyar Történeti Intézet megnyitását 1914 őszére tervezték. Az igazgatói állást egyelőre nem töltötték be, az intézet felszerelését a kutatási feltételek biztosítását az 1914.I.31-én ki-nevezett Vári Rezső intézeti titkár (és mb. igazgató) biztosította.

A megnyitás az I. világháború kitörése miatt elhalasztódott. Amikor ellenséges viszony következett be a monarchia és Olaszország között, Vári Rezső az intézetet részletes leltárral a Szt. Széknél akkreditált cs. és kir. nagykövetségnek adta át, hátrahagyva egy bizonyos összeget az intézet folyó kiadásainak fedezésére. A hadiállapot idejében a bizottság az intézet sorsáról a cs. és kir. külügyminisztérium közvetítésével a spanyol kir. nagykövetség útján kapott értesítést; és a további intézeti kiadásokra (adó, kölcsöntörlesztés stb.) ide küldött megfelelő mennyiségű összeget Schwendt követségi irodatanácsos kezéhez. Hogy az olasz állami kisaajátításnak elejét vegye, Schwendt követségi tanácsos bérbeadta a villát egy Morel nevű belga katonai attasénak. Ennek ellenére az olasz kormány lefoglalta és zárgondnokság alá helyezte az intézetet (RAL. 814/1918 és 726/1919). 1920-tól a bizottság egyetértésével a Rómában ideiglenesen felállítandó magyar követség vette bérbe az épületet.

Az Akadémia elnöke, egyben bizottsági elnök, 1921 végén beadvánnyal fordult az akkori olasz közoktatásügyi miniszterhez az intézet visszaadása ügyében. Az ügyiratot Arduino Colasanti az olasz állami gyűjtemények főfelügyelője adta át az olasz miniszternek. 1922 nyarán Gerevich Tibor egyetemi tanár - aki Colasantival meleg baráti viszonyt tartott fenn - Rómában tárgyalt a modenai Korvinkódexek visszaszerzéséről, s egyben szóváltette a Történeti Intézet ügyét (RAL. 209/1923). 1922. aug. 17-én Antonio Anile olasz közoktatásügyi miniszter értesítette Klebelsberg Kunót, hogy az intézet épületét a zárlat alól feloldja és reméli, hogy a két állam közti történeti és művészeti összeköttetések mielőbb megindulhatnak (RAL. 1202/1922, másolatban). Ez hamarosan bekövetkezett. 1923 elején a hivatalos értesítés is megérkezett (Biz.jegyzk. 1923.II.7.), és megindultak a munkálatok az Intézet átvételére, illetve mielőbbi megnyitására. Előtérbe került az igazgatói státusz betöltésének ügye. A bizottságban nem alakult ki egységes vélemény a személyi kérdésben, végül öt szavazattal három ellenében Gerevich Tibort javasolta fel a bizottság a VKM-nek (Biz.jegyzk. 1923.II.7.).

Miután a római magyar követség az intézet földszintjét 1924. jun. 30-ig még továbbra is igénybe vette, a tudományos munkára az

épület első emelete állott rendelkezésre. A VKM Gerevich Tibor igazgatói megbízását elfogadta (Biz.jegyzk. 1923.IX.19.), aki mint intézeti igazgató - 1924.I.5-én jelentést tett a Fraknói-villa épületének, felszerelésének állapotáról és ajánlatot tett a kiküldendő ösztöndíjasok személyére (Biz.jegyzk. 1924.I.5.).

Az intézet megnyitása 1924 elején lehetségessé vált. Februárban megérkeztek az első ösztöndíjasok: Lukcsics Pál, Artner Edgár, Koltay-Kastner Jenő és Horváth Henrik. Huszti József és Fögel József két hónappal később, jóval rövidebb időre érkeztek az intézetbe. (Gerevich T.: Jelentés a R.M.T.I. 1924.évi munkájáról - Biz. iratok: 158.sz.)

Az intézet a szervezeti szabályzatban megállapított célkitűzés mellett arra törekedett, hogy a tudományos munka műhelye legyen. Nemcsak oklevelek másolását és azok adatszerű összegyűjtését kiadását tartotta feladatának, hanem eredeti forráskutatások alapján önálló tudományos problémák megoldását és feldolgozását szorgalmazta. Az ösztöndíjasok egyéni tudományos munkája támogatása mellett az intézet felvilágosításokat adott olyan olasz kutatóknak, egyetemi tanároknak, hallgatóknak és másoknak, akik magyar vonatkozású témáik kidolgozásához kérték az intézet segítségét. Ugyancsak az intézet segítette elő olyan kutatók munkásságának eredményeit, akik nem az intézettől kaptak ugyan ösztöndíjat, de szálláshelyükül az intézet szolgált és itt végezték tudományos munkájukat, például Bartoniek Emma, Várady Imre, Egry József, Faragó Lajos. (1. Uo.)

Az intézet működése bizonyos keretek között állandósult. Évente 15 ezer aranykoronát, kb. 120.000 lírát kapott az államtól kiadásainak fedezésére; az 1927/1928. évi költségvetéstől kezdve ez 100.000 lira lett.

1928-ban a magyar állam megvásárolta Rómában a Palazzo Falconieri-t (Via Giulia 1.), amelyben egy Római Magyar Kir. Akadémiát szándékozott felállítani. Erre vonatkozóan a bizottság jegyzőkönyvéből idézzük az alábbiakat:

A Római Akadémia "négy osztályt foglalna magában: 1. tudományos osztályt, 2. művészeti osztályt, 3. középiskolai kollégiumot,

4. theológiai tanulmányok osztályát. A tudományos osztályt a Római Magyar Történelmi Intézet képezné, melyet a Miniszter ur az eddigi (Fraknoi-villából) a Palazzo Falconieri-be kíván áthelyezni, amit indokol az a körülmény is, hogy ily módon többen nyerhetnek helyet ez intézetben, másrészt pedig a római tudományos intézetek és gyűjtemények könnyebben lesznek hozzáférhetőek, miután az új épület a város belsejében fekszik. A Miniszter ur inteniói szerint a tudományos osztály, vagyis a Történelmi Intézet új alakja és az Akadémia közti viszony továbbra is fennmaradna olyképp, hogy a tagok kiküldése, a munkaterv megállapítása stb. az Akadémia hatáskörébe tartoznék. ... az átköltözés után a Miniszter a jelenlegi épületet bérbe szándékozik adni." (Biz.jegyzk. 1928.IV.6.)

Az Akadémia ebbe a tervzetbe beleegyezett azzal, hogy az intézet viszonya az MTA és a VKM között egy kétoldalu szerződésben legyen megállapítva és körülírva, valamint, hogy a Fraknoi-villa bérbeadása esetén a bérjövdelem a bizottságot illesse, hogy azt tudományos kiadványok költségeinek fedezésére tudja fordítani (Biz.jegyzk. 1928.ápr.26.). A Római Magyar Akadémia kurátora Gerevich Tibor lett, megbízott titkára Tóth László. Az átköltözés 1928.végén, 1929 elején történt meg. A Fraknoi-villát 1929.VII. hótól kezdve évi 20.000 líráért Filippo Merlininek, majd később egy halászi kereskedelmi társaságnak bérbeadták (Biz.jegyzk. 1930.V.1. és Igt.Jk. 1940.V.15.). Az egyezés az MTA Igazgatótanácsa és az Országos Gyűjteményegyetem között 1930.jan.22-én jött létre. A minisztérium jóváhagyása 1930.III.21-én történt (Biz.iratok:233.sz.).

Az intézet eddigi megbízott titkárát, Tóth Lászlót a minisztérium visszarendelte, és Gerevich Tibor kurátor javaslatára a bizottság Miskolczy Gyula kurátorhelyettest hozta javaslatba erre a funkcióra (Biz.jegyzk. 1930.VII. 2.).

Bizonyos problémák merültek fel a kiküldött ösztöndíjasok munkájával kapcsolatban. Többen nem a meghatározott program szerint jártak el, hanem tulságosan széles körben végeztek tanulmányokat. Miskolczy Gyula az ujonnan kinevezett történelmi intézeti igazgató 1930.XII.4-én beadvánnyal fordult a bizottsághoz új intézeti munkaprogram kidolgozása ügyében. Indokolása bepillantást enged az intézeti munka akkori szervezetlen állapotába; javaslatai tudományos alaposággal átgondolt terv lehetőségét vázolják (Biz.iratok: 202.sz.). Csánki Dezső, Kollányi Ferenc és Áldásy Antal dolgozta ki

a Történeti Intézet új munkaprogramját. Sajnos ez a program nem áll rendelkezésünkre, csak a bizottság jegyzőkönyvéből ismerjük.

A munkatervezet "első sorban a Propagandafide levéltárának magyar szempontból való intensív átkutatását jelzi szükségesnek, e mellett kiegészítésként a vatikáni titkos levéltárban a XVIII. századi nuntiusi jelentések átnézését. E munkákat Galla Ferencz váczegyházmegyei lelkész végezné, aki a Propaganda levéltárában már jelenleg is dolgozik. Az intézetnek további feladata volna egy Hungaria Pontificia megszerkesztése, egyelőre 1301-ig, valamint a registramkötetek folytatólagos átnézése 1526-ig, mely munkákat tekintettel arra, hogy a költségvetés csak egy historikus tag kiküldését enged meg jelenleg, egyelőre a Bizottság függőben tartaná." (Biz.jegyzk. 1931.V.30.)

A beterjesztett új munkaprogramot helybenhagyta a bizottság, ugyanekkor arról is döntött, hogy az intézet eddigi tudományos munkálkodását ismertető jegyzék - amit Gerevich Tibor kurátor mutatott be - az Akadémia Értesítőjében megjelenjen. Ez meg is jelent Vö. Ak.Ért. 1931. 243-247.p. (Biz.jegyzk. 1931.V.30.)

Az MTA Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága a Fraknói-villa bérjövendelmének az adó és kölcsöntörlesztés stb. levonása után megmaradt részét, néhány éven át a történeti intézet kiadványainak költségeire fordíthatta. A megjelent kiadványok házagpótló művek; egy tudományos intézet munkájának színvonalas értékmérője. (A megjelent művek jegyzékét l. a 259-261 lapokon.) A kiadványokon kívül egyéni kutatásokat is támogatott a bizottság.

Bármennyire is jelentős szerepet töltött be az intézet a magyar kultúra és művelődés adatainak összegyűjtésében és publikálásában, működésében mégis hiányként kell megállapítani, hogy többszöri elhatározás ellenére sem tudta elérni, hogy intézeti Évkönyvben összegyűjtve álljanak rendelkezésre tagjainak tudományos művei. Az Akadémiai Értesítőben közölt jegyzékből látható, hogy a feldolgozott tudományos adalékok hány folyóiratban jelentek meg.

Az a jól megszervezett tudományos központ - ami a Római Magyar Akadémia egy időben volt - néhány év leforgása alatt elvesztette tudományos jellegét. 1933 decemberében Gerevich Tibor arról tájékoztatja a bizottságot,

"hogy tervbe van a Palazzo Falconieri eladása és pedig abból az okból, mert megállapított, hogy ez a palota az ösztöndíjasok elhelyezésére túlméretezett, ujabban csak 16 ösztöndíjas és ezzel szemben husztvétkor több mint hetven idegen vendég, illetőleg a nyár folyamán több mint háromszáz vendég lakott benne, továbbá, hogy a palota berendezése nem célszerű, ez a luxuspalota az intézet elhelyezése céljának nem felel meg, sem tudományos, sem művészeti célokra nem alkalmas, ... a palota fenntartása is óriási költségbe, évenként 60.000 pengőbe kerül; az sem megfelelő, hogy az intézetben különböző ösztöndíjasok, pl. művésznövendékek mellett teológusok vannak egy fedél alatt elhelyezve stb." (Biz.jegyzk. 1933.XII.1.)

Olay Ferenc miniszteri osztálytanácsos a bizottság ülésében közli a Palazzo Falconieri eladásának részleteit (Biz.jegyzk. 1935. IV.15.). Ez azonban minden valószínűség szerint mégsem következett be. A Római Magyar Akadémia továbbra is az épületben működött összes osztályaival együtt.

A jelenleg hiányzó adatok miatt, nehéz pontosan nyomon követni az intézet további sorsát. Annyi bizonyos, hogy nevében változás történt. Ezután egyre gyakrabban mint "Római Magyar Intézet" szerepel. 1935-1936-ban Miskolczy Gyulát Koltay-Kastner Jenő váltotta fel az intézet igazgatói székében. Minden jel arra vall, hogy az Országos Ösztöndíjtanács működése folytán ekkor már mintha kisebb hatóereje lett volna a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának. Kevesebb a rendelkezése alá bocsátott ösztöndíjas férőhely, nincs meg a megfelelő összhang az intézet igazgatójával. A bizottság megállapította, hogy általában kívánatos az 1930-ban kötött szerződés módosítása és ezzel kapcsolatban az intézet egyéb problémáinak megoldása, például a titkári állásé. Az új rendezéssel együtt pontosabb szabályozásra lenne szükség a Római Magyar Intézet igazgatója és a bizottság közötti viszonyt illetőleg (Biz.jegyzk. 1938. V.11.).

Voinovich Géza akadémiai főtitkár arról panaszskodik, hogy a hivatalában eltöltött öt év alatt legkevesebb tudott boldogulni a Római Magyar Történeti Intézet helyzetének és pénzügyeinek rendbehozásával. Az intézet ügyei "a lefolyt nehéz évtizedekben különböző szerződések és intézkedések által végtelenül össze voltak bonyolítva" (Igt.Jk. 1940.V.15.). Ismét napirendre került, hogy a Palazzo Falco-

nieri egyeltalán nem felel meg sem a benne levő intézetek, sem a kollégium céljainak, és időszerű lenne a római és olasz intézmények egységes ujjaszervezése (l.Uo.).

A Történeti Intézet szervezeti szabályzatát megújították 1940-ben, és a változott viszonyoknak megfelelően módosították (Ak.Ért. 1940. 383-385.p.). Rendeződtek az intézet pénzügyei, a Fraknói-villa bérjövödelme ezután is a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságát illette. 1940-től 1943-ig az Akadémiai Értesítőben megtaláljuk a rendelkezésére álló összegek adatait; a dotáció hováfordításáról, részben az anyagi támogatások, részben pedig a megjelent kiadványok alábbi jegyzéke tájékoztat. (A Fraknói-villa jövedelméből származó kimutatásokat l. Ak.Ért. 1940.375.p., 1942. 123, 263.p., és 1943. 332.p.)

A bizottság rendelkezésére álló összeg körül azonban nem volt minden rendben. Az Igazgatótanács ülésében Kornis Gyula tartja érthetetlennek, hogy a Római Intézet Bizottságának 15.000 pengője - igen nagy összeg - felhasználatlanul hever. A főtitkár válasza az intézet kiadványügyének lassu folyamatáról tanuskodik, de tájékoztatását azzal zárja, hogy "mindenesetre figyelmeztetni fogja a Bizottság előadóját, hogy ilyen nagy összeget ne hagyjon a Bizottság gondvisélet nélkül, - vásároljanak papírt és szedessék ki a kész kéziratokat". (Igt.Jk. 1943.IV.9.)

A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működésére vonatkozó utolsó adatok 1943-ból valók. A háboru után a bizottság nem alakult meg. (Vö.: I. osztály jegyzk. 1947.VI.3.)

A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET BIZOTTSÁGÁNAK

MUNKATÁRSAI

Elnökök

1913-1936	Berzeviczy Albert
1937-1940	Gerevich Tibor (ezután ügyvezető alelnök)
1940-1944	József főherceg

Előadók

1913-1932	Áldásy Antal
1932-1937	Gerevich Tibor
1937-1944	Husztai József

Tagok

Alföldi András	1941-1944	Hornyánszky Gyula	1924-1933
Balogh Jenő	1920-1935	Ilosvay Lajos	1916-1919
	1940-1943	Kollányi Ferenc	1924-1933
Concha Győző	1922-1925	Kuzsinszky Bálint	1913-1938
Csánki Dezső	1924-1933	Láng Nándor	1932-1944
Domanovszky Sándor	1940-1944	Lenhossék Mihály	1934-1937
Fejérpataky László	1913-1923	Moravcsik Gyula	1942-1944
Forster Gyula	1913-1932	Némethy Géza	1913-1924
Fraknói Vilmos	1913-1924	Plósz Sándor	1914-1916
Hegedűs István	1913-1925	Popovics Sándor	1933-1934
Heinrich Gusztáv	1913-1920	Szentpétery Imre	1932-1944
Herczeg Ferenc	1919-1922	Vargha Gyula	1928-1929
	1929-1931	Vári Rezső	1914-1934
Hóman Bálint	1925-1930(?)	Voinovich Géza	1935-1944

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
képviselésében

Gopcsa László	1913-1917	Haász Aladár	1928-1933
Radnai Rezső	1918-1920	Olay Ferenc	1934-1936
Czakó Elemér	1920-1925	Jalsoviczky Károly	1937-1938
Magyary Zoltán	1926-1928	Paikert Géza	1937- ?

**A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET BIZOTTSÁGÁNAK
KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK**

(Csak az Ak.Ért. 1931. (234-247.p.) évi kötetében közzétett kiadványokon kívül megjelentek felsorolására szorítkozunk.)

Egyes művek

- Artner Edgar: Magyarország és az apostoli Szentszék viszonya a mohácsi vést megelőző években 1521-1526. Bp.(Klly.; Mohácsi emlékkönyv)
- Galla Ferenc: A Pázmányem alapítása és a Szentszék. Vác, 1935.
- Galla Ferenc: Harminckilenc kiadatlan Pázmány-levél. Vác, 1936.
- Gerő László: A római Santo Stefano Rotondo a magyarok nemzeti temploma. Bp.1944. [Bizottsági kiadvány.]
- Husztli Dénes: Olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban. Bp.1941. [Bizottsági kiadvány.]
- Michelangelo, [Buonarroti]. Ismeretlen iratok. Közzéteszi Wolf Rózsi. Róma-Bp. 1931. [Bizottsági kiadvány.]
- Tóth László: A jubileumi bucsu kihirdetése Magyarországon 1776-ban. Bp.1928. (Klly. Századok, 1928.évf.)
- Vanyó Tihamér Aladár: A trienti zsinat határozatainak végrehajtása Magyarországon. A magyarországi római katolikus egyházfejedelemség alakulása 1600-1850. Pannonhalma, 1933.

Sorozatok

Olaszországi Magyar emlékek-Momimenta Hungariae Italica

Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221-1864. Bp. [Bizottsági kiadvány]

Olaszországi Magyar Oklevéltár

I. Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I.köt. V. Márton-pápa (1417-1431) Bp.1931.

II. Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. II.köt. IV. Jenő pápa (1431-1447). V. Miklós pápa (1447-1455) Bp.1938.

Sylloge Tacticorum Graecorum

I. Onosandri Strategicus. Ed.E.Korzenszky et R.Vári. Bp.1935.

II. -

III. Vári Rezső: Leonis imperatoris Tactica. I.köt. Bp.1917.
II.köt. 1. rész. Bp.1922. II.köt. 2.rész. Bp.(?) [Bizottsági kiadvány]

Anyagilag támogatott művek és egyéni kutatások

Vári Rezső műveit a bizottság nemcsak megjelentette, hanem részben ösztöndíjjal, részben anyagiakkal támogatta. (Biz.jegyzk. 1933. VI.24.)

Vanyó Tihamér: Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről. 500 pengő támogatás (Biz.jegyzk. 1933.XII.1.)

[A szerző úgy jelentette meg művét mint intézeti kiadványt, amit a Bizottság helytelenített.]

Meszlényi Antal: A Josephinismus-kora Magyarországon 1780-1846. c. művére 1000 pengő segélyt kapott. (Biz.jegyzk. 1935.I.12.)

Konczné, Révész Mária a bolognai magyar-horvát kollégiumról készített munkája kutatásaira 600 pengő támogatás. (Biz.jegyzk. 1938.V.11.)

A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET BIZOTTSÁGÁNAK MŰKÖDÉSÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Vári Rezső: Történeti intézetek Rómában. Bp.1916. MTA. 45-52.p.
2. A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerk. Magyary Zoltán. Bp. 1927. 455-457.p.
3. Ak.Ért. (Jelentések az Intézet működéséről) 1915.277-281.p.,1916. 314-316.p., 1917.248-249.p.,1918.189-190.p.,1919. 109,123-125.p., 1920.7-11.p., 1922.82.p.

Kéziratban

Jegyzőkönyvek:

1913-1933, 1935, 1938-1939.

2. Iratok: 1902-1948 között, 1-234 iktatott szám szerint.
3. Számadási könyve 1914-1922 jun. Kiadási könyve 1914-1923.
4. Iratok a RAL-ban az alább megadott jelek szerint:

RAL. 110/1892	RAL. 307,814/1918
RAL. 116/1894	RAL. 172,726/1919
RAL. 52,92,119-120,158/1912	RAL. 247/1921
RAL. 547,559,603/1912	RAL. 67,1202/1922
RAL. 68,643/1913	RAL. 209/1923
RAL. 10,97,182/1914	RAL. 1595/1924
RAL. 171/1915	RAL. 665/1929
RAL. 13/1917	RAL. 638/1930

RAL. 1748/1931

RAL. 371,576,687/1939

RAL. 522/1933

RAL. 129,249/1940

RAL. 94/1935

RAL. 33/1947

RAL. 321,423/1937

RAL. 78/1949

RAL. 151,496/1938

[A bizottságra vonatkozó kéziratok találhatóak még:

1. OL Külügyminisztériumi levéltár (1945 előtti időből)

2. Külügyminisztérium Archivuma (Bem rakp.) 1945 utáni időből.]

FILOZÓFIAI BIZOTTSÁG

A Filozófiai Bizottság szervezését az 1927.dec.19-1 akadémiai összes ülés határozta el. Balogh Jenő főtitkár három nappal az összes ülés után (dec.22-én) levelet írt Pauler Ákosnak. A levél így hangzik:

"Méltóságos Tagtárs Ur !

A M.Tud.Akadémia legutóbbi összes ülésében Méltóságod elnöklése alatt felkérte a filozófiával foglalkozó összes tagtársakat arra, hogy egy állandó "Filozófiai Bizottság" alakítása tárgyában javaslatot előterjeszteni szíveskedjenek.

Ebben a javaslatban különösen körvonalozni kellene az ujonnan alakítandó Bizottság működési körét, illetőleg feladatait és az e feladatok megoldására szolgáló eszközöket.

Szerencsém van megjegyezni, hogy a f. hó 19-én tartott zárt ülés a főtitkár indítványára elvileg már elhatározta ilyen állandó bizottság alakítását és a további szükséges munkálatok vezetésére méltóságodat kérte fel. Méltóságod bölcsessége fogja eldönteni azt, hogy az előkészítő bizottságnak kik legyenek tagjai, nevezetesen, hogy abban részvételre csak a szorosabb értelemben vett filozófiával, esetleg annak melléktudományaival foglalkozó tagtárs urak kéressenek-e fel és hogy a Bizottság munkálata mikor terjesztessék először a II. osztály, azután az összes ülés elé.

Mint hogy az 1928. május 15-vel kezdődő jövő évi nagygyűlés az összes többi bizottságokat is újra megválasztja, kíváncsós lenne, hogy ez a Bizottság már olyan időben végezze be az előmunkálatokat, hogy a külön Filozófiai Bizottság felállításával egyidejűleg a nagygyűlés annak tagjait is megválaszthassa...

Egyebekben e Bizottság működése körül a főtitkár készséggel áll Méltóságod rendelkezésére. Együttal tisztelettel közlöm, hogy a Filozófiai Bizottság részére egyelőre kb. félévi 5.000 pengő lesz valószínűleg költségvetésünkben előirányozható." (Biz.iratok : 6/1927)

E megbízás alapján Pauler Ákos megkezdte az előkészítő munkát és 1928.jan.9-én előzetes értekezletet tartott. Az "előkészítő bi-

zottság" tagjai voltak: Angyal Pál, Balogh Jenő, Bartók György, Concha Győző, Dékány István, Fináczy Ernő, Finkey Ferenc, Fürster Aurél, Hekler Antal, Hornyánszky Gyula, Huszti József, Kornis Gyula, Madzsar Imre, Moór Gyula, Navratil Ákos, Négyesy László, Némethy Géza, Ortway Rudolf, Ravasz László, Schneller István, Schütz Antal, Thienemann Tivadar. Ezen az előzetes értekezleten szóba került, hogy az Akadémiának már régóta van nyelvtudományi, irodalomtörténeti, classica-philológiai, történettudományi, hadtörténeti, archaeológiai, nemzetgazdasági stb. bizottsága; a megalakítandó filozófiai bizottsággal kapcsolatban viszont a következőkre utaltak:

"A filoz.tud. megbecsülésére jellemző, hogy 1841-46-ban Purgstaller Józsefnek (A bölcsészet elemei) s ugyanakkor Szontágh Gusztáv (Propylaeumok a társasági philosophiához) egy-egy munkáját a nagyjutalomra méltatta az Akad.nagygyűlése. Csak több, mint 60 esztendő múlva, az 1905-11-iki évkörben esett újból a nagyjutalom filozófiai tárgyú munkára (Böhm Károly Ember és világa "Axiológia" kötetére) ... de filozófiai biz.máig sincs".(Biz.iratok: 4/1928.xeroxmásolat.)

Ez az előzetes értekeztet a továbbiakban azzal foglalkozott, hogy ismertette a megjelent tagokkal az "Alapszabály és Ügyrend"-ben a bizottságok működésére vonatkozó szabályokat.

Az előkészítő bizottság legközelebb 1928.jan.16-án tartott ülést, amelyen Pauler Ákos mint elnök, javasolta, "hogy a főtitkár urnak, ki a magyar filozófiai kutatás előmozdítása terén e javaslatával nagy érdemet szerzett, a Bizottság hálás köszönetét fejezze ki". Pauler Ákos ekkor azt is előadta, "hogy az Akadémia tagjai közül mindazokat egybehívta, kik tudomása szerint a filozófia iránt közelebbről érdeklődnek s felkéri a bizottságot, javasolná, kinek meghívását tartaná még szükségesnek". Ortway Rudolf ajánlatára a bizottság egy matematikussal - Kürschák Józseffel - egészítette ki magát. Ez az értekeztet munkálta ki, Dékány István előterjesztése alapján, a bizottság működési feladatait, amit előbb a II. osztály, majd a nagygyűlés is elfogadott és ez a szöveg került bele az Akadémia új ügyrendjébe. Első tagjai ugyanazok lettek, akik az előkészítő biz.tagjai voltak. A működési területéről szóló rész szövege az alábbi:

"A Filozófiai Bizottság feladata általában a filozófiai tudományok fejlődését figyelemmel kísérni s a hazai filozófiai kutatást előmozdítani idevágó munkálatok kiadása, támogatása és bírálata útján. A bizottság kiterjeszti működését a filozófia körébe tartozó minden tudományok művelésének előmozdítására, mégis különbséget tartva a logikai, ismeretelméleti, metafizikai, filozófiatörténelmi, értékelméleti, etikai, esztétikai tudományok elvi jelentőségű kérdéseire. Munkássága körébe vonja továbbá az alkalmazott tudományok közül a jog-, a történet-, társadalom-, művelődés-, és természetfilozófiát is, végül pedig a lélektan és pedagógia egyetemes jelentőségű kérdéseit. [Bekezdés] b. A bizottság gondoskodik a magyar filozófia történelmére vonatkozó kutatásokról és feldolgozásokról, előmozdítja a magyar filozófia bibliográfiájának összeállítását. [Bekezdés] c. A legjelentősebb filozófiai klasszikusok gondos magyar fordításban való közrebocsátását szorgalmazza s kiadásukat támogatásával lehetővé teszi. [Bekezdés] d. A filozófia körébe vágó tudományos kézikönyvek megírását és kiadását előmozdítja. [Bekezdés] e. Törekszik végül szorosabbá tenni a kapcsolatot a magyar és külföldi filozófiai kutatás között." (Biz.jegyzk. 1928.jan.16. másolatban.)

Az ügyrendben lefektetett elvek alapján a bizottság legközelebbi (máj.21-i) ülésén megválasztotta elnökét, előadóját és összeállította a bizottsági meghívott (segéd) tagok névsorát az összes ülésnek való továbbítás céljából. Ezen az ülésen a bizottság állást foglalt abban, "hogy kisebb értekezések kiadásával a bizottság elvileg ne foglalkozzék, hiszen ilyenek az Athenaeumban és az Akad. Értekezésekben is közzétehetők." Kiadványai inkább sorozatszerűen jelenjenek meg, amely által kitűnik a bizottsági munka "folytonos előrehaladása". (A sorozatcímét azonban nem ekkor, hanem az 1928. nov. 26-i ülésén állapították meg, "Az Akadémia filozófiai könyvtára" címen.) Az előadó javasolta a következők kimondását:

"Mivel a M.Tud.Akadémia a magyar nyelv művelésére kiválókép hivatott, a szükségessé váló filoz. műszavak megalkotása a megszilárdítása céljából forditassa le a Biz. egészben vagy szemelvényekben a filoz.irod. legjelentősebb termékeit. Az illető klasszikusok sajátos nyelven kifejezett gondolatait hűen s magyarosan fordítsuk, s ily fordítással, mely egyben interpretációs munka is, közvetítsük a nagy gondolkodók eszmevilágát. Négyesy László r.tag hangsúlyozza a magyar stílus szempontjából kifogástalan fordítások szükségességét. Kornis Gyula r.t. arra utal, hogy a magyar filoz. műnyelv keretében bizonyos, mai napig fennálló szakadás mutatkozik. Nagy súlyt kell vetnünk a megállapítandó műnyelv egységes fejlesztésére. Navrátil Ákos l. [levelező] t. a műnyelv fejlesztését hasonlóképp nagy jelentőségűnek tartja." (Biz.jegyzk. 1928. máj.21.)

A bizottság a filozófiai klasszikusok fordítását a fenti értelemben vette programjába. A fordításokon kívül a tervébe kell illeszteni "magyar szerzők nagyobb s kiérlelődött munkáinak kiadását" ajánlotta az előadó, valamint "oly munkák fordításban kiadását is, amelyek témájuknál fogva tágabb körű érdeklődésre tarthatnak számot - ily értelemben, habár magasabb színvonaluak, népszerűeknek is mondhatók - s a fejlődő magyar filoz. gondolkodás megtermékenyítésére s a műnyelv kialakítására különösen alkalmasak." (Uo.)

A bizottság az ekkor kialakított tematikai és szervezeti keretek között végezte munkáját 1945-ig. Nemcsak a tervébe vett munkákat gondozta, hanem a kiadásra beküldött kéziratok bírálatáról is gondoskodott. Ezek között az előadó véleménye szerint több egészen jelentéktelen mű érkezett a bizottsághoz, amely nem érdekelte meg, hogy a bizottság több alkalommal foglalkozzon azokkal. Így a bírálandó művekkel kapcsolatban az előadó "A bizottság bírálói tisztét úgy magyarázza, s a belső ügykezelési szabály gyanánt elfogadja, hogy ha továbbra is érkeznek egyes, mélyen a kívánt színvonalon alul maradó művek bírálatok céljából, s az elnök ezeket már általános átnézetben kiforratlannak s megalapozatlannak találná, bizottsági ülést megelőzőleg felkérheti bírálólul a bizottság valamely tagját." (Biz.jegyzk. 1929.máj.13.)

A bizottság jegyzőkönyveinek tanúsága szerint már az 1930-as évek elejétől csökkent az üléseken résztvevők száma. Bár működése - valószínűleg az elnök és az előadó szorgalmából - végig szinte töretlennek látszik, az egyes üléseken mindössze általában 10 fő, az 1930-as évek végén és a negyvenes évek elején sok esetben 4-5 tag, de mindenesetre 10-nél kevesebb vett részt.

A II. világháború után a bizottság nem alakult meg. A főtitkár (Voinovich Géza) az újjáalakítás érdekében levelet írt Prohászka Lajosnak, de ez eredménytelen maradt (RAL. 305/1947).

A FILOZÓFIAI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1928-1933	Pauler Ákos
1933-1945	Kornis Gyula

Előadó

1928-1945	Dékány István

Tagok

Angyal Pál	1928-1945	Mitrovics Gyula	1928-1945
Bartók György	1928-1945	Moór Gyula	1928-1945
Concha Győző	1928-1933	Navratil Ákos	1928-1945
Dékány István	1928-1945	Négyesy László	1928-1933
Fináczy Ernő	1928-1935	Némethy Géza	1928-1937
Finkey Ferenc	1928-1945	Ortvay Rudolf	1928-1945
Förster Aurél	1928-1945	Pauler Ákos	1928-1933
Hekler Antal	1928-1940	Prohászka Lajos	1940-1945
Hornyánszky Gyula	1928-1933	Ravasz László	1928-1945
Husztai József	1928-1945	Schneller István	1928-1939
Kornis Gyula	1928-1945	Schütz Antal	1928-1945
Madzsar Imre	1928-1945	Thienemann Tivadar	1928-1945

Meghívott (segéd) tagok

Bognár Cecil	1928-1945	Tankó Béla	1928-1945
Brandenstein Béla	1928-1945	Kibédi Varga Sándor	1935-1945
Enyvvári Jenő	1928-1945	Varga Béla	1928-1942
Horváth Barna	1928-1945	Várkonyi Dezső Hildebrand	1928-1945
Imre Sándor	1928-1945	Weszely Ödön	1928-1935
Somogyi József	1928-1945		

A FILOZÓFIAI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1928	4580 pengő	1939	2450 pengő
1929	8075 "	1940	4400 "
1930	13753 "	1941	6469 "
1931	4066 "	1942	2500 "
1932	4108 "	1943	3500 "
1933	5529 "	1944	6100 "
1934	6540 "	1945	-
1935	2400 "	1946	-
1936	4266 "	1947	-
1937	1550 "	1948	-
1938	2550 "	1949	-

A FILOZÓFIAI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóiratok, sorozatok

A Filozófiai Bizottság kezdettől fogva félévenként 1000 pengővel támogatta a Magyar Filozófiai Társaság folyóiratát, az Athenaeumot. 1932-től az Athenaeum a bizottság költségvetésének terhére a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Filozófiai Társaság közös kiadványaként látott napvilágot egészen 1945-ig. (1. Biz.jegyzk. 1931.dec.21. = Egyetemi Könyvtár Kézirattár Ms F 106/14.)

Az Akadémia filozófiai könyvtára

1. Leibniz Gottfried W.: Ujabb vizsgálódások az emberi értelemről. Ford. és jegyzetekkel ell. Rácz Lajos. Bp.1930.
2. Bergson Henri Louis: Teremtő fejlődés. Ford. és bev. Dienes Valéria. Bp.1930.
3. Brandenstein Béla: Művészetfilozófia. Bp.1930.

4. Bartók György ifj.: Kant etikája és a német idealizmus erkölcsi-bölcsélete. Bp.1930.
5. Kibédi Varga Sándor: Rickert Henrik filozófiája. A modern érték-filozófia alapvetése. Bp.1931.
6. Noszlopi László: A szeretet. Etikai tanulmány. Bp.1932.
7. Dékány István: A társadalomfilozófia alapfogalmai. Bp.1933.
8. Magyary Zoltánné, Techert Margit: A hellén újpatonizmus története. Bp.1934.
9. Aristoteles: Metafizika. Ford. bevez. és magyarázatokkal ell. Halasy-Nagy József. Bp.1936.
10. Pauler Ákos: Metafizika. A szerző kéziratí hagyatékából sajtó alá rend. és előszóval ell. Dékány István. Bp.1938.
11. Schiller Pál: A lélektan feladata. Bp.1940.
12. Révay József: Az erkölcs dialektikája. Bp.1940.
13. Földes-Papp Károly: Az autonom ismeretelmélet fogalma. Rickert és Hartmann ismerettanának bírálata alapján. Bp.1941.

Anyagilag támogatott művek

- Aristoteles: Nikomachosi ethika. Ford. és magyarázta Szabó Miklós. 1-2.köt. Bp.1942. Parthenon.
1. köt. 1-5. könyv
 2. köt. 6-10. könyv
- Halasy-Nagy József: Az antik filozófia. Bp. [Biz.jegyzk. 1934. ápr.16.]
- Pauler Ákos emlékkönyv német nyelvű kiadásának költségeire 400 pengő. [Biz.jegyzk. 1935.márc.11.]
- Somogyi József: Tehetség és eugenetika c. művének kiadására. [Biz. jegyzők. 1935.okt.21.]

Segélyezések

- A Magyar Filozófiai Társaságnak a készülő Platon-fordításra 1000 pengőt szavazott meg a bizottság. [Biz.jegyzk. 1941.jan.27.]
- A Magyar Pszichológiai Társaságnak 500 pengő segélyt szavazott meg a bizottság. [Biz.jegyzk. 1928.nov.26.]

A FILOZÓFIAI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. A Filozófiai Bizottság ügyrendje. Ak.Ért. 1928. 153-154.p.

2. A Filozófiai Bizottság munkássága a mult évben és legközelebbi munkaterve. Ak.Ért. 1929/30. 12.p.

Kéziratban

Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 1967/1927	RAL. 191/1934
RAL. 91/1929	RAL. 212,514,640/1936
RAL. 1700,2125,2211/1929	RAL. 305/1947
RAL. 390/1930	.

Megjegyezzük, hogy a Filozófiai Bizottság 1928-1941 közötti jegyzőkönyvei, valamint levelezése és egyéb iratai az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában találhatók Ms F 106/14 jelzetszám alatt. Minderek másolatban a MTA Könyvtára Kézirattárában is megvannak.

JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

A Jogtudományi Bizottság megalakítását minden bizonnyal az a szinopszis érlelte meg, amelyet az Akadémia százados évfordulója alkalmából végzett el. (Megjelent: Magyar Géza "A MTA és a magyar jogtudomány" címen, az "MTA első évszázada" c. munkában: I.köt. Bp. 1926. 55-80.p.)

Ez az áttekintés mutatta meg az egyes szaktudományok terén folytatott akadémiai munkásságot, amiből új feladatok adódtak. Legalábbis ezt látszik alátámasztani az 1929. évi nagygyűlési "közülésen" elhangzott főtitkári beszéd, illetőleg a nagygyűlési összes ülés határozata. Balogh Jenő főtitkár ugyanis azt fejtegette, hogy amint a pénzügyi helyzet kedvezőbbé vált, az Akadémia egyik törekvése arra irányult, "hogy egyes olyan szaktudományok ... amelyekre nézve tagtársaink az utóbbi évtizedekben nem fejtettek ki nagyobb tevékenységet, Akadémiánk új munkatervet dolgozhasson ki s a remélt és óhajtott egyéni kezdeményezések mellett, amelyeket semmiképen sem szeretnénk háttérbe szorítani, ezeken a tereken is nagyobb erővel és szélesebb keretben indulhasson meg a munka". (Ak.Ért. 1929/30. 226.p.)

Az 1929.május 8-i nagygyűlési összes ülés több új bizottság szervezését határozta el, köztük a jogtudományét is. Balogh Jenő a Jogtudományi Bizottság első ülésén úgy "aposztrofálta" ezt a tényt, hogy a "Magyar Tudományos Akadémia 1929. évi nagygyűlése a régi és működését megszüntetett Törvénytudományi osztályt a most szervezendő Jogtudományi Bizottságban új életre óhajtja keltetni"... (1. Biz.jegyzk. 1929.okt.28.) A bizottság 1929.október 28-án alakult meg. Tiszteletbeli elnökének Wlassics Gyulát, ügyvezető elnökének

Finkey Ferencet, előadójának Kolosváry Bálintot választotta. Működéséhez már az 1930. évre 3240 pengőt biztosított az Akadémia.

A bizottság azonnal hozzálátott ügyrendjének kidolgozásához. Mivel ez a mai napig ismeretlen maradt, teljes terjedelmében alább közöljük:

"A Jogtudományi Bizottság szervezete és ügyrendje

1. A MTA II. osztályának Bölcséleti és Társadalmi osztálya kebelében szervezett Jogtudományi Bizottság az Akadémia teljes ülésén megválasztott, akadémiai tagokból alakult - abból a célból, hogy a szoros értelemben vett jogtudományok minél behatóbb művelésének különlegesen hivatott szervül és előmozdítójául szolgálhasson.

2. A bizottság tevékenysége a következő tudománysszakok művelését illeti fel: a. közjog(alkotmányjog), b. közigazgatási jog, c. büntetőjog és büntető eljárás, d. magánjog, e. kereskedelmi és váltójog, f. törvénykezési jog, g. jogtörténet, h. római jog, i. egyházi jog, j. jogbölcsélet, k. politika, és l. nemzetközi jog.

3. A bizottság ügyeinek vezetésére az Akadémiai Ügyrend 44 §-ának b. pontja értelmében, saját tagjai közül elnököt és előadót választ; előbbi választhatja tiszteleti jelleggel, mikor is az elnököt a bizottság belső tagjai közül választott ügyvezető elnök helyettesíti. A bizottság, ha meghívott tagokkal leendő kiegészítését szükségesnek látja: ez iránti javaslatát az osztály elé terjeszti. Az osztály a bizottság előterjesztése alapján a meghívott tagok megválasztása, illetőleg meghívása iránt, az Alapszabályok 34 § 2. bekezdése értelmében az összes ülésnek tesz jelentést. A meghívásra ajánlottak olyan kiváló és elismert szakférfiak közül jelölendők ki, akik ezidő szerint az Akadémiának még nem tagjai.

4. Tevékenységi területén a bizottság a költségvetésileg rendelkezésére bocsátott összegek felhasználásával elsősorban arra törekszik, hogy a 2. pontban megjelölt tudománysszakok körébe vágó monographikus jellegű kiadványsorozatot indítson meg. A kiadandó tudományos munkák felől üléseiben határoz azoknak az indokolt javaslatoknak alapján, melyeket a bizottságnak az elnök által erre a célra felkért két tagja terjeszt a bizottság plénuma elé. Kiadványaival azonban nem szorítkozik kizárólag azokra a művekre, melyeket szerzőik a bizottsághoz kiadás végett bemutatnak, hanem megbízást adhat a bizottság tagjai, avagy a bizottsághoz nem tartozó szerzők részére is oly művek kidolgozására, melyeknek megírását és kiadását szükségesnek látja. A megbízás alapján készített munkák elbírálását szintén az elnök által felkért két bizottsági tag végzi. Ha a bírálók véleménye ellentétes: úgy a megbízás alapján készített, valamint a kiadásra felajánlott művek esetében is az úgy véleményezés céljából egy harmadik bizottsági tagnak adandó ki. A bizottság a maga döntésében a bírálók véleményéhez egyik esetben sincs kötve.

5. További célja a bizottságnak, hogy a 2. pontban megjelölt tudománysszakok körébe eső és megoldást, illetőleg feldolgozást igénylő kérdésekre akadémiai pályatételek kiírását s azok megfelelő jutalmazását szorgalmazza; nemkülönben, hogy minden oly tudományos mozgalomban, mely a jogtudományok művelésének célját szolgálja, indokolt esetben a maga erkölcsi támogatását, esetleg aktív közreműködését is érvényesítse.

6. A bizottság belső munkájában a bizottság összes, tehát belső és meghívott tagjai, egyformán résztvesznek, utóbbiakat azonban az akad.ügyrend 44 § c.pontja szerint csak tanácskozási jog illeti.

7. A bizottság adminisztratív teendőit, a bizottsági ügymenet folytonosságát az ülések anyagának előkészítését, a javaslatok véleményes előterjesztését az elnök, illetőleg az ügyvezető elnökkel egyetértőleg a bizottság előadója végzi.

8. A fenti 1-7 pontokban nem érintett összes egyéb vonatkozásokban a Jogtudományi Bizottságra nézve is a MTA általános ügyrendje az irányadó.

Tárgyaltatott és elfogadtatott a Jogtudományi Bizottság 1930 június 16-i ülésén." (Biz.íratok: 25/1930)

A bizottság az elfogadott ügyrend alapján szervezte munkálatait. 1930-ban jelentette meg tudományos kiadványsorozatának első kötetét, és tagjainak aktív közreműködésével hamarosan nagyobbbaszámú feladatok véghezvitelére vállalkozott. Célul tűzte ki, hogy 1931-től kezdve évről évre "Magyar Jogtudomány" címen egy kritikai szemlét jelentet meg, amely a vonatkozó évben megjelent jogtudományi publikációkat veszi számba, azokat ismerteti és bírálja. Kiegészítéseként tervbe vette egy évtized (1920-1930) jogtudományi irodalma összefoglalásának kiadását, amelynek szerkesztésébe bevonta volna az egyes szakcsoportokat művelő bizottsági tagokat. A bizottság megállapítása szerint az ilyen irányú munkálkodás "egy régén-érzett szükségletnek tenne eleget".

Egy másik vállalkozás, amit a bizottság fontosnak tartott, egy életrajzi sorozat megindítása volt. A magyar jogtudomány feledésbe merülő nagy alakjainak életrajzát, munkásságuk megfelelő méltatását óhajtotta volna megörökíteni.

A kezdeményezésen túl egyik tervezet sem jutott. Szinte csírájukban folytatta meg ezeket az Akadémia pénztelensége. A már ekkor meglévő sok milliós Vigyázó-vagyon ellenére a tudományos kiadványokra fordítandó összegek csökkentésére kényszerült az Akadémia, hogy a Vigyázó-örökösök követeléseit teljesíthesse. (Vö: "A Jogtudományi Bizottság jelentése 1932.jan.1-ig" - Biz.íratok: 64/1932)

Az éppencsak megindult rendszeres bizottsági munkára súlyosan nehezedett az a rendkívüli szűk költségvetés, amelynek következtében a bizottságnak "az állandó tevékenységet alig-alig lehetett fenntartani és biztosítani" - olvassuk az 1934. évi jelentésben (1. Biz.iratok: 6/1935).

A korlátozott büdzsé sok éven át nem tette lehetővé, hogy a bizottság munkálkodása nagyobb lendületet kapjon. Az alkalmasszerű adminisztratív feladatokon kívül - ezek elsősorban szakvélemények, tudományos adatszolgáltatások voltak és mint ilyenek akadémiai funkciót töltöttek be - a munkásság érdemi részét a bizottság kiadványsorozatának megjelentetése képezte (1. a bizottsági jelentéseket az iratok között). Ez a feladatkör jelentette a bizottság tevékenységének súlypontját további működése folyamán, és sohasem került sor arra, hogy eredeti terveit valóra váltsa.

Egyetlen említésre méltó észrevétele volt még a bizottságnak 1940-ben, illetve 1941-ben. Kolosváry Bálint bizottsági előadó mutatott rá arra a jelenségre, hogy az Akadémia megüresedett tagsági helyeire már az osztályülésen nem kapják meg a jelöltek a kétharmados többséget és így "kibuknak". E jelenség okát kutatva, Kolosváry Bálint arra a következtetésre jutott, hogy időszerű lenne az Akadémia szervezetében bizonyos reformot végrehajtani. Bár a problémát a bizottság két éven át ismételten felvetette, az Akadémia II. osztályában egy külön bizottság megalakításán kívül ebben az ügyben előrehaladás nem történt (1. a bizottsági jelentéseket 1940, 1941, 1942-ből).

A bizottság 1944-ig működött. A II. világháború után először 1946. okt. 21-én ült össze (1. a jegyzőkönyvet), amikor elnökéül Kolosváry Bálintot, előadójául Szász Istvánt öhajtotta. Megalakulását az 1947. jan. 28-i összes ülés hagyta jóvá. (L. Ő. Jk. és Nagy. Jk. 1945-1949. 76. fol.)

Az Akadémia ujjaszervezéséig tulajdonképpen még fennállott a bizottság; új tagokkal egészítette ki munkatársait, megtette az intézkedéseket a jövő terveinek kidolgozásához, konkrét tevékenységre azonban - ebben az átmeneti szakaszban - nem került sor. (Biz. jegyzk. 1947. jul. 4. és 1949. jan. 28.)

A JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1929-1937	Wlassics Gyula (tisztelteletbeli elnök)	1937-1947	Finkey Ferenc
		1947-1949	Kolosváry Bálint
1929-1937	Finkey Ferenc (ügyvezető elnök)		

Előadók

1929-1946	Kolosváry Bálint	1946-1949	Szászy István

Tagok

Angyal Pál	1929-1949	Marton Géza	1934-1949
Balázs P. Elemér	1937-1947	Menyhárt Gáspár	1930-1940
Balogh Jenő	1935-1949	Molnár Kálmán	1943-1949
Buza László	1930-1949	Moór Gyula	1929-1949
Concha Győző	1929-1933	Nizsalovszky Endre	1937-1949
Ereky István	1929-1943	Polner Ödön	1929-1949
Finkey Ferenc	1929-1949	Reiner János	1929-1938
Illés József	1929-1944	Staud Lajos	1929-1941
Gajzágó László	1943-1949	Szászy István	1942-1949
Heller Erik	1938-1949	Szladits Károly	1930-1949
Horváth Barna	1949	Tomcsányi Móric	1929-1949
Irk Albert	1937-1949	Tóth Lajos	1930-1936
Kolosváry Bálint	1929-1949	Tury Sándor Kornél	1937-1949
K. Kovács Gyula	1929-1935	Vinkler János	1929-1949
Kuncz Ödön	1930-1949	Wlassics Gyula	1929-1937

Meghívott (segéd) tagok

Auer György	1949	Egyed István	1941-1949
Bacsó Jenő	1934-1949	Hacker Ervin	1941-1945
Beck Salamon	1949	Kun József	1930-1942
Csekey István	1943-1949	Móra Mihály	1949

Schultheisz Emil	1949	Szladits Károly	1947-1949
Szabó Imre	1949	Ujlaki Miklós	1947-1949
Szandtner Pál	1937-1949		

A JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1930	3213 pengő	1940	500 pengő
1931	2300 "	1941	1088 "
1932	200 "	1942	5700 "
1933	1260 "	1943	3700 "
1934	1400 "	1944	8708 "
1935	4859 "	1945	-
1936	1400 "	1946	-
1937	1400 "	1947	-
1938	2500 "	1948	-
1939	3500 "	1949	-

A JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

A MTA Jogtudományi Bizottságának kiadványai című sorozatban

1. Buza László: A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések és más nemzetközi egyezmények értelmében. Bp.1930.
2. Moór Gyula: A jogi személyek elmélete. Bp.1931.
3. Angyal Pál: A közvélemény-büntetés. Bp.1933.
4. Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák. Bp.1933.
5. Concha Győző: Hatvan év tudományos mozgalmi között. II.köt. Bp.1935.
6. Polner Ödön: Az államélet néhány főbb kérdése. Székfoglaló értekezés. Bp.1935.
7. Balás P[iril] Elemér: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Bp.1936.
8. Tóth Lajos: Magyar magánjog. Kötelmi jog. Bp.1938.
9. Szászy István: Nemzetközi magánjog. Bp.1938.
10. Ereky István: Közigazgatás és önkormányzat. Bp.1939.

11. Tury Sándor Kornél: Biztosítási jog és bizonyítási módszer. Székfoglaló értekezés. Bp.1940.
12. Magyar Géza: Összegyűjtött dolgozatai. Bp.1942. I-II.köt.
13. Horváth Barna: Angol jogelmélet. Bp.1943.

Anyagilag támogatott művek

- Angyal Pál - Degré Alajos: Erdély büntetőjogi törvényeinek gyűjteménye. Bp.1943? [500 pengő segély]
- Sárffy Andor: A végrehajtás megszüntetése iránti per. [A Jogtudományi Bizottság közbenjárására az Akadémia segélyezte.]

A JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Ak.Ért. 1933. 337-342 p., 1937. 104-106.p.
2. A MTA és a magyar jogtudomány. (MTA első évszázada.Bp.1926. I.köt. 55-80.p.)

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1929-1942. 1946.okt.21., 1947.jul.4. (Társ.tud.-i bizottsággal együtt), 1949.jan.28.
2. Iktatott iratok: 1929 - 1944 között. (Iktatókönyv szerint.)
3. Iratok a RAI-ban az alábbi jelzetek szerint:

RAL. 1169/1885	RAL. 321/1938
RAL. 1222,2125,2451/1929	RAL. 709/1939
RAL. 680,1248,2004,2005,2019/1930	RAL. 495/1940
RAL. 1379/1933	RAL. 228/1947
RAL. 206/1937	RAL. 54/1949

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG

A Magyar Tudományos Akadémián belül művészettörténeti kutatások az Archaeológiai Bizottság keretében folytak (l. ott). Külön állandó Művészettörténeti Bizottság létesítésének gondolatát Gerevich Tibor vetette fel először az Archaeológiai Bizottság 1940.márc.30-i ülésén elhangzott javaslatában. Az Archaeológiai Bizottság 1941.jan. 25-én hozta meg határozatát: "kívánatosnak tartja az archaeológia és a művészettörténet kettéválasztását. Ez a különválasztás a valóságban már meg is történt - folytatódik a határozat -, minthogy az Archaeológiai Értesítő legutóbbi számából elmaradtak a művészettörténeti vonatkozású cikkek". (Ü.Jk. és Nagy.Jk. 1941.febr.24.)

A megalakítandó új bizottság célkitűzéséről, feladatáról, ugyancsak az akadémiai összes ülés jegyzőkönyvéből értesülünk. Eszerint:

"Az elszakított területek visszatérésével - különösen ami Erdélyt illeti - erősen kibővültek azok a feladatok, amelyek nemzeti szempontból művészettörténeti kutatásra várnak. A felállítandó bizottságnak tehát nemcsak tudományos, hanem nemzeti hivatást is kell betöltenie. Az I. osztály kebelében működik ugyan egy képzőművészeti bizottság, ez azonban ezt a feladatot nem végezheti el, mert ma már a művészettörténet nem esztétikai, hanem történelmi disciplina, amelynek segédtudományai is a II. osztályban foglalnak helyet. A Képzőművészeti Bizottság az élő művészek foruma és azoknak működését kíséri figyelemmel. Akadémiánknak minden tekintetben kötelessége a magyar művészettörténeti kutatás irányítása és támogatása, amelyet azáltal is kifejezésre juttat, hogy ezeket a feladatokat egy külön bizottság utjára végezteti el. Ezzel kapcsolatos egy művészettörténeti folyóirat megindítása is, annál inkább, mert ma már jelentős számú művelője van a művészettörténeti kutatásnak, melynek azonban nem áll megfelelő orgánus rendelkezésére. A múlt század folyamán az Akadémia jelentős Műtörténeti Közleményeket adott ki.

Mindezek alapján kívánatosnak tartja a Bizottság, hogy a Művészettörténeti Bizottság a II. osztály keretében felállítassék.

Kérelmét eljuttatta a II. osztályhoz, s ez az Archaeológiai Bizottság javaslatát ajánlással terjeszti az összes ülés elé." (Uo.)

Az összes ülés az előterjesztést egyhanguan elfogadta, majd az április 28-i ülés az osztályok által ajánlott bizottsági tagokat is jóváhagyta. (Öü.Jk. és Nagy.Jk. 1941.ápr.28.)

A Művészettörténeti Bizottság 1941.május 10-én tartotta alakuló ülését, ahol a bizottság elnökének Gerevich Tibort, előadónak Lepold Antal prelátust választotta. Ugyanekkor határozta el azt is, hogy "Magyar Művészettörténeti Közlemények" címen új folyóiratot indít. Szerkesztőül a bizottság elnökét jelölte ki és egyuttal felkérte őt a folyóirat megindításához szükséges munkálatok vállalására. (L. Biz.jegyzk. 1941.máj.10.)

A bizottság működésére vonatkozóan - a megalakulási iratokon kívül - nincsenek adataink. Lehetséges, hogy jegyzőkönyvek, levelezés stb. a jövőben még előkerülnek, de ezek híján is nagy a valószínűsége annak, hogy a bizottság aktívan nem is tevékenykedett. Annyit tudunk, hogy az Akadémia 1941-től kezdve félévenként 1000 pengőt tartalékolt a költségvetésében a bizottsági folyóirat előkészítésére. A pénztári utalványkönyvek tanúsága szerint azonban ezt az összeget a bizottság a II. világháborúig egyáltalán nem használta fel, és folyóiratát sem jelentette meg.

A háború után a bizottság nem alakult újjá.

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnök

1941-1944 Gerevich Tibor

Előadó

1941-1944 Lepold Antal

Tagok

Az MTA I. osztálya részéről

Láng Nándor	1941-1944	Petrovics Elek	1941-1944
Mitrovics Gyula	1941-1944	Gr.Zichy István	1941-1944

Az MTA II. osztálya részéről

Alföldi András	1941-1944	Kelemen Lajos	1941-1944
Divéky Adorján	1941-1944	Nagy Lajos	1941-1944
Domanovszky Sándor	1941-1944	Varju Elemér	1941-1944

Az MTA III. osztálya részéről

Hültl Dezső	1941-1944	Wálder Gyula	1941-1944

Meghívott (segéd) tagok

Csánki Dénes	1942-1944	Lux Kálmán	1942-1944
Csányi Károly	1942-1944	Mihalik Sándor	1942-1944
Kapossy János	1942-1944	Ybl Ervin	1942-1944

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG

TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Kéziratban

1. Jegyzőkönyv 1941.május 10.
2. Iratok, a megadott jelzetek szerint:

RAL. 264,285/1941

RAL. 127/1944

**AZ MTA III. MATEMATIKAI
ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK
OSZTÁLYÁNAK BIZOTTSÁGAI**

MATHEMATIKAI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

"...Oly munkát ugyanis, minő egy ország természettudományi leírása, vezetni kell..." mondotta Csengery Antal 1860.május 14-én az Akadémia összes ülésén, amikor az állandó Matematikai és Természettudományi Bizottság megalakítását sürgette (l. Kgy.Jk. 1860. 160-163.p.). Hivatkozott arra, hogy Magyarország részletes természettudományi ismertetésén az elmúlt néhány évben az Akadémia egyes tagjai egyedenként, elszigetelve munkálkodtak ugyan, de az "Akadémia mint testület, két jutalomkérdésen kívül, amelyek közül csak az első koszoruzta eredmény, alig tőn valamit..."

Csengery Antal szerint egy állandó bizottság feladata lenne hazánk természettudományi leírására vonatkozó adatok gyűjtése, rendezése s koronként füzetekben közreadása, "...hazánk földjének, éghajli viszonyainak, virányának és állatvilágának ismertetése..." A fentebb említetteken kívül felhívta az Akadémia figyelmét többek között a természettudományi kutatásokhoz szükséges felszerelések hiányára, tudományos utaztatásokra, az Akadémia leendő épületében vegytani és fizikai termek kijelölésére stb.

Csengery Antal előterjesztését közhelyesléssel fogadta az Akadémia, és a bizottság feladatainak meghatározására Kubinyi Ferenc elnöklete alatt megbizta Frivaldszky Imrét, Jedlik Ányost, Nendtvich Károlyt, Kovács Gyulát, Szabó Józsefet és Sztoczek Józsefet (l. Kgy. Jk. 1860. 163.p.)

En a bizottság már június 18-án jelentést tett feladatának teljesítéséről. Hét tudományterület gondozásában, illetve ismertetésében jelölte meg a Matematikai és Természettudományi állandó bizottság feladatát:

1. Természetrajzi közlések. Valamely vidék leírása állat-, növény és ásványtani tekintetben.

2. Földtani és Őslénytani leírások.

3. Meteorológiai adatok...

4. Magasságmérések hálózatának létesítése, természettudományi és technikai szempontból.

5. Vegytani vizsgálatok, gazdasági, földtani és hydrographiai tekintetben.

6. Leírása azon iparos eljárásoknak, melyek többé-kevésbé honunknak sajátjai.

7. Megismertetése a honunkban létrejött nagyobb szerű építkezési, u.m. vasuti, hid-, csatornaépítési, vízszabályozási, lecsapolási, vezetési, stb. vállalatoknak.

A csillagászat "az akadémiai működés fejlettebb korszakára lévén fenntartandó".

A bizottság felhívást ajánlott közzétenni a fent felsorolt tudományterületekre vonatkozó adatok, vagy tárgyak birtokosainak, általában a tudomány- és természetkedvelőknek (tanárok, orvosok, mérnökök, építészek, bányászok, iparvállalatok vezetőinek stb.), hogy ismertessék a multa és a jelenre vonatkozó kutatási eredményeiket. A kutatásokra a bizottság anyagi támogatást is kilátásba helyezett. (1. Uo. 1860. 197-201.p.)

Az Akadémia elfogadta a javaslattevők ajánlatait és kinevezte a bizottság első tagjait. Így számolt be erről a III. osztály ülésén Szabó József:

"... mint a matematikai és természettudományi állandó bizottság előadója, jelenti, hogy ezen bizottság f. év július 3-án megtartá alakító ülését, s bizottsági előadónak és szerkesztőnek jelentette választott meg a szakok pedig a következőleg osztattak fel: Állattan: Frivaldszky Imre, Növénytan: Kovács Gyula, Ásvány- és földtan: Szabó József, Őslénytani: emlősök: Kubinyi Ferenc, Őslénytani: általános: Kovács Gyula, Meteorológia: Jedlik Ányos és Sztoczek József, Vegytan: Nendtvich Károly, Magasságmérések: Kruspér István, Építészeti: Petzval Ottó. Elhatározott körlevelek szétküldése is ami szintén fogamatba van már téve." (Ü.Jk. 1860. 269.p.)

A bizottság feladatkörét az 1861. évi akadémiai Almanach ismertette először és lényegében véve ezeken az alapokon folyt a ku-

tatás egészen a II. világháborúig. A bizottság működésének első szakasza 18 évi fennállás után zárult le. Munkájának eredményei abban a 15 kötetnyi "Mathematikai és Természettudományi Közlemények"-ben értékelhetők, amelyeket ez idő alatt a bizottság közreadott - írta Szabó József az imént említett "Közlemények" 15. kötetének előszavában.

1878-tól Eötvös Loránd volt a Mathematikai és Természettudományi Bizottság elnöke. Ugyanebben az évben szabályozták az osztályok és a bizottságok közötti viszonyt, az összes ülés határozata következtében. És ekkor újraszervezték az összes bizottsági tagokat is. Az ez évi nagygyűlésen megválasztott új bizottság működését előre megállapított terv szerint osztotta be. Felszólította hazánk tudósait, közlőik az ország természettudományos megismerését célzó vizsgálataik tervezetét, melyeknek kivitelére az Akadémia támogatását igénybe kívánják venni. Előnyben részesültek az alkalommal a fizika, az élettan, a "boncztan" szakokba vágó dolgozatok. Eötvös Loránd 14 pontban sorolja fel, kik és milyen tudományterületen kezdtek hozzá kutatásaikhoz. (l. Eötvös L. jelentését a "Közlemények" 16.köt. bevezetőjében.) A bizottság évenként egy-egy súlyponti szakterületet emelt ki a tudományos vizsgálatok előmozdítására. A kutatások végzésére rendszerint felhívást tett közzé, és az ajánlkozók közül választotta ki, hogy mely témát támogatja hathatósabban az adott tudományterületen belül. Az így kiválasztott kutatásokra megbízást adott és anyagi támogatást is biztosított. 1901-ben például a mezőgazdasági és technikai tudományok körébe vágó tudományos vizsgálatokat tűzte ki súlyponti feladatként, 1902-ben a kémia, 1903-ban a fizika, 1905-ben a botanika, 1906-ban az ásványtan, vagy a földtan körébe vágó és hazánk geológiai és természeti viszonyainak kutatását tűzte célul. Ezeknek a feladatoknak a megoldására a bizottság pályázatot hirdetett. Az első pályázatok nyertesei, valamint a támogatott kutatók között a többség vidéki középiskolai tanár, vagy egyetemi segédtanerő, illetve tanár volt.

A bizottság munkálkodása több mint nyolc évtizeden át eredményes volt. Ez idő alatt nagyszámú kutatógárdát nevelt fel, akiknek

természettudományos munkássága hazánk fejlődését szolgálta és nagy nemzetközi megbecsülésben részesült. A kutatómunkára képes matematikai és természettudományi érdeklődésű tanárok" akiket a század végén ott látunk, nem egyszer levelező vagy rendes tagként, az Akadémia ülésein (Hazslinszky Frigyes, Hankó Vilmos, Balló Mátyás, Hollós László, Moesz Gusztáv, Téglás Gábor, Dörner József, Say Móricz, Schenzl Guidó, Staub Móric), akiknek türelmes kutatásait elsősorban a bizottság igyekszik támogatni, akiknek kisebb-nagyobb eredményei és gondolatai sokáig elsősorban az Akadémia kiadványaiban és az akadémikusok által vezetett Természettudományi Társulat Közlönyében jelentek meg, ez a sok ambiciózus és tehetséges tanár az Akadémia munkája nélkül nem, vagy csak sokkal alacsonyabb szellemi szinten dolgozhatott volna. Bennük s általuk valóságos pedagógiai forradalom zajlott le s ez - nolens, volens - az Akadémia érdeme is. Számos reáliszkos középiskolai tanár vált így a polgári-
 asodás szolgájává sőt harcosává, s tanítványaikat vagy őket magukat is nem egy esetben találhatjuk a századelő radikális mozgalmában. Azt pedig, hogy megfelelő vezetés mellett tisztán tudományos szempontból mire volt képes ez a gárda, a monumentális Balatonmű, (a Lóczy Lajos szerkesztette Balaton-monográfia) mutatja legszebben. A hatalmas műhöz szükséges két évtizedre terjedő vizsgálatokban volt az Akadémiának - olykor nem is egészen csekély - közvetlen szerepe is, ennél azonban sokkal lényegesebb volt az a funkció, amit a vizsgálatok s a mű létrejöttéhez szükséges szellemi légkör s anyagi lehetőségek megteremtésében betöltött azóta, hogy az emlékeztető 1860. május 14-1 ülésen Csengery Antal, mintegy a negyvenes évek reformjait előkészítő és megvalósító nemzedék nevében, megfogalmazta az Akadémia feladatát az ország természettudományos megismerésében és művelődésében." (Vekerdí László: Az Akadémia szerepe a természettudomány és matematika meghonosításában és honi fejlődésében. III. fejezet, 24-25.p. Kézirat.)

A Matematikai és Természettudományi Bizottság - a többi bizottsághoz hasonlóan - külön az Elnökség által számára biztosított költségvetésből gazdálkodott. Ebből adta ki a kiadványait, fedezte

a tudományos utazások költségeit, a tiszteletdíjakat és működése folyamán sok éven át segélyezett tudományos bizottságokat és kutatókat, illetve ezek kiadványait. (A "Központi Meteorológiai észlelőde" felszerelését 1861-1862-ben 1000 Ft-tal [RAL. 859/1860], 1883-ban az "Elektromos mértékegységek megállapítására" alakult bizottságot 1000 Ft-al, de például 1896-1907 között megtaláljuk a Természettudományi Füzetek, a Matematikai és Fizikai Lapok és a Balatoni Bizottság segélyezését is.)

1872-ben a törvényhozás országos érdekű természettudományi kutatásokra évi 5 ezer Ft-ot szavazott meg. Az összesen az osztályal együtt kellett osztoznia (1. Mat.Közl. 15.köt. XIV.p.). Dolgozatunk 291-292. oldalai feltűntetik a bizottság évi kiadásait, amiből látható, hogy anyagi ellátottsága változó volt különösen a két világháború között. Sok esetben csak nagy nehézségek árán tudta egyetlen kiadványát megjelentetni. Mauritz Béla osztálytitkár 1936. október 21-én írja a főtítkárnak, hogy a bizottság és az osztály a "jelenleg rendelkezésre álló hitelek mellett hivatásának nem tud kellőképpen megfelelni". Kéri a főtitkárt "szíveskedjék az Igazgató Tanácsnál oly irányban előterjesztést tenni, hogy a bizottságnak félévenként 4000, azaz négyezer pengő hitel [költségvetés] bocsátassék rendelkezésére." (1. A közbeszúrás tőlem - F.J., RAL. 302/1936)

A Matematikai és Természettudományi Bizottság a II. világháború után nem alakult meg. Az 1947.jun.3-i naggyűlési osztályülés kimondta, hogy "egyelőre szüneteltetni óhajtja a következő bizottságok működését: Hadtörténeti, Matematikai és Természettudományi..." (1. III. oszt. jegyzk. 1947-1949. 5.fol.verso.)

A MATEMATIKAI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

MUNKATÁRSAI

Elnökök

1860-1874	Kubinyi Ferenc	1892-1894	Szabó József elnök
1874-1891	Haynald Lajos	1894	Than Károly h.elnök
1874-1878	Nendtvich Károly alelnök	1895-1908	Than Károly elnök
1878	Szabó József alelnök	1910-1913	id.Entz Géza

1913-1936	Ilosvay Lajos	1942-1945	Zimmermann Ágoston
1936-1942	Rados Gusztáv		

Előadók

1860-1878	Szabó József	1920-1926	Istvánffy Gyula
1878-1889	Eötvös Loránd	1926-1942	Mauritz Béla
1889-1913	Lengyel Béla	1943-1945	Dudich Endre
1913-1920	Méhely Lajos		

Tagok

Balogh Kálmán	1879-1888	Istvánffy Gyula	1917-1930
Bedő Albert	1887-1918	Janka Viktor	1877-1878
Bugarszky István	1921-1941	Jávorka Sándor	1940-1945
Chyzer Kornél	1896-1909	Jedlik Ányos	1860-1896
Degen Árpád	1921-1934	Jendrassik Jenő	1864-1891
Dudich Endre	1939-1945	Jurányi Lajos	1877-1897
id.Entz Géza	1893-1919	Klein Gyula	1893-1915
ifj.Entz Géza	1934-1943	Klug Nándor	1902-1909
Eötvös Loránd	1879-1919	Konkoly-Thege Miklós	1893-1916
Filarszky Nándor	1928-1941	Kosutány Tamás	1914-1915
Fodor József	1887-1901	Kovács Gyula	1860-1873
Frivaldszky Imre	1860-1870	König Gyula	1893-1913
Frivaldszky János	1872-1895	Kövesligethy Radó	1917-1934
Fröhlich Izidor	1887-1931	Krenner József	1879-1920
Galgóczy Károly	1880-1916	Kruspér István	1860-1905
Gönczy Pál	1864-1892	Kubinyi Ferenc	1860-1874
Gróh Gyula	1936-1945	Lengyel Béla	1890-1913
Haynald Lajos	1874-1891	Lóczy Lajos	1902-1920
Hirschler Ignác	1879-1891	Mágócsy-Dietz Sándor	1902-1945
Horváth Géza	1896-1937	Manninger Rezső	1940-1945
Hőgyes Endre	1893-1906	Margó Tivadar	1864-1896
Hunyady Jenő	1884-1889	Mauritz Béla	1927-1945
Ilosvay Lajos	1911-1936	Méhely Lajos	1914-1930
Inkey Béla	1895-1921	Nendtvich Károly	1860-1892

Petzval Ottó	1860-1883	Sztoczek József	1860-1890
Preisz Hugó	1917-1940	Tangl Ferenc	1911-1917
Rados Gusztáv	1914-1942	Tangl Károly	1924-1940
Rybár István	1940-1945	Than Károly	1867-1908
Schafarzik Ferenc	1917-1927	Thanhoffer Lajos	1904-1909
Schenzl Guido	1869-1890	Udránszky László	1911-1914
Sigmond Elek	1917-1939	Varga Lajos	1942-1945
Steiner Lajos	1934-1945	Vendl Aladár	1928-1945
Szabó József	1860-1894	Vitális István	1941-1945
Szabó Zoltán	1934-1944	Zimmermann Ágoston	1941-1945
Szily Kálmán	1879-1924		

A MATEMATIKAI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1862	1800 Ft	1881	6599 Ft
1863	2983 "	1882	4434 "
1864	2285 "	1883	5500 "
1865	1913 "	1884	8000 "
1866	3172 "	1885	4650 "
1867	7177 "	1886	5350 "
1868	4628 "	1887	5000 "
1869	3078 "	1888	4909 "
1870	3293 "	1889	5000 "
1871	1503 "	1890	4700 "
1872	4568 "	1891	5387 "
1873	6039 "	1892	4460 "
1874	5083 "	1893	6169 "
1875	5400 "	1894	5530 "
1876	5005 "	1895	4750 "
1877	4972 "	1896	6752 "
1878	4988 "	1897	3495 "
1879	5051 "	1898	5178 "
1880	5000 "	1899	9969 korona

1900	9500 korona	1925	-
1901	5914 "	1926	62 millió korona
1902	9547 "	1927	10000 pengő
1903	10200 "	1928	1200 "
1904	12877 "	1929	1136 "
1905	7996 "	1930	4013 "
1906	10438 "	1931	4407 "
1907	7096 "	1932	7607 "
1908	13153 "	1933	1138 "
1909	12185 "	1934	584 "
1910	10531 "	1935	1982 "
1911	14505 "	1936	2346 "
1912	7712 "	1937	3444 "
1913	8152 "	1938	2522 "
1914	10628 "	1939	1890 "
1915	4971 "	1940	5270 "
1916	4714 "	1941	3032 "
1917	12824 "	1942	4571 "
1918	5384 "	1943	4655 "
1919	10807 "	1944	3200 "
1920	23699 "	1945	-
1921	43987 "	1946	-
1922	50059 "	1947	-
1923	6543604 "	1948	-
1924	260000 "	1949	-

A MATEMATIKAI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

Folyóirat

Mathematikai és Természettudományi Közlemények I-XL.köt. (1861-1944)

(A folyóiratot a XXXVII. kötettől (1930-tól) kezdve a "Gr. Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon jövedelmének felhasználásával" adja ki az Akadémia, kivéve a XXXVII. köt. 5. számát, amely a Rockefeller-alap támogatásával jelent meg.)

Egyes művek

- Dégen Árpád: *Flora Velebitica*, I-IV. Bp. 1936-1938. [A Matematikai és Természettudományi Bizottság és a Keleti Bizottság közös kiadványa.]
- Gombocz Endre: *A magyar botanika története. A magyar flóra kutatói.* Bp.1936.
- Kalohbrenner Károly: *Magyarország hártbagombáinak válogatott képei. (Icones selectae Hymenomycetum Hungariae.) Magyar és latin szöveggel.* 4 füzetben. Bp. 1873-1877.
- Kruspár István: *Légtüneti észleletek.* I.köt. Pest, 1866.
II.köt. Bp.1885.
- Méhely Lajos: *Fibriane Hungariae; Magyarország harmad- és negyedik kori gyökerezőfogu poczkai, különös tekintettel a fajformálódás tényezőire és időszakaira.* Bp.1914.
- Méhely Lajos: *A földi kutyák fajai származás- és rendszertani tekintetben.* Bp.1909.
- Petényi Salamon János hátrahagyott munkái. Szerkesztő: Kubinyi Ferenc. Pest, 1864.
- Simonkay Lajos: *Hazánk tölgyfajai és tölgyerdei.* Bp.1890.

Anyagilag támogatott művek és folyóiratok

- Hollós László: *Magyarország gasteromycetái.* Bp.1903.
- Szinnyei József: *Hazai és külföldi folyóiratok Repertoriuma.* II.oszt. Természettudomány és matematika. I.köt. Bp.1876.

A MATEMATIKAI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. *Ak.Ért.* 1890. 405-412.p.
2. *Matematikai és Természettudományi Közlemények* 1., 15-16. kötetek előszava, illetve bevezetője.

Kéziratban

1. <u>Jegyzőkönyvek</u>	1860-1900 (3 kötetben)	1936.okt.12.
	1931.okt.14.	1938.jun.20.
	1934.nov.12.	1942.febr.17.
	1935.febr.18.	1943.jun.21.
	1936.márc.16.	

2. Iratok: (Jelentések, költségvetések, beadványok, levelek stb.)

Részben iktatás nélkül (rendezés alatt); részben az alábbi jelzetek alatt a RAL-ban:

RAL. 859,887/1860	RAL. 97,1099/1880
RAL. 258,760/1861	RAL. 1101/1881
RAL. 525,993/1862	RAL. 460,765/1882
RAL. 581,709/1863	RAL. 648/1883
RAL. 379/1864	RAL. 972/1884
RAL. 815,1286/1865	RAL. 1151/1885
RAL. 382/1867	RAL. 103/1891
RAL. 139,181,1225,1228/1869	RAL. 53,132,131/1893
RAL. 342,393,625,1319/1871	RAL. 22/1895
RAL. 1394,1395,1431/1871	RAL. 3/1900
RAL. 364,1319/1872	RAL. 107/1904
RAL. 1204/1873	RAL. 10/1909
RAL. 1227/1874	RAL. 161/1918
RAL. 1169/1876	RAL. 131/1931
RAL. 1060/1877	RAL. 47/1933
RAL. 1408/1878	RAL. 302/1936
RAL. 1001/1879	

AZ MTA EGYÉB BIZOTTSÁGAI

ARANY JÁNOS SZOBORBIZOTTSÁG

A Magyar Tudományos Akadémia Arany János Szoborbizottságának létrehozása egybeesik a költő halálának időpontjával. Az Akadémia Igazgatótanácsa 1882.okt.23-án tartott ülésén, egy nappal nyugalmazott főtitkárának halála után, Lónyay Menyhért akadémiai elnök oly intézkedést kért, hogy az Akadémia Arany Jánost saját halottjának tekintse és temetéséről gondoskodjék. A család azonban előzőleg közölte már az Akadémiával, hogy a "végső kötelesség teljesítéséről lemondani nem kíván". Az Igazgatótanács ezt méltányolta, de saját "kegyeletes" érzéseinek is kifejezést óhajtott adni. Ezért úgy döntött, hogy "azon összeget, melyet a temetés igényelt volna, az elhunyt emlékének megörökítése végett létesítendő emlékszoborra szenteli, és e célra 1000 Ft-ot ajánl föl. Együttal az akadémiai palota oszlopcsarnokát a gyászravatal felállítására és a temetési szertartás céljaira felajánlván, ezen helyiség megfelelő diszítését elrendeli". (Igt.Jk. 1882.okt.23; - Ak.Ért. 1882. 208-209.p.) Ez az ajánlat volt az elindítója az Arany János Szoborbizottság megalakításának. Az Akadémia példája Arany János temetése után még sokakat követésre buzdított.

Arany János temetése 1882.okt.24-én volt. Délután 14 óráig a nagyközönség végtelen hosszú sorban rótta le kegyeletét az Akadémia oszlopcsarnokában. Ettől kezdve csak az Akadémia tagjai, az országosan meghívott hivatalos szervek képviselői, a költő barátai és tisztelői álltak őrséget. A rendet egyetemi hallgatók és önként jelentkezett katonák biztosították. A temetési szertartás du. 3 órakor kezdődött, amikor a család tagjai megérkeztek. A Nemzeti Színház énekkarának gyászzenéje után az egyházi részt Török Pál (1808-1883) ref. püspök végezte. Az MTA részéről Szász Károly, a Kisfaludy Társaság részéről Gyulai Pál mondott búcsubeszédet. (A temetés részletes leírását l. a korabeli hírlapokban és folyóiratokban, köztük a Vasárnapi Ujság 1882. 701-703. és 713. lapjait is.)

Már az Akadémia 1882.október 30-1 összes ülésén a főtitkár felolvasta az Arany János szobrára történt első adományleveleket: az Első Hazai Takarékpénztár Egyesület levelét, melyben 500 Ft adományról és a Műegyetem tanácsának levelét, melyben 250 Ft adományról volt szó (RAL. 662,665/1882). Ez az utóbbi levél azért érdekes, mert számos egyetemi tanár (Hauszmann Alajos, Ilosvay Lajos, Kőnig Gyula, Krenner József, Kruspér István, Sztoczek József, Wartha Vince stb.) adakozását tünteti fel.

Az összes ülés Arany János emlékének megörökítésére felállítandó szobor ügyét magáévá tette és az ügyek intézésére vegyes bizottságot alakított. Lónyay Menyhért elnöklete alatt tagokul választotta Szász Károlyt, Ipolyi Arnoldot, Sztoczek Józsefet, Fraknói Vilmost, Hunfalvy Pált, Henszlmann Imrét és Beöthy Zsoltot. Ugyanakkor felkérte az Igazgatótanácsot és a Kisfaludy Társaságot négy-négy tag, a Fővárosi Tanácsot, a Közmunka- és Képzőművészeti Tanácsot két-két tag delegálására. (Ü.Jk. 1882.okt.30; Ak.Ért. 1882. 210.p.) Ezt a határozatot az Igazgatótanács jóváhagyta és négy tagot jelölt a bizottságba. Ezek: Andrássy Gyula, Mailáth György, Pauler Tivadar és Pulszky Ferenc (1. Biz.jegyzk. 1882.dec.31; Ak.Ért. 1882. 234.p.). A felkért társaságok és intézmények is hamarosan értesítették az Arany János Szoborbizottságot delegáltjaikról, (RAL.695/1882), majd a bizottság első 1882.nov.25-i ülésén újabb tagokat kért fel közreműködésre. Így egy széleskörű nagylétszámú bizottság jött létre. Az adományok egybegyűjtését és kezelését a bizottság a Magyar Földhitelintézetre bízta.

A szoborbizottság elnöke, titkára, és a Kisfaludy Társaság elnöke már az Akadémia összes ülése után 1882.nov.1-én aláírási ívvel egybekötött felhívással fordult a nagyközönséghez, amely a hírlapokban, folyóiratokban jelent meg. Ebből idézzük az alábbiakat:

"A Magyar Tudományos Akadémia, melyhez a nagy költőt szoros kötelékek kapcsolták, kezébe vette a szobor ügyét s intézésére, október 30-án tartott összes ülésén, egy bizottságot nevezett ki, melyhez a Kisfaludy-Társaság, Budapest fővárosa s az Országos Közmunka- és Képzőművészeti Tanács küldöttel csatlakoznak.

E bizottság nevében fordulunk a nemzet kegyeletéhez; hozza meg áldozatát a nagy költőnek, ki lánglelke minden kincsét nemzetének

áldozta. A szoborra szánt adományok, ez ívekre jegyezve, a Magyar Földhitelintézethez (Bp. Bálvány utca) küldendőek, mely kezelésüket magára vállalni szives volt. Meg vagyunk győződve róla, hogy a felhívást a nemzet nagyja és kicsinye áldozatkész lelkesedéssel várja és fogadja. Meg vagyunk győződve, hogy nemsokára állani fog Budapest valamelyik közterén az érc-szobor, késő nemzedékeknek is hirdetve azt, ami Arany János lelkét eltöltötte: multunk nagyságát, népünk erejét s a hitet jövőnkben. Budapesten, 1882.nov.1-én. Gr.Lónyay Menyhért a MTA elnöke, Gyulai Pál a Kisfaludy-Társaság elnöke, Beöthy Zsolt, az Arany szoborbizottság titkára." (V8.: Varsánapi Ujság 1882. 46.sz.nov.12. 736.p.)

A Földhitelintézet összesen 4500 folyószámmal ellátott gyűjtőívet küldött szét a törvényhatósági testületek, egyházi és világi hatóságok, hivatalok, tanintézetek, a különféle egyletek, társulatok, valamint magánosok számára. Az adományokat nem egyenkint, hanem a hírlapok útján közzétett heti kimutatásokban nyugtázta. (Az 1882-1883. évi heti kimutatások megtalálhatók a bizottság iratai között.)

A gyűjtés eredményeképpen 1886 közepéig (a kamatokkal együtt) közel 80 ezer Ft gyűlt össze, és az adakozás tulajdonképpen 1887-ben be is fejeződött (RAL. 827/1887).

A szoborbizottság 1886-ban elérkezettnek látta az időt arra, hogy pályázatot írjon ki a szobormintára. Ehhez azonban mulhatatlannul szükséges volt a szobor helyének kijelölése. Ebben a kérdésben vita folyt a bizottságon belül; végül Eötvös Loránd, aki akkor a szoborbizottság elnöke volt, 1886.jun. 18-án azt a felterjesztést küldte a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, hogy Arany János szobrának a Nemzeti Múzeum főhomlokzata előtti téren való felállítást engedélyezze. Trefort Ágoston miniszter 1886.jul. 5-i leiratában engedélyezte a megjelölt helyen való felállítást (l. az erre vonatkozó iratot a bizottság iratai között). A bizottság 1886 júliusában meghirdette Arany János emlékére a szoborpályázatot, határidőnek 1887.máj. 1-ét tűzte ki (RAL. 827/1887). A pályázat eredményét részletesen ismertette Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái c. (Bp. 1934. 212-213.p.) munkájában, ezért mi erre itt nem térünk ki. Az eltérés Liber Endre közlésétől az, hogy a szoborbizottság a pályázathirdetés mellett, magámtól Tilgner Viktor ma-

gyar származásu bécsi képzőművészeti tanárt is felkérte részvételre. Legalábbis az iratok között meglévő levélfogalmazvány erre utal (RAL. 827/1887). A művész válaszevele azonban sajnos nincs meg, szobormintája a benyújtott pályaművek között sem szerepel; tehát vagy nem küldte el a bizottság a felkérő levelet, vagy a válasz nemleges volt.

A meglehetősen nagylétszámú szoborbizottság egy szűkebbkörű bírálóbizottságot választott, amely a beküldött pályamintákat elbírált. Tagjai voltak: Pulszky Ferenc, Henszlmann Imre, Keleti Gusztáv, Lotz Károly, Ybl Miklós, Gerlóczy Károly és Trefort Ágoston. Később mint szakértőket bevonták Tilgner Viktort és Klein Miksát is (l. a számukra kiutalt tisztelteidjat a Földhitelintézet kimutatásában). A bírálóbizottság ítéletéről 1888.jan.10-én értesítette a bizottság Strobl Alajost a második, Zala Györgyöt és Róna Józsefet, a harmadik és negyedik díj odaitéléséről (RAL. 30/1888).

Az első díj kiadása - vagyis a munkával való megbízatás - nem történt meg, mert a zsűri jelentése nem elégitette ki a "nagylétszámú szoborbizottság"-ot. Többek között azért, mert a jelentésből hiányzott Tilgner és Klein véleményének több pontja. Ők ugyanis egy újabb versenypályázatot ajánlottak a két legjobbnak ítélt szoborminta készítői - Strobl Alajos és Zala György -, között. Ez a bizottsági tagok egy részében visszatetszést keltett. A többség azonban mégis egy új szűkebb pályázatra való felszólítást tartott jónak és ezt a javaslatot fogadta el. Az újabb szobormintákat a két művész 1888.október 1-ig küldte be az Akadémiának, ahol egy másik bíráló bizottság okt. 18-án Strobl Alajos szobormintáját fogadta el. (Vö.: Liber: i.m. 212-213.p. és Keleti Gusztáv: Művészeti dolgozatok. Bp.1910. 512-521.p.) Most már megindulhatott a szobor elkészítését megelőző szervező munka.

Az Arany János Szoborbizottság egy végrehajtó bizottságot választott, amely a szobor elkészíttetését illetően minden ügyben eljár. Két költségvetési ajánlat érkezett a szobornak és mellékalakjainak ércbeöntésére: a Schlick-féle Vasöntöde és Gépgyártól, valamint a Turbain Károly-fiai cég budapesti ércöntödjétől. A bi-

zottság a Turbain-főle ajánlatot fogadta el, ami 24875 Ft volt, de a kivitelezés alkalmával, mintegy kétezer forinttal csökkent. A végrehajtó bizottság bevonta a munkába Fejérpataky Kálmánt, az Akadémia akkori ügyészét. Ő készítette elő a megkötendő szerződéstervezeteket. Nagyon jellemző erre, hogy Strobl Alajostól elkérte a már régebben elkészült Deák Ferenc-szobor készíttetése alkalmából készült szerződést, a Bécsben élő Károlyi Árpádtól pedig a Mária Terézia szobor készíttetésekor a császári és királyi műércöntődével kötött főszerződés, valamint a kőfaragóval kötött különszerződés másolatait, hogy azokat mintául felhasználja. (Mindezek megtalálhatók a bizottság iratai között.) - A szerződéstervezeteket a bizottság elfogadta és azokat a következő sorrendben kötötték meg:

1888. dec. 20-án Strobl Alajossal kötött szerződést a bizottság a szobor fő- és mellékalakjainak, valamint a diszitményeknek elkészítésére 1891. júl. 1-i határidővel.

1891. febr. 4-én Turbain Károly mű- és ércöntővel állapodtak meg az összes alakok és diszitmények ércbeöntésére - a művésztől kapott mintákról - féléves határidővel.

Ugyancsak 1891. febr. 4-én Schickedanz Albert műépítésszel egyeztek meg a szobor talapzatának elkészítése tárgyában 1892. május 15-i határidővel.

Strobl Alajos személyesen nem ismerte Arany Jánost. 1890. augusztus másodikára fényképek, s a család elbeszélése alapján mintázta meg a költő agyagszobrát. A végrehajtó bizottságnak az átvétel alkalmából készült jegyzőkönyvében a főalakról a következőket olvashatjuk:

"A bizottság minden oldalról beható szemlélet alá veszi az agyagmintát s egyetértőleg úgy találja, hogy e minta nagy hasonlottság és egyőni jellegre, mint a választott helyzet (pose) fesztelenségét és a költőhöz illő méltóságát, a tagok mozdulatát, a fejtartást, annak gondolatokba mélyedt nemes kifejezését, végül a ruházatot és az egész alaknak technikai végrehajtását illetőleg kiválóan sikerült, jeles mű, mely az ily feladat művészi megoldásához köthető igényeket minden irányban kielégíti. Elnök a nyilvánult nézetekhez örömezt csatlakozva határozatilag kimondja, hogy a szóban forgó agyagmintát a bizottság elfogadja s fűszbe (gipszbe - a szerző kiegészítése) öntetést elrendeli." (Biz.jegyzk. 1890.aug.2.)

A főalak gipszmintájáról később egy többtagu bizottság is bírálatot mondott. (Biz.jegyzk. 1890.nov.8.)

Sajnos a jegyzőkönyvek eléggé hiányosak, így nem tudunk számot adni a szobor összes mellékalakjairól adott véleményekről; csak Toldi alakjáról és a turulmadár elkészültéről szóló bírálatok találhatók a jegyzőkönyvekben. Toldi alakjáról Pulszky Ferenc különvéleménye is megmaradt az iratok között. (Biz.jegyzk. 1891.ápr.17. és jul.25.) Nem található azonban bizottsági vélemény Piroska alakjának mintájáról. Nem a jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy Toldi alakjának modellje Porteleky László vívóbajnok volt, Piroska alakját pedig Gr.Széchenyi Alice-ről mintázta a művész, aki nem sokkal előbb készíttette el a grófnő mellszobrát is (l. Kováts Dénes cikkét a Vasárnapi Ujság 1893. 20. számában, és Szuchy T.: Liptóújvári Strobl Alajos. Bp.1941. 19.p.)

A szobor főalakjának ércbeöntéséről két mozzanatot érdemes megemlíteni a Turbain-féle céggel kapcsolatban. Az egyikkel összefüggésben magának Eötvös Lorándnak levelét idézzük, amit ő Fejérpataknak 1891.márc.15-én, alig a szerződés megkötése után írt:

"Igen tisztelt ügyész ur!

Rémülve olvasom a reggeli lapokban, hogy ma éjjel Tourbain öntődjében tűz volt vagy talán még van is. Szeretnék oda mielőbb kimenni, előbb azonban tájékozni óhajtanám magamat arra vonatkozólag mi folyék ez esetre szerződésünkből. Kérem azért szerencsétlenül egy pillanatra a fizikai intézetben."

Szerencsére a tűz az Arany-szobor mintáiban nem okozott kárt. De alighogy az öntés elkészült, a főalakot a bíróság lefoglaltatta a Turbain-cég ellen adósság miatt beadott kereseti per alapján. Eötvös Lorándnak egy másik 1891.szept.29-i leveléből idézünk:

"Az Arany szobor le van foglalva, kérem intézkedjék a dologban olyan sürgősen amint csak lehet, és legyen szíves a jövő napok valamelyikén 9 és 10 óra között hozzám a fizikai intézetbe jönni. A nap többi óráiban le vagyok kötve. Addig pedig kérem a dolgot teljesen titokban tartani, senkivel de senkivel sem közölni."

Ez a probléma úgy oldódott meg, hogy Turbain Károly üzemét Beschorner, A.M. és fia, bécsi cég 1892.jan.12-én megvásárolta; az összes kötelezettségeket magára vállalta és Turbain Károlyt gyár-

vezetői minőségben alkalmazta. Így a szobor további mellékalakjainak és diszitményeinek elkészítése biztosítva volt (l. a Turbain Károlyval kötött szerződés mellékletét, valamint Erőss Zsigmond ügyvéd 1892.jan.16-i levelét Eötvös Lorándhoz).

Eötvös Loránd lelkiismeretes munkájára jellemző, hogy a szobor és a talapzat elkészültével a talapzatot is szakértőkkel vizsgál-tatta meg. Erről tanuskodik az 1893.febr.15-i jegyzőkönyv, amelyben Hauszmann Alajos építész, műegyetemi tanár, és Krenner József, korának egyik európpailag elismert legjobb ásványszakértője mondta el véleményét Schickedanz Albert műépítész munkájáról. (Biz.jegyzk. 1893.febr.15.)

Arany János szobrának leleplezési ünnepségére a Nemzeti Múzeum előtti téren 1893.máj.14-én déli 13 órakor került sor. Az Akadémia ezen a napon délelőtt ünnepélyes közülést tartott, ahol az elnök és a főtitkár Arany Jánosról emlékezett. Majd a "közülés" résztvevői a szoboravatásra vonultak. A leleplezésnél ragyogó napsütésben az ünnepi beszédet Eötvös Loránd mondta, majd a vallás- és közoktatásügyi miniszter, Gr.Csáky Albin szólt, utána Gerlóczy Károly h. polgármester vette át a szoborcsoportot a főváros gondozásába. Végül Szász Károly beszélt.

Az Arany János Szoborbizottság a szoborleleplezési ünnepséggel befejezte feladatát. Hátra volt még azonban, hogy részletes elszámolást adjon a nemzet áldozatkészsége folytán a bizottság rendelkezésére összegyűlt anyagi fedezetről. A Magyar Földhitelintézetnek van egy kimutatása a bizottság iratai között az "Arany János emlékszobor-alap"-ról 1893.ápr.18-ról. Eszerint az összegyűlt összeg (krajcárok nélkül): 71856 Ft volt. A kamatok 1892.dec.31-ig: 22136 Ft-ot tettek ki; összesen tehát 93992 Ft állott a bizottság rendelkezésére. Ebből fizették ki a pályadíjakat: Strobl Alajosnak 1500, Zala Györgynek (kétszeri pályázatért) 2000, Róna Józsefnek 1000 Ft-ot, s a tiszteletdíjakat (Tilgner Viktornak, Klein Miksának, Fejérpataky Kálmánnak) összesen: 1100 Ft-ot, továbbá: Strobl Alajosnak a szobor elkészítéséért 34000 Ft-ot, Turbain Károlynak a szoboröntéséért 22875 Ft-ot, Schickedanz Albertnek a talapzat elkészíté-

séért 20000 Ft-ot, és illeték és egyéb (leleplezési ünnepély) költségekre 1405 Ft-ot. A kiadások összesen tehát 83880 Ft-ot tettek ki.

A bizottság a megmaradt pénzből 1893. máj. 2-i utolsó ülésén 3000 Ft-ot adományozott a "nagyszalontai Arany-emplétnak lehetőleg az ottani Csonka-toronyban" való állandó elhelyezésre (1. a Széll Kálmánnak írott hivatalos levelet, 1893. máj. 23-i kelettel).

A megmaradt pénzösszeg egyelőre a Földhitelintézet kezelésében maradt. Felosztásáról csak 1906-ban értesülünk. 1906. nov. 28-án Eötvös Loránd az Arany János Szoborbizottság volt elnöke és Beöthy Zsolt volt jegyzője, úgy intézkedett, hogy a kamatokkal együtt 8136 Ft-ot kitevő szoboralap-összegeből 2400 korona

"elküldendő a m.k. tudományegyetem bölcsészeti dékánjának oly célból, hogy ez az összeg Arany János alap név alatt kezeltetvén kamatai három-három évenként Arany János élete és munkássága köréből kitűzendő pályafeladatok jutalmazására fordíttassék. A fennmaradó összeg fele részben a Magyar Tudományos Akadémia, fele részben pedig a Kisfaludy-Társaság pénztárába fizetendő, mint az Arany-szoboralap maradéka".

A Földhitelintézet ezt a rendelkezést 1906 dec. 4-én végrehajtotta (RAL. 500,510/1906).

AZ ARANY JÁNOS SZOBORBIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1882-1884	Lónyay Menyhért	1889-1905	Eötvös Loránd
1885-1888	Trefort Ágoston		

Előadó

1882-1906	Beöthy Zsolt

Tagok

A MTA részéről

Andrássy Gyula	Henszlmann Imre
Fejérfpataky Kálmán	Hunfalvy Pál
Fraknói Vilmos	Ipolyi Arnold

Mailáth György	Szász Károly
Pasteiner Gyula	Sztoczek József
Pauler Tivadar	Ybl Miklós
Pulszky Ferenc	Zichy Antal
Schickedanz Albert	

A Kisfaludy Társaság részéről

Degré Alajos	Tóth Lőrinc
Gyulai Pál	Vadnai Károly

A Patófi Társaság részéről

Jókai Mór	Lévay Henrik
Gr.Károlyi Tibor	Gr.Zichy Géza

A Fővárosi Tanács részéről

Kammermayer Károly	Gerlóczy Károly	alpolgármester

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa részéről

Lipthay Béla	Harkányi Frigyes

A Magyar Földhitelintézet igazgatója

Lukács Antal

AZ ARANY JÁNOS SZOBORBIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Keleti Gusztáv: Művészeti dolgozatok. Bp.1910.
2. Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái. Bp.1934.
3. Szuchy Tibor: Liptóújvári Strobl Alajos 1856-1926. Bp.1941.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1882.nov.25.

1890.aug.2. és nov.8.

1891.ápr.17. és júl.25. (csatoltan szerződés-
tervezet Strobl Alajossal, és Pulszky F. vé-
leménye Toldi alakjáról)

1893.febr.15.

2. Iratok: Iktatókönyv szerint, 1-92.sz.3. Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 662,665,667/1882

RAL. 30/1888

RAL. 675,680,827/1887

RAL. 500,510/1906

SZÉCHENYI BIZOTTSÁG

A Magyar Tudományos Akadémia Széchenyi Bizottsága Gr.Széchenyi István emlékének ébrentartására, valamint műveinek kiadása céljából jött létre. E feladatának körvonalazását, szervezeti szabályzatát hiába keressük az Akadémia különböző években kiadott ügyrendjeinek az állandó bizottságokat felsoroló részében. Mint állandó bizottságot, csak az 1936. évi Akadémiai Alapszabály és Ügyrend említi először (30.p.). Ennek ellenére 1896-tól az Akadémia Almanachjaiban 1943-ig, évről évre megtaláljuk a Széchenyi Bizottság működésére vonatkozó adatokat. És valóban, a bizottság tevékenységét nemcsak 1896-tól, hanem jóval előbből 1883-tól számíthatjuk. Ez időből való ugyanis az első, rendelkezésünkre álló bizottsági jegyzőkönyv. De ha Vízota Gyula: Jelentés Széchenyi István naplójának kiadásáról c. összefoglalójában mondottakat vesszük figyelembe, akkor a bizottság már 1882-től működött. (Ak.Ért. 1913. 204-209.p.)Az 1896. év nyilván azért szerepel a bizottság létesítésének időpontjául, mivel az Akadémia ez év okt. 5-i összes ülésében hozott határozatot a Széchenyi Múzeum alapításáról.

Mintegy olyan kérdéses 13-14 év van tehát a bizottság történetében, amely a fentiek szerint bizonyításra szorul. Ennek tisztázásához még időben kissé előbbre kell visszamennünk.

Ismeretes, hogy Széchenyi István összes kéziratait, könyveit a kiadási joggal együtt, végrendeletében titkárára Tasner Antalra hagyományozta. Tasner Antal 1861-ben történt halála után fiára Tasner Gézára hárult a hagyaték sorsának intézése, illetve kiadatása, akinek - Vízota Gyula szavai szerint - "nem volt bátorsága, hogy ilyen kényes és súlyos gonddal járó munkába fogjon". Végül is a hagyaték-

kot az Akadémiának ajánlotta fel (l. H. Boros Vilma: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp.1967. 29.p.).

Az Akadémia a hagyaték átvételére és tanulmányozására bizottságot nevezett ki Zichy Antal, Gyulai Pál, Szász Károly, Pauler Gyula és Deák Farkas tagok bevonásával, Lónyay Menyhért elnöklete alatt. (Öu.Jk. 1877.jun.25.)

A Széchenyi-hagyatékknak az Akadémiai Könyvtár kéziratári állományába való kerülését leírja Viszota Gyula: Széchenyi István Naplói I. kötetének bevezetőjében, s később H. Boros Vilma is ezért mi ezzel a kérdéssel nem foglalkozunk.

A kinevezett bizottság több év után 1882.januárjában tett javaslatot arra, hogy az Akadémia Széchenyi István műveit gyűjtse össze és adja közre (Öu.Jk. 1882.jan.30.). Így jött létre tehát a Széchenyi Bizottság, mely bizonyára ideiglenes jelleggel, ennek a feladatnak megoldására volt hivatva. A bizottság a körülmények változása kapcsán átalakult és még évtizedeken át működött.

A bizottság 1883.ápr.7-1 ülésében olyan álláspontot foglalt el, hogy a kiadás alkalmával Széchenyi István összes művei "két csoportra osztályoztatnak.

I. csoport: A napló ismertetése, (mint az összes kiadás első kötete, azonnal kiadandó). A beszédek. A hírlapi cikkek. Széchenyi levelei.

II.csoportba jönnek a régi már a magok idejében megjelent munkák új kiadása, (később megállapítandó sorozatban).

Az egészre nézve ugyanazon formátum tartatik meg". (Biz.jegyzk. 1883.ápr.7.)

Széchenyi István összes munkái első sorozatának szerkesztésével a bizottság Zichy Antalt bízta meg, aki legbehatóbban tanulmányozta Széchenyi kézíratait; a kiadást pedig az Athenaeum vállalta el. (Biz.jegyzk. 1883.máj.28.) A kiadás meg is indult és az I. kötet a Naplók kivonatával 1884-ben látott napvilágot. (Vö.: Gr.Széchenyi István naplói. Adalék a nagy hazafi jellemrajzához. Összeállította: Zichy Antal. Bp.1884.)

A sorozatban 1896-ig összesen kilenc kötet jelent meg (lásd alább) és ekkor abbamaradt a kiadás. Ennek oka Viszota Gyula szerint az, hogy a "könyvnyomtatás" nagyon drágán dolgozott, s a könyvek sem voltak eléggé kelendők. A kiadott műveket csak jóval később adta el az Athenaeum mélyen leszállított áron. Mi hozzátehetjük ehhez, hogy a hazai viszonyok nem voltak kedvezőek az ilyen jellegű művek eladásához. Az ország a milleniumra készült; akkor jelentek meg a különféle szép és diszes kiállítású történelmi és más könyvek (Pl. a Szilágyi Sándor szerkesztette tíz kötetes "Magyar nemzet története", "Az osztrák-magyar monarchia írásban és képben" stb.) Csak egy szűk társadalmi réteg volt, (tudósok, történészek), akiket Széchenyi művei érdekelhettek. Talán ez volt az oka annak is, hogy mind az 1884-ben Széchenyi kortársaihoz kibocsátott felhívás Széchenyi-levelek beküldésére, mind pedig az 1891-ben meghirdetett pályázat Széchenyi István életrajzára 1896-ban eredménytelen maradt. (Divald Kornél: A MTA palotája és gyűjteményei. Bp. 1917. 78.p., és Ak.Ért. 1896. 555.p.)

És ekkor az 1896. okt. 5-1 akadémiai összes ülésben hangzott el Szily Kálmán indítványa a Széchenyi Múzeum megalapítása tárgyában (ÜJ.Jk. 1896.okt.5.). Az Akadémia Igazgatótanácsának erre vonatkozó határozatai között lényeges volt, hogy felszólítást intézett a nagyközönséghez Széchenyi-iratok, ereklyék ajándékuul elfogadása vagy megvásárlása ügyében. (Igt.Jk. 1897.febr.28. 3.fol.) Gróf Széchenyi Béla az Igazgatótanács tagja, Gr. Széchenyi István fia is felajánlotta a még birtokában levő családi ereklyéket; példáját mások is követték.

Az Akadémia igen nagy összeget fordított a Széchenyi Múzeumra. Ez látható az általunk összeállított alábbi kimutatásból, amelyben 1897-ig a kiadott művekre fordított összegeket, 1898-tól pedig a Múzeumra fordított összegeket tüntettük fel. (A Széchenyi Múzeum történetének összefoglalását l. Divald Kornél már fentebb említett művében, 76-93.p.) A Múzeum szervezése következtében úgy tűnik fokozódott az érdeklődés Széchenyi iránt. Bár minimális források állnak rendelkezésünkre, mégis megállapítható, hogy a Széchenyi Bizottság Szily Kálmán és Viszota Gyula személyében biztosítani tud-

ta a bizottsági munka folyamatosságát. Míg Viszota Gyula a Múzeum megnyitásán fáradozott, Szily Kálmán szerkesztésében megjelent Széchenyi István műveinek második sorozata két kötetben, 1904-1905-ben. Ennek a két kötetnek a kiadása szükséges és egyben mintaszerű volt, mert a történeti kutatás fejlődése rohamosan bebizonyította az első Széchenyi sorozat hiányait, s módszerbeli gyengeségét. (Nyomtatási költségeit nem tudtuk megállapítani; azok bizonyára bennfoglaltatnak a Széchenyi Múzeumra költött összegekben.)

A bizottság tevékenysége ezután hét évig ismét szünetelt. Berzeviczy Albert akadémiai elnök ezt kiadási, illetve pénzügyi nehézségekkel indokolta. (Ak.Ért. 1921. 43.p.) Azonban ez idő alatt Szily Kálmán bizonyára tervezte a Naplók új kiadását, mert 1903-ban Károlyi Árpád útján kerestette Bécsben a döblingi iratokat. Ez akkor eredménytelen maradt. Ez is oka lehetett a bizottság tétlenségének. Csak 1912-ben éledt fel újra a bizottsági munka. Az Akadémia 1912.dec.16-i összes ülésében "Heinrich Gusztáv r.t. indítványozza Gr. Széchenyi István Naplójának és leveleinek a tudomány mai igényeit kielégítő kiadását, mivel az eddigi kiadások rendkívül fogyatékosak. Javasolja: küldessék ki bizottság, melynek elnöke az Akadémia elnöke, tagjai a főtitkár, a főkönyvtárnok és az I. és II. osztály részéről kiküldendő két-két tag". Ezt általános helyeslés fogadta. (Ak.Ért. 1913.85.p.) Az újjáalakult bizottságról 1913.jan.27-i akadémiai összes ülésben azt jelentette a főtitkár, hogy az I. és II. osztály is kiküldte tagjait a Széchenyi Napló és Levelezése új kiadásának előkészítésére. (Ak.Ért. 1913. 134.p.) A Naplók sajtó alá rendezésével a bizottság Viszota Gyulát bízta meg. (Ak.Ért. 1914. 130.p.) Az időközben kitört I. világháború félbeszakította ezt az előkészítő munkát.

A háború után szerencsésen előkerültek a döblingi Széchenyi-iratok, melyek között három kötet napló volt. A Magyar Történelmi Társulat az új történeti forráskiadvány sorozatában a "Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai"-ban Széchenyi István összes munkáinak megjelentetését tervezte. Minthogy Széchenyi "Elick"-jének eredeti kézírata, a Naplók kötetei 1848-ig, valamint számos levél az Aka-

démia birtokában volt a Társulat a Naplók új kiadásához az Akadémia közreműködését kérte. (Ü.Jk. 1921.jan.31., in: Ak.Ért. 1921.42-43.p.) Így jelent meg az I. világháború után a Fontes sorozatban elsőként Széchenyi István dőblingi irodalmi hagyatéka három kötetben 1921-1925 között, majd nyomban követte ezt most már gondos szerkesztésben és bevezetéssel, Viszota Gyula áldozatos munkája nyomán, az Akadémia könyvtárában levő Naplók I. kötete 1925-ben, mint Gr. Széchenyi István összes munkáinak 10. kötete. Az utolsó kötet Napló - a hatodik - 1939-ben látott napvilágot mint az összes művek 15. kötete.

A Széchenyi Bizottságnak erre az időszakra eső munkálkodására vonatkozóan csak néhány jegyzőkönyvvel rendelkezünk. (Volt-e valamilyen több jegyzőkönyv, azt ma még nem tudjuk.) Ezekből a jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a bizottság támogatása a Fontes sorozatban megjelenő Naplók kiadásában csak erkölcsi lehetett; mert az Akadémia pénztári utalványkönyvei szerint erre semmiféle kifizetés nem történt.

A Naplók megjelenése után Viszota Gyula - Bártfai Szabó Lászlóval együtt - 1944-ig, Széchenyi István levelezésének új kiadásán dolgozott, ami hosszú és nehéz munkának bizonyult. A munka nagyrésze 1944-ig elkészült és ha a II. világháború nem jön közbe, bizonyára hamarosan megjelent volna.

A bizottság a háború után nem alakult újjá.

A SZÉCHENYI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1883-1884	Lónyay Menyhért	1905-1936	Berzeviczy Albert
1885-1888	Trefort Ágoston	1936-1944	József főherceg
1889-1905	Eötvös Loránd		

Előadók

1883-1888	Deák Farkas
1913-1944	Viszota Gyula (A közbeeső időszakban rendszerint a főtitkár vezette a jegyzőkönyvet)

Tagok

Angyal Dávid	1913-1943	Kollányi Ferenc	1925-1933
Balogh Jenő	1923-1944	Lukinich Imre	1925-1944
Beöthy Zsolt	1896-1922	Majláth Béla	1896-1900
Buday László	1923-1925	Pauler Gyula	1883-1903
Concha Győző	1922-1933	Pintér Jenő	1920-1940
Csánki Dezső	1922-1933	Popovics Sándor	1933-1935
Domanovszky Sándor	1922-1944	Riedl Frigyes	1913-1921
Eötvös Loránd	1889-1919	Szász Károly	1883-1905
Fejérpataky László	1922-1923	Széchenyi Béla	1896-1918
Fraknói Vilmos	1883-1924	Széchenyi Bertalan	1933-1943
Gaal Jenő	1913-1934	Széchenyi Emil	1924-1932
Gyulai Pál	1883-1909	Szilágyi Sándor	1896-1890
Hegedüs Lóránt	1933-1943	Szilay Kálmán	
Heinrich Gusztáv	1906-1922	mint vendég	1883-től
Herczeg Ferenc	1929-1944	mint rendes tag	1896-1924
Hollán Ernő	1896-1900	Váczy János	1913-1918
Kautz Gyula	1904-1909	Vargha Gyula	1928-1929
Károlyi Árpád	1923-1940	Viszota Gyula	1913-1944
Kerékgyártó Árpád	1896-1902	Voinovich Géza	1935-1944
Klebelberg Kuno	1923-1932	Zichy Antal	1883-1898

A SZÉCHENYI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

Gr. Széchenyi István műveinek kiadására

1884	220 Ft	1886	-
1885	-	1887	500 Ft

1888	692 Ft	1893	1368 Ft
1889	500 "	1894	1184 "
1890	500 "	1895	845 "
1891	1496 "	1896	916 "
1892	1190 "	1897	197 "

Széchenyi Múzeum évi kiadásai

1898	498 Ft	1918	800 korona
1899	1105 korona	1919	-
1900	436 "	1920	-
1901	469 "	1921	-
1902	859 "	1922	-
1903	2100 "	1923	-
1904	3500 "	1924	-
1905	4209 "	1925	-
1906	4868 "	1926	3900000 "
1907	4600 "	1927	111 pengő
1908	1500 "	1928	950 "
1909	2212 "	1929	240 "
1910	1500 "	1930	500 "
1911	1500 "	1931	-
1912	1500 "	1932	-
1913	1500 "	1933	258 "
1914	1500 "	1934	100 "
1915	1500 "	1935	47 "
1916	850 "	1936-1943	között semmi
1917	800 "		kiadás nem volt.

1931-ben Angyal Dávidnak: A dőblingi emlékmű költségeire,
az Utalványkönyv szerint kifizetve: 1250 pengő.

A SZÉCHENYI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

[Széchenyi István munkái. I.sorozat. 1-9.köt.]

[Széchenyi István munkái. 1.] Gr.Széchenyi István naplóí. Adalék a nagy hazafi jellemrajzához. Összeáll. Zichy Antal. Bp.1884.

Széchenyi István munkái. 2.köt. Gr.Széchenyi István beszédei. Összegyűjtötte s jegyzetekkel kísérté Zichy Antal. Bp.1887.

Széchenyi István munkái. 3-4.köt. Gr.Széchenyi István levelei.Összegyűjtötte, előszóval és jegyzetekkel ell. Majláth Béla.Bp.1889,1890.

Széchenyi István munkái. 5.köt. Gr. Széchenyi István külföldi utirajzai és főljegyzései.Naplói nyomán Összeáll. Zichy Antal.Bp.1890.

Széchenyi István munkái. 6.köt. Gr.Széchenyi István levelei. Összegyűjtötte, előszóval és jegyzetekkel ell. Majláth Béla. Bp.1891.

Széchenyi István munkái. 7-8.köt. Gr.Széchenyi István hírlapi cikkei. Összeáll. bevez. és jegyzetekkel ell. Zichy Antal. 7.köt. Bp.1893., 8.köt. Bp.1894.

Széchenyi István munkái. 9.köt. Gr.Széchenyi István levelei szülőihez. Összeáll. és jegyzetekkel ell. Zichy Antal. Bp.1896.

Széchenyi István munkái. II. sorozat. 1-2.köt. A MTA megbízásából sajtó alá rend. Szily Kálmán.

1. köt. Hitel - Világ. Bevez. Gyulai Pál; Széchenyi István mint író, Kautz Gyula; A Hitel és a Világ méltatása. Bp.1904.

2. köt. Stádium - Kelet Népe - Politikai programtörödékek. Bevez. Vízota Gyula; A Stádium megjelentésének története, Kautz Gyula; A Kelet Népe és a Politikai programtörödékek méltatása. Bp.1905.

Anyagilag támogatott művek

A "Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris" (Magyarország Ujabbkori történetének forrásai) c. sorozatban Széchenyi István összes munkái között (10-15.köt.) Naplóinak 1-6 kötete. 1925-1939.

A SZÉCHENYI BIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

Ak.Ért. 1882. 20.p.

Ak.Ért. 1891. 680.p.

Ak.Ért. 1913. 204-209.p. (Naplóinak kiadásáról)

Ak.Ért. 1914. 129-130.p.

Ak.Ért. 1919. 284.p.

Ak.Ért. 1920. 134.p.

Ak.Ért. 1921. 39, 42-43.p.

Ak.Ért. 1922. 270.p.

Széchenyi István összes munkái. 10.köt. Napló 1. köt. bevezetése:

Viszota Gyula: A Naplók története. XXIII-XXX.p.

Viszota Gyula 1871-1947. - Nekrolog Bártfai Szabó Lászlótól. Századok, 1947. 358-359.p.

Kéziratban

1. <u>Jegyzőkönyvek</u> : 1883.ápr.7., máj.28.	1923.nov.20.
1886.jun.7.	1930.márc.24.
1913.dec.9.	1933.jun.24.

2. Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 202/1883	RAL. 586/1912
RAL. 23,661/1888	RAL. 27/1930
RAL. 499/1910	RAL. 460/1934

SEMSEY BIZOTTSÁG

Az 1896.évi akadémiai Almanachban szerepel először (123.p.) a Semsey Bizottság neve és úgy tűnik, mintha ez állandó bizottságként működött volna. A valóságban nem így van. Különböző adatok összevetéséből kiderül ugyanis, hogy tulajdonképpen jutalmi bizottságról van szó.

Semsey Andor 1889. október 7-1 levelében közölte az Akadémia elnökével, Eötvös Loránddal, hogy 100000 Ft-os alapítványt tesz a magyar tudományos munkásság élesztésére, azaz alapvető tudományos munkák támogatására, melyek majdnem teljesen hiányoznak. A levélben megemlítette, hogy kívánsága lenne, hogy az 1890. évi nagygyűlésen az Akadémia titkos pályázatot hirdessen az alábbi munkák megírására: Magyar Nyelvtan, Magyar Irodalomtörténet, Magyarország Archaeológiája, Magyarország Története, Magyarország Földrajza, Magyarország Közgazdasága, Magyarország Geológiája, Magyarország Mineralógiája Magyarország Florája, Magyarország Faunája.

A levelet Eötvös Loránd 1889.okt.7-én ismertette az Akadémia összes ülésében, amikor is albizottságot neveztek ki az alapítvány alapszabályainak kidolgozására (Ak.Ért. 1889. 164.p.). A kidolgozott alapszabály világosan kifejti, hogy titkos pályaművek jutalmazásáról dönt egy erre a célra kinevezett állandó bizottság (1. Ak.Ért. 1890. 323.p.).

A kinevezett bizottság rendszeresen végezte teendőit, megfelelő pályamű azonban nem érkezett be, ezért a pályázati hirdetéseket több ízben kellett megismételni, "mig végre az alapító maga 1902. április 26-án kelt intézkedésében ezt a pályázatot végkép megszüntette és alapítványát nagyobb és költségesebb feladatok megoldására, a titkos

pályázat elejtésével, a jelen évtől kezdve az Akadémia rendelkezésére bocsájtotta" (a kiemelés tőlem - F.J.), írta Heinrich Gusztáv az 1908. évről szóló főtitkári jelentésében (1. Ak.Ért. 1909. 298-300.). A Semsey Bizottság véglegesen 1908-ban szüntette be működését. A teljesség okáért feltüntetjük a bizottság tagjainak névsorát 1896-1908 között.

A SEMSEY BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Berzeviczy Albert	1906-1908	Pauer Imre	1896-1908
Csánki Dezső	1907-1908	Pauler Gyula	1896-1903
Entz Géza	1896-1908	Pulszky Ferenc	1896-1897
Eötvös Loránd	1896-1908	Plósz Sándor	1907-1908
Goldziher Ignác	1907-1908	Semsey Andor	1897-1908
Gyulai Pál	1896-1908	Szász Károly	1899-1904
Hajnik Imre	1896-1902	Szilády Áron	1899-1908
Heinrich Gusztáv	1901-1908	Szily Kálmán	1896-1906
Jékelfalussy József	1896-1901	ifj. Szinnyei József	1899-1908
Jurányi Lajos	1896-1897	Thaly Kálmán	1904-1908
Kautz Gyula	1903-1908	Than Károly	1896-1908
Klein Gyula	1899-1908	Volf György	1896-1897
König Gyula	1896-1908	Wlassics Gyula	1899-1901
Kuun Géza	1901-1905	Zichy Antal	1896-1898

KELETI BIZOTTSÁG

(1914-1916 KÖZÖTT: BALKÁN BIZOTTSÁG)

Az állandó Keleti Bizottság létesítésére való törekvés először 1892-ben foglalkoztatta az Akadémiát Gr. Kuun Géza indítványa kapcsán. Magát az indítványt Goldziher Ignác véleményezte. (Mindkét ügyirat megjelent az Ak.Ért. 1892. évfolyamában: 730-732.p.) Kuun Géza indítványából és Goldziher Ignác véleményéből látszik, hogy a magyar tudomány részt óhajtott venni abban a nemzetközi munkálkodásban, amely a keleti tudományok megismerését, fejlesztését, forrás- és szövegkiadványok megjelentetését stb. ismerte el feladatául. A Keleti Bizottság ekkor - pénz hiányában - nem valósult meg. (Ak. Ért. 1892. 683.p., ill. Üi.Jk. 1892.okt.31.)

A bizottság megalakítására másodízben az 1913.március 31-i összes ülésben Heinrich Gusztáv főtitkár tett javaslatot: "részben tekintettel a szomszédos keleten legújabbán végbement nagy politikai és gazdasági változásokra is, javasolja egy Keleti Bizottság szervezését, mely elsősorban a balkáni, de a távolabbi keleti tartományoknak és népeknek is földrajzi és történeti, nyelvészeti és gazdasági ügyeit tudományos kutatás tárgyává tegye."

Az összes ülés a javaslathoz elvileg hozzájárult és az ügynek részletes előkészítésére bizottságot küldött ki, melynek tagjai az Elnökségen kívül osztályonként választott két-két tag volt (Ak. Ért. 1913. 230.p.). Ebből az indokolásból úgy tetszik, mintha a célkitűzés azonos lenne a 19. század végén (1892-ben) tett indítványban foglaltakkal. De az előkészítő bizottság 1913. nov. 3-i üléséről készült feljegyzés arról győz meg, hogy erről szó sincs. Heinrich Gusztáv kijelenti, hogy "Keleti Bizottság alatt csakis Balkán-bizottságot értett, melynek feladata a Balkán összes (földrajzi, törté-

neti, nyelvi gazdasági stb.) viszonyainak tanulmányozása és földelritése" (1. az előkészítő bizottság üléséről készült jegyzőkönyvet: RAL.575/1913). Így tehát a századvégi, elsősorban filológiai jellegű bizottsággal szemben az új bizottság a gyakorlati élet jelen problémáinak vizsgálatára fektette a főszólyt. A bizottság megalakulását az 1914. évi májusi nagygyűlésen a főtitkár Balkán-bizottság néven jelentette be (Ak.Ért. 1914. 465.p.).

A bizottság tevékenysége a legközelebbi két évben a munka belső szervezésére szorítkozott és történeti, nyelvészeti pályázatok meghirdetésével próbált érdeklődést kelteni. A pályázatok nem jártak kellő eredménnyel, (erre vonatkozóan l. Ak.Ért. 1915. 276-277.p. és 1918. 189.p.), ezért a bizottság megbízás útján kívánt szakirodalomról gondoskodni (Biz.jegyzk. 1916.ápr.29.). Már a megbízásoknál eltolódás következett be a gyakorlati érdek szem előtt tartásának javára és bizonyos mértékig háttérbe szorult a filológia. Fokozódott az eltolódás akkor, amikor a bizottság tudomására jutott, hogy a bécsi tudományos akadémia öt expedíciót küldött ki az "okkupált" déli területek (Szerbia, Szandzsák, Montenegro, Észak-Albánia) kutatására, s ezen kívül még egy régészekből, művészettörténészekből, ethonográfusokból álló nagy expedíció is utnak indult. Ennek ismeretében határozott úgy a bizottság, hogy a VK miniszter útján felterjesztést intéz a miniszterelnökhöz annak érdekében, hogy eszközölje ki a Főhadvezetőségnél (K.u.k. Armee-Oberkommando) magyar geológusok, geográfusok, zoológusok és botanikusok számára az okkupált területekre ugyanolyan kutatási engedély és ugyanolyan kedvezmények és támogatások biztosítását, mint az osztrák tudósoknak. Az előterjesztés magában foglalta a szaktudósok névszerinti felsorolását, a költségeket viselő intézmények neveit stb. A kutatási főcélta abban jelölte meg, hogy a

"kiküldendő szakférfiak ez idő szerint két szempontra irányítsák működésüket: 1. nemzetgazdaságunk praktikus érdekeire, 2. oly muzeális anyagnak gyűjtésére, melyre muzeumainknak, elsősorban a M. Földtani intézetnek elsősorban szüksége van." (Biz.jegyzk. 1916. máj.22. és RAL. 478,490/1916.) És tovább: "Nemzetgazdaságunk gyakorlati érdekeit azzal szolgálják kiküldöttünk, hogy a geológusok

főleg bányászati kérdésekkel, Timkó főgeológus agro-geológiával fog foglalkozni, a geográfusok az egyes természetes régiók termelési lehetőségeit, utvonalaikat és góczpontokat a különböző lakosságot és foglalkozásukat tanulmányozzák. Észak-Albániának egyes, különben nehezebben hozzáférhető pontjair elvontabb tudományos kérdésekkel is foglalkozhatnak." (Uo.)

A Balkán-bizottság az első expedíciót még 1916. őszén utnak indította. A kutatás költségeinek fedezésére, majd a tudományos eredmények publikálására 20000 koronát kapott a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól. A bizottság munkálkodása lendületet kapott. Most már nemcsak a Balkánon, hanem Kisázsiaiban és esetleg Ázsia egyéb területein folyó kutatások irányítását is feladatai közé sorolta. Ezt a már régebben kidolgozásra váró ügyrendjébe is belefoglalta, azzal a javaslattal, hogy nevét - feladatkörének bővülése kapcsán - "Keleti Bizottság"-ra változtatja. Az Akadémia összes ülése jóváhagyta mind az előterjesztett ügyrendet, mind a bizottsági előadó - Teleki Pál - megválasztását. (l. Ő.Ú.Jk. 1916.okt.30., az ügyrendet l. Ak.Ért. 1916. 657-658.p.)

Az előadó egyénisége, tudományos érdeklődése minden kétséget kizáróan döntő befolyással volt a bizottság tevékenységére. Évenként megszervezték a természettudományos expedíciót állami támogatással, amelynek megszerzésében Teleki Pál és mellette Berzeviczy Albert járt el. (Az expedícióban résztvevő egyes küldöttek jelentéseit l. Ak.Ért. 1918. 106-113.p.) A humán tudományok művelésére nem maradt sem hely, sem pénz.

A bizottság további munkálkodásáról hiányos értesüléseink vannak. Részben azért, mert irattára 1919-ben elpusztult (l. Biz.jegyzk. 1921.dec.5.), részben mert Teleki Pált közéleti funkciója elvonta a bizottságban vállalt munkáktól. Mindemelllett a bizottság tevékenysége még egy ideig folytatódott. Az Igazgatótanács Horváth Géza osztályelnököt kérte fel a "távollevő biz. előadó ur helyett a munkálatok vezetésére" (Igt.Jk. 1921. szept.10.). A világháború után - a gazdasági nehézségek következtében - megakadt az állami támogatás. A tudományos eredmények publikálásának gátat szabott a pénztelenség. Az Igazgatótanács két ízben is tekintélyes összegeket

szavazott meg a kiadványokra, 1921-ben 100000, 1922-ben 118000 koronát. (L. Igt.Jk. 1921.szept.10., és 1922.máj.11.) Az árak növekedésével a publikációk megjelentetése nem tudott lépést tartani. 1924. decemberében több kiadatlan kézirat gyűlt össze a bizottságnál. De mivel a bizottsági előadó (Teleki Pál) a Nemzetek Szövetségétől kapott megbízása folytán, "hosszabb ideig távol lesz, a bizottság nem fog ülést tartani" - olvassuk a főtitkár feljegyzésében - ezért a kéziratokat a főtitkári hivatalban helyezte el (l. RAL. 1862/1924).

Utolsó adatunk a bizottság működéséről 1940-ből való. Ekkor ugyanis Teleki Pál - másodszori miniszterelnöksége idején - áttette a bizottsághoz Csiki Ernő hozzáintézett levelét, azzal a kéréssel, hogy az Igazgatótanács 1940. évi költségvetésébe 2000 pengőt vegyen fel a balkánkutatások tudományos eredményei I. kötetének befejezése céljából (l. RAL. 516/1940). Így jelent meg tulajdonképpen ez a mű két részben, az első rész 1922-1923-ban; a második rész 1940-ben.

A II. világháború után az I. osztály tett javaslatot a Keleti Bizottság újjászervezésére 1946. április 1-i ülésében. Új tagoknak ajánlotta: Alföldi Andrást, Bárczi Gézát, Fekete Lajost, Fokos (Fuchs) Dávidot, Kniezsa Istvánt, Ligeti Lajost, Moravcsik Gyulát, Németh Gyulát, Ortutay Gyulát, Pais Dezsőt, Tamás Lajost és Zsirai Miklóst. Az alakuló ülés ugyanez év április 24-re volt kitűzve, de "a tagok meg nem jelenése miatt az ülés nem volt megtartható" (V8.: I.oszt. jegyzk. 1946. 12. és 15.p.). Az 1947.jun.3-1 nagygyűlési osztályülésen Németh Gyula, az I. osztály titkára a megalakult bizottságok között említi a Keleti Bizottságot (I.oszt.jegyzk. 1947.jun.3.).

Az új Keleti Bizottság - összetételénél fogva - nem volt azonos az előző bizottsággal. Tagjai elsősorban nyelvészekből, filológusokból álltak. Ennek megfelelően célkitűzései sem voltak azonosak. A feladatkör megfogalmazására és a munka kibontakoztatására, az Akadémia átszervezése miatt, már nem kerülhetett sor.

A KELETI BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1915-1936	Berzeviczy Albert
1936-	—

Előadók

1915-1916	Heinrich Gusztáv
1916-1941	Teleki Pál
1941-	—

Tagok

Alföldi András	1934-1945	Horváth Géza	1915-1933
Asbóth Oszkár	1915-1920	Jancsó Benedek	1918-1924
Bajza(Szücsi) József	1918-1938	Kégl Sándor	1915-1920
Bárczi Géza	1947-1949	Kniezsa István	1947-1949
Berzeviczy Albert	1915-1936	Kunos Ignác	1915-1945
Cholnoky Jenő	1935-1945	Láng Lajos	1915-1918
Csánki Dezső	1915-1933	Láng Nándor	1917-1945
Déchy Mór	1915-1917	Lenhossék Mihály	1917-1937
Dégen Árpád	1917-1934	Ligeti Lajos	1935-1949
Dudich Endre	1937-1945	Mahler Ede	1935-1945
Fekete Lajos	1935-1949	Matlekovics Sándor	1915-1925
Fettich Nándor	1935-1945	Melich János	1915-1945
Fokos (Fuchs) Dávid	1947-1949	Moravcsik Gyula	1947-1949
Gaal Jenő	1915-1934	Németh Gyula	1934-1949
Goldziher Ignác	1915-1921	Nopcsa Ferenc	1918-1929
Győrffy István	1935-1939	Ortutay Gyula	1947-1949
Heinrich Gusztáv	1915-1922	Pecz Vilmos	1917-1923
Hodinka Antal	1915-1945	Popovics Sándor	1933-1935

Princz Gyula	1935-1945	Thallóczy Lajos	1915-1916
Schafarzik Ferenc	1915-1927	Tuzson János	1915-1943
Schmidt József	1917-1933	Vendl Aladár	1928-1945
Szabó Zoltán I.	1934-1944	Zichy István	1934-1945
Tamás Lajos	1947-1949	Zsirai Miklós	1935-1949
Teleki Pál	1915-1941		

Meghívott (segéd) tagok

Heller Bernát	1935-1943	Németh József	1917-1932
Jungerth Mihály	1917-(?)	Takács Zoltán, felvinczi	1935-1945

A KELETI BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1916	9600 korona	1922	243000 korona
1917	20000 "	1923	4809667 "
1918	-	1924	54867 "
1919	-	1925	-
1920	10537 korona	1926	kb. 78 millió korona
1921	1700 "		

A KELETI BIZOTTSÁG KIADÁSÁBAN MEGJELENT MŰVEK

A Magyar Tudományos Akadémia Balkánkutatásainak tudományos eredményei. Szerk. Teleki Pál és Csiki Ernő.

1.köt. Csiki Ernő állattani kutatásai Albániában. MTA. 1.rész. Bp.1923. 2.rész. Bp.1940.

2.köt. (nem jelent meg.)

3.köt. Adatok Albánia flórájához. Csiki Ernő, Jávorka Sándor és Kümmerle Jenő Béla gyűjtése. Bp.1926.

Németh József: Szerbia egyetemes leírása. Bp.1918.

**A KELETI BIZOTTSÁG
TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK**

Nyomtatásban

1. Ak.Ért. 1892. 730-732.p.
2. Ak.Ért. 1916. 149-153.p.
3. Ak.Ért. 1917. 254-255.p.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1913 - 1918., 1921.dec.5., 1935.márc.26.

2. Iratok a RAL-ban a megadott jelzések szerint:

RAL. 119,395/1892

RAL. 125,128,250/1917

RAL. 32,58,90,183,278,459-460/1916

RAL. 254,275,1004/1917

RAL. 472,475,478,490,521,553/1916

RAL. 1862/1924

RAL. 565,577,596,608,613/1916

RAL. 254/1932

RAL. 653,668,704,714/1916

RAL. 516/1940

AZ MTA TISZA ISTVÁN BIZOTTSÁGA

Az Országos Tisza István Emlékbizottság 1920-ban létesült abból a célból, hogy Gr. Tisza István "emlékét és szellemét társadalmi és irodalmi téren" ébren tartsa és terjessze. Ezt a célt elsősorban azzal kívánta elérni, hogy rövid egy évvel megalakulása után fel-szólítást intézett az Akadémiához Tisza István politikai és törté-nelmi munkái, "államiratai", beszédei és levelezései kiadásának gondozása tárgyában. A felkérő levélben az Emlékbizottság a művek kiadására felajánlotta azt a kétmillió koronát, amelynek gyűjtés útján jutott birtokába (RAL. 720/1921).

Az Akadémia Igazgatótanácsa 1921.jun.10.-i ülésében elfogadta az Országos Tisza István Emlékbizottság ajánlatát, amelyről előzőleg az Akadémia II. osztálya jun.6-i zárt ülésében úgy nyilatkozott, hogy "készséggel vállalkozik" Tisza István művei kiadásának gondo-zására, egy erre a célra a Tisza István Emlékbizottsággal és a Ma-gyar Történelmi Társulattal közösen alakított bizottság útján (Ak. Ért. 1922. 55-56.p.). Az Akadémia összes ülése június 20-án tárgyal-ta és fogadta el e feladatot és egyuttal köszönetet mondott a bi-zottságnak azért, hogy a munka elvégzése céljából "megtisztelő vá-lasztása az Akadémiára esett" (Ak.Ért. 1922. 61-62.p.). Az 1921. nov. 2-i összes ülésen a főtitkár már a közös bizottság megalakulá-sát jelentette be és felsorolta a bizottság megválasztott tagjait (Ak.Ért. 1922. 64.p.).

A bizottság munkálkodásáról részben a fellelhető iratok, jegy-zőkönyvek, részben az általa megjelentetett művek tudósitanak. A megjelentetett művek első kötete - Tisza István összes munkái so-rában - a "Tanulmányok és értekezések. Naplószerű feljegyzések", a

bizottság szerkesztésében 1923-ban, a megjelentetett utolsó kötetek pedig (a levelezés záróköteté és a "Képviselőházi beszédei" c. kötetek) 1937-ben jelentek meg.

Az 1930-as évek elején a Tisza-művek kiadása kapcsán úgy látszik ellenvélemények hangzottak el a költségvetés készítésekor, mert az Akadémia 1933. évi közgyűlési beszámolójában Balogh Jenő főtitkár szükségesnek látta megemlíteni, hogy ez a kiadványsorozat "nem az Akadémia egyéb bevételeit terheli, hanem az Országos Tisza István - Emlékbizottság hozzájárulásával, illetőleg a korábbi kötetek bevételeiből volt folytatható". (Ak.Ért. 1933. 190.p.) Kétségtelen, hogy Tisza István összes munkáinak vételárából befolyt összegeket az Akadémia külön folyószámlán kezelte és a befolyó összegből utalta ki az újabb kötet nyomdai költségét. A kötetek szerkesztését és egyéb munkálatait - néhány kötet kivételével - maga Balogh Jenő főtitkár végezte, aki semmiféle tiszteletdíjat nem fogadott el ezért. Így a 330. oldalon kimutatott összegek (a Barabási Kun József szerkesztette köteteken kívül) a művek nyomtatási költségeit jelzik (RAL. 101/1935). A Tisza-művek terjesztését 1933-ig a Révai-cég végezte, majd ettől kezdve Kókai Lajos könyvkereskedő vette át. (Uo.) A kiadott művek vételára nemcsak a könyvkiadás költségeit fedezte, hanem például 1928-ban az Akadémia Tisza István szülőházán felállítandó emléktábla költségeire 1000 pengőt, ugyanez évben a Tisza István-szoborbizottságnak adminisztratív kiadásokra 3500 pengőt utaltatott át. (Uo.)

A bizottság 1940 októberében szűnt meg. Hegedűs Lóránt - Voynovich Géza főtitkárral és Balogh Jenő másodelnökkel való megállapodás alapján - az Országos Tisza István Emlékbizottság október 15-i ülésén bejelentette, hogy az annakidején létrehozott akadémiai Tisza István Bizottság "befejezte hivatását", és azt ajánlotta, hogy az akadémiai bizottság olvadjon bele az Országos Tisza István Emlékbizottságba, hiszen mindkettőnek azonos célja van. Ezt az indítványt egyhangulag elfogadták (RAL. 524/1940).

A TISZA ISTVÁN BIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1921-1936	Berzeviczy Albert
1936-1939	Teleszky János
1939-1940	Hegedűs Lóránt

Előadók

1921-1935	Balogh Jenő
1935-1940	Voinovich Géza

Tagok

A Magyar Tudományos Akadémia részéről

Balanyi György	1923-1940	Hegedűs Lóránt	1921-1940
Balogh Jenő	1921-1940	Herczeg Ferenc	1921-1940
Berzeviczy Albert	1921-1936	Jankovich Béla	1934-1939
Buday László	1921-1925	Nagy Miklós	1923-1940
Concha Győző	1921-1933	Popovics Sándor	1933-1935
Csánki Dezső	1921-1933	Teleszky János	1934-1939
Fejérfpataky László	1921-1923	Voinovich Géza	1936-1940

A Magyar Történelmi Társulat részéről

Domanovszky Sándor	1921-1940	Kollányi Ferenc	1921-1933
Hóman Bálint	1921-1940	Lukinich Imre	1921-1940
Gr.Klebelberg Kunó	1921-1932		

Az Országos Tisza István Emlékbizottság részéről

Angyal Dávid	1921-1940	Gr.Károlyi Imre	1921-1940
Beüthy Zsolt	1921-1922	Kozma Andor	1921-1933
Br.Harkányi János	1926-1938	Lándor Tivadar	1921-1940
Hazai Samu	1923-1940	ifj.Mikszáth Kálmán	1921-1940
Horánszky Lajos	1921-1940	Szász Károly(1865-1950)	1921-1940

Meghívott (segéd) tag

Barabási Kun József 1925-1940

A TISZA ISTVÁN BIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1923	268360 korona	1932	5358 pengő
1924	26060000 "	1933	1658 "
1925	22990780 "	1934	2663 "
1926 kb. 114000000 "		1935	1021 "
1927	2564 pengő	1936	1187 "
1928	-	1937	18625 "
1929	-	1938	602 "
1930	8743 "	1939	-
1931	1580 "	1940	-

A TISZA ISTVÁN BIZOTTSÁG

KIADÁSÁBAN ÉS TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELENT MŰVEK

- Tisza István:** Összes munkái. 1.köt. Tanulmányok és értekezések. Naplószerű feljegyzések. Bp.1923. [2.kiadásban is megjelent.]
- Tisza István:** Összes munkái. 2.köt. Levelek, táviratok, távbeszélőn küldött üzenetek, egyes előterjesztések 1914.juniustól december végéig. Bp.1924.
- Tisza István:** Összes munkái. 3.köt. Levelek, táviratok, távbeszélőn küldött üzenetek, egyes előterjesztések 1915.januártól júliusig. Bp.1926.
- Tisza István:** Összes munkái. 4.köt. Levelek, táviratok, távbeszélőn küldött üzenetek, egyes előterjesztések az 1915. és 1916. évekből. Bp.1927.
- Tisza István:** Összes munkái. 5.köt. Gr.Tisza István levele 1914.jul.21.-ről. 1916 február-november havában írt levelek, táviratok, távbeszélőn küldött üzenetek és egyéb előterjesztések. Bp.1933.
- Tisza István:** Összes munkái. 6.köt. 1916.junius-1918.október között írt levelek, és küldött táviratok. Bp.1937.

Tisza István: Képviselőházi beszédei. 1888.febr.3. - 1913.junius 10.
Bevez. és jegyz. ell. Kun József. 1-4.köt. Bp. 1.köt.
1930., 2.köt. 1933., 3.köt. 1937., 4.köt. 1937.

Anyagilag támogatott művek

Ezen felül az Akadémia hozzájárulásával jelent meg a "Levelek....." német kiadásának első része:

Graf Stefan Tisza: Briefe I. Bd. (Verlag von Reimar Hobbing.)

Francia kiadásban:

Comte Etienne Tisza: Lettres de guerre. (1914-1915) Préface de Jérôme et Jean Tharaud 1931.

A TISZA ISTVÁN BIZOTTSÁG

TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

Ak.Ért. 1922. 55-56, 61-62 és 64.p.

Ak.Ért. 1926. 246-249.p.

Ak.Ért. 1933. 190.p.

Ak.Ért. 1934. 94-98.p.

Tisza István: Összes munkái. 1.köt. Bevezetés Berzeviczy Alberttől.
1-13.p.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1933.dec.14. 1937.nov.4.
1935.jan.19. 1939.febr.24.
1936.máj.5., dec.18.

2. Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 720/1921	RAL. 101/1935
RAL. 510/1923	RAL. 704/1937
RAL. 216/1924	RAL. 494,524/1940
RAL. 1465/1933	

A .COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE. MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA

A bizottság megalakításának körülményeiről az Ak.Ért. 1922. évfolyama részletesen tájékoztat (285-286.p.). Ebből ismerjük meg, hogy az I. világháború után létrejött Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) többek között a szellemi munka támogatására, a szellemi dolgozók gazdasági helyzetének felmérésére, javítására is felfigyelt és bizottságot nevezett ki e célból. Ez a bizottság a Commission Internationale de Coopération Intellectuelle (a továbbiakban: C.I. de C.I.) - amely Nemzetközi Értelmi Együttműködés Bizottsága, Később Nemzetközi Szellemi Együttműködés Bizottsága néven szerepelt az Almanachban - 1922-ben Genfben megtartott ülésén megállapította programját. Célkitűzéseit hét pontba foglalta: 1. A szellemi munkát végzők gazdasági helyzetének megvizsgálása. 2. Nemzetközi bibliográfia készítése. 3. A nemzetközi könyvcseré szervezése. 4. Együttműködés a tudományos kutatásokban. 5. Egyezmény elkészítése a régészeti kutatások terén, valamint a kutatások eredményeinek közzététele. 6. Az egyetemek közötti együttműködés szervezése. 7. A szellemi tulajdon védelmének biztosítása.

Szervezeti tekintetben ez a nemzetközi bizottság úgy határozott, hogy minden országban célszerű lenne kiválasztani egy olyan intézményt, amely közvetítőül szolgálna a C.I. de C.I.-nek. Ennek az intézménynek volna feladata az összes - a szellemi dolgozók helyzetére és egyéb felmerült problémákra vonatkozó kérdések megvizsgálása, vagy megvizsgáltatása, és az elkészített felméréseknek, majd jelentéseknek a C.I. de C.I.-hez való továbbítása. Már ekkor nyilvánvalóvá vált az a szükséglet, hogy a tudományos információkat teljesebbé, mindenekelőtt gyorsabbá, a nemzetközi tudományos kutatá-

sokban pedig az együttműködést könnyebbé kell tenni (RAL. 1410/1928). A C.I. de C.I. titkára - Halecki Oszkár - varsói egyetemi tanár volt. A bizottság megbízásából megkereste a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy a fent vázolt célkitűzések alapján hajlandó lenne-e a nemzetközi bizottság munkálataiban részt venni. Az Akadémia erre a célra kinevezett ideiglenes bizottsággal vizsgáltatta meg a problémát és ennek jelentése alapján vállalta a C.I. de C.I. által kijelölt tennivalókat. Ugy döntött, hogy a Magyar Tudományos Akadémia kebelén belül egy olyan bizottságot alakít, amelyben részt vesznek az Akadémia megbízott tagjain kívül a Felsőoktatási Egyesület propaganda bizottsága, a VKM, a Külügyminisztérium, a Nők Világaszövetsége és később a Pen Club képviselői. Így alakult meg a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága 1923-ban. Elnöke Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke; előadója Balogh Jenő, az Akadémia főtitkára lett (Magyar Minerva VI. évf. 257-258. p.). A C.I. de C.I. a Népszövetség társadalmi bizottságaként Genfben székel és évenként legfeljebb egy-két alkalommal ült össze tanácskozássra. Megalakulása után számos javaslat és kérés érkezett a különböző országok Nemzeti Bizottságaitól, elsősorban annak kapcsán, hogy a C.I. de C.I. kérdőíveket küldött szét a szellemi munka állapota és az ezzel kapcsolatban felmerülő igények kielégítése érdekében. A C.I. de C.I.-nek sikerült kieszközölnie, hogy néhány ország - köztük elsősorban Ausztria - jelentékeny segítséget kapjon a Népszövetségtől. Magyarország kisebb jelentőségű könyvküldeményeket kapott.

Bár a bizottság egyéb területeken is ért el eredményeket, munkálkodása még sem volt eléggé hatékony, mert nem volt olyan operatív szerve, amely tanácskozásait előkészítette, határozatait végrehajtotta volna.

A francia kormány 1924. decemberében ajánlatot tett, hogy a C.I. de C.I. részére a francia állam költségén egy nemzetközi intézetet állít fel Institut International de Coopération Intellectuelle (a továbbiakban: I. de C.I.) néven. Az intézetet évi költségvetéssel látja el és megfelelő helyiségeket bocsát rendelkezésére Párizsban

a Palais Royal egyik részében. Az intézet kidolgozott szervezeti szabályzat alapján működne. A Népszövetség elfogadta az ajánlatot; kidolgozták a szervezeti szabályzatot, amit úgy állítottak össze, hogy az I. de C.I. legfelsőbb igazgatótanácsa a C.I. de C.I. bizottságának tagjaiból álljon. (E dolgozatnak nem feladata, hogy részletesen ismertesse a C.I. de C.I. és az I. de C.I. tevékenységét, csak az összefüggések jobb megértése céljából utalunk a fontosabb mozzanatokra. Az intézmények történetét 1927-ig l. a Magyar Zoltán szerkesztette "A magyar tudománypolitika alapvetése" c. munka vonatkozó részében, 551-559.p.)

Az I. de C.I.-nek "... fő célja a Commission Internationale de Coopération Intellectuelle határozatának előkészítése, a bizottság határozatai és ajánlásai végrehajtásának minden országban való szorgalmazása és abban az irányban való munkálkodás, hogy a bizottság irányítása mellett és minden rendelkezésre álló eszközzel az értelmi munka szervezésének haladását a nemzetközi együttműködés útján az egész világon előmozdítsa". (Vö.: A magyar tudománypolitika alapvetése, Bp.1927. 551-559.p.)

Az I. de C.I. megnyitása 1926. januárjában volt Párizsban. Fenntartásához a francia kormányon kívül más országok, köztük hazánk is hozzájárult évi 4200 aranyfrank befizetésével. Az I. de C.I. fenntartása óriási összegbe került. A francia frank értéke erősen csökkent, a francia kormány ennek ellenére nem emelte a dotáció összegét. Így az I. de C.I. működésében a kezdeti nehézségek mellett anyagi problémák is jelentkeztek. Ez természetesen kihatott működésére. 1930-ban nagy átszervezést hajtottak végre, amivel együtt járt a személyzet létszámának csökkentése. A magyar tisztviselők közül felmentették Góllner Aladárt és 1932-ben már csak egy magyar származású hivatalnok volt az intézetnek: a Lajti István, klasszika filológus, aki állandóan Párizsban élt. Az átszervezés után a kiadások csökkentése ellenére, a költségvetés még mindig 2957000 francia frankra rugott. Mivel ezt a francia kormány teljes összegben nem vállalta, a különbözet fedezése a többi országra hárult. Ettől kezdve Magyarország 20000 francia frankot fizetett. (Biz.jegyzk. 1932.okt.25.) Az I. de C.I. anyagi nehézségei a nemzetközi hozzájárulás emelése ellenére is megmaradtak. A nevezett szerv 1937-ben

azzal a kéréssel kereste meg a Magyar Nemzeti Bizottságot, hogy legyen részt egy olyan egyezményben, amelyben a magyar kormány a költségekhez való évi hozzájárulást hét évi kötelezettséggel vállalja. Ennek célja - a bizottság előadója szerint - az volt, hogy az egyes államok emeljék az eddig fizetett hozzájárulásukat.

Magyarország ekkor már 20600 frankkal járult az intézet költségeihez és ezt az összeget 1937-re is átutalta. "Az előadó szerint nem tartozik a bizottság hatásköréhez, hogy a m. kir. kormánynak véleményt adjon arra nézve: vajon ilyen évekre terjedő kötelezettséget vállaljon-e és különösen, hogy az eddig fizetett hozzájárulást emelje". A bizottság elfogadta az előadó, Balogh Jenő véleményét, és a megkeresést ad acta tette. (Biz. Jegyzk. 1938. febr. 17.)

A C.I. de C.I. 1923-ban alakult Magyar Nemzeti Bizottságának első feladata volt, hogy kidolgozza ideiglenes szervezeti szabályzatát. Ez a szabályzat mindvégig ideiglenes maradt, és ez azért érdekes, mert megismerkedhetünk belőle a bizottság munkamódszereivel. Figyelemreméltó, hogy magát "a nemzetközi értelmi együttműködés ügyeinek intézése tárgyában kiküldött végrehajtó bizottság"-nak tekinti és mint ilyen a "Magyar Tudományos Akadémia összes ülésének megbízásából részben ülésben, részben elnökséig, ülésen kívül elintézi a nemzetközi értelmi együttműködés terén a MTA által elintézendő megkereséseket és kérelmeket". A szabályzat ezután elmondja, hogy kik a bizottság tagjai - amit az előzőekben már ismertettünk -, de kiegészítésként hozzáteszi: "ezen felül a végrehajtó bizottság esetről - esetre kiegészíti magát más olyan főiskolák és tudományos társaságok tagjaival, amelyeket az illető ülésben tárgyalandó kérdés közvetlenül érdekel". További pontjaiban azt sorolja fel, hogy kiket értesít az elintézendő ügyekről, milyen ügykezelési rendszer szerint továbbítja elintézésre, vagy szakvéleményezésre a különböző kérdéseket, és az utolsó pontban: "A könyv- és folyóiratcsere ügyében az Akadémia bizottságaihoz érkező külföldi megkereséseket és általában a bibliográfiai ügyeket egy központi könyvtárbizottság intézi, amely az Akadémia főkönyvtárnokával és főtítkárával állandó érintkezésben marad." (RAL. 1410/1922)

A bizottság hamarosan munkához látott. A C.I. de C.I. az Office Internationale de Renseignements Universitaires útján adatokat gyűjtött kérdőívek szétküldésével az egyetemek, főiskolák és egyéb tudományos intézetek helyzete és szükségleteik felmérésére. A cél: az egyetemek, főiskolák közötti érintkezés fenntartása, illetőleg kapcsolataik további szélesítése. Az Akadémia magára vállalta az "Office" és a magyarországi egyetemek közötti közvetítő szerepet (Biz.jegyzk. 1923.nov.12. és 1924.jan.14.). A várható érdeklődésre való tekintettel olyan szövegezéssel értesítette a főiskolák, intézetek stb. vezetőit, hogy "műszereket, eszközöket, vegyi stb. készítményeket nem lehet kérni, s a kívánságok összeállítása csak könyvekre vonatkozhatik". A bizottság miután összegyűjtötte a kívánságokat, azok olyan nagyigényűek voltak, hogy csökkentést kérve visszaküldte a kérelmezőknek (Biz.jegyzk. 1924.jun.20.).

A "redukált" jegyzékeket 1925 novemberében küldte el a bizottság a C.I. de C.I. titkárnak, Oprescunak, aki hamarosan arról értesítette az előadót, hogy a kívánalmakat az illetékes nemzeti bizottságokhoz továbbította, kivéve a német kiadványokra vonatkozókat, mivel Németország akkor még nem volt a Népszövetség tagja (Biz.jegyzk. 1925.jan.5.). Magyarország külföldi követségeire érkeztek is kiadványok.

A C.I. de C.I. nemzetközi kongresszusokat is szervezett, hogy a tudományos érintkezést szorosabbra fogja. A kongresszusra az egyes országok - köztük Magyarország - elkészítették jelentésüket az ország szellemi állapotáról. A magyar jelentést a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága megbízásából Buday László egyetemi tanár készítette el, és a bizottság megvitatás után kiegészítette. Francia fordítását az 1923. évi kongresszus küldöttéi között szétosztották. Történelmi szempontból nem érdektelen ez a jelentés, mert jellemzően emelte ki Magyarország szellemi életének azokat a területeit, amelyeket akkor az Akadémia rendkívül fontosnak tartott olyan fórumon megismertetni, amelyen számos ország képviseltette magát. Az összefoglaló jelentés bevezetése képet ad a trianoni békekötés következtében előállott nehéz gazdasági és ezzel összefüggő kulturális

problémákról. Részleteire itt nem térhetünk ki. A kulturális kérdésekkel kapcsolatos legfontosabb három tárgykör: 1. a felsőoktatás ügye, (ez magában foglalja a történeti fejlődés summázását, az egyetemi és főiskolai tanárok és hallgatók helyzetét, életszínvonalát összehasonlító módon egészen a legutóbbi időkig). 2. A magyar tudományos társulatok élete. (Ebben a pontban 25 tudományos társulat rövid történetét és munkásságát sorolja fel). 3. Muzeumok, könyvtárak és egyéb közgyűjtemények. (Ebben a részben csupán a legfontosabb intézmények szerepeltek, annak hangsúlyozásával, hogy ezek további sorsát és fejlődését a békekötés a minimálisra korlátozta) (Biz.jegyzk. 1923.jun.4. A magyar szöveg: RAL. 999/1923).

A Párizsban megtartott kongresszuson a magyar bizottságot Pauler Ákos képviselte. Az erről tartott beszámolójában (1. Ak.Ért. 1923. 197-201.p.) Pauler négy problémát említett, amely a kongresszust foglalkoztatta.

1. A nemzeti bizottság szervezete. Az óhaj az volt, hogy minden országban csak egy ilyen bizottság legyen (egyes országokban ugyanis több bizottság is alakult), és hogy e szervezet a különböző intézmények és a kormány képviselőit is foglalja magában mint ahogyan az Magyarországon is van.

2. Kivánatosnak mutatkozott minden országban Bibliográfiai Központ szervezése és az, hogy újjá kell szervezni a nemzetközi könyvcserét. Nemcsak az 1886-ban elfogadott könyvcseré-egyezményt kell szem előtt tartani, (amely a hivatalos kiadványok cseréjét mozdította elő), hanem most már a tudományos kiadványok cseréjére kell a súlyt helyezni.

A magyar bizottság összegezte azokat a tennivalókat, melyeket e területen véghez kell vinni kormányrendelet kibocsátásával (Biz. jegyzk. 1924.jun.20.). A kormányrendeletnek ezzel kapcsolatban ki kell majd mondania, hogy az Országos Bibliográfiai Központ minden évben megjelentet egy jegyzéket, amely tartalmazza mindazon kiadványok bibliográfiai adatait, amelyek a könyvcseré keretében érkeztek Magyarországra, illetve amelyeket Magyarország küldött külföldre. A bizottság elfogadta azt az indítványt, hogy a magyar tudomá-

nyos kiadványokat a külfölddel való megismertetés végett idegen-nyelvű kivonattal lássák el. Ezzel kapcsolatosan a bizottság az Akadémia összes ülését kéri fel határozathozatalra (Biz.jegyzk. 1924.jun.20.).

A határozatok ha módosult formában is, de részben megvalósultak. Bizonyítja ezt az alábbi részlet, amit a bizottság jegyzőkönyvéből idézünk: "Tudomásul van, hogy a Bibliográfiai Központ 1926-ban a könyvtárak gyarapodásának központi címjegyzékét indította meg és ebbe a magyar könyvtárakba küldött külföldi folyóiratok is felvételnek. Másfelől a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Könyvtára, az MTA Könyvtára, a Fővárosi Könyvtár, az Országos Levéltár és a Szépművészeti Múzeum kisebb könyvtárai hajlandóságukat fejezték ki, hogy saját folyóirataik katalógusait elkészítik a Központi Könyvtár katalógusa számára." (Biz.jegyzk. 1926.ápr.12.)

3. A tanári és diákcserevel kapcsolatban olyan állásfoglalás történt, hogy a csere egyetemről egyetemre történjék, közvetítőszerv nélkül. A tanárok külföldi tartózkodásainak költségeit minden állam saját maga fedezné, a diákcserét a bizottság a diákszervezetekre óhajtja bízni.

4. Az utolsó kérdés az állami költségvetésnek a szellemi, az "intellektuális" kiadásokra vonatkozó részét érintette. Ugyanis egyes országokban a gazdasági nehézséggel együttjáró személyi létszámcsoökkentés nagyban érintette a kulturális intézményeket. A bizottság magáévá tette azt az óhajt, hogy azokban az országokban, amelyekben ilyenre sor kerül, ez nem az intellektuális érdekek rovására történjék. A probléma vizsgálatát azonban még folytatni kell. (Biz.jegyzk. 1924.jan.14.)

A további kongresszusok (Nemzetközi Szerzői-Jogi Kongresszus Varsóban 1926.szept.27-30. és ugyanez évben a Nemzetközi Filmügyi Kongresszus Párizsban) mind a nemzetközi tudományos együttműködés jegyében folytatódtak.

A C.I. de C.I.-nek a VIII. teljes üléséről adott vázlatos jegyzőkönyvi tájékoztatás már jelzi a bizottság tevékenységének kisleledését. Napirendjén szerepelt - a szerzői jogon kívül - a nemzet-

közi ösztöndíjak; az egyetemi hallgatók vám- és utlevélkedvezményének kérdése; különböző nemzetközi irodák, intézetek felállítása; továbbbi nemzetközi kongresszusok szervezése stb. (Biz.jegyzk. 1926. okt.11.)

A C.I. de C.I. tervbe vette egy évenkénti világirodalmi jegyzék kiadását. Ennek érdekében felhívta a nemzeti bizottságokat közölni vele a tárgyévben megjelent legkiválóbb művek jegyzékét. A magyar bizottság albizottságot jelölt ki erre a feladatra. (Biz. jegyzk. 1925.nov.6.) Szóba került egy nemzetközi folyóirat megjelentetése is, amelyben az egyes nemzetek tudósainak új kutatási eredményeit közölték volna. Ezzel kapcsolatban a magyar bizottság úgy foglalt állást, hogy nem tartja szükségesnek új évkönyv, vagy folyóirat indítását erre a célra. "A MTA eddigi kiadványaiban, valamint az «Ungarische Jahrbücher» és a «Revue des Études Hongroises» stb. segélyezése útján az I. és II. osztályok nézete szerint célravezetően szolgálja a magyar kutatások külföldi ismertetését." (Biz.jegyzk. 1926.ápr.12.) A bizottság behatóan foglalkozott ezután a külföldi kölcsönzések problémájával, felvilágosítások megadásának kérdésével. (Uo.)

Az I. de C.I. - gyakorlati munkálkodása során - a közlemények, értesítések és nyomtatványok seregét küldte a nemzeti bizottságoknak. Egyik fontos feladatának tartotta a Népszövetség ismertetését, népszerűsítését. Magyarországnak is elküldte erre vonatkozó elképzelését és mintául "Herriot francia közoktatásügyi miniszter egy körlevelét, amelyben jutalomtétteleket tűz ki olyan iskolai dolgozatokra és előadástervezetekre, amelyek a Nemzetek Szövetségének szervezetét, tevékenységét és a munkásság eddigi eredményeit egyes francia iskolákban, illetőleg akadémiákban ismertetik." E körlevélre a bizottság megbízásából Fináczy Ernő és Pauler Ákos terjesztette elő az I. de C.I.-nek adandó véleményt. Ennek lényege a következő volt:

1. Az elemi iskolákban nálunk hiányzik a megfelelő széles látókör, illetve az értelmi színvonal, hogy egy ilyen nemzetközi intézmény működését megértsék.

2. A középiskolák VIII. osztályában a Népszövetség ismertethető volna, "de az intézmény fennállása óta olyan kevés érteket tanusított a magyar érdekek iránt, sőt több tekintetben ellenséges indulatának adott kifejezést, legutóbb pedig egy trükk segítségével iparkodott kikapcsolni a magyar optáns-per elintézését, úgy, hogy a Nemzetek Szövetségének kedvező szinben való ismertetése nem felelne meg a magyar nemzet önértetének ..." Ez az eljárás felháborodást keltett a magyar nemzet széles rétegeiben, ezért az iskolákban ilyen előadások tartását egyelőre függőben kellene hagyni - írta Pauler Ákos. (Az optáns-perre vonatkozóan VÜ.:Gergely P. i.m. 35. és 50.p.)

Míg a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága ilyen álláspontot foglalt el, addig a Bulletin de la Section d'Information et de Documentation 1928. évi áprilisi füzete a magyar VKM-nek egy nyilatkozatát közölte, amely arról szólt, hogy a Népszövetségről Magyarországon is tartanak előadásokat. A bizottság nagyon nehéz helyzetben volt. Végül abban állapodott meg, hogy mivel Magyarországnak "... ezzel az intézménnyel szemben nincs oka megelégedve lenni" a Herriot-féle körlevélre nem kell válaszolni, de mivel a kormány ez ügyben értesítést küldött a Népszövetséghez, a bizottság abban is állást foglalt, hogy előterjesztést fog intézni a VKM-hez, miszerint a Népszövetségről a közép- és felsőiskolákban ismertetés adható ugyan, de az előadásokból mellőzni kell a Népszövetség népszerűsítését célzó mindennemű propagandát. (Biz.jegyzk. 1928.jun.16.)

Ez a probléma szinte állandóan szőnyegen maradt, tudniillik az I. de C.I. 1930-ban tartott átszervezése után ezt ismételten napirendre tűzték. Most már nemcsak az oktatás területeit, hanem a könyvtárakat is bevonták a Népszövetség ismertetésébe. (Az I. de C.I. azt kívánta, hogy a Népszövetség kiadványait a könyvtárak külön állományrészsként kezeljék; hogy hívják fel a könyvtárlátogatók figyelmét erre a gyűjteményre, a fiatalokukét és az idősebbekét egyaránt, hogy ezáltal is előmozdítsák a jobb nemzetközi megértést.) Az I. de C.I. azt is javasolta, hogy a munkások szabadidejükben használhassák a népkönyvtárakat és foglalkozzanak népművészettel. A bizottsági előadó megadta a felvilágosítást a magyar népkönyvtárak

helyzetéről. Nagy terjedelmű emlékirat érkezett az iskolai tankönyvek ügyében, ami azonban Magyarországra vonatkozóan hézagos adatokat közölt. (A fentiekre, valamint a népkönyvtári helyzetjelentésre vonatkozóan vö.: RAL. 1515/1931.)

Az I. de C.I. a magyarországi bibliográfiákról tüzetes felvilágosítást kért, különös tekintettel a fordítások speciális bibliográfiájára. Abból indultak ki, hogy a fordítások terén igen nagy rendetlenség uralkodik szerte a világon, és itt van a legnagyobb szükség a megfelelő intézkedések megtételére. Ebben a kérdésben a bizottság előadója rendkívül részletesen fejtette ki az I. de C.I. álláspontját, de gyakorlati téren nem sok eredmény mutatkozott.

Az I. de C.I.-tól az egyetemközi hivatalok és nemzeti irodák megalakítására, működésére vonatkozó javaslatok is érkeztek a magyar bizottsághoz. Ezek a rendszeres érintkezést, a módszerek összehasonlítását, az adatok jobb felhasználását kívánták előmozdítani az egyetemi hallgatók az elemi- és középiskolai tanulók cseréje érdekében (Biz.jegyzk. 1931.dec.10.). Többek között arra is választ kért az I. de C.I., hogy miként lehet a rádiót és a filmet felhasználni a serdülők oktatására és ezzel javítani a nemzetközi kapcsolatokat. Ugyancsak felvetette a tanulóifjúság cseréjét és utaztatását. Ezekre a problémákra csak annyiban reagált a bizottság, hogy az "Eötvös József Kollégiumban... állandóan vannak külföldi diákok is elhelyezve". (Biz.jegyzk. 1932.okt.25.)

A továbbiakban számos kérdést, problémát tárgyaltak a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésein. Ezek közül a legjellemzőbbeket emeljük ki. A C.I. de C.I. általában nyáron tartotta üléseit, ezért szeptemberben, októberben szinte tömegével érkeztek nyomtatványok, kérdőívek, s egyéb megkeresések. Ezek között szerepelt a C.I. de C.I. terveként 1928 októberében Prágában a Nemzetközi Népművészeti Kongresszus megrendezése. A Magyar Nemzeti Bizottság a kongresszusra egyhangulag Bartók Bélát, Győrfy Istvánt, Lajtha Lászlót és Ernyei Józsefet jelölte ki. (Biz.jegyzk. 1928. jun.16.) A prágai kongresszus határozatot hozott egy Nemzetközi Népművészeti Bizottság alapítására, amely az I. de C.I.-vel állandó

érintkezésben lenne. "A nemzetközi bizottságban mindegyik részt vett állam egy-egy taggal képviselteti magát és a megalakult bizottsági elnökség felkérte az egyes hivatalos küldötteket, hogy saját államukban a Bernben valószínűleg 1934-ben rendezendő Nemzetközi Népművészeti Kiállítás előkészítése céljából külön Nemzeti Népművészeti Bizottságot alakítsanak". A kongresszust követő ülés megválasztotta a Magyar Nemzeti Népművészeti Bizottságot. Elnökévé gr. Zichy Istvánt, tagjává: Bartók Bélát, Bátky Zsigmondot, Ernyei Józsefet, Gyórfy Istvánt, Kodály Zoltánt, Lajtha Lászlót és Viski Károlyt választotta. (Biz.jegyzk. 1928.dec.19.)

1930-ban a Párizsban megtartott Nemzetközi Népművészeti Kongresszus egy nemzetközi Népzenei Iroda felállítását határozta el. "Az iroda feladata, hogy a létesítendő nagy Nemzetközi Népzenei Intézet életbelépéséig az alapító és szervezési munkálatokat elvégezze és addig is lebonyolítsa a nemzetközi érintkezéseit e tudományágnak". Az iroda felállításáért versengő több ország közül Magyarországra esett a választás. Költségeit (évi 1000 pengőt) a VKM és az MTA vállalta. "Az iroda életében jelentős esemény volt 1932 áprilisa, amikor kiemelve a Commission Internationale des Arts Populaires szervezetéből önálló ügy- és jogkört kapott." (RAL. 201/1933) Az iroda igazgatója Lajtha László lett (RAL. 1027/1934). A Commission Internationale des Arts Populaires 1939 elején beleolvadt az I. de C.I. muzeumi ügyosztályába. Ezzel természetesen a budapesti Népzenei Iroda is beszüntette tevékenységét (RAL. 142/1939).

1932-ben az Országos és Egyházi Levéltárak ügyében érkezett megkeresés, az I. de C.I.-tól, "...amely arra irányult, hogy a levéltárakról azok szervezetéről, szabályzatairól, a kikölosönzés és kislejtezés módzatairól huszonhat kérdőpontra vonatkozó anyag gyűjtessék össze, s a levéltárakra nézve egy nemzetközi tájékoztató szerveztessék". A megkeresést a főtitkár - aki a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottságának előadója volt - elküldte az Országos Levéltárnak, az egyháziakkal kapcsolatos kérdőpontokat pedig Kollányi Ferenc apátnak válaszadás végett. (Biz.jegyzk. 1932.okt.25.) Hasonló kérdőíveket küldtek a magyarországi fizikai tanintézetek ta-

náraihoz arra vonatkozóan, hogy külföldi kutatók mennyiben végezhetnek kutatást az adott intézetben. Egy másik kérdőív arra kért választ, hogy a nagyobb

"magyar könyvtárakban meglehetne-e honosítani a tizedes szakrendszert, (classification decimale) illetőleg evégből lehetne-e valamely intézkedést tenni". Ez utóbbival kapcsolatban a tárgyalások eredménye az volt, hogy mivel a Fővárosi Könyvtár kivételével a rendszer nincs meghonosítva, "minthogy továbbá a Fővárosi Könyvtárban is a rendszer keresztülvitelével nagyobb változtatást tettek, továbbá a több mint százéves Nemzeti Muzeumi Széchenyi Könyvtárban, továbbá az MTA-nak szintén több mint száz év előtt alapított nagykönyvtárában az új szakrendszer megvalósítása óriási munkát és költséget tenne szükségessé; ennek folytán a magyar szakemberek ez idő szerint nem látják indokoltnak a tizedes szakrendszer megvalósítása, vagy tökéletesítése kérdésében különleges magyar bizottságot alakítani. A bizottság az előadó intézkedéseit helyeslőleg tudomásul veszi". (Biz.jegyzk. 1932.okt.25.) "Az I. de C.I. kérdést tett a bizottság előadójánál az iránt, hogy a magyar könyvtárakban minő könyvtári katalógus-lapokat használnak és miért nem léptetik életbe a nemzetközi fiche internationale de bibliothéque-ot? Az előadó több magyarországi könyvtár igazgatóságához ill. főkönyvtárak urhoz kérdéseket intézett e tárgyban s a feleletek alapján a [RAL.] 809/1936.sz. iratban adta meg a választ. A bizottság nem tekinteli jelentősnek azt, hogy a magyar könyvtárakban is mindenütt a nemzetközi katalógus-lapnak megfelelő lapot használjanak és az előadó által adott választ helyeslőleg tudomásul veszi". (Biz.jegyzk. 1936.dec.2. - kiegészítés tőlem: F.J.)

Amivel a bizottság legtöbbet foglalkozott és a legmagasabb fórumokat is megkereste, az a szomszédos országokba küldendő magyar tudományos és szépirodalmi kiadványok problémája volt. Már a C.I. de C.I. 1928. évi genfi ülésén napirenden volt a probléma, amelyen a nemzetközi bizottság akkori titkára - a román M.G. Oprescu - magyar szempontból negatív előterjesztést mutatott be. A Magyar Nemzeti Bizottság br.Korányi Frigyes akkori párizsi követ bevonásával megpróbálta ellensúlyozni M.G. Oprescu előterjesztését, de sikertelenül (Biz.jegyzk. 1928.jun.16.). A bizottság ennek ellenére ülésein ismételten foglalkozott a kérdéssel. (Biz.jegyzk., az 1929-1935 közötti vonatkozó részek.) 1935-ben Tormay Cecilt vonta be a bizottság ebbe a munkába. Tormay Cecil készített egy előterjesztést a magyar tudományos és irodalmi termékeknek a szomszédos országokba való küldésére vonatkozóan, amit már előzőleg megtárgyalt a magyar

külügy- és kultuszminisztérium. Ebben egy bizalmas értekezlet összehívását ajánlotta a kisantant államok képviselőinek bevonásával. A bizottság helyeselte Tormay Cecil előterjesztését és felkérte, hogy folytasson előkészítő tárgyalásokat. Értesítse M.G. Oprescu és M.J. Susta képviselőket, hogy a magyar bizottság ezt teljesen bizalmasnak tekintí, és a szomszédos országok képviselőinek válasza után, hajlandó a magyar képviselőket a megállapítandó helyre kiküldeni. Az értekezlet helyéül Párizst ajánlották (Biz.jegyzk. 1935. nov.15.).

1936 nyarán Tormay Cecil kieszközölte, hogy e kérdésben M.J. Susta (Csehszlovákia) és M.G. Oprescu kérdést intézzen a C.I. de C.I. Jugoszláv Nemzeti Bizottságának elnökéhez a fenti értekezleten való részvétellel kapcsolatosan (Biz.jegyzk. 1936.dec.2.). Tormay Cecil 1937 elején meghalt. Ekkor a bizottság felkérte József főherceget, - aki 1936-tól a bizottság elnöke volt -, hogy a magyar külügyminisztériummal egyetértésben döntsön: ki lenne alkalmas a megkezdett tárgyalások folytatására? (Biz.jegyzk. 1937.ápr.9.)

A szomszédos országokkal való értekezlet 1937 július 5-9.között jött létre Párizsban. Erre Kerékjártó Bélát delegálták. Kerékjártó Béla a bizottság 1937.okt.6-i ülésén számolt be kiküldetésének eredményéről. Ennek lényege, hogy a megegyezés alapján a szomszédos országok a magyar természettudományos irodalmat hajlandók beengedni. A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága úgy döntött: "... ha a [szomszédos országok] nemzeti bizottságai részéről a megegyezésre hajlandóság nyilvánul, ezt nem lehet visszautasítani, viszont a megegyezésben foglalt részleteket csak első lépés gyanánt kell tekinteni." (A kiegészítés tőlem: F.J.) A beszámolót követő vitában a bizottság szerint ragaszkodni kell azonban ahhoz, hogy a megegyezés alapján ne csupán természettudományi, hanem valamennyi tudomány körébe vágó akadémiai és egyéb tudományos kiadványok is bejussanak az elcsatolt területekre. Ugy vélte, hogy az Akadémia egyéb közleményei, például a Nyelvtudományi Közlemények, a Magyar Nyelv, a különbözőféle bölcséleti, társadalmi és történettudományi kiadványok, valamint a Filozófiai, Történelmi, Pedagógiai Társaságok, s a külön-

bőző társadalomtudományi egyesületek által kiadott könyvek éppúgy - cenzura nélkül - eljuthatnak, mint a Matematikai és Társadalomtudományi Értesítő, vagy a Természettudományi Társulat által megjelentetett művek. A bizottság azt ajánlotta, hogy az Akadémia mindhárom osztálya zárt ülésen tárgyalja meg ezt a megegyezési tervezetet és annak keresztülviteli módjára tegyen javaslatot. "Az egyes osztálytitkár urak osztályuk két-két tagjának részvételével meghatározhatnák a kiadványok elküldésének módját, a kiadványozást a MTA Kiadóhivatala végezhetné, annak megjelölésével, hogy a köteteket tiszteletpéldányul (Hommage de l'Académie Hongroise) teszik postára." A megegyezés nem oldja meg a szépirodalmi munkák kérdését. Ezt az Akadémia három osztálya tartsa napirenden, hogy majd azok is szabadon küldhetők legyenek a szomszédos országokba. Ezt a Nemzetek Szövetségének 1928.évi ülése, valamint a buenos-airesi Pen Club ülése is egyenesen kívánatosnak tartotta (Biz.jegyzk. 1937.okt.6.).

A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága hiába munkálkodott ennek a problémának megoldásán. 1938 februárjában kiderült, hogy egyedül Csehszlovákia bel- és külügyminisztériuma foglalkozott a párizsi egyezményvel. Románia és Jugoszlávia semmiféle lépést sem tett. A bizottság álláspontja mégis az volt, hogy "... tekintet nélkül a várható eredményre, a bizottság továbbra is következetesen, nyugodtan és folytatólagosan tegyen kísérleteket avégből, hogy a [szomszédos országok] területére nézve még ez idő szerint is hatályban lévő indokolatlan és zaklató tilalom legalább a kizárólag tudományos jellegű szakmunkákra nézve, éspedig a Kerékjártó Béla ur által kötött megegyezés keretei közt mielőbb megszüntetessék." (Biz.jegyzk. 1938.febr.17. - a kiegészítés tőlem: F.J.) Folytonos sürgetésre, végre 1938 májusában a román nemzeti bizottságtól, 1938 június elején a csehszlovák nemzeti bizottságtól érkezett híradás. A román külügyminisztérium kizárólag csak a természettudományos irodalom beküldését engedélyezi Románia területére, azt is csak akkor, ha az MTA kezességet vállal, hogy a beküldött művek valóban természettudományi tartalmúak. A földrajzi és történelmi munkák elküldésének lehetőségét egyenesen kizárja. Az engedélyezett kiadvá-

nyokat a román kormány a viszonzosság feltétele mellett adta meg. A csehszlovák belügyminiszter annyit tett, hogy utasította a pozsonyi "rendőr-igazgatóságot", hogy az MTA által, pecséttel ellátott kiadványokat gyorsan, egy hét alatt vizsgálja át. Az ottani nemzeti bizottság megbízottja további könnyítéseket is kilátásba helyezett (Biz.jegyzk. 1938.jun.17.).

Felmerült a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottságában az olasz, a lengyel és a magyar humanista kapcsolatok felderítésének kérdése és az összegyűjtött anyag kiadása is. Az előadó közölte, hogy az Akadémia előreláthatólag nem tud ilyen kiadásra költséget előírni. Domanovszky Sándor és Gerevich Tibor bizottsági tagok ennek ellenére úgy vélekedtek, hogy kívánatos lenne fenntartani annak lehetőségét, hogy Magyarország ilyen nemzetközi munkában közreműködjön. Az anyaggyűjtésben és a munka megszervezésében az idősebb szakembereken kívül több fiatal munkatárs is rendelkezésre állt. Így olyan megállapodás született, hogy Domanovszky Sándor, Gerevich Tibor, Huszti József és Lukinich Imre az előadóval együtt, tegyenek javaslatot egy magyarországi munkaprogram kidolgozására és a munkatársak kijelölésére (Biz.jegyzk. 1936.dec.2.).

Az I. de C.I. olyan általa megfogalmazott kérdésekre mint például a "Machinisme dans le Monde Moderne" keresett választ, melyeket a nemzetközi munkaügyi hivatal által együttesen kiadandó kötetbe kívánt felvételni. A magyar bizottság Heller Farkas véleményét kérte ki ezzel kapcsolatban. Az ő válasza alapján úgy döntött, hogy a "...gépesítés faji nézőpontjának megvilágítására vonatkozó munkát kidolgozására Dékány Istvánt, a nemzeti és faji befolyások vizsgálatára Kovrig Béla urat, az Országos Társadalombiztosító Intézet igazgatóját; továbbá a műszaki-építészeti kérdések kidolgozására Bierbauer Virgil urat tartja felkérendőnek". (Biz.jegyzk. 1936.dec.2.) Bierbauer Virgil 1937 közepén küldte el 28 oldal terjedelmű és "Machinisme dans le Monde Moderne" c. tanulmányát az előadónak, aki ezt továbbította is a C.I. de C.I.-nek. Henri Bonnet helyettese, Vranek, közölte, hogy mennyire hálás a munkáért és azt azonnal angolra is fordíttatta (Biz.jegyzk. 1937.okt.6.). Dékány

István a "Les effets du machinisme" c. dolgozatát 1939 első felében küldte el a bizottság az I. de C.I.-nek. (Biz.jegyzk. 1939.jun.1.)

A nemzetközi kapcsolatok magyar vonatkozásaira idézzük: "A Magyar Nemzeti Bizottság főleg olasz, lengyel, német és osztrák kulturális egyezmények alapján, ezekben a most felsorolt államokban lakó tudósokkal és írókkal tart fenn összeköttetést, de ezenfelül angol- és francia felolvasások is tartattak már bizottságunk keretében, amelyeknek eredménye gyanánt adta ki bizottságunk kiadványsorozatát". (Biz.jegyzk. 1937.máj.28.)

Ugyancsak megkeresés érkezett az "ingó műemlékekre", régiségekre és a régészeti ásatásokra vonatkozó egyezmény tervezete ügyében is. A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága úgy nyilatkozott, hogy lényegében véve a nemzetközi egyezményben foglalt alapokon folynak az ásatások és a műemlékvédelmi munkák Magyarországon, ezért "nem lát akadályt az ellen, hogy a m. kir. kormány hozzájáruljon e nemzetközi szabályzathoz". (Biz.jegyzk. 1938.febr.17.)

A Népszövetség 1934.dec.10-én egy 11 tagú bizottságot szervezett azzal a céllal, hogy szerkessze meg "A terrorizmus megelőzésére és megtorlására vonatkozó egyezmény" és ezzel kapcsolatban egy nemzetközi büntető bíróság szervezésére irányuló megegyezés javaslatát. Az egyezménytervezetek elkészültek és most a magyar bizottságra várt a feladat, hogy az ügyel kapcsolatban állást foglaljon és a kormánynak javaslatot tegyen. A javaslat összefoglalójának summája: "A bizottság nem lát akadályt az ellen, hogy a m. kir. kormány a terrorizmus megelőzésére és megtorlására irányuló nemzetközi egyezményhez hozzájáruljon; ellenben elvi és büntető igazságszolgáltatási okokból nem tartja elfogadhatónak a külön nemzetközi büntetőbíróság szervezésére vonatkozó tervezetet." (Biz.jegyzk. 1938.febr.17.)

Magyar részről olyan kérdésekre kellett továbbá választ adni az I. de C.I.-nek, hogy "a rádió felhasználása a béke biztosítására" című egyezményhez hozzájárul-e Magyarország, valamint, hogy milyen a "Film befolyása a művelődésre" hazánkban. A bizottság az első kérdésre természetesen igenlő javaslattal élt, az utóbbival kap-

csolatban - mivel a bizottság tagjai közt nem volt senki, aki járatos lett volna filmügyekben -, úgy határozott, hogy tagjául hívja meg Bencs Zoltán miniszterelnökségi min. tanácsost, "aki a különböző minisztériumok között megosztott hatáskör mellett különösen foglalkozik filmügyekkel is." (Uo.)

1938 áprilisában Genfben "európai értekezletet tartottak a mezőgazdasági életéről (sur la vie rurale) és a jövő évre tervezett nagyobb értekezleten tárgyalni fogják a falusi lakosság életviszonyainak javítására vonatkozó összes kérdéseket - [jelentette az előadót]. Minthogy e kérdések tárgyalása hazánkban is rendkívül időszzerű, a bizottság megbizta az előadót, hogy e tárgyban Johan Béla belügyminiszteri államtitkár ural érintkezést keressen." (Biz. jegyzk. 1938.jun.17.)

Kerékyjártó Bélát - valószínűleg eredményes tevékenysége alapján - a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága állandó titkárává választották (Biz.jegyzk. 1938.jun.17.). Mint a bizottság titkára résztvett a C.I. de C.I. 1938. évi ülésén. Az ott nyert benyomásai alapján azt ajánlotta, hogy mivel az I. de C.I. érdeklődik a népi irodalom és népművészet iránt, kívánatos lenne a magyar zenei folklorra nézve, ha Bartók Béla és Kodály Zoltán kutatásainak eredményeivel megismerkedne a külföld. Közölte, hogy Györfy István az ő kérésére hajlandónak mutatkozott egy a magyar népművészetet tárgyaló kb. 300 oldal terjedelmű munka megírására. Kodály Zoltán kijelentette, hogy "A magyarság néprajza" o. gyűjteményes munkában "A magyar népzene"-ről írt tanulmányát hajlandó átengedni az I. de C.I.-nek közlésre. A bizottság mindkét ajánlatot elfogadta. (Biz.jegyzk. 1939.jun.1.)

1939 első felében a magyar kormány bejelentette kilépésünket a Nemzetek Szövetségéből. Az előadó ekkor a bizottságban felvetette, hogy ezek után határozni kell a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottságának jövőbeni működése felől. Indokolta: kívánatos lenne, hogy Magyarország folytassa munkálkodását a C.I. de C.I.-ben. A kormány nem akarta megszakítani az összeköttetést egyéb nemzetközi szervezetekkel, hogy hazánk továbbra is részt vehessen a Magyaror-

szágot érintő kérdések tárgyalásában. A bizottság az előadó által közölt álláspontokat elfogadta. (Biz.jegyz. 1939.jun.1.)

Kerékjártó Béla bizottsági titkár bejelentette, hogy helyes lenne egy természettudományi tárgyú nemzetközi értekezletnek Magyarországon való megtartása. E kérdésben már érintkezésbe lépett ifj.Szily Kálmán államtitkárral, aki azt tanácsolta, hogy "Szentgyörgyi Albert elnöklete alatt a vitaminokról tartandó kollokvium megszervezése hozassék javaslatba alkalmas időpontban". A C.I. de C.I. 1940-ben egy zenei tárgyú "Entretien" nemzetközi megbeszélést tervezett. A bizottság fontosnak tartotta, hogy Magyarország képviselői ezen megfelelő számban vegyenek részt. Felkérte Bartók Bélát, - aki a C.I. de C.I. irodalmi és művészeti albizottságának tagja volt -, a magyar delegáció vezetésére. (Biz.jegyzk. 1939. jun.1.).

A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága munkálkodásának utolsó mozzanatairól az 1939.nov.3-i jegyzőkönyv tudósít.

A «COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE» MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK MUNKATÁRSAI

Elnökök

1923-1936	Berzeviczy Albert	1936-1940	József főherceg

Előadó

1923-1940	Balogh Jenő

Állandó titkár

1938-1940	Kerékjártó Béla

Tagok az MTA részéről

Angyal Dávid	1923-1940	Concha Győző	1923-1933
Badics Ferenc	1923-1939	Csánki Dezső	1931-1933
Bartók Béla	1935-1940	Domanovszky Sándor	1931-1940

Ferenczi Zoltán	1923-1927	Kürschák József	1931-1933
Finácz Ernő	1928-1935	Lenhossék Mihály	1934-1937
Fröhlich Izidor	1923-1931	Lukinich Imre	1931-1940
Gerevich Tibor	1933-1940	Mágócsy-Dietz Sándor	1923-1940
Gombocz Zoltán	1923-1935	Magyary Géza	1923-1928
B.Harkányi Béla	1923-1932	Melich János	1923-1940
Hekler Antal	1923-1940	Németh Gyula	1923-1940
Herczeg Ferenc	1929-1940	Némethy Géza	1923-1937
Hóman Bálint	1923-1940	Pauler Ákos	1923-1933
Hoór-Tempis Mór	1923-1940	Petrovics Elek	1935-1940
Horváth Géza	1923-1937	Popovics Sándor	1933-1934
Horváth János	1931-1940	Preiszig Hugó	1923-1940
Hubay Jenő	1929-1937	Rados Gusztáv	1923-1940
Huttyra Ferenc	1923-1934	Schafarzik Ferenc	1923-1927
Ilosvay Lajos	1923-1936	Szinnyei József	1928-1940
Kmoskó Mihály	1923-1931	Vargha Gyula	1928-1929
B.Korányi Sándor	1935-1940	Vikár Béla	1932-1940
Kornis Gyula	1935-1940	Voinovich Géza	1935-1940
Kozma Andor	1923-1933	Gr.Zichy István	1929-1940

A Felsőoktatási Egyesület részéről

Grósz Emil 1923-1940

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kiküldöttjei

Magyary Zoltán	1923-1930	Olay Ferenc	1932-1936
ifj.B.Wlassics Gyula	1928-1931	Jalsoviczky Károly	1937-1940
Haász Aladár	1931-1940(?)	Paikert Géza	1937-1940
Flandorffer Pál	1932-1933		

A Külügyminisztérium képviselőiben

Gerevich Zoltán	1923-1931	B.Villani Lajos	1933-1940
Pogrányi Nagy Félix	1932		

A Külügyi Társaság képviselőjében

Rónai Horváth Jenő	1923-1940	Radisics Elemér	1931-1932

A Nők Világszövetsége képviselőjében

Gr.Apponyi Albertné	1929-1940

Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem részéről
(1934-től: Magyar Nemzeti Múzeum részéről:)

Végh Gyula	1923-1933	Petrovics Elek	1934-1940

A Pen Club képviselőjében

Radó Antal	1929-1940

A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságának tagjai
(magyar részről)

Tormay Cecil	1935-1937	Gr.Teleki Pál	1937-1940

A Nemzetközi Magyar Bizottság tagjai*

B.Korányi Sándor (a "Sous-Commission des Relations Universitaires" tagja)	1928-1934
Pasteiner Iván (a könyvtárak koordinációja tárgyában kiküldött nemzetközi bizottság tagja)	1928-1934
Petrovics Elek (az "Office des Musées Comité de Direction" tagja)	1928-1933

* Ez a rovat 1935-től nem szerepel az akadémiai Almanachban. A felsoroltak közül Pasteiner I. a "Magyar Nemzeti Bizottság választott tagjai" között, Petrovics Elek a "Magyar Nemzeti Múzeum" küldötteként, Korányi Sándor pedig 1935-től a rendes tagok között van, mint ahogy ugyanez évtől Petrovics Elek is.

A Magyar Nemzeti Bizottság választott tagjai

Magyary Zoltán	1932-1940	Végh Gyula	1935-1936
Miklós Elemér	1932-1935	Bencs Zoltán	1938-1940
Radisics Elemér	1933-1940	Hlatky Endre	1938-1940
Kodály Zoltán	1935-1940	Szent-István Béla	1938-1940
Pasteiner Iván	1935-1940		

**A .COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE.
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK ÉVI KIADÁSAI**

1925	2474000 korona	1933	2931 pengő
1926	-	1934	1538 "
1927	82 pengő	1935	3256 "
1928	1100 "	1936	1400 "
1929	1232 "	1937	1500 "
1930	207 "	1938	950 "
1931	-	1939	1880 "
1932	1921 "	1940	350 "

1941-1944 között évi 100 pengő tagságdíjként az Energiái Világkonferencia Magyar Nemzeti Bizottsága számára (csekklaapon).

**A .COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE.
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSÁBAN MEGJELENT MŰVEK**

A "Publications du Comité National Hongrois de Coopération Intellectuelle Internationale" c. sorozatban jelent meg:

1. Die Goethe-Feier der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und des Ungarischen Nationalen Ausschusses für Internationale Geistige Zusammenarbeit. Bp.1932.
2. Kornemann, Ernst: Die unsichtbaren Grenzen des römischen Kaiserreiches. Bp.1934.

3. Röbbeling, Hermann: Das Theater als völkerverbindender Faktor Bp.1934.
4. Przyluski, Jean: L' idéal bouddhique de l' humanisme au mysticisme. Bp.1935.

A «COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE»

MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK

TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Nyomtatásban

1. Magyary Zoltán: A Commission Internationale de Coopération Intellectuelle. [A magyar tudomány alapvetése c. kötetben. Bp.1927. 551-559.p.]
2. Ak.Ért. 1922. 285-286.p.
Ak.Ért. 1923. 197-201.p.
Ak.Ért. 1924. 192-194.p.
Ak.Ért. 1931. 203-204.p.
Ak.Ért. 1933. 343-346.p.
Ak.Ért. 1934. 274-301, 329.p.

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek 1923.jun.4. - 1939.nov.3.
2. Iratok a RAL-ban az alább megadott jelzetek szerint:

RAL. 1500/1922	RAL. 450,698,1050,1206,1515/1931
RAL. 100/1923	RAL. 409,422,929,1005,1013/1932
RAL. 333,700,999/1923	RAL. 1350/1932
RAL. 1924/1924	RAL. 201,202,708,717,1116/1933
RAL. 2076,2224,2225/1925	RAL. 389,1027,1064,1202/1934
RAL. 445,1222,1868/1926	RAL. 102,282,1142/1935
RAL. 305,1202,1203/1927	RAL. 303,426/1936
RAL. 106,501/1928	RAL. 290,701/1937
RAL. 1110,1800,2309,2330/1929	RAL.142,294,407/1939
RAL. 310/1929	RAL. 46/1941

A .COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE.
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK
TANKÖNYVÜGYI ALBIZOTTSÁGA

A Tankönyvügyi Albizottság létesítésének időpontja Magyarországon 1932. Előzménye a Népszövetségben már 1930-ban megkezdődött. "A Népszövetség, valamint a C.I. de C.I. 1930-tól kezdve több bizottságot alakított abból a célból, hogy a különböző iskolai tankönyvekben foglalt tévedések, ill. a más nemzetek ellen gyűlöletre szító ferditések helyreigazítása végett megfelelő intézkedések történjenek, ill. a kormányok az iskolai tankönyvek ellenőrzésének ügyét állandó gondoskodásuk tárgyává tegyék." (Biz.jegyzk. 1932.jun.20.) E tárgyban különböző határozatok születtek, többféle indítványt tárgyaltak, és több kongresszus, szimpozion foglalkozott a kérdéssel. Legutóbb - mondta Balogh Jenő a Magyar Nemzeti Bizottság ülésén - spanyol és holland szakemberek részéről olyan javaslat merült fel, hogy a probléma előbbrevitele érdekében minden államban külön albizottságok létesüljenek. Ezek feladata lenne figyelemmel kísérni az egyes államokban használatos tankönyveket; azt, hogy melyik országban mit tanítanak. Az albizottságok szólaljanak fel a helytelen tankönyveket kibocsátó országok nemzeti bizottságainál, amely azután a C.I. de C.I.-hez fordul, és indokolt esetben alkalmas szövegezést hoz javaslatba a kifogásolt részek kiküszöbölésére.

A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága ennek alapján hozta azt a határozatot, hogy Fináczy Ernő elnöksége alatt megalakítja a magyar Tankönyvügyi Albizottságot. Felkérte Fináczyt, lépjen érintkezésbe a Magyar Pedagógiai Társasággal és a Magyar Történelmi Társulattal. Válasszák ki együtt azokat a szakembereket, akiket ebbe a bizottságba meghívni szándékoznak. Fináczy Ernő gondoskodjon a bizottsági előadó személyéről is. Mindezekről tegyen jelentést a

Magyar Nemzeti Bizottságnak. (Uo.) Fináczy Ernő 1932.október 25-i ülésen tett jelentést a Tankönyvügyi Albizottság szervezéséről. Előterjesztésében rövid visszatekintést adott arra nézve, hogy a külföldi történelmi, földrajzi, alkotmánytani és irodalmi tankönyvekben és térképekben már az I. világháború előtt akadtak Magyarországgal kapcsolatos tévedések, helytelen adatok és megállapítások, amelyek főleg tudatlanságból, vagy inkább tájékozatlanságból eredtek. A világháború óta azonban a hibák között "rosszhiszemű ferditések, vagy céltudatosan hamis beállítások" is voltak. 1920 óta történtek lépések a külföldi tankönyvek magyar szempontból való revíziójára, például a Magyar Történelmi Társulat, a Külügyi Társaság, a Népies Irodalmi Társaság és elsősorban a Magyar Pedagógiai Társaság részéről. Ezen kívül az időközönként tartott nemzetközi történelmi kongresszusok is foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Végül egyénileg Olay Ferenc is foglalkozott az ügygel, aki mind folyóiratokban, mind önálló kiadványokban tette közzé erre vonatkozó kutatásait.

Fináczy Ernő előterjesztésében kiemelte, hogy a Szellemi Együttműködés Bizottsága (a C.I. de C.I.) évek óta állandóan napirenden tartotta az ügyet, de mivel ez eléggé kényes kérdés, csak a legnagyobb tapintattal szabad foglalkozni vele. Különbféle javaslatokat dolgozott ki, legutóbb éppen a Caesares-féle javaslatot. Ennek lényege, hogy ha valamely nemzeti bizottság panaszt tesz egy külföldi tankönyv ellen, ez "... közvetlenül a Genfben működő Nemzetközi Bizottsághoz fordul, mely a helyesbítés érdekében közvetítőként fog szerepelni az illető panaszt tevő és panaszt szenvedő Nemzeti Bizottságok közt és igyekszik a véleménykülönbségeket barátságos úton kiegyenlíteni". (Biz.jegyzk. 1932.okt.25. l.sz. melléklet.)

Fináczy Ernő további ismertetése szerint mindazok az egyének és szervezetek, amelyek eddig ennek a problémának megoldására törekedtek, elismerést érdemelnek, de meg kell állapítani, "a tevékenységek egymástól függetlenül mentek végbe, összekötő szerves kapcsolat nélkül, részben alkalmasszerűen és a legtöbbször anélkül, hogy a kölcsönös érintkezés lehetősége figyelembe vételre volna... az

erők szétforgácsolódtak, ahelyett, hogy a közös cél tudatában egyesülhettek volna". (Uo.)

A most alakítandó Tankönyvügyi Albizottságnak az egységet célokban és eszközökben biztosítani kell - folytatta Fináczy - hogy az eddigi erőket összpontosítsa. "Az Albizottság lesz ezentúl az egyetlen, erkölcsi felelősségre vonható szerv, mely az idevágó ügyek egész komplexumát intézi". (Uo.)

Az előterjesztés ezután a Tankönyvügyi Albizottság feladatát határozta meg: "... hatáskörébe tartoznának azok a külföldi tankönyvek, melyeknek tárgyai: történelem (beleértve a művelődéstörténelmet), földrajz, polgári jogok- és kötelességek tana (azaz: alkotmánytan), olvasmány (olvasókönyvek), továbbá történelmi és földrajzi térképek." (Uo.) Felsorolja ezután, hogy kik vegyenek részt a bizottságban: a Magyar Tudományos Akadémia tagjai, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kiküldöttje, a Külügyminisztérium képviselője, és a Magyar Pedagógiai Társaság tagjai. Az albizottság esetről esetre referensekkel egészítheti ki magát. Előadónak Olay Ferencet ajánlotta. (Uo.) A Magyar Nemzeti Bizottság mindenben elfogadta Fináczy előterjesztését, a tagok ajánlását, és a Tankönyvügyi Albizottságot megalakultnak jelentette ki. (Uo.)

Fináczy Ernő, az albizottság elnöke 1935. áprilisában elhunyt. Balogh Jenő - a Magyar Nemzeti Bizottság előadója - "javaslatára a Tankönyvügyi Albizottság elnökévé Domanovszky Sándort, alelnökévé pedig Lukinich Imre urat választja meg, s őket a választás elfogadására az elnök ur fel fogja kérni." (Biz.jegyzk. 1935. ápr. 4.)

Az albizottság megalakulása után munkához látott. Legközelebbi ülésén - 1932. dec. elején - Olay Ferenc előadó ismertette a munkatervet. Ezt vita követte a tekintetben, hogy "munkásságát elsősorban Ausztria, Németország, Franciaország és "a szomszédos országok (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia)" tankönyveire terjessze ki", mert ezáltal - mondta Domanovszky Sándor - "ha ideiglenesen is, de korlátozza tevékenységi körét". Ellentmondást lát abban, hogy az említett nyugati államokban nehezebb lesz sikert elérni, mint a kisebb, például az északi államokban. A szomszédos országokban pe-

dig a jelenlegi viszonyok között teljesen kilátástalan bármi kevés eredmény. Továbbá azt javasolta, "hogy az albizottság tagjai először személyes kapcsolatok alapján tegyenek kísérletet a szerzőknél, vagy kiadóknál a kifogásolt részletek helyesbitésére, s csak ha ilyen kapcsolata senkinek sincs, vagy a tett kísérlet eredménnyel nem jár, akkor következzen az előírt eljárás." A barátságos eljárást az albizottság helyeselte, az előadó azonban kitartott az általa javasolt munkatervben említett országok tankönyveinek felülvizsgálata mellett. Végül az albizottság tizenegy pontból álló határozatot fogadott el, amelyben részletesen felsorolta működésének területeit, valamint munkamódszerét. (Biz.jegyzk. 1932.dec.6.)

Az I. de C.I. a tankönyvek revíziójának megkönnyítésére egy nemzetközi "tankönyvkönyvtár" felállítását kezdeményezte. A magyar albizottság intézkedéseket tett az újabban engedélyezett tankönyvek összegyűjtésére, és értesítette az I. de C.I. tankönyvügyi előadóját, Margarete Rothbart-ot, hogy azokat a "tankönyvkönyvtár" számára elküldi. Az albizottság ajánlotta, hogy előadóját, Olay Ferencet küldjék ki Párizsba részben személyes kapcsolatok létesítésére, részben a "tankönyvkönyvtár" tanulmányozására. Ez egyben elősegítheti a francia tankönyvek felülvizsgálatának előkészítését. Miután - Domanovszky Sándor értesülése szerint - a hágai békepalotában is tervezik egy nemzetközi tankönyvgyűjtemény felállítását, helyes volna ha az előadó ezt a gyűjteményt is meglátogatná.

Az albizottsághoz egyre több ajánlat érkezett tankönyvrevíziós munkálatokra. Köztük a Magyar Földrajzi Társaságtól és a Magyar Történelmi Társulattól. Az albizottság a revíziós munkába bevonta a külföldi Collegium Hungaricum-okat, amelyek a burgenlandi és egyéb osztrák, a porosz és a különböző német tankönyvek, valamint az olasz tankönyvek felülvizsgálatát végezték. Az albizottság igyekezett beszerezni a szomszédos államokban érvényben és használatban lévő tankönyvek jegyzékét, hogy e területen is meginduljon a munka. Az angol tankönyvekből Horváth Jenő és Schmidt Miklós már többet feldolgozott. A spanyol tankönyvek átnézésére Kőrösi Albin, Brachfeld Olivér és Ember Nándor vállalkozott. A C.I. de C.I. 1933-

ban már jegyzőket küldött azokról a külföldi tankönyvekről, amelyek magyar szempontból kielégítőek voltak. (Biz.jegyzk. 1933.febr.18.)

A külföldi tankönyvek tanulmányozásával megbízott szakértők jelentéseit a VKM-ben dolgozták fel. A jelentések azt mutatták, hogy a földrajzi és történelmi tankönyvekben nagyjában azonos és visszatérő hibák fordultak elő. A minisztérium úgy vélte, hogy "egyes aprólékos hibák" kijavítása helyett mind a földrajzi, mind a történelmi tankönyvekre egy tíz-tizenöt nyomtatott oldalnyi összefoglalást készíttet. Az összefoglalást német, francia, angol és olasz nyelvre lefordíttatja és azokat elküldi a külföldi tankönyvírókhoz, kiadókhöz, a Magyarországról szóló tankönyvek megírásához való tájékoztatás céljából. Amennyiben ezek a füzetek elérik céljukat, idővel magyar irodalomtörténettel és antológiával is kiegészítik. A füzetek kiadásához a minisztérium az Akadémia támogatását kérte. Az összefoglalások elkészültek. A földrajzi részt Fodor Ferenc, a történelmit Asztalos Miklós dolgozta ki. Az Akadémia az összefoglalásokat gr.Teleki Pálnak küldte el felülbírálatra. Teleki véleménye nem volt túlságosan kedvező. Fodor Ferencét még elfogadta ugyan, de Asztalos Miklós munkáját nagy részben átírandónak ítélte. Az albizottság hosszabb vita után úgy döntött, hogy a földrajzi tanulmányt először kevés példányban nyomtatja ki, hogy ennek második kiadását mind a Teleki részéről, mind az időközben külföldről érkezett észrevételek szerint átdolgozhassák. Az Asztalos-féle munka újra átnézésére Madzsar Imrét kérte fel az albizottság. A döntés az volt, hogy az ő, valamint Teleki Pál bírálata figyelembevételével, a szerző dolgozza át a tanulmányt. (Biz.jegyzk. 1935.jan. 17.) Mindkét összefoglalás a továbbiakban még több fórumon ment keresztül, és végeredményben egyik sem volt a "célnek megfelelő". Hogy a már nyomtatott Fodor-féle munkát valamiképpen hasznosítsa a minisztérium "a debreceni tudományegyetem nyári tanfolyamára érkező külföldi hallgatóknak bocsájtja majd a füzeteket rendelkezésre". (Biz.jegyzk. 1936.jun.6.)

A VKM egy sajátos, igen eredményes intézkedést hozott a tankönyvrevíziós munkálatok elvégzésére: a külföldön tanuló magyar ösz-

töndíjain tanárjelöltteket bízta meg az ottani tankönyvek felülvizsgálatával. Olaszországban Dombi József, Németországban Allbauer Gyula, Franciaországban Baráth Tibor, Finnországban Kövesi Magda, Észtországban Fazekas Jenő, Lengyelországban Surányi Julia végezték ezt a munkát. Kniezsa István Jugoszláviában dolgozta fel az összes könyveket. Ő később még Lengyelországban is tevékenykedett. Az albizottság elnöke jelentésében beszámolt "... az állami ösztöndíjasoknak eddigi tankönyvrevíziós munkájáról, melynek során összesen 23 olvasókönyvet, 128 történelmi és 105 földrajzkönyvet dolgoztak fel Angliában, Bécsben, Rómában, Párizsban, Berlinben, Varsóban, Helsinkiben és Tartuban. Az ösztöndíjasok jelentése nagy szorgalomról és alaposágról tesz tanúságot, éppen ezért ezt az akciót a VKM a jövőben is folytatni óhajtja." (Biz.jegyzk. 1935.jan.17.)

A VKM-nek a Magyar Nemzeti Bizottsághoz 1934.szept.24-én kelt átiratából arról értesülünk, hogy a holland, a belga, az izlandi, a német, az olasz, a buenos-airesi tankönyvek revíziója kapcsán sikerült megfelelő kapcsolatokat kiépíteni és bizonyos eredményeket elérni. Nehezebb probléma az USA tankönyveinek átvizsgálása, miután ott nincs rendszeresített központi tankönyv, hanem minden állam maga állapítja meg a saját területén használatos tankönyveket. Azt remélték, hogy Bartos Fülöp, nyugalmazott kereskedelmi akadémiai tanár, aki a Columbia Egyetem tanárainak tankönyveit kiváló eredménnyel dolgozta fel, a többi államok tankönyveinek revízióját is sikerrel fogja elvégezni (l. a VKM átiratát az albizottság feldolgozás alatt lévő iratai között).

A Népszövetség elfogadás végett egy deklaráció-tervezetet küldött a VKM-nek a tankönyvek (elsősorban a történelemkönyvek) nemzetközi revíziója tárgyában. A VKM ezt átküldte az Akadémiának, és az Domanovszky Sándort kérte fel véleményadásra. Az ő észrevétele, - amely tükrözte a tárggyal kapcsolatos széleskörű áttekintést -, sok szempontból mutatott rá ennek a kérdésnek politikai és gyakorlati vonatkozásaira és várható eredményeire (l. Domanovszky S. véleményét az albizottság feldolgozás alatt lévő iratai között). A véleményezést az albizottság valamennyi tagja megkapta a legkés-

zelebbi ülésen. A kérdést behatóan megvitatták és a kialakult véleményyt a jegyzőkönyv erre vonatkozó részletéből idézzük:

"... az Albizottság elhatározza, hogy indítványozni fogja a Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának, miszerint a közoktatásügyi miniszter urnak a deklaráció aláírására tegyen javaslatot, azonban a Nemzetek Szövetsége főtitkára kísérő iratban lenne felhívandó egyrészt az előadó által említett szempontokra, másrészt arra, hogy a deklaráció aláírásának bejelentésekor a magyar kormány tegyen nyilatkozatot arra nézve, miszerint a viszonyosság e téren is biztosíttassék." (Biz.jegyzk. 1936.jun.6.)

1936-ban az albizottság előadója, Olay Ferenc miniszteri tanácsos is elhunyt, aki a VKM-et képviselte az albizottság ülésein. Olay Ferenc életében nagy érdeklődést tanúsított az albizottság ügyei iránt:

"Az ő buzgolkodásának köszönhetjük, hogy mindazokban az esetekben, amikor külföldi tankönyvekben Magyarországot, illetőleg a magyar nemzetet kedvezőtlen színben feltűntető részek voltak megállapíthatók, a bizottságnak évégből szervezett tankönyvügyi albizottsága a revision des manuels scolaires nemzetközi szervezetének keretében a megfelelő lépéseket megtette s több esetben nagyon kedvező eredményeket érhetett el."

Az albizottság megállapítása szerint kívánatos és sürgős volna a Tankönyvügyi Albizottság munkásságának folytatása, de mivel úgy értesült, hogy újabb "Ügybeosztás" lesz, az új előadó a hiteles értesítés után kerüljön megválasztásra. (A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága jegyzk. 1936.dec.2.)

1937 elején úgy látszik bekövetkezett az új "Ügybeosztás", mert a bizottság felkérte Domanovszky Sándort, hogy a Tankönyvügyi Albizottság elnöki tisztét a jövőben is ellátni sziveskedjen. Amennyiben másodalu elfoglaltsága lenne, az albizottság ügyeinek intézésére kérje meg Lukinich Imrét, az albizottság alelnökét. (Uo. 1937.ápr.9.)

Domanovszky Sándor nem vállalta az elnökséget és bejelentette lemondását. A bizottság így a Tankönyvügyi Albizottság elnökévé Lukinich Imrét, előadójává Nagy Iván miniszteri titkárt választotta. Új tagnak Kerékjártó Bélát kérte fel. (Uo. 1937.okt.6.)

Adatok hiányában nem ismerjük a Tankönyvügyi Albizottság további munkálkodását, de tevékenysége nem lehetett nagyon intenzív,

mert a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága azt állapította meg, hogy az albizottság munkája törést szenvedett Olay Ferenc halálával, de most, hogy Lukinich az elnök, és új az előadó is, akik éppen az Egyesült Államokban használatos tankönyvek átvizsgálásával foglalkoznak, remény van arra, hogy tevékenysége fellendül. (Uo. 1938. febr.17.)

Ez a fellendülés - a nemzetközi viszonyok alakulása miatt - valószínűleg nem következett be. Az albizottság névleg mégis fennmaradhatott, mert a C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottsága jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy "a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézete a tankönyvügyi egyezmény végrehajtásáról új kiadványt készít elő. Az ebben a tárgyban érkezett megkeresést a Tankönyvügyi Albizottsághoz továbbítottam" - közölte a Magyar Nemzeti Bizottság előadója, Balogh Jenő. (Uo. 1939.nov.3.)

A TANKÖNYVÜGYI ALBIZOTTSÁG MUNKATÁRSAI

Elnökök

1932-1935	Fináczy Ernő	1937-1940	Lukinich Imre
1935-1936	Domanovszky Sándor		

Előadók

1932-1936	Olay Ferenc	1936-1940	vitész Nagy Iván

Tagok

Balogh Jenő	1932-1940	Kornis Gyula	1932-1940
Domanovszky Sándor	1932-1940	Lukinich Imre	1932-1940
Fodor Ferenc	1932-1940	vitész Nagy Iván	1932-1940
Gombocz Zoltán	1932-1935	B.Villani Lajos	1932-1940
Gyulay Ágost	1932-1940	Voinovich Géza	1935-1940
Kerékjártó Béla	1937-1940		

A TANKÖNYVÜGYI ALBIZOTTSÁG ÉVI KIADÁSAI

1933	1900 pengő	1937	-
1934	1000 "	1938	-
1935	1700 "	1939	-
1936	800 "		

A TANKÖNYVÜGYI ALBIZOTTSÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek: 1932.dec.6., 1933.febr.18., okt.10., 1935.jan.17.
1936.jun.6.

2. Iratok a RAL-ban az alább megadott jelzetek szerint:

RAL. 310/1930	RAL. 61,1445/1935
RAL. 198,423,929,1013/1932	RAL. 485,491,600,897/1936
RAL. 1140,1322,1350,1501/1932	RAL. 318/1937
RAL. 612,1101,1119,1120,1501/1933	RAL. 195,516/1938
RAL. 109,455,1206,1501/1934	

A KÖZÉPKORI LATINSÁG SZÓTÁRA MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA

A Középkori Latinság Szótára Magyar Nemzeti Bizottságának létesítése a Magyar Tudományos Akadémiában összefügg az Union Académique Internationale-nak (UAI = a szellemi tudományokkal foglalkozó Akadémiák Nemzetközi Szövetségének) az I. világháború utáni megalakulásával, illetve tevékenységével. Ez a tevékenység arra irányult, hogy több nemzetközi tudományos vállalkozást szervezzen meg, ezáltal remélve az egyes nemzetek közötti közeledést. Egyik ilyen vállalkozása volt egy nagy nemzetközi középkori-latin szótár szerkesztése, amely a régi Du Cange-féle szótár kiegészítését célozta.

(A bizottság működése vázlatos történetének megírásához felhasználtam a bizottsági jegyzőkönyvek mellékleteiben Huszti József előadó összeállításait és Fludorovits Jolán: "Beszámoló a középkori- és Magyarországi Latin szótár munkálatairól 1934-1951. febr.-ig" c. összefoglalását, amelyek nyomtatásban eddig nem jelentek meg.)

*

A középkori latinság nemzetközi szótára készítésének gondolata még az I. világháború előtt, pontosabban 1913-ban a londoni történeti kongresszuson vetődött fel. Kezdeményezői történészek és jogászok voltak. Ekkor arról volt szó, hogy a Du Cange kiegészítéséül egy középkori latin műszótárt szerkesszenek. A közbejött világháború ezt hosszú időre megakadályozta. A tervet 1920-ban az Union

Académie Internationale elevenítette fel, de módosított formában: nem kiegészítésről, hanem teljes nemzetközi középkori latin szótár szerkesztéséről tárgyaltak.

Az előkészítő tárgyalások az Union Académique Internationale kebelén belül évekig, 1921-1924-ig tartottak és az eredeti terv újabbnál újabb gondolatokkal gazdagodott. Az első elképzelés szerint a szótár a történeti szempontot helyezte volna előtérbe. Az évek folyamán azonban mindjobban az a nézet alakult ki, hogy a szótár filológiai munka legyen. Ez az anyaggyűjtés szempontjából igen lényeges változtatás volt, mert így az eddiginél nagyobb hangsúlyt kapott a helyesírás s ezáltal csak egészen kifogástalan nyomtatott művet használhattak az anyaggyűjtésnél. Különösen az oklevélkiadványok feldolgozásánál jelentett ez problémát, mert legtöbbjük hibásan közölte a szöveget és így vissza kellett menni az eredeti kéziratokhoz. Az előkészítő tárgyalásokon a szótár anyagát a XI. századig kívánták egybeállítani, és úgy gondolták, hogy ezután majd minden ország kiegészítheti a maga anyagát úgy, ahogyan jónak gondolja. Végül 1924-ben került döntésre a sor, amikor több fontos határozat született. Ezek közül kiemeljük azt, hogy az Union Académique Internationale a társországokban - melynek Magyarország is tagja volt - erre a célra nemzeti bizottságok alakítását javasolta. A javaslat szerint a munkában résztvevő országok célkitűzéseikben a jelenlegi politikai határaik területén keletkezett munkák feldolgozására voltak illetékesek. A vitás kérdéseket és az általában felmerült közös problémákat egy központi bizottság intézte, amelynek székhelye eleinte Párizs, később Brüsszel volt. A központi bizottság irodával és titkársággal rendelkezett. Határozat született a Bulletin Du Cange (Archivum Latinitatis Medii Aevi = ALMA) c. folyóirat kiadására, amelyben beszámoltak a folyó munkálatokról. A munkaprogramba a VI-XI. századig keletkezett szövegeket vették fel.

A munka ezen az alapon folyt 1932-ig, elsősorban az antant államai vettek benne részt, amikor olyan elhatározás született, hogy az anyaggyűjtés terjedjen ki a reneszánsz korig terjedő iratokra is. Ekkor határozták meg pontosabban azokat a szabályokat, amelyek

az 1000 előtti és 1000 utáni anyag gyűjtésére vonatkoztak. Egész munkarendszabályt készítettek, amit elküldtek az érdekelt országoknak.

Ilyen előzmények után Magyarország is felszólítást kapott a szótár munkálataiban való részvételre. Balogh Jenő főtitkár 1933. ápr. 1-i levelében értesítette erről az Akadémia I. és II. osztályának titkárát, valamint a Történettudományi Bizottságot. Levelében közölte, hogy az Union Académique Internationale régebbi szótárterve a Magyar Tudományos Akadémiát közelebbről nem érdekelte, de most, hogy az időhatárt kiterjesztették

"természetesen ily körülmények között nem volna megfelelő, ha Akadémiánk a Magyarország területén készült iratokra nézve is teljesen elzárkóznék a közreműködés elől, mert a nemzetközi megkeresés értelmében mindegyik államnak a saját területén készült munkák fel-dolgozásával kellene foglalkozni.

A szótár mindenféle szöveget - a filozófiai munkáktól kezdve a technikai munkákig - egyformán fel fog dolgozni; a most érkezett megkeresés ... megállapítja a munkatervet, a felveendő szavakra nézve általános elveket és technikai irányításokat ad és nyilatkozik a rövidítések jegyzékére nézve is. A megkeresést a t. I. és II. osztályokkal, valamint a Történettudományi Bizottsággal közöltem és természetesen elsősorban történettudósaink lesznek hivatva a közreműködés módjára nézve az összes ülésnek és az Igazgató Tanácsnak javaslatokat előterjeszteni.

Szerencsém van megjegyezni, hogy Igazgató Tanácsunk a múlt évben Hóman Bálint és Domanovszky Sándor r.t. urak kívánságára 2000 pengőt szavazott meg és már ki is utalt a *Scriptores rerum Hungaricum* Sec. XI-XIII. c. kiadványra, amely Domanovszky Sándor r.t. ur szerkesztésében már készülõben van. Azok a szakférfiak, akik ezeknek a krónikáknak a szövegezését felülvizsgálják, esetleg közreműködhetnének a tervezett szótár előkészítésében is." (RAL. 209/1933)

A Történettudományi Bizottság állásfoglalása pozitív volt, mert azt remélte, hogy ez a nemzetközi együttműködés a magyarországi latin szótár elkészítésének ügyét is előbbremozdítja. Ezért osztályközi bizottság megalakítását indítványozta és mindjárt kijelölte a bizottságba küldendő tagokat is. (Tört.Tud.Biz. jegyzk. 1933.jun.19.)

A középkori latinság szótára Magyar Nemzeti Bizottsága 1934. januárjában formálisan megalakult, de első ülését 1934.márc.12-én tartotta. Ekkor a bizottság elnökének Szentpétery Imrét, előadónak Huszti Józsefet választották. Az alakuló ülésen az előadó ismertette

a Du Cange-féle szótárkérdés egész előtörténetét, majd közölte javaslatait Magyarország bekapcsolódására nézve.

A szótárkérdés történetének ismertetésekor Huszti József kifejtette felfogását az Union Académique Internationale által közölt elvekkel kapcsolatban. Ugy fogta fel a problémát, hogy amennyiben Magyarország

"mint az Union Académique Internationale tagja, [az Akadémia közreműködésével] nemzetközi kooperációra vállalkozik, akkor a nemzetközi megállapodásokhoz kénytelen magát tartani. A megállapodások az egyes szövegek feldolgozásának illetékességére vonatkozólag azonban olyanok, hogy azok egyáltalában nem egyeztethetők össze a magyar kultúra multjával... Előttünk egy ilyen vállalkozásnál csak a történeti Magyarország lebeghet". (Biz.jegyzk. 1934.márc.12. és ennek melléklete. - A kiegészítés tőlem - F.J.)

Ennek az álláspontnak megfelelően az előadó a bizottság célkitűzéséül eleve kétféle programot ajánlott készíteni:

"egyet pro foro interno - ez felölelné a történeti Magyarország középkori latinságát - s egyet pro foro externo - ebben alkalmazkodnánk... a kooperáció szabályaihoz. Ez annyit jelentene, hogy a feldolgozandó szövegek lajtszromozásánál is kétféle lajtszromunk lenne: az egyik, melyet a Comité central is jóváhagyhat (ennél is mentől inkább ki kell domborítanunk adott esetben a történeti jogot), a másik, amely a jelenlegi politikai határoktól függetlenül legjobb tudományos meggyőződésünk szerint állítaná össze a magyar mult számbavehető dokumentumait". (Uo.)

Az előadó ezután a gyakorlati tennivalókat vette számba. Szerinte az anyaggyűjtésnél a cédulákat három példányban kell elkészíteni, (a központi bizottság két példányt kíván) azért, hogy a középkori latinság nemzetközi szótára számára gyűjtött anyaggal együtt készüljön el a hazai középkori latinság szótárának anyaga is, természetesen a történeti Magyarországot tekintve. Ezért kétféle színű cédulákon történnék az anyaggyűjtés: a hazai szótár számára kék színű, a nemzetközi Du Cange-féle szótár számára fehér színű cédulákat kell használni.

Legsürgősebb feladatként a számba jöhető szövegek jegyzékének összeállítását jelölte meg. A szövegeket egyelőre 5 csoportba osztotta: I. Történeti (elbeszélő) szövegek, II. Szójegyzékek, III. Törvények, IV. Teológiai és filozófiai szövegek, V. Oklevelek. Aján-

lotta, hogy a bizottság a történeti szövegek jegyzékének összeállítására kérje fel Jakubovich Emilt, az oklevéltanyag összeállítására Szentpétery Imrét, a törvények összeállítására és feldolgozására Dóry Ferencet, a szójegyzékek összeállítására pedig Gombocz Zoltánt. Az egyházi és filozófiai szövegek jegyzékének összeállítása látszott a legnehezebbnek, erre pillanatnyilag alkalmas személyt nem találtak. (A problémát később sem sikerült megoldani.) A bizottság az előadó javaslatait mindenben elfogadta és határozatba hozta. (Uo.)

Az elfogadott célkitűzések és gyakorlati tennivalók kijelölése alapján megindult a munka szervezése. A bizottság 1934. őszétől állandó munkatársul alkalmazta Fludorovits Jolánt, aki a bizottság szervezési és adminisztratív ügyeit intézte. Az év végére elkészült az "Utasítások a Magyarországi Latin szótár és a nemzetközi középlatin Dictionarium (új Du Cange) magyar bizottságának munkatársai számára". Ez az utasítás magában foglalta az elvi és gyakorlati tennivalókat a kétféle szótár anyaggyűjtésére vonatkozóan; megjelölte a használandó segédkönyveket, a rövidítéseket, az adatgyűjtés ortográfiai, morfológiai és egyéb szempontjait, valamint mintagyűjteményt is adott (RAL. 655/1935). Most már a munkatársak kiválasztására került sor. A bizottság szerette volna a történészeket is bevonni a munkába, azonban ezt működése egész folyamán nem tudta teljesen elérni. A történészeket nem vonzotta az aprólékos filológiai munka, emellett a bizottság igen kis összeget tudott fizetni az egyes cédulákért (5-10 fillért). Működése folyamán sokan kísérletet tettek a szótári munka végzésére, de többen abbahagyták. Végülis rövidebb-hosszabb időn át kialakult egy állandó munkatársi gárda. Az Akadémia pénztárának utalványkönyve szerint 14 személy dolgozott többé-kevésbé rendszeresen: Fludorovits Jolán, Mészáros Ede (Pécs), Gáldi László, Misner Béla (Debrecen), Ács Károly, Kövendi Dénes (Kunszentmiklós), Gombár Vince, Ferenczi Endre, Katzburg Ilona, Mayer Erzsébet (Pécs), Terényi József, Papp Márta, Waczulik Margit, Hardy Laura.

A feldolgozandó források jegyzékének összeállítását - amit a

bizottsági tagok az első ülésben magukra vállaltak - 1935. februárjára ígérték, úgy, hogy ez az ALMA-ban is közölhető legyen, vagyis csak a legjobb kiadást óhajtották jelölni a listákon (Biz.jegyzk. 1934.dec.4.). Ebben a kérdésben - magyar vonatkozásban - probléma volt Jakubovich Emil betegsége és Gombocz Zoltán korai halála, de a szójegyzékek összeállítása szerencsésen megoldódott, mert Gáldi László dolgozta fel az egyes (Besztercei, Schlägli, Soproni stb.) szójegyzékeket. Az elbeszélő források feldolgozásának elkezdését megkönnyítette a *Scriptores rerum Hungaricum* Sec. XI-XIII. c. kiadvány megjelenése, a jegyzéket ennek segítségével ideiglenesen Fludorovits Jolán állította össze. Nehézségek merültek fel viszont az oklevelek jegyzékének összeállításakor, mert itt százzszámra voltak olyan oklevelek, amelyeket már 2-szer, 3-szor, sőt esetleg még többször is kiadtak. Így az egyes kiadások között bizonyos rangsor felállítása vált szükségessé, amikor is a legjobbal kezdve és selektálva kellett haladni a rosszabbak felé. Szentpétery Imre összeállította az összes oklevélkiadások bibliográfiáját, amiből később készült a fontosabb jegyzék (Biz.jegyzk. 1935.máj.9.).

Természetesen egyéb problémák is foglalkoztatták a bizottságot. Állást kellett foglalnia a korhatár tekintetében, amit általában 1526-ban jelöltek meg, egyes területeken azonban - ha indokolt volt - tovább is nyulhatott a század közepén túl is. Felmerült, hogy a teljesen megbízható kritikai kiadások hiánya elkerülhetetlenné teszi az eredeti kéziratokkal, vagy a fakszimile-kiadásokkal való összevetést. Ezt elvben elfogadta ugyan a bizottság (Biz.jegyzk. 1934.dec.3.), de gyakorlatban nagyon ritka esetben valósult meg, részben mivel nem voltak paleográfiailag képzett munkatársak, részben mert a dolgozó munkatársaknak nem volt idejük és alkalmuk levéltári kutatásokra. (Fludorovits Jolán beszámolója a biz. működéséről 1934-1951 között.)

A bizottság mindezen nehézségek ellenére 1935.ápr.1-én elküldte első jelentését az Union Académique Internationale-nak, beszámolva a Magyar Nemzeti Bizottság megalakulásáról a bizottság két-féle programjáról és az előkészítő munkálatok állásáról. A jegyzé-

kek beküldését az ALMA számára rövid határidőre ígérte (Biz.jegyzk. 1935.máj.9.).

Az 1935. évi bizottsági tevékenység tulajdonképpen a munka megszervezésének éve lett. Még ebben az évben eldöntöttek minden lényeges kérdést. Többek között a munkafelosztás kérdését, ami első sorban az oklevelek felosztását jelentette. A törvények feldolgozása Dőry Ferenc irányításával biztosítottnak látszott. Az oklevelek felosztásának fő szempontja a proveniencia volt. Ezen belül kimondták, hogy amennyire lehet, ragaszkodni kell a kronológiai sorrendhez. Egyes csoportokban, például a királyi és hiteleshelyi kiadványoknál, különbséget kell tenni az eredeti és az átírt oklevelek között. A XI-XII. századi királyi okleveleket Fludorovits Jolán és Szilágyi Loránd dolgozta fel, a hiteleshelyieket - levéltári kutatások alapján - kezdetektől az egységes gyakorlat kialakulásáig teljes részletességgel vállalta Kumorovitz Lajos. A magánoklevelek feldolgozását Istványi Gézára bízta a bizottság. A teológiai szövegek összeállítására azonban sem ekkor, sem később nem talált a bizottság megfelelő szakembert (Biz.jegyzk. 1935.máj.9.). Ez a munkafelosztás a későbbiekben bizonyos változtatáson ment át, különösen a királyi okleveleket tekintve (Biz.jegyzk. 1935.okt.30. és 1936.máj.5.).

A munka kisebb-nagyobb zökkenőkkel ugyan, de rendszeresen és folyamatosan haladt. (A zökkenőket elsősorban a munkatársak személyi változásai okozták.) 1936-ban a bizottság az Union Académique Internationale-nak küldött jelentése szerint kb. 30 ezer cédula birtokában volt, amelyből 4000 volt a fehér, vagyis a nemzetközi anyag. (Biz.jegyzk. 1936.máj.5.)

A feldolgozott anyagokról, az évi tevékenységről, rendszeres jelentés ment az Union Académique Internationale központi bizottságának - egészen 1942-ig. A háborús viszonyok bekövetkezése miatt a kapcsolat 1942 után az Union Académique Internationale központi bizottságával teljesen megszakadt és ezáltal a magyarországi latin szótár munkálatai kerültek előtérbe. Az Akadémia évről évre biztosította a munkához szükséges anyagi fedezetet. Így 1935-1944 között

mintegy 176 ezer (a magyarországi latinságra vonatkozó) cédulaanyag gyűlt össze. (Évenkénti kimutatását l. Fludorovits Jolán i.m.) A II. világháború alatt az értékes cédulaanyag bizonyos veszteségeket szenvedett, de a bizottság irattárában meglévő adatok alapján a hiányok megállapíthatók és pótolhatók voltak.

A II. világháború után a bizottság régi összetételében 1949-ig nem alakult meg. Ujjászervezésére a megújodott Magyar Tudományos Akadémia keretében került sor 1951-ben. Az addig könyvtárban elhelyezett cédulaanyagot a bizottság irattárával együtt, az új bizottság megbízásából, Horváth János vette át Fludorovits Jolántól.

A KÖZÉPKORI LATINSÁG SZÓTÁRA MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK MUNKATÁRSAI

Elnök

1934-1944 Szentpétery Imre

Előadó

1934-1944 Huszti József

Tagok

(Az I. osztályból)

Eckhardt Sándor	1942-1944	Kniezsa István	1941-1944
Förster Aurél	1934-1944	Láng Nándor	1934-1944
Gáldi László	1941-1944	Melich János	1937-1944
Gombocz Zoltán	1934-1935	Pais Dezső	1937-1944
Jakubovich Emil	1934-1935	Szidarovszky János	1937-1944

(a II. osztályból)

Fináczy Ernő	1934-1935	Lukinich Imre	1934-1944
Gombos F. Albin	1934-1938	Madzsar Imre	1935-1944
Hajnal István	1934-1944	Moravcsik Gyula	1942-1944
Kováts Ferenc	1935-1944		

Meghívott (segéd) tag

Dőry Ferenc 1934-1944

A KÖZÉPKORI LATINSÁG SZÓTÁRA
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK ÉVI KIADÁSAI

1935	3519 pengő	1943	4415 pengő
1936	4044 "	1944	3634 "
1937	3974 "	1945	-
1938	4256 "	1946	-
1939	3780 "	1947	-
1940	3364 "	1948	-
1941	4407 "	1949	-
1942	4655 "		

A KÖZÉPKORI LATINSÁG SZÓTÁRA
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK
TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK

Kéziratban

1. Fludorovits Jolán: Beszámoló a Középkori- és Magyarországi-Latin Szótár munkálatairól 1934-1951.febr.-ig.
2. Jegyzőkönyvek 1934-1942 között.

3. Iratok: 1-62.sz. iktatott irat [valamennyi xerox-másolatban]

4. Iratok a RAL-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 209/1933

RAL. 808/1938

RAL. 209/1934

RAL. 86,126/1939

RAL. 655/1935

RAL. 247/1941

RAL. 329,555,780/1936

RAL. 299/1942

RAL. 116/1937

RAL. 305/1947

AZ 1946-1948 KÖZÖTT ALAKULT AKADÉMIAI BIZOTTSÁGOK

E bizottságok működésére vonatkozólag rendkívül kevés adattal rendelkezünk. Egyedül a Társadalomtudományi Bizottság munkálkodására van három iratanyag (RAL. 637/1930; RAL. 151/1947; RAL.167/1949). A Társadalomtudományi Bizottság megalakításának eszméje 1930-ban felmerült ugyan, de akkor ad acta tették az ügyet, s így a bizottság csak 1946-ban alakult meg. Az alább felsorolt bizottságok esetében, források hijján, mindössze a bizottsági tagok névsorát adhatjuk meg.

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG

Munkatársak

Abay Gyula	1946-1949	Laky Dezső	1946-1949
Balla Antal	1946-1949	Lukács György	1946-1949
Baranyai Lipót	1946	Mátrai László	1946-1949
Bibó István	1946-1949	Moór Gyula	1946-1949
Boér Elek	1946-1949	Navratil Ákos	1946-1949
Bolgár Elek	1946-1949	Ortutay Gyula	1946-1949
Domanovszky Sándor	1946-1949	Supka Géza	1946-1949
Eckhart Ferenc	1946-1949	Szalai Sándor	1946-1949
Erdei Ferenc	1946-1949	Szászy István	1946-1949
Fogarasi Béla	1946-1949	Szladits Károly	1946-1949
Gajzágó László	1946-1949	Theiss Ede	1946-1949
Hajnal István	1946-1949	Varga István	1946-1949
Horváth Barna	1946-1949		

LENIN MŰVEINEK FORDÍTÁSÁRA ALAKULT ALBIZOTTSÁG

Munkatársak

Bolgár Elek	1946-1949	Horváth Barna	1946-1949
Gajzágó László	1946-1949		

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK FENNTARTÁSÁRA ALAKULT BIZOTTSÁG

Munkatársak

Alföldi András	1948	Jávorka Sándor	1948-1949
Bay Zoltán	1948	Ligeti Lajos	1948-1949
Bibó István	1948-1949	Mansfeld Géza	1948-1949
Eckhardt Sándor	1948-1949	Moravcsik Gyula	1948-1949
Egerváry Jenő	1948-1949	Selényi Pál	1948-1949
Erdey-Gruz Tibor	1948-1949	Szladits Károly	1948-1949

A «CONSEIL INTERNATIONAL DES UNIONS SCIENTIFIQUES»-HEZ TARTOZÓ MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGOK

A bizottságok történetének vázolása lényeges adatok hiányában nem volt lehetséges. A működésükre vonatkozó, RAI.-ban lévő forrásanyagot összevontan soroljuk fel a 380. oldalon. E bizottságok tevékenysége - a tárgyalt években - jobbra az említett nemzetközi szervezethez való tartozás jogi viszonyának fenntartására (tagdíjfizetés) korlátozódott.

AZ «UNION GÉODÉSIQUE ET GÉOPHYSIQUE INTERNATIONALE» MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA

Munkatársak

Elnökök

1931-1945	Oltay Károly	1947-1949	Tárczy-Hornoch Antal
1938-1949	Pekár Dezső (alelnök)		

Előadó

1947-1949	Hazay István

Tagok

Bodola Lajos	1931-1936	Kövesligethy Radó	1931-1934
Böhm Ferenc	1931-1940	Oltay Károly	1931-1949
Detre László	1947-1949	Pekár Dezső	1931-1949
Dieter János	1939-1945	Rybár István	1931-1949
Fekete Jenő	1939-1943	Somogyi Endre	1931-1944
Harkányi Béla	1931-1932	Steiner Lajos	1931-1944

Tangl Károly	1931-1940	Telegdi-Róth Károly	1939-1949
Tárczy-Hornoch Antal	1931-1949	Vendel Miklós	1947-1949
Tass Antal	1931-1937	Vendl Aladár	1939-1949
Tátray István	1939-1941		

Meghívott (segéd) tagok

Aujeszky László	1947-1949	Renner János	1947-1949
Bogárdy János	1947-1949	Réthly Antal	1939-1949
Kántás Károly	1947-1949	Scheffer Viktor	1949
Lassovszky Károly	1939-1949	Sébor János	1947-1949
Németh Endre	1947-1949	Simon Béla	1947-1949
Oszlaczky Szilárd	1947-1949	Szilágyi Béla	1931-1949
Regőczy Emil	1949	Vásárhelyi János	1949

**AZ „UNION MATHÉMATIQUE INTERNATIONALE”
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA**

Munkatársak

Elnök

1931-1933	Rados Gusztáv

Előadó

1931-1933	Haar Alfréd

Tagok

Dávid Lajos	1931-1933	Kerékjártó Béla	1931-1933
Fejér Lipót	1931-1933	Kürschák József	1931-1933
Grosschmid Lajos	1931-1933	Riesz Frigyes	1931-1933

**AZ „UNION ASTRONOMIQUE INTERNATIONALE”
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA**

Munkatársak

Detre László	1947-1949	Gombás Pál	1947-1949
Egerváry Jenő	1947-1949	Novobátsky Károly	1947-1949

Meghívott (segéd) tagok

Detréné, Balázs Julia	1947-1949	Lassovszky Károly	1947-1949
Dezső Loránt	1947-1949		

AZ „ASSOCIATION POUR LA RECHERCHE FILMOLOGIQUE”**MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA****Munkatársak**

Eckhardt Sándor	1947-1949	Rédey Tivadar	1947-1949
Gálamb Sándor	1947-1949		

A NEMZETKÖZI KÉMIAI UNIÓ MAGYAR CSOPORTJA**Munkatársak**

Bognár Rezső	1948-1949	Gróh Gyula	1948-1949
Bruckner Győző	1948-1949	Müller Sándor	1948-1949
Buzágh Aladár	1948-1949	Plank Jenő	1948-1949
Csűrös Zoltán	1948-1949	Schay Géza	1948-1949
Doby Géza	1948-1949	Schulek Elemér	1948-1949
Erdey-Gruz Tibor	1948-1949	Széki Tibor	1948-1949

Meghívott (segéd) tagok

Gürtener Károly	1948-1949	Vastagh Gábor	1948-1949
Szarvas Pál	1948-1949		

A NEMZETKÖZI FIZIKAI UNIÓ MAGYAR CSOPORTJA**Munkatársak**

Bay Zoltán	1948	Gyulai Zoltán	1948-1949
Békéssy György	1948-1949	Novobátszky Károly	1948-1949
Buzágh Aladár	1948-1949	Rybár István	1948-1949
Erdey-Gruz Tibor	1948-1949	Schay Géza	1948-1949
Gombás Pál	1948-1949	Selényi Pál	1948-1949

Meghívott (segéd) tagok

Barnóthy Jenő	1948-1949	Szalay Sándor	1948-1949
Papp György	1948-1949		

**A «CONSEIL INTERNATIONAL DES UNIONS SCIENTIFIQUES»
MAGYAR BIZOTTSÁGAINAK
TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ FORRÁSOK**

Az "Union Géodésique et Géophysique" iratai:

Jegyzőkönyvek: 1947.nov.14., 1948.jan.19., ápr.2., júl.1., dec.13., 1949.
ápr.27.

Iratok a RAL.-ban a megadott jelzetek szerint:

RAL. 242,282/1927	RAL. 84/1934
RAL. 2307/1929	RAL. 242,720/1937
RAL. 28,441,703/1930	RAL. 400/1938
RAL. 47,101,303,1977/1931	RAL. 234/1947
RAL. 102/1932	RAL. 14/1948
RAL. 369,391,609/1933	RAL. 15,253/1949

Az "Union Mathématique Internationale" iratai:

RAL. 28/1930

Az "Union Astronomique Internationale" iratai:

RAL. 133/1947 RAL. 148/1949

A Nemzetközi Kémiai Unió iratai:

RAL. 124/1947 RAL. 65/1948

A Nemzetközi Fizikai Unió iratai:

RAL. 299/1947

RAL. 19/1948 (közte egy db. jegyzk. 1948.febr.16.)

RAL. 128/1949

FÜGGELÉK

JÓKAI MÓR SZOBORBIZOTTSÁG

A Jókai Szoborbizottság tulajdonképpen nem akadémiai bizottságként indult. Jókai Mór halálakor Berzeviczy Albert volt a vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki 1904.jun.3-án a Kisfaludy Társaság megkeresésére értekezletet hívott össze a minisztériumba. Ezen az értekezleten részt vettek a Magyar Tudományos Akadémia képviselői, a Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság és a minisztérium megbízottai. Itt határozták el, hogy az elhunyt írónak síremléket és szobrot kell állíttatni. E célból egy gyűjtőbizottság alakult, amely 1904. december havában gyűjtőleveket bocsátott ki a nagyközönség számára. Ezt a felhívást, amely a gyűjtést megindította, ötvenen írták alá. A begyűlt összeg kezelését a Magyar Általános Takarékpénztár R.T. vállalta el költségmentesen. 1907. novemberében közel 60000 korona gyűlt össze. (Biz.jegyzk. 1907.nov.4.)

Ebben az évben változás következett be az ugynevezett gyűjtőbizottság működésében, amelynek indítéka Feszty Árpádné, Jókai Róza azon ajánlata volt, hogy amikor Jókai Mór özvegyével folytatott perét befejezi és abból anyagi előnyei származnak, a teljes összeget - ügyvédje tiszteletdíjának levonása után - a Jókai szoborra adományozza. Ez az ajándékozás annyiban okozott gondot Berzeviczy Albertnek, aki ekkor már az Akadémia elnöke volt, hogy Fesztyné, neki mint a "Jókai-szoborbizottság" elnökének tette az ajánlatot, holott ilyen bizottság még nem létezett. Ezért levelet írt 1907. márc.19-én, Gr.Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek. A levélben közölte Fesztyné ajánlatát, a bizottságról pedig a következőket írta:

"A Jókai-szobor ügyét én mint vallás- és közoktatásügyi miniszter az elnöki ügyosztály és iroda igénybevételével indítottam meg és a szoborra való gyűjtések azóta folynak. Miniszterségem megszűntével ezen ténykedésemet is befejezettnek kell tekintenem, és csupán mint a Magyar Tudományos Akadémia elnöke maradok összeköttetésben a kegyeletos ügygel.

Nagyméltóságod bölcs döntésétől függ annak megállapítása, vajon az ekkor szervezett inkább gyűjtő- mint szoborbizottság ma is fennállónak tekintendő-e? mely esetben annak elnöklése természetesen csakis méltóságodat illetheti meg..." (RAL. 186/1907).

Apponyi azonban azt válaszolta erre, hogy szerinte gyűjtő-, illetve szoborbizottság "eddig egyáltalán nem létesült; csupán a társadalom kitűnőségei közül ötvennek aláírásával lett a közönséghez, a nemzeti emlék létesítése érdekében felhívás kibocsájtva" Berzeviczy Albert kezdeményezésére és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium közreműködésével. Ezért az ő véleménye az, hogy szoborbizottságot összeállítani akkor kellene, amikor elérkezik a szobor létesítéséhez alkalmas időpont és az anyagi eszközök már megvannak. Minthogy pedig Berzeviczy Albert volt az, "aki a nagynevű író részére emelendő szobor ügyét kezdeményezte" őt illeti a befejezés dicsősége is. Leiratában egyben felkérte, hogy "nagybecsű ténykedését" a jövőben is folytassa és egyben támogatását készséggel felajánlotta. (RAL. 235/1907 és Biz.jegyzk. 1907.nov.4.)

Berzeviczy Albert tehát átvette a Jókai szobor- és síremlék ügyeinek vezetését és ettől kezdve mint az MTA elnöke hivatalosan irányította az erre vonatkozó munkálkodást. Akadémiai bizottsággá azonban ez a bizottság sohasem vált; az Akadémia illetékes szervei ugyanis az (igazgatótanácsi ülés és az összes ülés) nem foglalkoztak a bizottság tevékenységével. Hogy mégis felsoroljuk az Akadémia egyéb bizottságai között, annak oka az, hogy a bizottság iratainak nagyrésze megtalálható az Akadémia (RAL) iratai között.

Berzeviczy Albert 1908.május 9-re összehívta mindazokat a személyeket, akik az 1904. decemberében kiadott felhívást (síremlék és szobor állítására) aláírták, hogy a további teendőket megvitassák. Ezen az első ülésen a következő problémák merültek fel: 1. A rendelkezésre álló pénzből nem futja síremlék és szobor elkészíttetése is. Ezért, bár a gyűjtést tovább kell folytatni, a bizottság

csak a szobor létesítésével foglalkozzon; a siremlék elkészíttetésére, a sir gondoztatására a kormányt és a törvényhozást kéri föl. 2. Az ügyek vitelére egy operatív bizottság alakuljon, amelynek tagjai Berzeviczy Albert elnöklété alatt: Beöthy Zsolt, Heinrich Quasztáv, Herczeg Ferenc, Lippich Elek és Rákosi Jenő. (Biz.jegyzk. 1908. máj.9.)

Az operatív bizottság hamarosan megtartott ülésében már jóváhagyta a Jócai-siremlék ügyében a kormányhoz terjesztendő átiratot. Ebben mintegy 100000 koronára becsülte pusztán a siremlék felállításának költségeit. (Biz.jegyzk. 1908.máj.25.)

A gyűjtés tovább folytatódott a szoborra és a siremlékre. A főváros 10000 koronával járult hozzá, a Révai Testvérek Kiadványkiadó-cég Jócai Mór 100 kötetes nemzeti kiadásának jövedelméből 15 %-ot ajánlott fel. 1908 novemberében egy újabb felhívást küldtek a különböző pénzügyintézetekhez és valamennyi megyei főispánhoz. (Uo.) A bizottság elnöke azonban ennek ellenére 1909 tavaszán azt jelentette, hogy a "gyűjtés nem eredményezett eddigelé oly összeget, mely akár a kilátásba vett monumentális siremléket, akár a szobor emelését lehetővé tenné. Mind a két emlékművel tehát várunk kell, míg az adakozások nagyobb lendületet vesznek. De nem várhatni a sirnak mai állapotával, melynek szégyenletes volta sürgős intézkedést követel". (Biz.jegyzk. 1909.máj.6.)

A sirgondozás problémáját a bizottság kezdeményezésére a főváros polgármestere oldotta meg, aki a főváros költségvetésének keretében rendbehozatta és körülkerítettette Jócai sirját. Egyben a vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1910. évi költségvetésben nagyobb összeget irányzott elő a siremlékre, amely ilyenképpen lekerült a bizottság napirendjéről. (Biz.jegyzk. 1909.nov.9. és 1910. jan.14.)

A bizottság most már a szobor megvalósításának ügyét tűzhetné napirendre. Erre egy 21 tagú végrehajtó bizottságot alakított, és még e évben (1910) az alábbi feladatokat tűzte ki: 1. A szobor helyének kijelölése a fővárossal egyetértésben. 2. Tervpályázat kiírása. 3. A zsűri megalakítása, úgy, hogy tagjai közt tulsúlyban

legyenek a művészek, (a pályázatok elbírálását bizzák esetleg a Képzőművészeti Tanácsra). 4. A gyűjtés folytatása és a síremlék ügyének figyelemmel kísérése. (Biz.jegyzk. 1910.jan.14.)

Ez a nagy bizottság még egy szűkebb létszámu, kisebb bizottságot is kinevezett a képzőművészek bevonása tárgyában. Tagjai voltak: Berzeviczy Albert, Beöthy Zsolt, br.Forster Gyula, Heinrich Gusztáv, Strobl Alajos, Zala György, Lechner Ödön, Alpár Ignác, Szinyei-Merse Pál, Szmrecsányi Miklós, Hauszmann Alajos. (Biz.jegyzk. 1910. febr.23.) Ez a bizottság volt hivatott arra, hogy a szobor helyét kijelölje, ennek megszerzése érdekében lépéseket tegyen, valamint a szoborra való pályázat kiírása és a feltételek meghatározása.

A Jókai Szoborbizottság minden tagját szinte lehetetlen felsorolni, mert 1905-1922 között (17 év alatt) rendkívül sokat változott a bizottság összetétele. A tagok választása, illetve meghívása függött státusuktól, társadalmi-közéleti tevékenységüktől, azonkívül többen elhaltak és helyüket új tagokkal töltötték be. Ez azt eredményezte, hogy a bizottság létszáma nagy és összetételében heterogén volt. Annait jegyzünk meg, hogy mindenkori elnöke Berzeviczy Albert maradt, felügyeleti szerve pedig a mindenkori kultusz-miniszter.

A szobor helyének kijelölésével volt a legnagyobb probléma. Hat hely merült fel az idők folyamán a szobor felállítására: az Erzsébet tér (a mai Engels tér) és a Harmincad utca szöglete; a Wenckheim-palota előtti kis tér; a Múzeum kert Kálvin-tér felőli sarka; az Esküteri hid (a mai Erzsébet hid) felől balra eső tér (a mai Március 15. tér déli része, a Rákóczi-tér, a Gyár-utca s az Andrássy ut (a mai Népköztársaság utja) találkozásánál levő kis tér (a mai Jókai tér), ahol akkor egy kis kut állott. A felállítás helye, sok vita és ellenvélemény elhangzása után, végül csak 1920. jan.22-én dőlt el.

A pályázat kiírásával kapcsolatban is nehézségek voltak. A bizottság egy része nyílt pályázatot kívánt, Szmrecsányi Miklós az egyenes megbízás mellett szólt, mások pedig egy szűkebb felhívás mellett foglaltak állást. Erre vonatkozóan van egy igen érdekes

levél Szmracsányi Miklóstól - Berzeviczy Albertnek, amit azért közlünk, mert szinte reflektorfényben látjuk képzőművészetünk akkori helyzetét.

"Kedves Berczim!

Tegnap délelőtt Forster Jókai szobor-albizottsági ülést tartott. Zalán kívül (ki úgy látszik vagyoni végvonaglásban szenved és semmi-re sem kapható) résztvettünk mind. Én szeretem a tiszta, alapos, félreértésektől ment munkát. Forsterrel ez lehetetlen. Kedves jó ember, de bár minden elnökséget elvállal az elnöklésről fogalma sincs. Képzeld csak, úgy kezdte "... a multkor az Erzsébet bizottsági ülésen minden művészi testület ott volt (s a Jókai albizottságból csak Szmr.[ecsányi] és Zala nem) s akkor mind helyesnek találták, hogy a szobor az Erzsébet-tér bécsi utcai sarkán legyen"... tehát ő mikor a Jókai szobor ügyében kiküldött albizottságot először hívja össze, nem azt mondja, hogy ki küldte ki az albizottságot? kik a tagjai? milyen a megbízatása? de egy egészen más összejövötelen mellékesen előfordult megbeszélést quasi folytatásképpen kíván tárgyalatni.

Erre én a leghatározottabban kívántam, hogy az elnök ur semmiféle korábbi megbeszélésre, vagy megállapodásra ne hivatkozzék, - de adja elő, hogy kik vagyunk, ki küldött ki és milyen megbízatással? egy sor írás nem volt nála, szóval pedig semmit sem tudott ezekről mondani. Ezért azt kívántam, ha kiküldőnk nem mondta meg, hogy miért küldött ki, úgy állapítsuk meg mindenekelőtt magunk, hogy mi legyen a feladatunk. S így állapotunk meg abban, hogy mielőtt a kiküldő szoborbizottságnak egy részletesen kidolgozott javaslatot készítenénk, egy néhány elvi kérdést beszélünk meg. És pedig, az eddigi sármalmas tapasztalatok mindenkit kijózaníthattak abból, hogy pályázatokkal jobb szobrokhoz lehetne jutni, mint direct megrendeléssel. Így is úgy is létesülnek rossz szobrok, a pályázatok pedig kegyetlenségek. Én a közvetlen megrendelés mellett tudok termérek érvet hosszú volna elmondani, osztózik nézetemben mindenki. De nincs aki a felelősséget vállalni merje. Megállapodtunk abban, hogy 4 művészt gondolunk szűkebb versenyre felszólítandónak, (Alpár javasolta így) első díj a megrendelés (ez tehát külön pénzjutalmat nem kap) a többi fejenként 2000 korona. Ez így helyes, mert felszólított művészt nem lehet ingyen dolgoztatni. Amellett volnánk, hogy a feladatot magát meg kell utasítással kötni (álló v. ülő legyen, méret, intim etc.) de e körül csak eszmecsere folyt. Osztóztak nézetemben, hogy a pályázat már azért is hátrányos, mert az emlék concipiálásakor a megrendelő és a szobrász közti érintkezés lehetetlen. De ki a megrendelő? egy sokfejú bizottság. S bizony mentől nagyobb a nagybizottság (ld a Vörösmarty emléket) annál kevesebb a garancia, hogy szoboremlék ügyben szerencsésen határozzon.

Általában egy nagybizottság kiküld egy kicsit. Ebből támadtak a legképtelenebb szoboremlékügyi kavargások. Aki mellőzve érzi magát - s csak egy lehet a nem mellőzött - az aztán a kis bizottságok ellenében a nagybizottságokban indít meg actiót belevonva a nagy nyil-

vánosságot az újságírókat etc. S gyakran sikerrel. Münchenben, Bécsben ezek fölött nagy harcok folytak s a művészi egyesületek kimondták, hogy többé szobor alapokra gyűjtő-bizottságok részéről művészek albizottsági (v. végrehajtási, vagy jurykedési) mandátumot ne vállaljanak, ha döntésük a nagybizottságokhoz fellebbezhető. Mert ha kisebb bizottságokat, akár a pályázat eldöntésére, akár aztán a megbízott művész irányítására kiküldeni szükséges volt, ez nyilván azért történik, mert az ily gyűjtő nagybizottságok nem abból a szempontból állítottak össze, hogy egy művészi feladattal való megbízás, vagy annak megvalósítása fölött illetékesen határozzanak. S már csak ezért is jogosult az, hogy ha erre mandátumot ad a nagybizottság, azt a végleges határozat joghatályával lássa el. S ezért szükségesnek láttuk annak az elvi kérdésnek felvetését is, hogy a kiküldött albizottság (nem is tudom, ez-e a nevünk, mert Forster szerint ez sincs kimondva, holott az én meghívásomban is olvasom, hogy "a hely kijelölése és a szobor létesítése körüli eljárás ügyében" kiküldött "szűkebb bizottság" vagyunk) a továbbiakban milyen mandátummal járjon el, s hozzájárulna-e a nagybizottság már most elvben ahhoz, hogy a megalakítandó jury és a megalakítandó végrehajtó bizottság határozatait véglegesen legyenek s a nagybizottság azokat felül ne bírálhassa? Ezt én így világosan írom meg Neked, Forster udvarias enyhítéssel fogja azt megírni, holott azt tartom, hogy az albizottság akkor a legudvariasabb, ha a legjobb meggyőződése szerinti legjobb eljárást világosan és minden utólagos félreértést kizáró módon adja elő.

A jury és a végrehajtó bizottság mikénti összeállítása iránt ez elvi kérdés eldöntése után nyilatkoznánk.

Nagyon helyesnek és mondhatnám uttörően údvös ujitásnak tartanám ha Alpár indítványára létrejött egyhangú elvi megállapodásunk szerint kimondá a nagybizottság, hogy a megbízandó művész ne lehessen az összes munkákra szerződött vállalkozó, - azaz a kiküldendő végrehajtó bizottság a művésztől a munkákat veszi át, csak azokért fizet neki, pusztán művészi honoráriumot; de a többi munkára nézve külön szerződést köt az alapozó kőművessel, a kőfaragóval, a márványfaragóval, vagy bronzöntővel, - szóval semmi materiális vállalkozási terhet nem ró a szobrászra, mert köztünk mondvá a szobrászok e részben kivétel nélkül megbízhatatlanok, irreálisok, rosszul számítók s a millenáris emlék siralmi után egy ilyen különválasztása a művészi munkának a vállalkozói munkától egy igen fontos és nagyjelentőségű ujitás volna.

Hát persze, ha Forster gondoskodott volna arról, hogy egy referens pl. mindezeket írásba foglalja, részletesen kidolgozza, s így egy második ülésen azt szépen pontonként tárgyaltuk volna, - a nagybizottság elé egy kész és mindenre kiterjedő javaslat kerülhetett volna. Ez most már azért sem volt lehetséges, mert Benczur utazik, innen-onnan Hauszmann sem kapható etc. De, hogy az ő lagymatag módján mit fog ő megírni (mert jegyző nem volt s csak Forster csinált magának jegyzeteket) - azt én nem tudom, azért gondoltam, hogy én Neked külön részletes, bizalmas jelentést küldök, hogy annak esetleg hasznát vehessed, úgy amint jónak látod.

A hely kérdésében tényleg az Erzsébet-tér bécsi-utcai sarka mutatkozott a legelőnyösebbnek.

Az "Est" mindjárt aznap nagy cikket írt, hogy Botrány Jókai szobra körül - irván, hogy botrányosan elhanyagolták a gyűjtést, botrány készül, hogy ált. pályázat helyett a protegáltak közül négyet szólitának csak fel etc. Ilyen ugatás ugyan nem fog bennünket alte-rálni.

Hogy ilyen s olyan eljárás mellett jó vagy rossz lesz-e a szobor? sajnos nálunk a második feltevés mindig a valószínűbb, - de azért helyes, jobb raisonabilisabb lehet maga az eljárás, és ha nem is egyszerre, a művészek munkájának javítására is gyakorolhat befo-lyást.

Most veszem észre, hogy egész értekezést írtam - pedig mennyivel szebb és kellemesebb ilyenkor a kedvenc helyecskéken hűsölni, és a rettentő bizottsági locsogásokkal nem törődni. S most ilyen bizott-sági rémszerepre én vállalkoztam és ilyen hosszú ideig untattalak.

S hozzá még szegény Muki-nak a levelét mellékelem, ő maga nem mert Neked ceruzával írni. De ha elolvasod, úgy az ő kedvéért ugye meg-teszed és írsz pár sort Serényinek. Sajnos ez olyan par excellence politikai - jutalomállás - Molnár Bélának creálták egy bukása után. Ilyesmí nem sült galamb és nem repül magától Vékére. Ezt szegény Mukiék sohasem tudják megérteni s Béla - ki Molnár Bélánál bizonyá-ra sokkal többet tudna tenni a szőlőtermelés érdekében, csak nem mozdul Vékéről, s ha igazán hiva Tiszának, miért nem iratja be magát a Clubba, miért nem jár közéjük, kivált ha vár tőlük valamit.

Zsófikának kezét csókolom s tudom már, miért késtem el az én ró-zsáimmal. Mert hiszen Ti bizonyosan 1 óra 20-kor utaztatok el.

Szívből ölel szerető öreged, Miklós.

Bp.1910.jun.11." (Biz.iratok: 96.sz.)

A Jókai-szoborbizottság, - amint a fent idézett levélből is kiderül -, négy művészt hívott fel szoborminták beküldésére:

Gách Istvánt, Maróti Géza Rintelt, Strobl Alajost és Tóth Ist-vánt. A közvélemény és a Magyar Képzőművészek Egyesülete nyílt pá-lyázatot kívánt (RAL. 53/1912), ez egyébként a fenti levél alapján érthető is volt, ezért a négy szobrász a felhívást nem fogadta el. Ekkor a bizottság a közvélemény hangulata ellenére az egyenes meg-bizás mellett foglalt állást és Strobl Alajost kérte fel a szobor-minta elkészítésére, amit ő el is vállalt. (Biz.jegyzk. 1912.jan.22.)

A bizottság megkötötte a szerződést Strobl Alajossal, aki kö-telezte magát, hogy 100000 korona keretén belül megtervezi és el-készíti az emlékművet. (Biz.jegyzk. 1912.márc.14. és jun.19.)

A művész 1913 elejére már elkészült a szobormintával, amit a kijelölt bírálóbizottság nagy tetszéssel elfogadott. Strobl Alajos mégis megsemmisítette első szobormintáját és egy másodikat készített, amit a bírálóbizottság ismét "nagy tetszéssel" fogadott el, és most már a bronzba öntésről is intézkedett. (Biz.jegyzk. 1913.febr.17. és nov.8.) Sor kerülhetett a szobor talapzatának elkészítésére. A talapzatot Gerster Kálmán műépítész készíttette svéd vörös márványból, a szobor ércbeöntését pedig a Galli et Vignali Hungaria Magyar Műércöntőde vállalta el. A nevezettekkel a szerződés megkötését a bizottság Hauszmann Alajosra bízta (Biz.jegyzk. 1914.okt.19.).

1914-re, az író halála után egy évtizedre, a szobor elkészültének és felállításának ügye a legjobb uton haladt, de amikor kitört az I. világháború az elindított munkák megakadtak. Nem volt elegendő bronz az ércbeöntéshez; a háború miatt nem érkezhetett meg a vörösmárvány a talapzathoz; az árak és a bérek folytonosan emelkedtek. Hogy valami előbbrejutás mégis történjen Strobl Alajos szobrász Jókai főalakjához két mellékcsoportot tervezett, amelyeknek egyike (az olvasó lányok csoportja) a bizottság tetszését is elnyerte és ez felkérte a művészt, hogy elgondolását konkrétabb formában is terjessze elő. (Biz.jegyzk. 1915.jun.17.) A két mellékcsoport közül csak az "Olvasó lányok" készült el, de ezt sem állították fel, részben a kompozíció hiánya, de elsősorban a pénz elégtelensége miatt.

(Az "Olvasó lányok"-at a művész hagyatékából a főváros megvásárolta 1927-ben. Első ízben 1929-ben Pósa Lajos szobra közelében állították fel, másodízben 1933-ban a volt Stefánia (mai Népstadion) út és az Ajtósi Dürer-sor közötti részen).

A szobor felállítása továbbra is lassan mozdult előbbre. Még 1919 végén Pekár Gyula minisztersége idején is a szobor elhelyezése körül folyt a vita, úgy, hogy Berzeviczy Albert kissé elkeseredetten vetette fel a bizottság ülésén: "Jókai 14 évvel ezelőtt halt meg, s hogy szobrát, mely 5 vagy 6 év óta kész van, nem tudják hová elhelyezni. Ez a hosszú huza-vona rendkívül kinos, úgy, hogy a maga részéről nem tehet mást, mint hogy a döntést sürgeti. Kény-

telen lesz a késlekedés miatt a szoborbizottságot a nyilvánosság előtt tisztázni." (Biz.jegyzk. 1919.dec.6.) Pekár Gyula igyekezett a bizottság elnökét megnyugtanni és ígéretet tett az ügy mielőbbi lezárására. Ígéretét betartotta. Felméréseket végeztetett a szóba került helyekről, és végül 1920.jan.22-én az általa tartott bizottsági ülésen egyhangulag döntöttek a Gyár utca és az Andrassy ut találkozásánál lévő kis tér a mai Jókai tér mellett.

1920 elejére megérkezett a svéd vörösmárvány a talapzathoz, így hozzáfoghattak ennek elkészítéséhez (Biz.jegyzk. 1920.jan.22. és febr.14.). Ekkor az infláció miatt a szerződő felek kiegészítésére a rendelkezésre álló pénz kevésnek bizonyult. A helyzetet két újabb adományozó mentette meg: Déri Frigyes Bécsből 100000, Székely Ferenc udvari tanácsos pedig 40000 koronát küldött a szoborbizottságnak (RAL. 303/1921). Végül a szobrot 1921.máj.21-én leplezték le. (Biz.jegyzk. 1921.okt.25.)

A Jókai Szoborbizottság ezzel befejezte munkáját. Utolsó ülésén adott számot a szobor felállítása kapcsán felmerült kiadásokról; eszerint a gyűjtésből 38.676 korona maradt a bizottságnál. Az elnök megállapította

"a szobor felállításával összefüggő anyagi természetű kiadásokra 217000 K., művészi kiadásokra pedig mindössze 46000 K. fizetett ki. Bár a művészi tiszteletdíjak kiutalásakor pénzünknek még nagyobb értéke volt, az aránytalanság annyira szembeötlő, hogy a művészi munkának az anyagival szemben való lebecsülése látszatát kelti. Minthogy Strobl mester feladatát a legnagyobb odaadással és művészi lelkesedéssel oldotta meg és a szobor elkészítése alkalmával háromszoros munkát is végzett, elnök ur javaslatára a bizottság felkéri Strobl mestert, hogy nemes és nagy ambícióval végzett munkája méltánylásául utólagos tiszteletdíj címén még 20000 K-t fogadjon el.

A fennmaradó 15676 K. egyenlőre takarékpénztári betétekben fog kezeltetni s rendeltetése lesz, hogy megfelelő időpontban Jókai Mór siremlékének céljaira fordíttassék. Mivel azonban a sir mai helyén csak óriási méretű és ezidőszent milliókba kerülő emlék volna felállítható, elnök ur legcélszerűbb megoldásként ajánlja, hogy az összeg utaltassék át a fővároshoz, mint a sir kezelőjéhez. A bizottság ebben az értelemben határoz". (Biz.jegyzk. 1921.okt.25.)

A szoborbizottság ezt a határozatot, valamint a költségeket felülvizsgáló albizottság jóváhagyását 1922 februárjában a sajtó útján a nagyközönséggel is ismertette.

**A JÓKAI MÓR SZOBORBIZOTTSÁG
TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEK, FORRÁSOK**

Kéziratban

1. Jegyzőkönyvek 1907-1916
1919-1921
2. Iratok (iktatókönyv szerint): 1-178 sz.
3. Iratok a RAL-ban az alább megadott jelzetek szerint:

RAL. 69/1905	RAL. 34,338,631/1915
RAL. 186,235/1907	RAL. 993,996/1917
RAL. 260,307/1908	RAL. 426,529/1918
RAL. 189/1910	RAL. 172,179,191,224/1920
RAL. 599/1911	RAL. 609,721/1920
RAL. 53/1912	RAL. 86,303,589,590,613/1921
RAL. 544,545,570/1914	RAL. 715,1079,1208/1921

MUTATÓK

A BIZOTTSÁGOK IDŐRENDI MUTATÓJA

1854-1949	Történettudományi Bizottság
1855-1949	Nyelvtudományi Bizottság
1858-1949	Archaeológiai Bizottság
1860-1945	Mathematikai és Természettudományi Bizottság
1860-1945	Nemzetgazdasági Bizottság (1860-1872 között: Statisztikai Bizottság)
1865-1949	Könyvtári Bizottság
1872-1949	Könyvkiadó Bizottság
1879-1949	Irodalomtörténeti Bizottság
1881-1945	Pénzügyi-, Építészeti- és Jogügyi Bizottság
1882-1893	Arany János Szoborbizottság
1883-1949	Klasszikus-filológiai Bizottság (1883-1936 között: Classica-philológiai Bizottság)
1883-1945	Hadtörténeti Bizottság (1883-1898 között: Hadtudományi Bizottság)
1883-1945	Széchenyi Bizottság
1884-1918	Kazinczy Bizottság
1889-1908	Semsey Bizottság
1898-1949	Szótári Bizottság
1907-1921	Jókai Mór Szoborbizottság
1913-1945	A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága
1914-1949	Keleti Bizottság (1914-1916 között: Balkán Bizottság)
1921-1940	Az MTA Tisza István Bizottsága
1923-1939	A "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottsága
1928-1945	Filozófiai Bizottság
1929-1949	Néptudományi Bizottság (1929-1931 között: /Néprajzi/ Ethnográfiai és Folklorisztikai Bizottság)

- 1929-1949 Jogtudományi Bizottság
- 1931-1949 Nyelvművelő Bizottság (1931-1932 között: Nyelvművelő Szakosztály)
- 1931-1949 Az "Union Géodésique et Géophysique Internationale" Magyar Nemzeti Bizottsága
- 1931-1933 Az "Union Mathématique Internationale" Magyar Nemzeti Bizottsága
- 1932-1949 A Néptudományi Bizottság Népzenei Albizottsága
- 1932-1945 Képzőművészeti Bizottság
- 1932-1939 A "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottságának Tankönyvügyi Albizottsága
- 1934-1945 A Középkori Latinság Szótára Magyar Nemzeti Bizottsága
- 1940-1945 Művészettörténeti Bizottság
- 1946-1949 Társadalomtudományi Bizottság
- 1946-1949 Lenin Műveinek Fordítására Alakult Albizottság
- 1947-1949 Az "Union Astronomique Internationale" Magyar Nemzeti Bizottsága
- 1947-1949 Az "Association pour la Recherche Filmologique" Magyar Nemzeti Bizottsága
- 1948-1949 A Nemzetközi Kémiai Unió Magyar Csoportja
- 1948-1949 A Nemzetközi Fizikai Unió Magyar Csoportja
- 1948-1949 Nemzetközi Kapcsolatok Fenntartására Alakult Bizottság

A BIZOTTSÁGOK BETÜRENDES MUTATÓJA

Arany János Szoborbizottság	297
Archaeológiai Bizottság	217
"Az Association pour la Recherche Filmologique" Magyar Nemzeti Bizottsága	379
Balkán Bizottság (1916-1949 között: Keleti Bizottság)	319
Classica-philológiai Bizottság (1936-1949 között: Klasszikus- filológiai Bizottság)	113
A "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottsága	333
A "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottságának Tankönyvügyi Albizottsága . .	355
Filozófiai Bizottság	263
Hadtörténeti Bizottság (1883-1898 között: Hadtudományi Bi- zottság)	241
Hadtudományi Bizottság (1898-1945 között: Hadtörténeti Bi- zottság)	241
Irodalomtörténeti Bizottság	93
Jogtudományi Bizottság	271
Jókai Mór Szoborbizottság	383
Kazinczy Bizottság	109
Keleti Bizottság (1914-1916 között: Balkán Bizottság)	319
Képzőművészeti Bizottság	153
Klasszikus-philológiai Bizottság (1883-1936 között: Classica- philológiai Bizottság)	113
Könyvkiadó Bizottság	33
Könyvtári Bizottság	17
A Középkori Latinság Szótára Magyar Nemzeti Bizottsága . . .	365
Lenin Műveinek Fordítására Alakult Albizottság	376

Mathematikai és Természettudományi Bizottság	285
Az MTA Tisza István Bizottsága	327
Művészettörténeti Bizottság	279
Nemzetgazdasági Bizottság (1860-1872 között: Statisztikai Bi- zottság)	229
A Nemzetközi Fizikai Unió Magyar Csoportja	379
Nemzetközi Kapcsolatok Fenntartására Alakult Bizottság	376
A Nemzetközi Kémiai Unió Magyar Csoportja	379
/Néprajzi/ Ethnográfiai és Folklorisztikai Bizottság (1931- 1949 között: Néptudományi Bizottság)	127
Néptudományi Bizottság (1929-1931 között: /Néprajzi/ Ethnog- ráfiai és Folklorisztikai Bizottság)	127
A Néptudományi Bizottság Népzenei Albizottsága	135
Nyelvművelő Bizottság (1931-1932 között: Nyelvművelő Szakosz- tály)	141
Nyelvművelő Szakosztály (1933-1949 között: Nyelvművelő Bizott- ság)	141
Nyelvtudományi Bizottság	81
Pénzügyi-, Építészeti- és Jogügyi Bizottság	61
A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága	251
Semsey Bizottság	317
Statisztikai Bizottság (1873-1945 között: Nemzetgazdasági Bi- zottság)	229
Széchenyi Bizottság	307
Szótári Bizottság	71
Társadalomtudományi Bizottság	375
Történettudományi Bizottság	163
Az "Union Astronomique Internationale" Magyar Nemzeti Bizott- sága	378
Az "Union Géodésique et Géophysique Internationale" Magyar Nemzeti Bizottsága	377
Az "Union Mathématique Internationale" Magyar Nemzeti Bi- zottsága	378

NÉVMUTATÓ

Abay Gyula 1. Neubauer (Abay)	Andreich Jenő 238
Gyula	Angyal Dávid 55, 58, 99, 111,
Ábel Jenő 94, 104, 105, 114,	191, 194, 196, 197, 208, 210,
119, 121, 124	213, 214, 215, 216, 245, 312,
Ács Károly 369	313, 329, 350
Acsády Ignác 51, 53, 172, 197,	Angyal Pál 264, 267, 275, 276,
200, 206, 207, 210, 211, 233	277
Aischylos 56	Anile, Antonio 253
Ajtay Endre 245	Apollonius 103
Áldásy Antal 193, 197, 208,	Apponyi Albert 233, 383, 384
209, 215, 221, 245, 255, 259	Apponyi Albertné 352
Alexander Bernát 52, 75	Áprily Lajos 99
Alföldi András 119, 131, 197,	Arany János 17, 18, 19, 22, 29,
221, 259, 281, 322, 323, 376	45, 52, 82, 86, 105, 114, 115,
Allbauer Gyula 360	297, 298
Alpár Ignác 386, 387	Arany László 99
Alszeghy Zsolt 99, 103, 148	Arányi Lajos 221
Altmann, W. 200	Aristoteles 121, 269
Amade Antal 104	Artner Edgár 254, 260
Ambrozovics Béla 49	Asbóth János 233
Ammianus Marcellinus 121	Asbóth Oszkár 75, 86, 89, 323
Anakreon 121	Asztalos Miklós 359
Andrássy Gyula 298, 304	Auer György 275
Andrássy Manó 221	Aujeszký László 378
Andreas Pannonius 104	Avari Károly 212

- Bacsó Jenő 275
 Badics Ferenc 54, 99, 103, 104, 106, 111, 350
 Bain, A. 56
 Bajza József 109
 Bajza (Szücsi) József 57, 99, 323
 Baksay Sándor 55, 113, 119
 Bakchylides 121
 Bal Jeromos 202
 Balás Károly 233
 Balassa József 87, 89
 Balássy Ferenc 221
 Balázs György 244, 247
 Balázs Piri Elemér 275, 276
 Balla Antal 221, 375
 Ballagi Aladár 75, 94, 99, 109, 111, 184, 197, 200, 209, 211, 221, 233, 245
 Ballagi Géza 233
 Ballagi Mór 81, 86, 99, 238
 Balló Ede 158
 Balló Mátyás 288
 Balogh Ármin 56
 Balogh Jenő 29, 44, 45, 46, 69, 128, 144, 151, 153, 259, 263, 264, 271, 275, 312, 328, 329, 334, 350, 355, 357, 362, 367
 Balogh Kálmán 290
 Bán Aladár 56
 Bánhegyi Jób 101
 Banner János 131, 132, 223
 Bánóczy József 46, 51, 52, 55, 86, 111
 Bánszky János 69
 Barabás Samu 197, 201, 207, 213, 215
 Baranyai Lipót 375
 Baráth Ferenc 51
 Baráth Tibor 360
 Barcza József 123, 124
 Bárczay Oszkár 55, 201, 208, 241
 Bárczi Géza 75, 86, 131, 148, 322, 323
 Barna Ferdinánd 86
 Barna Ignác 114, 119, 125
 Barnóthy Jenő 380
 Baros Gyula 99
 Baróti Lajos 55
 Barsi József 232, 233
 Barta János 101, 150
 Bartal Antal 52, 118, 119, 122
 Bártfai Szabó László 1. Szabó László (bártfai)
 Bartha Béla 56
 Barthélemy-Saint, H. 54
 Bartók Béla 128, 129, 131, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 342, 343, 349, 350
 Bartók György 264, 267, 269
 Bartoniek Emma 254
 Bartos Fülöp 360
 Bartucz Lajos 129, 131, 132
 Báthory István 201
 Bátky Zsigmond 129, 132, 343
 Bay Ilona 187
 Bay Zoltán 48, 376, 379

- Bayer József 99, 104, 111
 Beck Salamon 275
 Bedő Albert 233, 290
 Beke Antal 201
 Beke Ödön 75, 86, 131, 148
 Békefi Remig 191, 197, 201, 208, 210, 211, 213, 215, 245
 Békésy György 379
 Beksics Gusztáv 52, 54
 Bella Lajos 221
 Bencs Zoltán 349, 353
 Bencze István 150
 Benczur Gyula 388
 Bengyel Sándor 245
 Beöthy Leo 53, 232, 233
 Beöthy Zsolt 29, 39, 44, 45, 53, 54, 68, 69, 75, 99, 109, 111, 298, 299, 304, 312, 329, 385, 386
 Berczik Árpád 99
 Berecz Sándor 103
 Bergson, H.L. 268
 Berkó István 245
 Bernát István 53, 233
 Bernolák Károly 244
 Berryer, P.A. 54
 Berze Nagy János 129
 Berzeviczy Albert 29, 44, 56, 67, 68, 143, 153, 156, 158, 197, 208, 258, 310, 311, 318, 321, 323, 329, 331, 334, 350, 383, 384, 385, 386, 387, 390
 Berzsenyi Dániel 104
 Bessenyei György 103
 Bethlen Farkas 232
 Beznák Aladár 49
 Bibó István 375, 376
 Bierbauer Virgil 347
 Biró Vencel 215
 Bisztray Gyula 101, 150
 Bleyer Jakab 86, 99, 104
 Bluntschli, J.C. 35, 51
 Bódiss Jusztin 119
 Bodley, J.E. Courteray 55
 Bodola Lajos 377
 Boér Elek 233, 375
 Bogárdy János 378
 Bogisich Mihály 99
 Bognár Cecil 267
 Bognár Rezső 379
 Boissier, G. 51, 52
 Bolgár Elek 197, 375, 376
 Bonnel, E. 124
 Bónyi Adorján 150
 Borovszky Samu 191, 197, 201, 208, 209, 212, 245
 Bory István 150
 Bourdeau, J. 56
 Boutroux, É. 57
 Boyesen, H.H. 54
 Bozóky Alajos 123
 Böhm Ferenc 377
 Böhm Károly 264
 Brachfeld Olivér 358
 Brandenstein Béla 58, 267, 268
 Brassai Sámuel 81
 Breit József 245
 Brisits Frigyes 99, 148

- Bruckner Győző 197, 208, 379
 Brüll Emánuel 150
 Bryce, J. 56
 Bubics Zsigmond 201, 208, 221
 Buday László 233, 238, 312, 329, 337
 Budenz József 17, 18, 21, 22, 29, 82, 83, 84, 85, 86, 89
 Bugarszky István 290
 Bulla Béla 75
 Bunyitay Vince 221, 225
 Burckhardt, J. 55
 Buza László 275, 276
 Buzágh Aladár 379
 Buzás Dezső 150

 Calepinus 89
 Carlyle, Th. 35, 51, 52, 55
 Carrara, F. 52
 Cato, Marcus Porcius 122
 Catullus, Gaius Valerius 122
 Cherbuliez, V. 55
 Cholnoky Jenő 323
 Chyzer Kornél 290
 Cicero, Marcus Tullius 122
 Colasanti, Arduino 253
 Concha Győző 29, 45, 47, 53, 54, 69, 259, 264, 267, 275, 276, 312, 329, 350
 Croiset, M. 55
 Curtius, E. 35, 51, 52
 Cs. Szabó László 150
 Csáky Albin 68, 303
 Csánki Dénes 281
 Csánki Dezső 29, 45, 47, 75, 129, 131, 190, 191, 193, 196, 197, 201, 202, 208, 209, 221, 245, 255, 259, 312, 318, 323, 329, 350
 Csányi Károly 281
 Császár Elemér 46, 69, 86, 95, 97, 99, 104, 111, 119, 158
 Csathó Kálmán 148
 Csefkó Gyula 86, 148
 Csekey István 275
 Csengery Antal 21, 29, 34, 35, 44, 45, 51, 196, 197, 229, 232, 233, 285, 288
 Csengery János 56, 57, 114, 118, 119, 122, 123, 124, 148
 Cserép József 120, 124
 Csiki Ernő 322, 324
 Csiky Gergely 52, 54, 55, 114, 119
 Csiky Kálmán 51, 52
 Csóka J. Lajos 201, 208
 Csoma József 201, 208
 Csontos János 99, 197
 Csűrös Zoltán 379
 Csűry Bálint 86, 90, 148
 Czakó Elemér 133, 259
 Czebe Gyula 120
 Czech János 164, 175, 197
 Czeplédy Károly 87
 Czeke Marianne 56
 Czettler Jenő 233
 Czigler Győző 223
 Czobor Béla 221, 244
 Czuczor Gergely 81, 86

- Dankó József 99, 221
 Dante, A. 53, 54, 55
 Dapsy László 51
 Darkó Jenő 119, 122, 197, 201
 Darvai Mór 55
 Dávid Lajos 378
 Deák Farkas 197, 201, 207, 208, 216, 233, 308
 Déchy Mór 323
 Deér József 221
 Dégen Árpád 290, 293, 323
 Degré Alajos 277, 305
 Dékány István 129, 131, 264, 267, 269, 347
 Deme László 87, 150
 Demkó Kálmán 201, 208
 Demosthenes 122
 Dengl János 150
 Déri Frigyes 391
 Dessewffy Aurél 68, 69, 232, 234
 Detre László 377, 378
 Detréné, Balázs Julia 379
 Dévai Máttyás 104
 Dézsi András 102
 Dézsi Lajos 99, 103, 104, 105
 Dezső Lóránt 379
 Dicey, A.V. 56
 Dienes László 30
 Dienes Valéria 268
 Dieter János 377
 Divald Kornél 222, 309
 Divéky Adorján 174, 201, 208, 281
 Dobner Rezső 234
 Dobóczy Ignác 222
 Dobránszky Péter 234
 Doby Antal 206
 Doby Géza 379
 Dolányi Kovács Alajos 1. Kovács Alajos (dolányi)
 Domanovszky Sándor 47, 197, 201, 206, 208, 209, 222, 234, 245, 259, 281, 312, 329, 347, 350, 358, 360, 361, 362, 367, 375
 Dombi József 360
 Dorner József 288
 Dóry Ferenc 206, 369, 371, 373
 Dudás Kálmán 69
 Dudich Endre 49, 75, 131, 290, 323
 Duka Tivadar 25
 Duncker, M. 35, 51
 Éber László 222
 Eckhardt Sándor 46, 75, 86, 99, 131, 148, 372, 376, 379
 Eckhart Ferenc 75, 91, 193, 197, 201, 205, 212, 245, 375
 Egerváry Jenő 48, 267, 376, 378
 Eggenberger József 19
 Egry József 254
 Egyed István 275
 Ember Győző 197
 Ember Nándor 358
 Emerson, R.W. 55
 Emich Gusztáv 172
 Entz Géza (id) 29, 48, 75, 289, 290, 318

- Entz Géza (ifj.) 290
 Enyedi Lukács 234, 237
 Eötvös József 20, 29, 81, 175, 178, 179, 180, 196, 197
 Eötvös Loránd 29, 44, 49, 68, 287, 290, 299, 302, 303, 304, 311, 312, 317, 318
 Erdei Ferenc 375
 Érdy János 164, 197, 222
 Erdey-Gruz Tibor 48, 376, 379
 Erdélyi Gyula 245
 Erdélyi László 208
 Ereky István 275, 276
 Ernyei József 129, 132, 342
 Escott, Th.H. 56
 Esty Jánosné 57
 Euripides 57, 122, 123
- Fabriczy Kornél 57
 Faguet, E. 55
 Falk Miksa 234
 Faragó Lajos 254
 Fazekas Jenő 360
 Fejér Lipót 378
 Fejérpataky Kálmán 301, 303, 304
 Fejérpataky László 29, 47, 127, 171, 172, 189, 190, 191, 197, 201, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 216, 245, 259, 312, 329
 Fekete Jenő 377
 Fekete Lajos 194, 206, 322, 323
 Fekete Nagy Antal 201, 209
 Fellner Frigyes 234
- Fenyvessy Adolf 234, 237
 Ferenczi Endre 369
 Ferenczi Zoltán 27, 28, 29, 99, 103, 111, 351
 Ferenczy Valér 159
 Fest Aladár 209
 Fest Sándor 99
 Feszty Árpádné, Jókai Róza 383
 Fettich Nándor 221, 222, 226, 323
 Filarszky Nándor 290
 Finácz Ernő 29, 44, 47, 76, 118, 119, 123, 148, 201, 209, 264, 267, 340, 351, 355, 356, 357, 362, 373
 Finály Gábor 120, 223
 Finály Henrik 119, 222
 Finkey Ferenc 264, 267, 272, 275, 276
 Fittler Kamill 223
 Fitz József 29
 Flandorffer Pál 351
 Fleischer Gyula 156, 159
 Flór Gyula 190
 Fludorovits Jolán 365, 369, 370, 371, 372
 Fodor Ferenc 359, 362
 Fodor József 48, 150, 234, 244, 290
 Fogarasi Béla 57, 375
 Fogarasi János 86, 89
 Fögel József 254
 Fokos (Fuchs) Dávid 76, 86, 148, 322, 323

- Follajtár József 209
 Forster Gyula 68, 69, 153, 156,
 197, 221, 222, 226, 244, 245,
 259, 386, 387, 388
 Fournier, Á. 57, 58
 Földes Béla 47, 53, 56, 233,
 234, 237, 238
 Földes-Papp Károly 269
 Földi János 103
 Förster Aurél 113, 114, 118,
 119, 121, 122, 125, 222, 264,
 267, 372
 Förster Jenő 202
 Fraknói Vilmos 29, 44, 45, 47,
 100, 104, 106, 167, 169, 182,
 183, 184, 185, 186, 187, 190,
 196, 197, 201, 208, 209, 215,
 222, 251, 259, 298, 304, 312
 Frecskay János 87, 89
 Fredericzy M. 56
 Friedjung, H. 56
 Frivaldszky Imre 285, 286, 290
 Frivaldszky János 290
 Fröhlich Izidor 29, 48, 128,
 244, 290, 351
 Fröhlich Róbert 29, 51, 222
 Fruin, R. 57
 Fustel de Coulanges, N.D. 41, 52

 Gaal Jenő 233, 234, 312, 323
 Gabányi János 245
 Gách István 389
 Gaius 123
 Gajzágó László 275, 375, 376
 Galamb Sándor 43, 58, 100, 148,
 379
 Gáldi László 76, 86, 119, 369,
 370, 372
 Galgóczy János 234
 Galgóczy Károly 232, 234, 290
 Galla Ferenc 260
 Gálos Rezső 101, 103, 104
 Gardner, A.E. 57
 Garzó József 69
 Gärtner Károly 379
 Gelovich József 202
 Gellius, Aulus 123
 Geőcze Sarolta 55, 56
 Geréb József 123
 Géresi Kálmán 195
 Gerevich László 223
 Gerevich Tibor 153, 156, 158,
 222, 253, 254, 255, 256, 258,
 259, 279, 280, 347, 351
 Gerevich Zoltán 351
 Gergely Pál 67, 150, 192, 193,
 341
 Gerlőczy Gyula 234
 Gerlőczy Károly 300, 303, 305
 Gerő László 260
 Gerster Kálmán 390
 Gide, Paul 53
 Giesswein Sándor 222, 234
 Gindely Antal 189, 202, 209
 Goethe, J.W. 51
 Gneist, R. 35, 51
 Goldziher Ignác 29, 46, 52, 57,
 86, 119, 211, 318, 319, 323

- Gombár Vince 369
 Gombás Pál 45, 48, 378, 379
 Gombocz Endre 149, 293
 Gombocz Zoltán 46, 75, 76, 84, 86, 89, 129, 131, 139, 140, 148, 351, 362, 369, 370, 372
 Gombos F.Albin 76, 197, 202, 204, 245, 373
 Gopcsa László 259
 Göllner Aladár 335
 Gönczy Pál 290
 Gragger Róbert 101
 Gréb Gyula 87
 Gregorovius, F. 55
 Greguss Ágost 100
 Grisza Ágost 204
 Gróh Gyula 76, 290, 379
 Grosschmid Lajos 378
 Grósz Emil 351
 Grote Artur 25
 Gulyás Károly 103
 Gulyás Pál 30, 100, 106
 Gyalókay Jenő 194, 197, 245
 Gyomlay Gyula 76, 86, 119, 122, 148
 Gyóni Mátyás 87
 Gyöngyösi István 103, 104
 Gyöngyössy László 209
 Győrffy István 129, 131, 140, 323, 342, 343
 György Aladár 238
 György Endre 56, 233, 234, 237
 György Lajos 58, 100, 148
 Györke József 86
 Györkösy Alajos 120
 Gyulai Pál 30, 39, 42, 46, 56, 57, 58, 68, 72, 76, 85, 86, 100, 109, 114, 119, 297, 299, 305, 308, 312, 314, 318
 Gyulai Zoltán 379
 Gyulay Ágost 362
 Haar Alfréd 378
 Haász Aladár 259, 351
 H.Boros Vilma 308
 Hacker Ervin 275
 Hadrovics László 86
 Hain Gáspár 202
 Hajdu Henrik 30
 Hajnal István 47, 76, 194, 197, 212, 222, 234, 245, 373, 375
 Hajnik Imre 197, 202, 207, 209, 210, 211, 318
 Halasi Nagy József 269
 Halász Gyula 150
 Halász Ignác 86
 Halász Imre 234, 237
 Halecki, Oszkár 334
 Hampel József 221, 222, 225, 244
 Hampelné, Pulszky Polixena 55
 Hankó Vilmos 288
 Hantken Miksa 33
 Haraszti Gyula 53, 55, 56, 100
 Hardy Laura 369
 Harkányi Béla 351, 377
 Harkányi Frigyes 305
 Harkányi János 329
 Harsányi István 101, 103, 110, 112

- Harsányi Zsolt 149
 Hauszmann Alajos 69, 298, 303, 386, 388
 Haynald Lajos 289, 290
 Hazai Samu 329
 Hazay István 377
 Házi Jenő 90, 197
 Hazslinszky Frigyes 288
 Hegedűs (Candid) Lajos 222
 Hegedűs István 100, 104, 114, 117, 118, 119, 121, 123, 259
 Hegedűs Loránt 145, 148, 234, 312, 329
 Hegedűs Sándor 234
 Heinlein István 119, 222
 Heinrich Gusztáv 30, 46, 53, 54, 68, 76, 86, 99, 100, 104, 109, 110, 111, 119, 259, 310, 312, 318, 319, 323, 385, 386
 Hekler Antal 58, 119, 153, 156, 157, 158, 222, 226, 264, 267, 351
 Hellebrant Árpád 24, 27, 101, 105, 202, 206
 Heller Ágost 27, 29, 30, 48
 Heller Bernát 57, 129, 132, 324
 Heller Erik 275
 Heller Farkas 47, 233, 234, 347
 Heltai Ferenc 234
 Heltai Gáspár 104
 Henszlmann Imre 119, 217, 221, 222, 225, 298, 300, 304
 Herczeg Árpád 30
 Herczeg Ferenc 30, 45, 69, 76, 259, 312, 329, 351, 385
 Herczeg József 197
 Herich Károly 234
 Herodotos 123
 Hettner, A. 57
 Hieronymi Károly 234
 Hillebrand Jenő 223, 226
 Hindy Zoltán 143, 147, 150
 Hirschler Ignác 290
 Hlatky Endre 353
 Hodinka Antal 76, 197, 202, 245, 323
 Hollán Ernő 244, 312
 Holló István 55
 Hollós László 288, 293
 Holub József 197, 213, 222, 245,
 Hóman Bálint 30, 76, 128, 129, 131, 132, 136, 197, 202, 208, 209, 212, 222, 245, 259, 329, 351, 367
 Homeros 55, 123
 Hoór-Tempis Mór 351
 Horánszky Lajos 329
 Horger Antal 86, 148
 Horn Ede 234
 Hornyánszky Gyula 56, 117, 119, 259, 264, 267
 Hornyánszky Viktor 37, 39
 Horovitz Fülöp 25
 Horvát Árpád 197
 Horvát István 106
 Horváth Barna 267, 275, 276, 375, 376

- Horváth Cyrill 17, 30, 100, 103
 Horváth Endre 120
 Horváth Géza 30, 48, 290, 323, 351
 Horváth Henrik 222, 254
 Horváth János 58, 86, 99, 100, 129, 131, 132, 139, 140, 148, 351, 372
 Horváth Jenő (rónai) 197, 209, 244, 247, 352, 358
 Horváth Károly 76, 150
 Horváth [Hatvani] Mihály 30, 47, 176, 182, 196, 197, 212
 Horváth Sándor 206
 Hőgyes Endre 290
 Hubay Jenő 153, 351
 Huber, A. 55
 Hunfalvy János 33, 232, 234, 244
 Hunfalvy Pál 17, 18, 19, 21, 30, 35, 46, 51, 55, 81, 85, 86, 114, 119, 298, 304
 Hunyady Jenő 290
 Huszár Ferenc 209
 Huszár Imre 56
 Huszti Dénes 260
 Huszti József 100, 119, 122, 125, 254, 259, 264, 267, 347, 365, 368, 372
 Huttyra Ferenc 351
 Hüttl Dezső 69, 153, 156, 158, 281
 Hüppe, S. 55
 Ila Bálint 202
 Illei János 103
 Illés József 197, 208, 275
 Ilosvay Lajos 30, 45, 68, 69, 76, 259, 290, 298, 351
 Illyefalvy Lajos 234
 Illyés Gyula 131, 132, 148
 Imre Sándor 119, 267
 Incze József 120
 Inkey Béla 290
 Ipolyi Arnold 30, 47, 100, 187, 190, 196, 197, 202, 218, 221, 222, 226, 298, 304
 Irk Albert 275
 Irmei Ferenc 56
 Issekutz Béla 149
 Istvánffy Gyula 290
 Istványi Géza 371
 Ivánka Endre 119
 Iványi Béla 197, 202, 210, 245
 Jakab Elek 24, 210
 Jakubovich Emil 86, 119, 369, 370, 372
 Jalsoviczky Károly 69, 259, 351
 Jancsó Benedek 129, 132, 323
 Janet, P. 55
 Janka Viktor 290
 Jankovich Béla 69, 234, 329
 Jánosi Béla 55
 Jánossy Dénes 194, 197
 Jamus Pannonius 123
 Járdányi Paulovits István 223
 Jávorka Sándor 76, 149, 290, 324, 376

- Jedlicska Pál 202, 210
 Jedlik Ányos 17, 30, 285, 286, 290
 Jekelfalussy József 233, 234, 237, 318
 Jendrassik Jenő 290
 Jerney János 164, 197
 Joannovics György 72, 76, 85, 86
 Johan Béla 349
 Jókai Mór 305
 Jónás János 51
 Jónás Károly 68
 József főherceg 29, 30, 44, 68, 158, 197, 243, 244, 245, 247, 258, 311, 345, 350
 Juhász Jenő 87, 90, 150
 Jungerth Mihály 324
 Jurányi Lajos 33, 290, 318
- Kaán Károly 69, 149, 234
 Kacskovics Kálmán 120
 Kalchbrenner Károly 293
 Kállay Benjamin 51, 56, 234
 Kallós Ede 120, 123
 Kammerer Ernő 203
 Kammermayer Károly 305
 Kántás Károly 378
 Kapossy János 223, 281
 Karácson Imre 202, 210
 Karácsonyi János 197, 201, 202, 208, 210
 Karácsonyi Sándor 76
 Kardeván Károly 150
- Károlyi Árpád 58, 194, 197, 203, 210, 212, 213, 215, 245, 301, 310, 312, 329
 Károlyi Tibor 305
 Kary Béla 245
 Katona Lajos 55, 76, 86, 100, 119
 Katzburg Ilona 369
 Kauffmann Aurél 202
 Kautz Gyula 30, 45, 68, 231, 232, 233, 234, 312, 314, 318
 Kazinczy Ferenc 103, 104, 106, 109, 110, 112
 Kazinczy Gábor 189
 Kégl Sándor 28, 86, 323
 Kéky Lajos 99, 100, 148
 Kelemen Lajos 281
 Keleti Gusztáv 300, 305
 Keleti Károly 35, 232, 233, 234, 237, 244
 Kemény Gábor 232, 234
 Keményfy János 100, 148
 Kempf József 55
 Kenedy Géza 143, 147, 150
 Kenessey Kálmán 234
 Kenéz Béla 234
 Kenyeres Balázs 149
 Képes Géza 149
 Kerecsényi Dezső 100, 148
 Kerékgyártó Árpád 312
 Kerékjártó Béla 345, 346, 349, 350, 362, 378
 Kerényi Károly 119
 Keresztes Kálmán 245

- Keresztury Dezső 28, 29, 30, 101
- Kerka-poly Károly 234
- Kerpely Antal 234
- Kertész Manó 87
- Kidd, B. 56
- Király György 101
- Király János 202, 210
- Kis Sándor 124
- Kiss János 109
- Klebel-sberg Kunó 74, 156, 197, 222, 245, 253, 312, 329
- Klein Gyula 290, 318
- Klein Miksa 300, 303
- Klemm Antal 86, 148
- Klug Nándor 290
- Kmoskó Mihály 119, 351
- Knausz Nándor 197
- Kniezsa István 76, 86, 100, 131, 132, 197, 322, 323, 360, 372
- Knoll Károly 37
- Kodály Zoltán 29, 30, 44, 86, 129, 131, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 148, 343, 349, 353
- Koeppel, E. 57
- Kohn Dávid 234
- Kohn Sámuel 211
- Kollányi Ferenc 197, 202, 210, 211, 222, 245, 255, 259, 312, 329
- Kolosváry Bálint 272, 274, 275
- Kolosváry Sándor 202, 211
- Koltay-Kastner Jenő 254, 257
- Komáromy Andor 202, 211
- Komáromy András 172, 191, 197, 211, 215, 245
- Komáromy Lajos 119
- Komjáthy Benedek 94, 105
- Konczné, Révész Mária 261
- Konek Sándor 232, 234
- Konkoly-Thege Gyula 234
- Konkoly-Thege Miklós 244, 290
- Korányi Frigyes 344
- Korányi Sándor 30, 351, 352
- Korizmicz László 232, 234
- Kornemann, Ernst 353
- Kornis Gyula 44, 47, 57, 69, 119, 129, 132, 264, 265, 267, 351, 362
- Korompay Bertalan 131, 132
- Kosutány Ignác 211
- Kosutány Tamás 290
- Kosztolányi Dezső 143, 147, 150
- Kovács Alajos (dolányi) 233, 234
- Kovács (Kováts) Gyula (keveházi) 76, 197, 211, 275
- Kovács Gyula 285, 286, 290
- Kovács Nándor 206
- Kováts Dénes 302
- Kováts Ferenc 197, 234, 373
- Kovalovszky Miklós 147, 148
- Kovrig Béla 347
- Kozma Andor 329, 351
- Kozmovszky József 245

- Mozsics Sándor 101, 104
 König Gyula 30, 48, 76, 290, 298, 318
 Könyöki József 202
 Kőrösi Albin 358
 Kőrösy József 53, 231, 233, 234, 237
 Kószeghy Pál 203
 Kószegi László 57
 Kóváry László 234
 Kövendi Dénes 369
 Kövesi Magda 360
 Kövesligethy Radó 290, 377
 Krafft-Ebing, R. 54
 Kránicz János 244
 Krenner József 290, 298, 303
 Kristóf György 100
 Krizko Pál 211
 Krman Dániel 211
 Krohn, J. 56
 Kruspér István 286, 290, 293, 298
 Kubinyi Ágoston 221, 222
 Kubinyi Ferenc 189, 222, 285, 286, 289, 290, 293
 Kubinyi Ferenc (ifj.) 203
 Kumorovitz Lajos 371
 Kun József (barabási) 275, 328, 330
 Kun László 211
 Kuncz Ödön 275
 Kunos Ignác 86, 89, 323
 Kuun Géza 30, 45, 203, 211, 318, 319
 Kuzsinszky Bálint 119, 221, 222, 259
 Kümmerle Jenő Béla 324
 Kürschák József 30, 48, 264, 351, 378
 Lábán Antal 57
 Laczkó Géza 149
 Lajtha László 129, 131, 132, 139, 140, 342, 343
 Lajti István 120, 335
 Lakó György 76, 86
 Laky Dezső 234, 375
 Lanciani, R. 55
 Lándor Tivadar 157, 159, 329
 Lanfranconi Grazioso Enea 222
 Láng Lajos 52, 233, 234, 237, 323
 Láng Nándor 58, 119, 221, 222, 259, 280, 323, 372
 Lassovszky Károly 378, 379
 Latkóczy Mihály 122
 Laukó Albert 55
 Laveleye, E. 53, 56
 Lavergne, L. 54
 Laziczius Gyula 86, 148
 Lechner Ödön 386
 Lehr Albert 53, 76, 86, 119
 Leibniz, G.W. 268
 Lengyel Béla 290
 Lenhossék Mihály 30, 45, 69, 129, 132, 259, 323, 351
 Lenkey Gusztáv 143, 147, 150
 Le Play, F. 56

- Lepold Antal 222, 280
 Lercy-Beaulieu, P. 52, 54
 Lévy Henrik 305
 Lewes, G.H. 35, 51, 52
 Liber Endre 305
 Lichtenberger, H. 57
 Ligeti Lajos 30, 46, 86, 131,
 132, 322, 323, 376
 Likavec János 24
 Lipp Vilmos 222, 225
 Lippich Elek 385
 Liphay Béla 305
 Liptay Sándor 234
 Lóczy Lajos 288, 290
 Lónyay Menyhért 19, 23, 29, 30,
 37, 39, 44, 232, 233, 234,
 297, 298, 299, 304, 308, 311
 Losonczy Zoltán 87
 Lotz Károly 300
 Loványi Gyula 150
 Lőrincz Béla 55
 Lucanus 113
 Lugossy József 100
 Lukács Antal 232, 234, 305
 Lukács Béla 234
 Lukács György 375
 Lukács Móricz 85, 86
 Lukcsics Pál 254, 260
 Lukinich Imre 30, 47, 148, 171,
 173, 193, 194, 197, 203, 204,
 206, 207, 209, 211, 212, 213,
 222, 245, 312, 329, 347, 351,
 361, 362, 373
 Lux Kálmán 223, 281
 Lyka Károly 158
 Lykurgos 123
 Macaulay, Th.B. 35, 51, 52
 Mac Carthy, J. 53, 54
 Madarassy László 129, 132, 133
 Máday Izidor 234
 Madzsar Imre 76, 148, 194, 197,
 215, 245, 264, 267, 373
 Mágocsy-Dietz Sándor 76, 290,
 351
 Magyar István 103
 Magyary Géza 271, 277, 351
 Magyary Zoltán 259, 335, 351,
 353, 354
 Magyary Zoltánné, Techert Margit
 269
 Mahler Ede 56, 119, 222, 323
 Maine Sumner, H. 35, 51
 Mailáth György 298, 305
 Majláth Béla 197, 203, 211,
 222, 244, 312, 314
 Malthus T. Róbert 237
 Mályusz Elemér 76, 194, 198,
 209, 210, 222, 245
 Mandelló Károly 234
 Manninger Rezső 290
 Mansfeld Géza 376
 Márai Sándor 148
 Marczali Henrik 56, 184, 189,
 198, 203, 211, 213, 214
 Marek József 48
 Margalits Ede 203, 212
 Margó Tivadar 290

- Márki Sándor 198, 245
 Markó Árpád 58, 198, 245
 Márkus Miksa 143, 147, 150
 Markusovszky Lajos 49
 Marót Károly 131, 132, 222
 Maróti Géza Rintel 389
 Martialis, Marcus Valerius 123
 Marton Géza 275
 Márton Lajos 223
 Matlekovics Sándor 233, 234, 323
 Mátrai László 30, 375
 Mátray Gábor 222
 Mátyás Flórián 86, 189, 203
 Mattyasovszky Miklós 234
 Mauritz Béla 48, 289, 290
 Mayer Erzsébet 369
 Mayr, G. 53
 Maywald József 120
 Medveczky Frigyes 54, 234
 Méhely Lajos 76, 290, 293
 Melich János 27, 28, 29, 30, 46, 74, 75, 76, 81, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 119, 129, 132, 148, 151, 198, 212, 213, 323, 351, 372
 Mendöl Tibor 131, 132
 Menyhárt Gáspár 275
 Merényi Oszkár 97, 104
 Merlini, Filippo 255
 Mészáros Ede 120, 369
 Mészáros Ferenc 68
 Mészáros Gyula 89
 Meszlényi Antal 212, 261
 Mészöly Gedeon 76, 86, 90, 100, 119, 148
 Meyer Gotthold Alfréd 225
 Mihalik József 222, 225
 Mihalik Sándor 281
 Mihalkovics Géza 76
 Mihály József 55
 Mihályi János 203, 212
 Miklós Elemér 353
 Mikó Imre 212
 Mikola Sándor 149
 Mikszáth Kálmán (ifj.) 329
 Mill, Stuart J. 35, 51
 Mircse János 179, 182, 189
 Miskolczy Gyula 198, 255, 257
 Miskovics Mózes 212
 Misner Béla 369
 Mitrovics Gyula 100, 148, 158, 267, 280
 Mixich Lajos 103
 Módi Mihály 120, 123
 Moesz Gusztáv 288
 Mokos Gyula 105
 Molecz Béla 90
 Molnár Aladár 52, 184, 203
 Molnár Albert (szenczi) 105
 Molnár Béla 389
 Molnár Kálmán 275
 Mommsen, Th. 35, 51
 Moór Gyula 47, 264, 267, 275, 276, 375
 Móra Mihály 275
 Moravcsik Gyula 86, 119, 222, 259, 322, 323, 373, 376
 Morley, J. 57
 Morvay Győző 57
 Mosonyi Lipót 212

- Möller István 69, 153, 222
 Munkácsi Bernát 76, 86, 89, 90,
 129, 132, 148
 Munkácsy Mihály 190
 Murray, G. 123
 Müller, Max 35, 51
 Müller Sándor 379
 Myskovszky Viktor 222
- Nádasdy Tamás 203
 Nagy András (tasnádi) 69
 Nagy Félix (pogrányi) 351
 Nagy Géza 222, 245
 Nagy Gyula 76, 100, 172, 180,
 193, 198, 203, 207, 209, 210,
 211, 212, 214, 216
 Nagy Imre 180, 189, 198, 214,
 216
 Nagy Iván 198, 208, 211
 Nagy Iván (vitéz) 361, 362
 Nagy J.Béla 76, 86, 90, 145,
 146, 147, 148
 Nagy Károly 68, 69
 Nagy Lajos 222, 281
 Nagy Miklós 148, 198, 245, 329
 Nagy Sándor 109
 Nagy Tibor 223
 Nagy Vilmos (nagybaconi) 245
 Navratil Ákos 69, 234, 264,
 265, 267, 375
 Négyesy László 46, 76, 86, 100,
 111, 141, 142, 147, 148, 151,
 153, 156, 264, 267
 Németh Endre 378
- Németh Gyula 30, 46, 76, 86,
 119, 129, 130, 131, 132, 139,
 148, 322, 323, 351
 Németh József 324
 Némethy Géza 30, 46, 56, 118,
 119, 122, 123, 124, 125, 259,
 264, 267, 351
 Nendtvich Károly 48, 285, 286,
 289, 290
 Neubauer (Abay) Gyula 234, 375
 Nilles, Nicolaus 202, 212
 Nisard, D. 35, 51, 52
 Nizsalovszky Endre 76, 275
 Nopcsa Ferenc 323
 Noszlopi László 269
 Novák József 212
 Novák Mihály 203
 Novobátzky Károly 378, 379
 Nyáry Albert 198, 203
 Nyáry Jenő 198, 221, 222, 245
- Odescalchi Artur 223
 Olay Ferenc 257, 259, 351, 358,
 361, 362
 Oltay Károly 377
 Oprescu, M.G. 337, 344, 345
 Ormós Zsigmond 222
 Oroszlán Zoltán 223
 Ortutay Gyula 131, 132, 139,
 140, 222, 322, 323, 375
 Ortvay Tivadar 119, 198, 203,
 204, 222, 245, 264, 267
 Oszlaczky Szilárd 378
 Óvári Kelemen 202, 211

- Óváry Lipót 182, 204, 212
 Ovidius Naso Publius 123
 Öreg János 53, 55
 Őstör József 143, 147, 150

 Paikert Géza 259, 351
 Pais Dezső 7, 46, 75, 76, 85, 86, 100, 119, 131, 132, 148, 322, 372
 Pápay József 86, 90
 Pap Dezső 238
 Pap Károly 100
 Papp Alajos 212
 Papp Ferenc 57, 58, 100, 119
 Papp György 380
 Papp Márta 369
 Párducz Mihály 223
 Parragi György 150
 Pasterner Gyula 100, 119, 222, 305
 Pasterner Iván 30, 353
 Pászthory János 55
 Péter Walter 57
 Pauer Imre 30, 47
 Pauer István (kápólnai) 241, 244
 Pauer János 222
 Pauler Ákos 47, 119, 263, 264, 267, 269, 338, 340, 341, 351
 Pauler Gyula 30, 47, 52, 55, 76, 100, 170, 187, 198, 203, 210, 211, 212, 214, 215, 244, 308, 312, 318
 Pauler Tivadar 18, 30, 45, 47, 52, 298, 305

 Paur Iván 222
 Pável Ágoston 89
 Pávó Elemér 150
 Payot, J. 56
 Péch Antal 213
 Péchi Simon 105
 Péchy Péter 213
 Pekár Dezső 377
 Pekár Gyula 10, 390, 391
 Persius Flaccus Aules 124
 Pertz, H. 163
 Pestí Gábor 105
 Pesty Frigyes 30, 47, 185, 186, 189, 197, 198, 204, 208, 222
 Petényi Salamon János 293
 Péterfy Jenő 54
 Petrovics Elek 153, 156, 158, 222, 280, 351, 352
 Petz Gedeon 76, 86, 89, 100
 Petz Samu 68
 Petz Vilmos 119, 122, 123, 125, 323
 Petzval Ottó 18, 30, 286, 291
 Pilch Jenő 198, 245
 Pindaros 124
 Pintér Jenő 100, 111, 147, 148, 312
 Pirchala Imre 121
 Pisztory Mór 234
 Plank Jenő 379
 Platon 124
 Plósz Sándor 30, 45, 47, 259, 318
 Podhradzky József 164, 198, 212, 214

- Pollák Miksa 105
 Polner Ödön 275, 276
 Pólya Jakab 234, 237
 Pompéry Aurél 213
 Popovics Sándor 30, 45, 69, 76, 238, 259, 312, 323, 329, 351
 Pór Antal 222
 Pósa Ferenc 90
 Porteleky László 302
 Pósa Lajos 390
 Pósch Árpád 122
 Prácz Albert 124
 Pratzl, E. 163
 Preisz Hugo 48, 291, 351
 Princz Gyula 324
 Prohászka Lajos 30, 76, 119, 264, 267
 Propertius 124
 Pröhle Vilmos 90
 Pruzsinszky János 120
 Przyłuski, Jean 354
 Pukánszky Béla 100
 Pulszky Ágost 47, 51
 Pulszky Ferenc 30, 45, 46, 47, 57, 221, 222, 298, 300, 302, 305, 318
 Pulszky Károly 41, 52
 Purgstaller József 264
 Putnok Imre 76, 147, 150
 Quintilianus, Marcus Fabius 124
 Rácz Ilona 133
 Rácz Kálmán 213
 Rácz Lajos 58, 267
 Radán Balázs 102
 Radermacher, L. 124
 Radisich Jenő 223
 Radisics Elemér 352, 353
 Radnai Rezső 259
 Radnóti Aladár 223
 Radó Antal 55, 105, 149, 352
 Radó Aurél 30
 Rados Gusztáv 30, 48, 290, 291, 351, 378
 Rados Jenő 157
 Radvánszky Béla 100, 105, 198, 204, 213, 214, 222
 Rákosi Jenő 385
 Rákossy György 245
 Raleigh, W. 56
 Rambaud, A. 55
 Ranke, L. 53, 54
 Rapaics Rajmund 149
 Ráth György 101, 223
 Ráth Mór 34, 35, 51
 Ráth Zoltán 234, 238
 Rátz Jenő 245
 Ratzel, F. 54
 Rauscher Lajos 223
 Ravasz László 45, 69, 100, 264, 267
 Récsy Viktor 101
 Rédey Tivadar 100, 148, 379
 Rédvay István 246
 Regőczy Emil 378
 Reiner János 275

- Reissenberger Lajos 225
 Reményi Antal 56
 Renner János 378
 Repiczky János 164, 198
 Rerrich Béla 157
 Réthly Antal 378
 Réthy László 222, 225
 Róti Ervin 158
 Révai Miklós 103
 Révay József 120, 269
 Ribbeck, O. 55
 Ribot, T. 55
 Ricardo, D. 237
 Riedl Frigyes 40, 44, 46, 86,
 100, 111, 312
 Riedl Szende 82, 86
 Riesz Frigyes 378
 R. Kiss István 202
 Rimay János 105
 Rómer Flóris 221, 222, 225
 Róna József 300, 303
 Rónay Jácint 47, 222
 Roska Márton 223
 Rosnyai Dávid 104
 Rostás László 238
 Rothbart, Margaret 358
 Rózsaffy Dezső 57
 Rózsás József 150
 Röbbeling, Hermann 354
 Rökk Szilárd 190
 Rubinthy Dezső 246
 Rubinyi Mózes 86, 103, 148
 Rupp Jakab 204
 Ruskin, J. 55
 Rybár István 76, 291, 377, 379
 Sági István 74, 75, 76, 86, 148
 Sainte-Béuve, C.A. 54
 Sajó Sándor 149
 Salamon Ferenc 100, 119, 198,
 210, 214, 244
 Sallustius Crispus, Gaius 124
 Salvatorelli, L. 58
 Sárffy Andor 277
 Sasvári Ármin 54
 Say Móricz 288
 Schafarzik Ferenc 291, 324, 351
 Schay Géza 379
 Scheffer Viktor 378
 Schenzl Guidó 288, 291
 Schickedanz Albert 301, 303, 305
 Schiller Pál 269
 Schmidt Henrik 86
 Schmidt József 86, 119, 324
 Schmidt Márton 57
 Schmidt Miklós 358
 Schmidt Vilmos 204, 213
 Schneller István 264, 267
 Schöller Károly 68, 69
 Schönherr Gyula 198, 208, 215
 Schönewitzky Bertalan 213
 Schrauf Károly 105, 204
 Schuchardt, K. 55
 Schulek Elemér 48, 379
 Schulek Frigyes 222
 Schultheisz Emil 275

- Schütz Antal 264, 267
 Schwarcz Gyula 47, 244
 Schwartz Elemér 87
 Schwartzner Ottó 54
 Sebestyén Gyula 86, 100, 127, 133, 222, 226
 Sébor János 378
 Selényi Pál 376, 379
 Semsey Andor 317, 318
 Seneca Lucius Annaeus 124
 Serényi Béla 389
 Sigmond Elek 234, 291
 Sik Sándor 100, 119, 148
 Simon Béla 378
 Simon József Sándor 124
 Simonkay Lajos 293
 Simonyi Ernő 177, 179, 180, 182, 198
 Simonyi Jenő 54
 Simonyi Zsigmond 51, 54, 72, 76, 83, 85, 86, 90, 91, 100
 Sinkovics István 194
 Sipos Kamilló 213
 Sismondi, J. 237
 Smith Ádám 237
 Solt Andor 101
 Solymossy Sándor 100, 129, 132, 133
 Somogyi Endre 377
 Somogyi József 267, 269
 Somogyvári Gyula 150
 Soós József 123
 Sorel, A. 54
 Southey, R. 56
 Staub Móríc 288
 Staud Lajos 275
 Stehló Kornél 223
 Stein Aurél 28
 Steindl Imre 222
 Steiner Lajos 291, 377
 Steinhausz László 223
 Strobl Alajos 300, 301, 303, 386, 389, 390, 391
 Suetonius Tranquillus Gaius 124
 Suhay Imre 246
 Supala Ferenc 195
 Supka Géza 57, 222, 375
 Surányi Julia 360
 Surányi-Unger Tivadar 234
 Susta, M.J. 345
 Symonds, A.J. 41, 52
 Szabó Dénes 87,
 Szabó Dezső 198, 204, 213
 Szabó Imre 275
 Szabó István 119, 131, 132, 194, 198
 Szabó József 30, 48, 285, 286, 287, 289, 290, 291
 Szabó Károly 94, 100, 105, 189, 204
 Szabó Lajos (sárói) 246
 Szabó László (bártfai) 311, 315
 Szabó Miklós 269
 Szabó T. Attila 87, 150
 Szabó Zoltán 291
 Szabó Zoltán I. 324
 Szádeczky Béla 204, 213

- Szádeczky K. Lajos 174, 204, 214, 245
 Szalai Sándor 375
 Szalay Ágoston 30, 204, 222
 Szalay Gábor 150
 Szalay Imre 223
 Szalay József 203
 Szalay László 182, 198, 222
 Szalay Sándor 380
 Szamota István 87
 Szandtner Pál 275
 Szánthó Gyula 57
 Szarvas Gábor 86, 90, 100, 119
 Szarvas Pál 379
 Szász Béla 51, 53, 58
 Szász Károly (1829-1905) 30, 45, 46, 51, 52, 53, 55, 76, 99, 100, 114, 119, 204, 298, 303, 305, 308, 312, 318
 Szász Károly (1865-1950) 329
 Szászy István 48, 274, 275, 276, 375
 Szathmáry György 54, 55
 Szathmáry Károly 233
 Széchenyi Alice 302
 Széchenyi Béla 68, 309, 312
 Széchenyi Bertalan 312
 Széchenyi Emil 312
 Széchenyi István 25
 Széchy Károly 100, 106
 Szécsi Mór 247
 Szegedi Gergely 105
 Székely Ferenc 391
 Székely István 120, 224
 Szekfü Gyula 41, 57, 91, 194, 198, 205, 245
 Széki Tibor 379
 Széll Kálmán 234, 304
 Szemere Samu 56, 57
 Szemerényi Oszvald 86
 Szendrey János 198, 222, 226, 242, 244
 Szendrey Zsigmond 129, 132
 Szent-Györgyi Albert 5, 45, 350
 Szentgyörgyi József 109
 Szent-Istvány Béla 353
 Szentistványi Gyuláné 25
 Szentjóni Szabó László 203
 Szentkláray Jenő 198, 204, 223
 Szentpétery Imre 48, 193, 196, 198, 204, 205, 214, 223, 245, 259, 369, 370, 372
 Szidarovszky János 86, 119, 122, 372
 Szigetvári Iván 57
 Szilády Áron 76, 87, 94, 95, 99, 100, 102, 103, 105, 179, 198, 318
 Szilágyi Béla 371, 378
 Szilágyi Dániel 24, 25
 Szilágyi István 100
 Szilágyi János 223
 Szilágyi Loránd 76, 86, 100, 148, 193, 371
 Szilágyi Sándor 30, 47, 100, 170, 171, 179, 186, 187, 189, 196, 198, 203, 205, 209, 210, 212, 214, 215, 223, 244, 309, 312

- Szilasi Móríc 87, 90
 Szily Kálmán 27, 29, 30, 39, 44, 46, 48, 68, 69, 72, 73, 75, 76, 77, 87, 100, 291, 309, 310, 312, 318
 Szily Kálmán (ifj.) 149, 350
 Szinnyi Ferenc 42, 57, 58, 99, 100, 146, 147, 148
 Szinnyi József 27, 28, 29, 30, 46, 69, 72, 75, 76, 83, 84, 87, 90, 100, 105, 129, 132, 147, 148, 151, 193, 205, 351
 Szinnyi József (ifj.) 318
 Szinyei Mersé Pál 386
 Szittnyi Dénes 194
 Szladits Károly 275, 276, 375, 376
 Szilávik Ferenc 103
 Szmeccsányi Miklós 153, 158, 386, 387
 Szontágh Gusztáv 264
 Szölgyényi Ferenc 124
 Szőnyi István 158
 Sztáray Mihály 102
 Sztoczek József 30, 44, 45, 48, 285, 286, 290, 298, 305
 Szuchy Tibor 305
 Szvetics József 244
 Tagányi Károly 76, 172, 191, 198, 208, 210, 211, 212, 234, 245
 Taine, H. 52, 53, 54
 Takács Lajos 51
 Takács Zoltán(felvinczi) 223, 324
 Takáts Sándor 57, 91, 100, 198, 205, 245
 Tamás Lajos 76, 87, 100, 131, 132, 322, 324
 Tangl Ferenc 291
 Tangl Károly 48, 291, 378
 Tankó Béla 267
 Tárczy-Hornoch Antal 377, 378
 Tarnai János 56, 57
 Tasner Antal 223, 307, 308
 Tass Antal 378
 Tátray István 378
 Téglás Gábor 223, 226, 288
 Telegdi Miklós 94, 105
 Telegdi Zsigmond 30, 87
 Telegdi-Róth Károly 378
 Teleki József 190
 Teleki Mihály 188
 Teleki Pál 129, 132, 321, 322, 323, 324, 352, 359
 Teleszky János 69, 238, 329
 Télfy István 120
 Terentius Afer Publius 124
 Terényi József 369
 Térey Gábor 223
 Thallóczy Lajos 56, 198, 202, 203, 205, 207, 212, 213, 214, 215, 245, 324
 Thaly Kálmán 30, 47, 196, 198, 203, 205, 206, 214, 215, 223, 244, 318
 Than Károly 30, 33, 45, 48, 68, 289, 291, 318

- Thanhoffer Lajos 291
 Tharaud, J.J. 331
 Theiss Ede 234, 375
 P.Thewrewk Emil 72, 76, 87,
 100, 114, 116, 118, 119, 120,
 121, 122, 123, 244
 Thienemann Tivadar 87, 100, 264,
 267
 Thierry Amade 52, 53, 54
 Thirring Gusztáv 229, 234, 239
 Thukydides 124
 Tilgner Viktor 299, 300, 303
 Timár Kálmán 101
 Tiringer Béla 40
 Tisza István 235, 330, 331,
 389
 Todd, A. 35, 51
 Toldy (Schedel) Ferenc 17, 18,
 19, 20, 29, 30, 46, 81, 85,
 87, 109, 163, 164, 169, 177,
 179, 180, 182, 217, 223
 Toldy István 51
 Toldy László 53
 Tolnai Gábor 30
 Tolnai Vilmos 75, 76, 78, 87,
 90, 100, 111, 148
 Tolnay Lajos 235
 Tomcsányi Móríc 275
 Tompa Ferenc 221, 223
 Tompa József 76, 87, 149
 Tonelli Sándor 58
 Torma Károly 120, 223, 226
 Tormay Cecil 344, 345, 352
 Tormay Károly 233
 Tornócs Péter 103
 Tóth Béla 87
 Tóth István 389
 Tóth Lajos 275, 276
 Tóth László 150, 255, 260
 Tóth Lőrinc 53, 54, 305
 Tóth Zoltán 198, 205, 223, 245
 II.Tóth Zoltán 76
 Tóth-Szabó Pál 205, 215
 Tömöry Jenő 150
 Trebitsch Ignác 68
 Trefort Ágoston 29, 30, 44,
 53, 233, 235, 299, 300, 304,
 311
 Trócsányi Zoltán 87, 104
 Turbain Károly 301, 302, 303
 Turchányi Tihamér 215
 Turóczi-Trostler József 76, 100,
 131, 132, 148
 Thury József 87
 Tury Sándor Kornél 275, 276
 Tuzson János 324
 Udránszky László 291
 Ujhelyi Péter 246
 Ujlaki Miklós 275
 Üchtritz-Amade Emilné 97
 Váczy János 55, 57, 100, 106,
 109, 110, 111, 112, 312
 Váczy Péter 198
 Vadász Pál 215
 Vadnai Emil 246
 Vadnai Károly 49, 100

- Vágó Ignác 246
 Vajda János 51
 Vajthó László 101
 Vámbéry Ármin 41, 52, 53, 56,
 87, 211
 Vanyó Tihamér 261
 Várady Imre 254
 Várdai Béla 101
 Varga Béla 267
 Varga István 235, 375
 Varga Lajos 291
 Varga Sándor (kibédi) 267, 269
 Vargha Damján 87, 100
 Vargha Gyula 30, 45, 69, 235,
 237, 259, 312, 351
 Vargha László 131, 132
 Vári Rezső 120, 121, 125, 205,
 252, 253, 259, 260, 261
 Varjas Béla 30, 101
 Varju Elemér 223, 281
 Várkonyi Dezső Hildebrand 267
 Vásárhelyi Gergely 151
 Vásárhelyi János 378
 Vass Bertalan 106
 Vass József 82, 87
 Vastagh Gábor 379
 Vécsey Tamás 120, 172, 191,
 198, 209, 211, 235
 Végh Artur 55
 Végh Gyula 352, 353
 Vekerdi László 288
 Velics Antal 203
 Velleius Paterculus Gaius 124
 Vendel Miklós 378
 Vendl Aladár 45, 291, 324, 378
 Verebély László 149
 Veress Endre 194, 215, 260
 Veress Ignác 120
 Veress Sándor 131, 132, 139,
 140
 Vergilius Maro Publius 124, 125
 Versényi György 103
 Vértesy Dezső 120, 123
 Vértesy Jenő 57, 101
 Vetéssy László 206
 Vietórisz József 124
 Vikár Béla 87, 129, 130, 132,
 148, 351
 Villani Lajos 351, 362
 Villemain, A.F. 54
 Vinkler János 275
 Viski Károly 129, 132, 133, 343
 Viszota Gyula 100, 205, 215,
 307, 308, 309, 310, 311, 312,
 314, 315
 Vitális István 291
 Vizaknai Antal 235
 Vizkelety Imre 215
 Vladár Gábor 148
 Vogüe, E.M. 56
 Voinovich Géza 30, 44, 46, 58,
 69, 100, 130, 138, 145, 148,
 153, 156, 158, 259, 264, 312,
 329, 351, 362
 Volf György 85, 87, 100, 318
 Vörösmarty Mihály 104
 Waczulik Margit 369

- Wágner József 120
 Wagner Károly 205
 Waldapfel József 101
 Wallentiny Dezső 206, 216
 Wartha Vince 30, 45, 48, 68, 298
 Wálder Gyula 69, 158, 281
 Wéber Samu 205
 Wekerle Sándor 69
 Wellmann Imre 198
 Weninger Vince 233, 235
 Wenzel Gusztáv 18, 30, 164,
 166, 175, 198, 205, 206, 213,
 216, 221, 223
 Wertheimer Ede 198, 213
 Wertner Mór 216
 Wesely Ödön 56, 267
 Wlassics Gyula 30, 45, 69, 71,
 103, 136, 271, 275, 318
 Wlassics Gyula (ifj.) 351
 Wohl Janka 53, 54
 Wolf Rózsi 260
 Wosinszky Mór 223

 Ybl Ervin 58, 153, 157, 158, 281
 Ybl Miklós 300, 305

 Zádor Anna 157, 159
 Zala György 153, 156, 158, 300,
 303, 386

 Závodszky Levente 204, 213
 Zelovich Kornél 149, 215, 235
 Zemplén Géza 48
 Zichy Antal 30, 51, 101, 109,
 110, 114, 118, 120, 305, 308,
 312, 314, 318
 Zichy Géza 305
 Zichy István 87, 128, 129, 131,
 132, 140, 153, 156, 158, 280,
 324, 343, 351
 Zichy János 251
 Zichy Jenő 90
 Zimmermann Ágoston 48, 76, 290,
 291
 Zlinszky Aladár 101, 148
 Zolnai Béla 76, 87, 91, 101,
 148
 Zolnai Gyula 72, 73, 75, 76, 77,
 84, 87, 90, 144, 146, 148, 151
 Zrínyi Miklós 106
 Zsigmond Ferenc 58, 101
 Zsigmondy Gusztáv 66
 Zsillinszky Mihály 198
 Zsinka Ferenc 206
 Zsirai Miklós 76, 85, 87, 89,
 90, 131, 132, 139, 140, 147,
 148, 322, 324
 Zsoldos Benő 124
 Zsoldos Ferenc 244

RÖVIDÍTÉSEK

Ak.Ért.	- Akadémiai Értesítő
Alapszabály és Ügyrend	- Az MTA Alapszabályai és Ügyrendje
ALMA	- Archivum Latinitatis Medii Aevi
Almanach	- A Magyar Tudományos Akadémia Almanachja
Arch.Közl.	- Archaeologiai Közlemények
Biz.íratok	- A tárgyaló bizottság iratai (Iktatókönyv szerinti számozásban.)
Biz.jegyzk.	- A tárgyaló bizottság jegyzőkönyvei
C.I. de C.I.	- Commission Internationale de Coopération Intellectuelle
[Az első] I.oszt.jegyzk.	- Az I. (Nyelv- és Széptudományi) osztály jegyzőkönyvei (A RAL-anyagában)
Ép.biz.jegyzk.	- Építési Bizottság jegyzőkönyvei
fol.	- folio
Hadtört.Közl.	- Hadtörténelmi Közlemények
[A harmadik] III.oszt.jegyzk.	- A III. (Mathematikai és természettudományi) osztály jegyzőkönyvei
I. de C.I.	- Institut International de Coopération Intellectuelle
Igt.Jk.	- Az Akadémia Igazgatótanácsa üléseinek jegyzőkönyvei
Igt. jelentései	- Az Akadémia Igazgatótanácsának jelentései az MTA munkálódásáról és pénztára mibenlétéről (állapotáról) 1847-1889.
i.m.	- idézett munkája
ItK	- Irodalomtörténeti Közlemények

Kgy.Jk.	- Az MTA kisgyűléseinek jegyzőkönyvei
köt.	- kötet
M.Nemzeti Biz.jegyzk.	- A C.I. de C.I. Magyar Nemzeti Bizottságának jegyzőkönyvei
[Második] II.oszt.jegyzk.	- A II. (Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok) osztályának jegyzőkönyvei
Mat.Közl.	- Matematikai és Természettudományi Közlemények
MTA	- Magyar Tudományos Akadémia
Néptud.biz.jegyzk.	- Néptudományi Bizottság jegyzőkönyvei
Ngy.Jk.	- Nagygyűlési jegyzőkönyvek
Nyelvtud.biz.jegyzk.	- Nyelvtudományi Bizottság jegyzőkönyvei
OL	- Magyar Országos Levéltár
OSZK	- Országos Széchényi Könyvtár
Öü.Jk.	- Akadémiai összes ülések jegyzőkönyvei
RAL	- Régi Akadémiai Levéltár
RMK	- Régi Magyar Könyvtár
RMKT	- Régi Magyar Költők Tára
R.M.T.I.	- Római Magyar Történeti Intézet
Rui	- Régi és új írók
TB	- Történettudományi Bizottság
ti.	- tudniillik
Tör.Tud.biz.jegyzk.	- Történettudományi Bizottság jegyzőkönyvei
ua.	- ugyanaz
UAI	- Union Académique Internationale
Uo.	- Ugyanott
VK miniszter	- Vallás- és Közoktatásügyi miniszter
VKM	- Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
vö.	- vesd össze

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
Preface	9
A Magyar Tudományos Akadémia elnökségéhez és igazgatótanácsához tartozó bizottságok	15
Könyvtári Bizottság	17
Könyvkiadó Bizottság	33
Pénzügyi, Építészeti és Jogügyi Bizottság	61
Szótári Bizottság	71
Az MTA I. Nyelv- és Széptudományi osztályának bizottságai . . .	79
Nyelvtudományi Bizottság	81
Irodalomtörténeti Bizottság	93
Kazinczy Bizottság	109
Klasszikus-filológiai Bizottság (1883-1935 között: Classica- philológiai Bizottság)	113
Néptudományi Bizottság (1929-1931 között: /Néprajzi/ Ethnog- ráfiai és Folklorisztikai Bizottság)	127
A Néptudományi Bizottság Népzenei Albizottsága	135
Nyelvművelő Bizottság (1931-1933 között: Nyelvművelő Szak- osztály)	141
Képzőművészeti Bizottság	153
Az MTA II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osz- tályának bizottságai	161
Történettudományi Bizottság	163
Archaeológiai Bizottság	217
Nemzetgazdasági Bizottság (1860-1872 között: Statisztikai Bizottság)	229
Hadtörténeti Bizottság (1883-1898 között: Hadtudományi Bi- zottság)	241
A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága	251
Filozófiai Bizottság	263
Jogtudományi Bizottság	271
Művészettörténeti Bizottság	279
Az MTA III. Matematikai és természettudományok osztályának bi- zottságai	283
Mathematikai és Természettudományi Bizottság	285

Az MTA egyéb bizottságai	295
Arany János Szoborbizottság	297
Széchenyi Bizottság	307
Semsey Bizottság	317
Keleti Bizottság (1914-1916 között: Balkán Bizottság)	319
Az MTA Tisza István Bizottsága	327
A "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottsága	333
A "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottságának Tankönyvügyi Albizottsága	355
A Középkori Latinság Szótára Magyar Nemzeti Bizottsága	365
Az 1946-1948 között alakult akadémiai bizottságok	375
Társadalomtudományi Bizottság	375
Lenin Műveinek Fordítására Alakult Albizottság	376
Nemzetközi Kapcsolatok Fenntartására Alakult Bizottság	376
A "Conseil International des Unions Scientifiques"-hez tartozó magyar nemzeti bizottságok	377
Az "Union Géodésique et Géophysique Internationale" Magyar Nemzeti Bizottsága	377
Az "Union Mathématique Internationale" Magyar Nemzeti Bi- zottsága	378
Az "Union Astronomique Internationale" Magyar Nemzeti Bi- zottsága	378
Az "Association pour la Recherche Filmologique" Magyar Nem- zeti Bizottsága	379
A Nemzetközi Kémiai Unió Magyar Csoportja	379
A Nemzetközi Fizikai Unió Magyar Csoportja	379
A "Conseil International des Unions Scientifiques" magyar bizottságainak történetére vonatkozó források	380
Függelék	381
Jókai Mór Szoborbizottság	383
Mutatók	393
A bizottságok időrendi mutatója	395
A bizottságok betűrendes mutatója	397
Névmutató	399
Rövidítések	424
Tartalomjegyzék	427
Contents	429

CONTENTS

Preface in Hungarian	3
Preface in English	9
Committees associated with the Presidium of the Hungarian Academy of Sciences and the Board of directors	15
Library Committee	17
Publishing Committee	33
Budget, Building and Legal Committee	61
Lexicological Committee	71
Committees of the First Department of the Hungarian Academy of Sciences, Department of Philology and the Liberal Arts . .	79
Committee on Linguistics	81
Committee on the History of Literature	93
Kazinczy Committee	109
Committee on Classic Philology (between 1883-1935: Committee on Classical Philology	113
Ethnological Committee (between 1929-1931: Committee on Ethnography and Folklore	127
Subcommittee on Folk Music of the Ethnological Committee	135
Linguistic Section (between 1931-1933: Language Cultivation Section)	141
Committee on Fine Arts	153
Committees of the Second Department of the Hungarian Academy of Sciences, Department of Philosophy, Social and Historical Sciences	161
Committee on Historical Sciences	163
Archaeological Committee	217
Committee on National Economy (between 1860-1872: Statistical Committee	229
Committee on Military History (between 1883-1898: Committee on Military Science)	241
Committee of the Hungarian Historical Institute in Rome	251
Philosophical Committee	263
Juridic Committee	271
Committee on the History of Arts	279
Committees of the Third Department of the Hungarian Academy of Sciences, Department of Mathematics and the Exact Sciences . .	283

Committee on Mathematics and the Exact Sciences	285
Other committees of the Hungarian Academy of Sciences	295
Committee on János Arany statue	297
Széchenyi Committee	307
Semsey Committee	317
Oriental Committee (between 1914-1916: Balkan Committee)	319
István Tisza Committee of the Hungarian Academy of Sciences	327
Hungarian National Committee of "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle"	333
Subcommittee on the matter of school-books of the Hungarian National Committee of "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle"	355
Hungarian National Committee on the dictionary of medieval Latin	365
Committees of the Hungarian Academy of Sciences founded between 1946-1948	375
Committee on the Social Sciences	375
Subcommittee founded to translate the works of Lenin	376
Committee formed to maintain international relations	376
Hungarian National Committees of the "Conseil International des Unions Scientifiques"	377
Hungarian National Committee of the "Union Géodésique et Géophysique Internationale"	377
Hungarian National Committee of the "Union Mathématique Internationale"	378
Hungarian National Committee of the "Union Astronomique Internationale"	378
Hungarian National Committee of the "Association pour la Recherche Filmologique"	379
Hungarian Group of the International Union of Chemistry	379
Hungarian Group of the International Union of Physics	379
Sources to the history of the Hungarian Committees belonging to the "Conseil International des Unions Scientifiques"	380
Appendix	381
Committee on Mór Jókai statue	383
Indexes	393
Chronological index of the Committees	395
Alphabetical index of the Committees	397
Index of names	399
Abbreviations	424
Contents in Hungarian	427
Contents in English	429

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KÖNYVTÁRÁNAK KIADVÁNYAI

1. Haraszthy Gyula: *A 130 éves Akadémiai Könyvtár*. Bp. 1956.
2. Berlász Jenő—Szakmáryné Németh Mária: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának múltja és jelene*. Bp. 1956.
3. Csapodi Csaba: *A legrégebb magyar könyvtár belső rendje*. Bp. 1957.
4. Berlász Jenő: *Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának átalakulása*. Bp. 1957.
5. Haraszthy Gyula: *Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszervi kérdései*. Bp. 1958.
6. Gergely Pál: *Arany János és az Akadémia Könyvtára*. Bp. 1958.
7. Moravek Endre: *Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen*. Wien, 1957.
8. Szakmáryné Németh Mária: *Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója*. Bp. 1958.
9. Gergely Pál: *Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában*. Bp. 1958.
10. Csapodi Csaba: *Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1958.
11. Moravek Endre: *Kiadványtipusok a katalogizálás szempontjából*. Bp. 1958.
12. Szakmáryné Németh Mária: *A központi folyóirat-címjegyzék kérdései*. Bp. 1959.
13. Csapodi Csaba: *L'avenir des périodiques scientifiques*. La Haye, 1958.
14. Csanak Dóra, F.: *Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig*. Bp. 1959.
15. Moravek Endre—Weger Imre: *Magyar könyvészeti kifejezések kis orosz szótára*. Bp. 1959.
16. Csapodi Csaba: *Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek*. Wien, 1959.
17. Csapodi Csaba: *A proveniencia elve a könyvtárban*. Bp. 1959.
18. Rásonyi László: *Stein Aurél és hagyatéka*. Bp. 1960.
19. Sáfrán Györgyi: *Arany János és Rozvány Erzsébet*. Bp. 1960.
20. Rózsa György: *A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban*. — *Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO*. Bp. 1960.
21. Gergely Pál: *Pápai Párizs-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1961.
22. Gergely Pál: *Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárban*. Bp. 1961.
23. Sarlóska Vince Ernő: *Bolyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok*. Bp. 1961.
24. Csapodi Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* Bp. 1961.
25. Moravek Endre—Weger Imre: *Abbreviaturae Cirillicae*. Bp. 1962.
26. Rásonyi László: *A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai*. Bp. 1962.
27. Tókécs László: *Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyvgyűjteménye és fotolaboratóriuma*. Bp. 1962.
28. Fráter Jánosné: *„Nemzeti részvét emelte.” 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját*. Bp. 1962.
29. Büky Béla: *Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1962.
30. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars. 2. Instituta scientifica*. Bp. 1962.
31. Méreiné Juhász Margit: *Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban*. Bp. 1963.
32. Rózsa, George: *The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information*. Bp. 1962.
33. Gergely Pál—Molnár Zoltán: *Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertóriuma. 1840—1960*. Bp. 1962.
34. Csapodi Csaba: *Mikor szűnt meg Matyás király könyvfestő műhelye?* Bp. 1963.

35. Tókécs László: *A mikrokártya és a kutatók*. Bp. 1963.
36. Büky Béla -Csengeryné Nagy Zsuzsa: *Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz*. Bp. 1963.
37. Gergely Pál: *Az Akadémia szerepe a pesti Nemzeti Színház létrehozásában*. Bp. 1964.
38. Moravék Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica*. Bp. 1963.
39. György, Josef: *Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften*. Bp. 1963.
40. Rózsa György: *Részvételiünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban*. Bp. 1964.
41. Csapodi Csaba: *Beatrix királyné könyvtára*. Bp. 1964.
42. Rózsa György: *Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről*. Bp. 1964.
43. Büky Béla: *A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témaelemzési statisztikák készítése és alkalmazása*. Bp. 1964.
44. Csapodi Csaba: *Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results (1949–1964.) — Állományvédelmi módszerek és eredmények az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában és Régi-könyv Gyűjteményében (1949–1964.)* Bp. 1965.
45. Fráter Jánosné: *Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből (1865–1875)*. Bp. 1965.
46. Moravék Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum*. Bp. 1965.
47. Moravék Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis*. Bp. 1966.
48. Sáfrán, Györgyi: *Lettres de Romain Rolland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. — Romain Rolland levelei Czeke Mariannehoz a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1966.
49. Moravék Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio*. Bp. 1966.
50. Rózsa, George: *Some Considerations of the Role of Scientific Libraries in the Age of Scientific and Technical Revolution. — An essay and approach to the problem*. Bp. 1970.
51. Simon Mária Anna: *A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata*. Bp. 1966.
52. Fráter Jánosné: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854–1949)*. Bp. 1966.
53. Csapodi Csaba: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának és nyomtatvány-gyűjteménye*. Bp. 1967.
54. Boros Vilma, H.: *Széchenyi István hátrahagyott iratainak története*. Bp. 1967.
55. György József: *Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói*. Bp. 1968.
56. Bükyné Horváth Mária: *Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai*. Bp. 1968.
57. Moravék Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica*. Bp. 1968.
58. Szelei László: *A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban*. Bp. 1970.
59. Garai Judit, Sz. — Újhelyi Gabriella: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. — Очерки истории книгообмена библиотеки Венгерской Академии наук с русскими советскими библиотеками*. Bp. 1970.
60. Molnár Imre: *Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban*. (Előkészületben.)
61. Boros Vilma, H.: *Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról. 1866–1891*. Bp. 1970.

62. Apor, Eve: *The Persian Manuscripts of the Vámbéry-bequest*. Bp. 1971.
63. Gergely Pál: *A Magyar Tudományos Akadémiára havgott Vigyázó-vagyon sorsa*. Bp. 1971.
64. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 8, Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta varii generis*. Bp. 1971.
65. Bükyné Horváth Mária: *Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában*. Bp. 1971.
66. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteraturamque spectantia cum siglis periodicorum additis*. Bp. 1972.
67. Vitályos László — Orosz László: *Ady-bibliográfia 1896-1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom*. Bp. 1972.
68. Botka Ferenc: *Magyar szocialista irodalom oroszul 1921-1945. Bibliográfia.* — Венгерская социалистическая литература на русском языке 1921-1945 гг. Библиографический обзор. Bp. 1972.
69. Szentgyörgyi Mária: *Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831-1945*. Bp. 1973.
70. Fráter Jánosné: *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854—1949*. Bp. 1974.

